

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KÜRT MİLLET HAREKETLERİ VE IRAK'TA KÜRDİSTAN İHTİLALİ

DR. ŞİVAN

Dava Kitaplığı

İnsan değişir, değiştirir

**KÜRT MİLLET HAREKETLERİ
VE IRAK'TA
KÜRDİSTAN İHTİLALİ**

DR. ŞİVAN

Dr. Şivan (Sait Kırmızıtoprak)

1935 yılında Dersim'in Nazımiye ilçesine bağlı Civarık köyünde doğdu. 38'de yaşamları kan ve gözyaşına boğulan, ekonomileri yağma, talan ve yıkıma uğratan, tarihi ve kültürü toptan yasaklanan bir halkın katliamını tüm trajedisıyla yaşadı. 1944'da kendi köyünde başladığı ilkokulu 1949'da bitirdi. Tunceli'de ortaokula başladı. 1949/1950 öğretim yılı sonunda girdiği Yatılı Bölge Okulu sınavını kazanarak Balıkesir Lisesi Orta Okul ikinci sınıfına kaydını yaptırdı ve 1955 yılında mezun oldu. Aynı yıl Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi sınavlarına girdi ve bu sınavı üçüncü sırada kazandı. 1955/56 döneminde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine yatay geçiş yaptı.

Arkadaşları ile beraber Ocak 1957'de "Tunceli Kültür Derneği" İstanbul şubesini açtı. Mart 1957'de "Ceride-i Dersim" adlı yerel bir gazeteyi, derneğin yayını olarak çıkardı. Bu gazetede yazı yazmaya başlayan Kırmızıtoprak, "Akis", "Forum", "Vatan", "Yön", "Dicle-Fırat", "Sosyal Adalet" ve "Milliyet" gibi gazete ve dergilerde de yazılar yazdı.

7 Aralık 1959'da tutuklandı ve tarihe 49'lar olarak geçenler arasındaydı. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası arkadaşlarıyla beraber Ankara "Soğukkuyu Askeri Cezaevi"ne nakilleri yapıldı ve Mart 1961'de tahliye edildi. Tutuklu iken ders sınavlarını aksatmadan başarıyla verdi; 1962 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Gündül ve Gemerek Hükümet Tabibliği ile Yunak Devlet Hastanesi Başhekimliği sonrası bir süre serbest olarak çalıştıktan sonra askere gitti. 1965-67 yılları arasında Isparta'da asker iken bu dönemde Antalya'da yargılanan Sait Elçi ve diğer T-KDP yöneticilerini ziyaret etti, mahkemelerine katıldı. Yargılandığı 49'lar Davası kararına göre, "kamu haklarından men" ve Isparta'da "genel gözetim altında bulundurma" cezasına çarptırıldı.

Kürtler ve Kürdistan sorununu örgütlenme, mücadele ve özgürleşme sorunu olarak ele alan bir anlayış ve yaklaşımla Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da devrimci faaliyetlere girişti. Kürt ulusunun bütünlüklü çıkarlarını sağlam bir zemine, güçlendirici bir birikime dayandırmayı hedefledi. Paylaşılmış ve parçalanmış Kürdistan'ın somut gerçekliğini ve geleceğini kavramayı ve değerlendirmeyi esas aldı. Bu perspektifle 4 Ekim 1969'da bir grupla Güney Kürdistan'a geçti. I-KDP (Irak-Kürdistan Demokrat Partisi) tarafından kendilerine sağlanan kamp ile özellikle sınır hattında örgütsel çalışmalara başladı. 28-29 Haziran 1970 tarihinde Ankara'da T'deKDP'ni kurdu. Dr. Şivan ve iki yoldaşı (Brûsk-Hasan Yıkılmış; Çeko-Hikmet Buluttekın), Sait Elçi, Mehemed Bego ve Abdüllatif Savaş'ın öldürülmesi ile ilişkilendirilen bir komplo sonucu Celaleddin 26 Kasım 1971'de katledildi.

KÜRT MİLLET HAREKETLERİ VE IRAK'TA KÜRDİSTAN İHTİLALİ

DR. ŞİVAN

YAYINLARI

EL KOLEKTİF YAYINLARI: 49

Dava Kitaplığı

Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali Dr. Şivan

Yayıma hazırlayan:

El Kolektifi

Birinci Basım: Mart 1997, APEC, Stockholm

İkinci Basım: El Yay., Eylül 2014

Ön kapak fotoğrafı: Dr. Şivan (Güney Kürdistan'da)

Arka kapak fotoğrafları (Soldan sağa):

Soro, Dr. Şivan, İsa Siwâr, Reşo, Çeko ve Brusk

Kapak Çalışması

Veli Aydın-Mert İnan

Basım ve Cilt İşleri

Kayhan Matbaası

Davut Paşa Cad. Güven Sanayi Sitesi

C Blok, 244, Topkapı-İstanbul

Sertifika no: 12156

ISBN 978-975-8674-55-8

Sertifika No: 22761

EL YAYINLARI

Kocatepe Mh. Tavşan Sk. 18/A

Beyoğlu-İSTANBUL

Tel/faks: 0(212) 361 80 10

elyay2001@mynet.com

www.elyayinlari.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Önsöz

9

KISIM -1

KISACA KÜRT TARİHİ VE KÜRT MİLLET HAREKETLERİ

“Artık Hiçbir Maddi Kuvvet Bizi Yenemez”	13
“Dağlarımızdan Hiçbir Kuvvet Bizi Sökemez ve Yok Edemez”	15
“Bütün Kürdistan Toprakları, Kürdistan Köylülerininindir”	22
Kürdistan’ın Tarihi ve Etnik Coğrafyası	27
İslamîyetin Zuhuruna Kadar Kürtler	29
İslamîyetin Kabulünden Sonra Kürtler	35
Kürt Dili	47
Folklor, Sözlü (Halk) ve Yazılı Kürt Edebiyatı	54
Kürtlerde Din Mezhep ve Tarikatlar	60
Feodaliteden Milliyetçiliğe Doğru	63
Kürt Millet Hareketlerinin Dünya Milli ve Sosyal Hareketleri	
İçerisindeki Yeri	77
Türkiye’de Kürt Millet Hareketleri	84
-İkincisi Milli Dahili Çelişkidir	
-“Rusya’da Yaşayan Halkların Haklarına Dair Beyanname”	
Ve Dersim Milli Direnme Hareketi	95
1938 Büyük Dersim Katliamı	103
Ve Sonrası...	106
-Türkiye’de Kürt Millet Meselesi Dolayısıyla Ortaya Çıkan Bazı İlginç Sahneler ve “İnciler!”	117
Sonuç	128
Suriye’de Kürt Millet Gerçeği	132
Sonuç	138
İran’da Kürt Millet Hareketleri	141
Sonuç	147
Irak’ta Kürt Millet Hareketleri (1920-1958)	150

KISIM-II
IRAK'TA KÜRDİSTAN İHTİLALİ

Mıstefa Barzani Irak'a Dönüyor...	159
Abdülkerim Kasım ve Arkadaşları İhtilale İhanet Ediyorlar ..	166
Kürt İhtilalci Gerilla Halk Ordusu Kuruluyor	173
"Kuzeyin Ayrılıkçı Asileri"	185
2. Askerî Kampanya (Baas'ın 1. Kampanyası)	
Kürt İhtilalcilerinin Memorandumu	189
Kürt Memorandumu	190
Pan-Arabizm Tam Bir İsteri Krizi Geçiriyor!	197
Çıyayê Metina Savaşı	205
1964'te Kürt İhtilalcileri Arasında Başlayan Fikir İhtilafı ve Sonrası....	212
29 Eylül Halk Konferansı (1964)	217
3. Askeri Kampanya (Arif Kardeşlerin Kampanyası)	
"Kürtler Sadece Kendilerini Savunuyorlar!.."	220
Celal Talabani ve Arkadaşları Maskelerini Atıyorlar	224
Rewanduz Savaşı	235
Kürt Milli Direnme Hareketini Silah Zoruyla Boğmak, Mümkün Değildir Artık	242
Kürdistan Demokrat Partisi'nin 7. Büyük Kongresi	247
4. Askeri Kampanya ve Sonuç Kurtarılmış Kürdistan Topraklarında, Modern ve Sosyal Bir Toplumun Temelleri Atılıyor	252
Kürdistan İhtilalci Ordusu, Katıksız Bir Halk Ordusudur ...	254
Arap Milliyetçiliğinin Gözü Dışarıda	256
Kürdistan İhtilalci Halk Ordusunun Son Durumu ve Belli Başlı Gerilla Şefleri	259
Son Durum	263
Ek Not	271
Dipnotlar	272
Ekler - Kişi Adları Dizini	293
Kitapta Geçen Bazı Sözcüklerin Anlamı	301
Bibliyografya	304
Yazarın Eski Bir Arkadaşından Bir Önsöz/Ösman Aydın	309

ÖNSÖZ

Irak Kürdistanı ihtilali hakkında, Türkiye halkoyu tamamen bilgisizdir. Zaman zaman gazetelerde bu konu ile ilgili olarak yer alan haberler ve derme çatma röportajlar ise, ya bil-hassa yalan beyanlarla doldurulmuştur ya da basmakalıp tekerlemelerden ibarettir.

Elinizde tuttuğunuz bu kitabın yazarı, profesyonel değildir. Ne var ki, Kürt Millet Meselesi ve Irak Kürdistan İhtilali'nin teorik konumunu yaparken, konuyu bütün yönlerden, uzun süreyle tetkik etmiştir. Bu teorik tetkiklerini ihtilalde bizzat yaşayarak, daha önceki tecrübeleriyle birleştirmiş ve somut olayların değerlendirilmesinde de, daima gerçeği aksettirmeye itina etmiştir.

Bu kitap, Türkçe ve Kürtçe olarak yazıldı. Türkçesinin daha önce piyasaya verilmesi, Türkiye kamuoyunu mümkün olabilen genişlikte, bu konuda bir an önce bilgi sahibi kılmak amacından ötürüdür.

Kitabın çoğaltıldığı imkanlar göz önüne alındığı zaman, okuyucu gayet bol miktarda bulunan imla yanlışlarını bizzat kendisi düzeltecek ve eminiz bu yönden bizi kınamayacaktır. Yazar ilk fırsatta, bu kitabın Türkçe ve Kürtçelerini bir arada ve kuşkusuz daha tatminkar bir baskı içinde ve bol miktarda, okuyucunun hizmetine sunabileceği umudundadır.

Kitabın ilk on bir* sayfası: "Giriş Bölümü"dür. 12-102 sayfaları arasındaki Kısım-1'de "Kısaca Kürt Tarihi ve Kürt

Millet Hareketleri” incelenmektedir. Kısım-2, “İrak Kürdistan İhtilali”ni konu edinmiştir.

Kitabın hazırlanmasında ve çoğaltılmasında emeği geçen dostlar dilerim çok yaşasınlar.

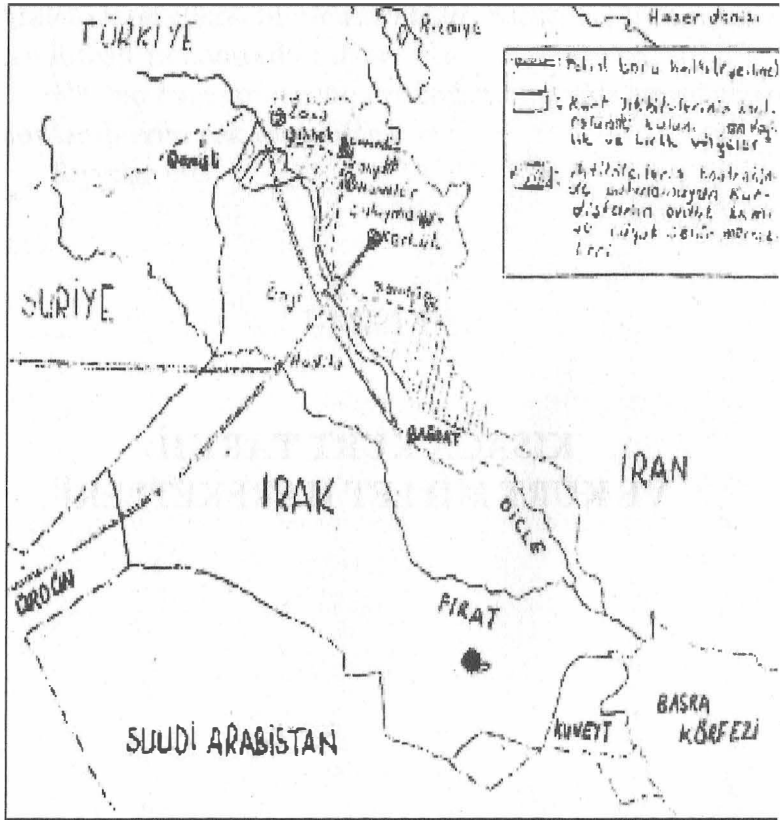
Saygılarımla.

S. A. ŞIVAN

KISIM-I

**KISACA KÜRT TARİHİ
VE KÜRT MİLLET HAREKETLERİ**

Dr. Şivan'ın kitabında kullandığı orijinal harita

“ARTIK HİÇBİR MADDİ KUVVET BİZİ YENEMEZ”

“Dokuz yıldan beri yaşayan ve günden güne pekişen ihtilalimizin boğulamayacağı, artık kesinlikle bellidir. O kadar bellidir ki, tüm büyük devletler para, silah ve malzeme yardımı yerine, bizzat kendi askeri birliklerini, Irak Arap Kuvvetlerinin safında üzerimize saldırt-salar bile, inanınız bizi yenemeyeceklerdir.”

Uzun iri yapılı, yüzü güneşten iyice bronzlaşmış ve gözlerinin içi daima hafif alaycı bir ifadeyle gülen Eziz Akreyi, sözlerini şöyle bağladı:

“Bugün tarihimizde ilk defadır ki, Kürt halkı Zaxo’dan Xamqin’e kadar⁽¹⁾ kendi milli ve sosyal çıkarlarının mihveri etrafında birleşmişlerdir. Irak hudutları içerisinde, yarım yüzyıla yaklaşan kurtuluş ve hürriyet mücadelelerimizin, çoğu defa acı ve kanlı geçen uzun tecrübelerden doğan sarsıcı bir sonuçtur bu. Düşmanlarımızın, ‘Kürtler kendi aralarında asla birleşemezler! Zorlama yakıştırmaması, yaşayan ve yaşayacak olan ihtilalimizin evrensel siyasi-sosyal gerçeği karşısında, geçerliliğini kaybetmiş ve acı bir hatıra olmuştur.”

Konuşma, Kürdistan İhtilal Konseyi Kumandanlığı’nın bulunduğu Gılala’da; penceresiz, mağaramsı ve bir gemici fenerinin aydınlattığı yarı karanlık bir odada cereyan ediyordu. Eziz Akreyi tok ve kendisinden emin bir ses ile konuşmakta ve sözlerini jestleriyle tamamlamakta idi. Odanın düşük tavanına ve duvarına akseden gölgesi, bu 40 yaşları civarında görünen Kürt ihtilalcisini daha da heybetli gösteriyordu. Eziz Akreyi, Irak Silahlı Kuvvetlerinde binbaşı rütbesi ile çalıştığı zamanlar, Ateşe-militer olarak İngiltere’de ve Moskova’da bulunmuş ve Kürdistan ihtilalinin ilk yıllarında, Irak Ordusu’ndan firar ederek, ihtilalcilere katılmıştır. Bugün Kürt ihtilal Peşmergelerine (Gerilla Kuvvetleri) Seîfî Hezî’ne komuta etmektedir. Eziz Akreyi, aynı zamanda KDP (Kürdistan De-

mokrat Partisi) Polit Bürosuyla, İtilal Kumanda Konseyi'nin de üyesi ve Hewler (Erbil) mıntıkası siyasi mesulüdür.

Akreysi konuşurken, 1967 kışında, *Le Monde* muhabirine uzun bir demeç veren Vietnam'ın ünlü generali Vo Nguyen Giap'ın sözleri geldi aklıma. Demecin verildiği günlerde, ABD bütün imkanlarıyla yüklenmişti Vietnam'a. Her gün yüzlerce uçak Kuzey Vietnam topraklarına yüz binlerce ton bomba yağdırıyor ve Birleşik Devletleri'n "tırmanma" ameliyelerinde kullandığı kendi askerlerinin sayısı yarım milyona ulaşıyordu; buna rağmen Giap son derece emin bir ifade ile aşağı-yukarı şunları söylemişti *Le Monde* muhabirine:

"Biz, eninde sonunda, nasıl olsa Amerikayı politikman ve militerman (askeri alanda) yeneceğiz. Belkide bunu nereden biliyorsun, diyeceksiniz'. Haklısınız ama, bunu bilmek o kadar zor değil ki... Çünkü, Amerikalılar bugüne kadar bizi yenemediler, kuvvetli ilk hamlelerde zayıfı yenemediği zaman, bu onun ikinciyi hiçbir zaman yenemeyeceği anlamına gelir. İşte bu basit nedenlerdendir ki Amerika'nın politik ve dolayısıyla da askeri hezimetini muhakkaktır."

İster istemez, Kürtlerin Giaplarından biriyle Vietnam Kurtuluş Savaşlarının ölümsüz generali arasında, kafamda bir mukayese yaptım. Hiç şüphesiz, Vietnam ve Kürdistan ihtilallerinin birbirine benzeyen ve benzemeyen tarafları vardır. Bu, sosyolojik olayların genel ve özel karakteristiklerinden ortaya çıkan tabii bir sonuçtur. Ama o anda benim için asıl önemli olan nokta, Akreyi'nin sözleri ile Giap'ın demeci arasındaki çok yakın benzerlik idi. Akreyi de tıpkı Giap gibi, maddi hiçbir askeri ve politik gücün kendilerini artık yenemeyeceğini, son derece net ve emin bir şekilde söylemekte idi.

Hemen şunu belirtmek yerinde olur ki, kurtarılmış Kürdistan topraklarında bu inanç, cephe gerisindeki kadınlarla çocuklardan tutunmuş da, gerilla ordusunun en ön saflarında çarpışan ihtilalecilere kadar, her ferdin adeta şaşmaz ve müş-

terek bir mukkades inancı ve parolası haline gelmiştir: Kürdistan topraklarında kendisi ile ilk karşılaştığımız köylü, “Nasıl, savaş var mı?” Sorumuza aynen şu cevabı vermişti:

“Elbette... Savaşıyoruz. Ama nasıl olsa biz yeneceğiz.”

Cevap son derece şuurlu ve o derecede de enteresan idi. İlk önce çok faal bir militanla tesadüfen karşılaştığımızı zannettik. Zira biz sadece savaşın devam edip etmediğini sormuştuk. Oysa tarlasında çalışan bu orta yaşlı bir Kürt köylüsü, tok ve heyecanlı bir sesle, “Evet. Ama sonunda nasıl olsa biz yeneceğiz” demişti. Son cümlesiyle o, gözlerinde alev alev yanan kıvılcımlı bakışlarında ve kalkıp inen göğsünün heyecanlı soluğunda, Kürt halkının binlerce yıllık milli gururunun müşahhas bir örneğini canlandırmakta idi. Daha sonraki aylarda da, hür Kürdistan topraklarında hep bu canlı inancı, bu kendi gücüne şaşmaz güveni ve yüzyıllık tecrübelerinin Kürt köylüsüne öğrettiği yorulmaz sabrı, adım başı müşahede ettik.

“DAĞLARIMIZDAN HİÇBİR KUVVET BİZİ SÖKEMEZ VE YOK EDEMEZ”

Mıstefa Barzani, konuşmasının son cümlesini şöyle bağladı: *“Dağlarımızdan hiçbir kuvvet bizi sökemez. Ve yok edemez.”* Kürdistan ihtilali başkumandanı ve KDP’nin lideri, bizi çok basit olarak döşenmiş bir odada ve Süleymaniye bölgesi mesulü Mihemed Hersini’nin refakatinde kabul etmiş idi. 67 yaşına rağmen, Barzani’nin son derece sıhhatli ve dinç bir görünüşü vardı. Hareketleri ölçülü ve intizamlı idi. Konuşmasının bir yerinde, daha önce anlattığı bir fıkra dolayısıyla yüzüne yayılan bir tebesüm silindi ve tane tane şunları söylemeye başladı:

“Irak Kürtlerinin, kendi haklı davalarında giriştikleri mücade-

lenin sancısız ve sıkıntısız geçtiğini söyleyemem. Ama uğrunda döğüştüğümüz amacın haklılığı ve bize hüküm eden hükümetlerin sonuna kadar anlayışsızlığı yüzünden, kendimizi korumak yani silaha davranmak zorunda kaldık... Şurası bir gerçektir ki, halkımız ve köylümüz neden savaştığını ve savaşmak zorunda olduğunu bilmekte dir. Bugün, geriye dönüp baktığımız zaman, dokuz yıldan beri aldığımız mesafenin azımsanamayacağı ve ihtilalden çok şey öğrenip tecrübe kazandığımızı söyleyebiliriz. Özellikle halkımız kendi kendisini idare etmesini ve kendi kendisinin efendisi olmayı gördü... Ve öğrendi... Buna karşılık onlar, yani Irak Arap hükümetleri ömürlü olabiliyorlar mı? Bizi köle olarak kullanmak isteyen ve milli varlığımızı inatla inkar eden bu hükümetler, birbirlerini takip eden hükümet darbeleriyle yıkılıp gidiyorlar. Açık bir gerçektir ki, Irak'ın Arap kesimi, hiç kimsenin yarınından emin olmadığı bir cehennem manzarası arz etmektedir. Bütün haksızlığına ve anlamsızlığına rağmen, savaşın devam etmesinin tek sorumluları bu ırkçı hükümetler değiller mi?... Bize gelince, sabrımız geniştir, dağlarımızdan hiçbir kuvvet bizi söküp atamaz... Ve yok edemez!"

Bu görüşmeden sadece 24 saat önce, misafiri olarak bulunduğumuz Dr. Mahmud Osman (İhtilal Kumanda Konseyi İcra Komitesi Sekreteri) büyük bir heyecanla poliklinik odasına -Dr. Mahmud, çok yüklü olan siyasi meşgalelerinden fırsat buldukça, mesleğini de icra etmektedir- aynı zamanda girmiş ve:

"İnanılmaz bir şey azizim" demişti. "Dokan bölgesinde, dün gece yarısından sonra giriştiğimiz bir baskın hareketinde, düşman ikiyüzden fazla ölü ve bir o kadar da yaralı ve mühimat bıraktığı halde, bir tek peşmergenin burnu bile kanamamış... Gerçekten bir tek peşmerge dahi yaralanmamış."

Filhakika, o gün telsizle Gılala'ya ulaştırılan savaş haber bültenlerinden birisi, adeta inanılmayacak bir ifade taşıyordu.

Petrolün fışkırdığı Dük, Kerkük şehrinin ve Dokan Barajı'nın bütün çevresini kontrolünde bulunduran Rızgari (Kur-

tuluş) Hezi'nden geliyordu telsiz bülteni. Rızgari Hezi'nin komutanı, savaşı ve ihtilalciliği bizzat savaşarak öğrenmiş Mer-gesorlu ünlü gerillacı Mihamed Faxır, Kawa'ninki (Kawa Hezi-NM) ise Irak ordusunda teğmen olarak çalışmakta iken Kürdistan İhtilaline iltihak etmiş Zaxolu Reşit Sındî'dir.

Kerkük petrol bölgesinin ve Dokan Barajı'nın büyük ekonomik ve jeopolitik önemi dolayısıyla Mihemed Faxır ve Reşit Sındî'nin bilhassa oraya atandıklarını ve her birinin yaman birer gerillacı olduğunu herkes biliyordu ama, yine de o gün kendileriyle görüşebildiğimiz Kürt ihtilalcilerin çoğundaki kaygı yukarı bir tabur düşmanın toptan savaş dışı edilmesine karşılık, peşmergenin şehit ve yaralı hanesinin sıfır rakamıyla gösterilmiş olmasıydı. Nitekim, haber ancak teyid edildikten sonradır ki, o geceki Hür Kürdistan'ın Sesi tarafından verildi.

Üçüncü "ateşkes" in 1969 kışının hemen sonunda, Araplar tarafından girişilen topyekün saldırı hareketleriyle bozulmasından bu yana; Kürdistan İhtilalci Halk Ordusu, aylardan beri savaşmaktaydı... Xaneqin'den Zaxo'ya kadar uzanan yarım ay şeklinde cephe hatlarında, düşman ardında ve cephe gerilerinde, çoğu defa modern gerilla usullerine uygun ve zaman zaman da muntazam cephe çarpışmaları halinde, savaş devam etmekteydi. Mihemed Faxır ile Reşit Sındî'nin giriştikleri ve mutlak bir zaferle bitirdikleri taaruzun iki ana amacı vardı. Zira, taaruzun geliştirdiği bölge, hem sahip bulunduğu ekonomik önemi dolayısıyla politik ve hem de barajdan ötürü stratejik bir kıymete sahipti.

Ziyaretimizden ancak bir gün önce, gerçekleşmiş bu çok önemli askeri zaferden, Mıstefa Barzani'nin haberi yoktu sanki. Salona girişinde, konuşma ve hareketlerinde; insanı sarsan bir sadelik, tevazu ve sükunet hakimdi. Bir ara sözü, Dokan'da kazanılan askeri zafere intikal ettirdik. Barzani, savaş ve peş-

mergeler konusunda, son derece açık, sade ve kısa konuştu.

"Peşmergelerimizi korumak ve hem de onlara iyi bakmak zorundayız... Bazıları neden kolaylıkla üstesinden gelebileceğimiz daha başka askeri hareketlere girişmediğimizi soruyorlar... Oysa biz milli varlığı, milli hakları inkar edilen fakir ve mazlum bir milletiz. Milli varlığımızı ispat etmek ve kendi toprağımızın sahibi olmak için savaşıyoruz. Yani kendi toprağımızı koruyoruz. Bu nedenle, peşmergelerimizi gereksiz, sonucu şüpheli ve hele kendi topraklarımızın dışında, herhangi bir maceraya atamayız... Dedim ya sabrımız geniştir. Nasıl olsa bizi yenemeyeceklerdir..."

Milli kurtuluş savaşları ve milli hak talepleri mücadeleleri, özellikle ırkçı faşist metodlar kullanan ezen milletlere, daha doğrusu ezen milletler adına milli sömürüyü sürdüren baskı kuvvetlerine (hükümet-ordu-polis-jandarma) karşı verildikleri zaman, genellikle uzun süreli olmaktadırlar. Yüzyılımızın başlarından beri yürütülen milli kurtuluş ya da milli direnme hareketlerinin seyrinden ortaya çıkan ve genellikle de ezen milletleri temsil eden güçlerin, milli ezmeyi ve milli baskıyı sürdürmek konusundaki ısrar ve inat nisbeti derecesinde karakterize edilen, bir eylem kuralıdır bu.

1931 yılından beri elinden tüfeğini düşürmeyen ve çağımız gerilla ustalarının en önde gelen taktikçileri arasında yer alan Mıstefa Barzani'nin bu sözlerinde, modern gerilla biliminin çok sade ve kısa bir konumu vardır aynı zamanda:

"Savaşın temel kaidesi, kendi kuvvetlerini korumak ve fakat düşmanınkilerini yok etmektir..." Milli kurtuluş savaşları ve modern gerillacılık eylemlerinin en büyük teorisini olarak kabul edilen Mao Tse Toung böyle yazıyor *İhtilalci Savaş* adlı kitabında. Ünlü ihtilalci, aynı eserin daha sonraki satırlarına şöyle devam etmektedir:

"Müşahhas bir gerilla savaşını stratejisinden bahsetmeden önce, genel savaşın birkaç meselesi üzerinde durmamız gerekir:

Bütün askeri operasyonların başlıca prensibi, şu tek temel prensibe indirgenebilir: Kendi kuvvetlerini korumaya çalışmak ve düşman kuvvetlerini yok etmek. İhtilalci bir savaşta, bu prensip savaşın temel politikasına derinden bağlıdır. Mesela, Japon saldırganlarına karşı Çin'in girdiği savaşın temel prensibi yani bu savaşın temel politik amacı, Japon emperyalistlerini avlamak ve yeni, bağımsız ve mutlu bir Çin yaratmaktır. Bu, askeri planda, vatanın müdafasının gerçekleşmesi ve Japon haydutlarının kovalanması için, silahlı kuvvetlerin kullanılmasını gerektirir. Bu hedefe varmak için, silahlı kuvvetlerimiz girişecekleri operasyonlar boyunca, bir yandan kendi kuvvetlerini korumaya çalışırken, öbür taraftan da düşman kuvvetlerini yok etmek için, azami gayret sarf edeceklerdir... ”(2)

Bu çerçeve içerisinde, Kürdistan İhtilali liderinin sözleri, daha bir anlam kazanıyor. Dünya siyasi-sosyal mücadeleleri içerisinde, Kürt İhtilali'nin bulunduğu yeri ve evrensel niteliğini, şüphesiz ilerde, enine boyuna tartışacağız. Ama, şimdiden işaret etmek mümkündür ki, Kürdistan İhtilali, sadece az gelişmiş bir ülkede ortaya çıkan evrensel mahiyetteki bir milli ezmeden doğan çelişkiye karşı çıkmakla yetinmemekte, bu çelişkinin çözümü için gerekli eylem metodunu da, yine evrensel yankıları olabilecek genişlikte, geliştirmiş bulundurmaktadır.

Nedir Kürdistan ihtilali'nin temel politikası? Bu temel politikanın tespit ettiği hedeflere varmak için, Kürdistan İhtilali Silahlı Kuvvetlerinin görevi nedir?

Bu soruların cevabını bulabilmek için, şüphesiz Kürt Millet Meselesi'nin tarih içindeki yerini ve günümüzdeki durumunu araştırmak gerekir. Biz, bu konuda vardığımız -kurtarılmış Kürdistan topraklarında aylarca süren objektif müşahadelerimiz sonunda- temel yargıyı da birleştirerek, Barzani'nin yukarıdaki sözlerinin kısa bir analizini yapabiliriz.

“Peşmergelerimizi korumak ve onlara iyi bakmak zorun-

dayız”, diyor Barzani. Şüphesiz bu, savaşın genel kaidelerinden birinin, bir başka ifade tarzıdır. Bu aynı zamanda, Kürdistan İhtilalci Gerilla Kuvvetleri’nin, Kürt milli haklarının istirdadı konusunda arz ettiği sarsıcı ve büyük önemi de ifade etmektedir.

“Oysa biz, milli varlığı ve milli hakları inkar edilen fakir ve mazlum bir milletiz. Milli varlığımızı ispat etmek ve kendi toprağımıza sahip olmak için savaşıyoruz. Yani kendi toprağımızı koruyoruz...”

Açıkça görüldüğü gibi, diğer bazı milli kurtuluş hareketleri liderlerinden çokça kullandıkları milli kurtuluş, tam bağımsızlık ya da düşmanı yok etmek v.s. gibi sözcüklerden, Barzani özel bir itina ile sakınmaktadır. Bunun teorik ve pratik nedenlerine ilerde tekrar döneceğiz... Ama, yeri geldiği için, şu noktayı şimdiden bilhassa belirtmek gerekir:

Mıstefa Barzani’yi Kürdistan’ın modern tarihinde tek ve tükenmeyen lider haline getiren vasıflardan bir tanesi, belki de başlıcası, şaşmaz gerçekçiliğidir. Milletin sosyal yapısıyla, sosyal psikolojisini çok iyi bildiği kadar, uzun mücadele yıllarının kendisine kazandırdığı tecrübeyle, milletin düşmanlarını ve milletler arası kuvvetler dengesini de çok doğru bir şekilde tanımaktadır. Bunun açık anlamı şudur;

İhtilalin başından beri kararlaştırılan milli otonomi politik hedefinin, Irak Arap Hükümetleri tarafından kabul edilmesi halinde, açık ve samimi bir arzuyla, Irak Kürtleri, Irak’ın bütünlüğü üzerinde Araplarla müştereken yaşamak ve mutlu olmak arzusundadırlar. Bu hedefi kabul etmeyen yani Kürt milli varlığını inkar eden ve onların yaşadıkları topraklarda kendi dahili idarelerini kendilerinin yürütmesine imkan tanımayan ve saldırı halinde bulunan ırkçı-gerici Arap hükümetlerine ve onların baskı kuvvetlerine karşı savaşıyorlar... Sosyolojik bir ifade tarzıyla söylemek gerekirse, Irak Kürtle-

ri'nin milli demokratik haklarını istirdat uğrunda başvurdukları ihtilal hareketi, bir milli direnme hareketidir. O'nun bu niteliği Kürt İhtilalcileri'nin neden ılımlı ve Araplara karşı daima kapıları açık tutan bir politiko-militer strateji izlediğini ve günümüzdeki bu temel stratejiye sadık kalmakta devam ettiklerini anlamaktadır.

Politik alanda, tam siyasi bağımsızlıktan asla bahsetmeyen ve bunda sonuna kadar samimi davranan Kürt ihtilalcileri, Arap milleti aleyhinde de hiçbir milletler arası taahhüde girişmemişlerdir. Dolayısıyla, askeri hareketlerin da; asla fırsatçı olmayan esnek ve anlayışlı bir tutumla, ihtilalin tespit ettikleri hedeflere - kesin askeri üstünlüklerine, her seferinde Arapları püskürten ve karşı hücumlarla kazandıkları zaferlere ve Irak Arapları'nın zaman zaman düştükleri çok kötü iç ve dış bunalımlara rağmen- sadık kalmışlar ve büyük bir sabırla yaklaşmışlardır bu hedeflere, işte bu nedenledir ki, genel savaşın ikinci prensibi olan düşmanı yok etmek yerine, *"düşmanı hırpalamak... dizginlemek ve ancak müdafa-i nefis durumunda kaldıkları zaman öldürücü darbeyi indirmek..."* yolunu tercih etmişlerdir.

Kürdistan Milli Direnme İhtilali'nin bu temel karakteristiğini, yalnız Kürt düşmanları ve Kürt Millet Meselesi'nin varlığı tarihi merhaleyi farkedemeyenler değil, bizzat Barzani'yle birlikte bu ihtilal hareketine katılmış olan bazı aydınlar bile, bir türlü anlatamamışlardır. Sosyal gerçeklikten ve aksiyonun karışık zorunluluklarından çok kısa zamanda tükenerek uzaklaşan bu "tatlı su aydınları!" 1964 yılı başında, Barzani'yi yumuşaklıkla, "ateşkes"e gitmiş olmasını bir nevi ihanetle suçlarlarken, savaşın en kızgın ve kritik anında, kendilerini ırkçı Bağdat hükümeti'nin kucağına atmak suretiyle, dünya milli kurtuluş hareketleri tarihinde, benzerine güç rastlanır aşağılık ve tiksindirici bir ihanet örneği vermişlerdir.

“Sabrımız geniştir... Nasıl olsa bizi yenemeyeceklerdir...”

Barzani bu sözüyle, temelinde köylü kitlelerine dayanan milli kurtuluş ya da milli direnme hareketlerinin tespit ettiği modern gerilla savaşı stratejisinin en güzel ve en özlü bir ifadesini dile getirmektedir... Sabırsız ve meşakkate dayanmasını bilmiyen kimseler, en iyisi, asla gerillacılıktan ve böyle bir eylem şeklinden bahsetmemelidirler.

Maksadı ve hedefi, hiçbir zaman Irak'ta merkezi iktidarı ele geçirmek -tarihi, siyasi ve sosyal kökenleri itibariyle Kürt millet hareketlerinin böyle bir amacı tabiatıyla olamaz- ya da tam siyasi bağımsızlık; Kürdistan ihtilalcileri, zaten yarattıkları fiili durumla (de facto) 1963 yılından beri milli otonomilerini gerçekleştirmiş durumdadırlar. O günden bu yana devam eden mücadele, daha çok bir iç arınç ve de facto'nun hükümete resmen kabul ettirilmesi çabasından başka bir şey değildir. Zira 1963 yılından bu yana, hükümet kuvvetleri asla Kürdistan'ı kontrollerine alamamış ve Kürdistan direnme ihtilalinin askeri üslerini ele geçirmeyi başaramamışlardır.

“BÜTÜN KÜRDİSTAN TOPRAKLARI, KÜRDİSTAN KÖYLÜLERİNİNDİR”

Yaya olarak devam ettiğimiz uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra, KDP'nin mahalli komitelerinden birinin karargahına ancak karanlık bastıktan çok sonra varabildik. Birkaç gündür birden bozulan havalar sonbaharın sonunun geldiğini göstermekte idi, gerçi kar yoktu ama, bütün gün çamur der-yaları ile boğuşmuştuk ve son derece yorgunduk.

Partinin mahalli komite mensupları, diğer benzerleri ve ihtilal askeri karargahlarının çoğu gibi, büyük bir tabii mağ-

ranın içinde inşaa edilmiş ışsksız birkaç odacıktan ibaretti. Komite sorumlusu; genç, pırıl pırıl ve dinamik bir Kürt ihtilalci-si idi. Daha önce de bir başka vesile ile tanıştığımız için yol arkadaşlarımın ısrarına rağmen güzergahımızda bulunan köy-lerden birinde konaklamamış ve komite karargahına ulaşabil-mek için ısrar etmişti.

Osman Qazî (Komite sorumlusu) dinamik ve çalışkan ol-duğu kadar da sakın görünüşlü ve ağır başlı bir mizaca sahipti. Fakat o geceki karşılaşma şeklinde, bir tuhaflık, aşırı bir coşkun-luk havası vardı. Gözlerinin içi gülüyor, ellerini oğuşturuyor ve durmadan iç geçiriyordu. Misafirliğimizin böylesine aşırı bir se-vinç dalgası yaratacağına pek ihtimal veremezdim. Zira ihtilal ortamında, bu tip seyahetler normaldi. Üstelik yalnız Osman'da değil, en yakın iki çalışma arkadaşı Mela Abdulkerim ile Mela Taha'da da aynı sevinç ve memnuniyet ifadesi saklanamıyor-du. Biz yolda iken, fevkaalede bir şeylerin olduğu belli idi. Bu ne-denle, henüz "Nasılsınız?" demeye vakit bırakmadan, "Ne oldu? Ne var?" dedim.

Bu sualimi bekliyormuş gibi, Osman konuşmaya başladı: "Bilemezsin hevalo, bugün hayatımın en mutlu gününü yaşı-yorum" dedi. Ancak nefes alacak kadar durduktan sonra, de-vam etti.

"Hay Allah! Ne şans! Ve üstelik sen böyle bir günde bize misafir geliyorsun."

Ben ve beraberimde bulunan arkadaşlarım, iyice merak-lanmıştık. Bu heyecan ve sevinç ortamında, yorgunluğumu fa-lan da unutmuştum. Kendisini sessizce süzdüğümüzü görünce, kaldığı yerden, başladı:

"Biraz önce radyo ne söyledi. Duymadın mı sen hevalo?"

"Nerden duyacağını. Bir kararıyla bütün radyoları içeri-sinde size ulaşınca kadar neler çektik, Allah bilir. Neyse uzun et-

mede, anlat! Hangi radyo, ne diyor?"

"Ah hevalo!.. Bilmem ki sana bu büyük haberi nasıl anlatmalı. Emin ol, hepimiz şu anda son derece mutlu ve o derece de sevinçliyiz."

Cevap vermediğimi ve kendisini dinlemek için sabırsızlandığımı hissedince, çıkardı Osman baklayı ağzından.

"Bu akşamki yayınında, radyomuz (Kürdistan'ın Sesi) Qaladız Bölgesin'de Caşlara⁽³⁾ ait bütün toprakların köylülere dağıtıldığını ve Kürdistan topraklarının kayıtsız şartsız Kürdistan köylülerinin malı olduğunu resmen ilan etti!"

Nisbeten kayıtsız kaldığımı görünce, "hevalo" Osman, tekrar büyük bir heyecanla başladı:

"İnanırmısın hevalo, sekiz yıldır hep bu günü bekledik... Ve bunun için çarpıştık diyebilirim... Öyle ya, köylülere ihtilalimizin hedeflerini anlatırken, hep bu noktaya gelir... ve fakat, 'Acaba bunun zamanı geldi mi?' sorusu takılır kafamıza ve çoğu kez de bu noktayı bile bile anlatırdık. Gerçi Caşların toprakları partiye intikal etmişti ve biz bunları çok cüzî bedellerle kiraya veriyorduk. Ama bu kadarı yeterli değildi.

Evet, milli varlığımızın tanınması, Kürt dilinin ve edebiyatının serbestçe gelişmesi, Kürt halkının dahilî işlerinde kendi kendisini yönetmesi yani kısaca milli otonomi... Bütün bunlar soylu, anlamlı sloganlardı. Bu milli haklarımızın istirdadı uğrunda vuruşmak ve icabında şehit olmak, bir parçacık milli haysiyeti ve namusu bulunan her Kürdün temel görevidi... Ama hevalo, sende köylüsün, bilirsin köylüyü. Bilirsin ve taa kalbinin derinliklerinde anlarsın o'nun yüzyıllık toprak özlemini. Şimdi artık köylümüz, neden sekiz yıldır çarpıştığını, daha bir içtenlikle ve açıklıkla anlıyacak ve kendi öz ihtilalinin gittikçe olgunlaşan meyvalarını nasırlı elleriyle toplayabilecektir..."

"İyi ama", diyerek, kestim söylevini hevalonun. "Kaladız, kurtarılmış Kürdistan'ın sadece bir bölgesidir. Madem ki, bütün topraklar köylününüdür, diyorsunuz, neden bütün Kürdistan'da değil de yalnız Kaladız'da tatbik ediliyor bu?"

“Ha bak! Bunun nedenlerini anlatayım hevalo. Kaladız bütün Irak Kürdistanı’nda, en büyük toprak derebeylerinin (5-10 köy sahibi toprak ağalarının ve dolayısıyla en aşağılık cinsinden çaş şeflerinin) bulunduğu bir bölgedir. Kaladız’da hemen uygulanmaya başlanan toprak dağıtımı -ki bu dağıtım peşmergelerle mahalli part komitelerinin işbirliğiyle ve süratle yapılmaktadır- ihtilale canıyla, kanıyla ve tüm varlığıyla katılan daha doğrusu ihtilali omuzlayan köylümüzün bileğinin hakkını teslim etmektedir. Bunun bir başka anlamı daha var:

Bu ihtilaci tedbir, aynı zamanda caşlara da büyük bir darbe indirmektedir. Diğer bölgelerimizde, büyük toprak ağalarının sayısı ve topraklarının miktarı daha önemsizdir. Üstelik bazı bölgelerimizde, sayıları az da olsa milli olan toprak ağaları vardır. Yani ihtilalcilerin fiilen düşman kuvvetlerine karşı çarpışmakta ya da ihtilali desteklemektedirler. Gerçek şudur ki, Kaladız’da girilen toprak dağıtımı, bütün Kürdistan köylülerine, İhtilalimizin en canlı ve en önemli sosyal sonuçlarından birini, köylümüzün en rahat bir şekilde anlayabileceği ve en doğru şekilde değerlendirebileceği usulle, yani müşahhas olarak meydana koymaktadır.”

Nihayet, bu konuda son bir sualle, hevalo’nun aşırı coşkunluğunu frenlemeyi denedim:

“Söylediklerin doğrusu yabana atılır cinsten değil... Önemli sonuçları olan, ihtilalci bir dönüşüm hareketidir bu. Yine de öğrenmek isterdim: Senin şu andaki heyecanını ve bu dönüşüm konusundaki şuurunu, diğer ihtilalciler, özellikle peşmergeler ve onların şefleri de paylaşıyor ve bunun ilerdeki anlam ve önemini kavrayabiliyorlar mı?”

“Elbette!” diye bağırdı hevalo. “14 yaşından beri partiliyim ve o günden bu yana da Kürt köylüsü arasında, o’nun yürüttüğü mücadelenin içindeyim. Peşmerge dediğin kim? Hepsi senin benim gibi köylü ya da köylü menşeli. Sonra bilmelisin ki, ihtilal en mükemmel bir öğretmendir. Bu büyük ve bilgili öğretmen, sekiz yıldan beri çok şey öğretti hepimize. Sonra/kesinlikle ifade edebilirim ki, girilen ‘Topraklar Kürdistan Köylüsünündür’ tatbikatı, ih-

tilal liderlerinin Kürt köylüsünün özlem ve isteklerine karşı, O'nun bu uğurda yarım yüzyıldan fazla bir zamandır dökmekten geri kalmadığı ve asla esirge-medığı mukaddes kanına ve aziz şehitlerine verilen en anlamlı bir karşılıktır. Bu akşam, haberi duyar duymaz, Serok (Başkan) Barzani'yi ve Parti Polit Bürosu ile İhtilal İcra Komitesini bu kararlarından ötürü kutlamak üzere telsizin başına koştum. O anda şahit olduğum durum, gerçekten heyecan ve gurur verici idi. Tıpkı bizim gibi, bölgemizin gerilla liderleri ve diğer parti komiteleri sorumluları, aynı işi yapmak, yani ihtilalci heyecan ve memnuniyetlerini belirtmek için, telsizlerin başına gelmişlerdi."

Hevalo'nun hakkı vardı. Kürdistan İhtilalcileri son derece önemli ve ihtilalci bir karar almış ve bunun tatbikatına, en seri ve ihtilalci vasıtalarla girişmişlerdi. Bu kararın yankıları, bütün tahminleri aştı. Günlerce ve günlerce, Kürdistan'ın Sesi, Gılala'ya yağan tebrik ve memnuniyet mesajlarıyla çınladı durdu...

Aradan ancak birkaç gün geçtikten sonra aynı toprak dağıtımı tatbikatına; Dokan, Şefin ve Merge mıntıklarında da girişildiği, Kürdistan'ın Sesi tarafından haber verildi.

Seyahatimiz boyunca, parti ve peşmerge karargahlarında ve köylüler arasında hep bu meseleden, yani köylüye kayıtsız şartsız ve tamamen karşılıksız olarak dağıtılan toprak meselesinden konuşulduğuna şahit olmuştuk. Genellikle az heyecanlanan ve çabuk memnun olmayan köylü kitlelerinin, kendi milli ihtilali ve girişilen ihtilalci toprak dağıtımı konusundan bahis açıldığında, büyük bir canlılıkla ve gururlu konuşmaları, onların yüzyıllık istek ve özlemlerinin gerçekleşmekte bulunduğunu apaçık göstermekte idi. Kürdistan İhtilali'nin milli ve sosyal dinamizmi, şimdi O'nun, Kürt Köylüsünün bu temel özleminden doğan ihtilalci bir tatbikatı ile daha da bilennmiş ve gerçek yerine oturmuştu.

"Bütün Kürdistan toprakları Kürdistan köylüsünündür!"

KÜRDİSTAN'IN TARİHİ VE ETNİK COĞRAFYASI

Büyük tarihçi, Kürdolog Thomas Bois "*Kürtleri Tanıma*" adlı ünlü eserine şu cümleyle başlar:

"Sınırları olmayan bir memleket... Fakat Kürtlerin oturduğu toprakların adıdır: Kürdistan"⁽⁴⁾

Bois, tarihi ve etnik bir gerçeği anlatmaktadır bu sözüyle. Günümüzde, ilgili hükümetlerin resmi beyan ve iddiaları ne denli zorlama fantazilerle, bu tarihi ve etnik gerçeğin inkarına yöneltilmiş bulunursa bulunsun, yüzyıllar boyunca Kürtlerin oturduğu topraklara Kürdistan adı verilegelmiştir. Kürdistan sözcüğü, Osmanlı imparatorluğu ve hem de İran İmparatorluklarının resmi terminolojisinde, tüm tarihleri boyunca yer almıştır. Son yıllarda Türkiye hariç; İran, Suriye ve Irak yetkilileri de, bütün dünyada bilinen ve kendisinden bahsolunan Kürdistan adını, etnik ve tarihi bir tanımlama olarak kullanmak zorunda kalmışlardır.

Tüm Ortadoğu topraklarını kapsayan bir harita üzerinde, Kürt halkının ezici bir çoğunluk halinde yaşadığı bölgeler tetkik edildiğinde, Kürdistan'ın yen itibarıyla Ortadoğu'nun adeta belkemiği manzarasında bulunduğu görülür. Türkiye, Irak, İran, Suriye, SSCB siyasi sınırlarıyla bölünen Kürdistan; massif ve birleşik bir toprak kitlesi halinde olup 500000 kilometreka-relik bir alanı kaplar. Büyük parçasıyla Önasya'da bulunan Kürdistan toprakları, bir yandan Karadeniz'den Mezopotamya bozkırlarına, öbür yandan da Antitoroslardan İran yaylalarına kadar uzanan dağlık bölgeleri içerir. Bu topraklar üzerinde, yani Kürdistan'da ırkı, dili, tarihi ve sosyo-ekonomik özellikleriyle Türk, Acem ve Araplardan kesin ve net bir şekilde ayrı bir millet olan Kürtler yaşamaktadır.

Ücretsiz PDF kitap indiri - <https://rantey.org>

Kürdistan ihtilali'nin başladığı ve cereyan etmekte bulun-

duğu Güney Kürdistan'dan, -ki ihtilal dolayısıyla Kürdistan'ın bu bölümü bütün dünyada kendisinden çokça bahsedilen aktüel bir özellik kazanmış bulunmaktadır- ayrıca bahsetmemiz gerekir:

Kürt halkının oturduğu toprakların Güney Kürdistan adı verilen parçası üzerinde, Irak Kürdistanı yer almaktadır. Irak yetkililerinin resmi lisanda kullandıkları "Kuzey Irak" aslında Irak Kürdistanı'nı ifade etmektedir. Irak devletinin kuzeyinin tamamını ve kuzey-doğusunun yarısından biraz fazlasını çepeçevre saran bu bölge, 80 000 kilometrekare yüzölçümünde olup, Irak'ın oturulabilinir topraklarının aşağı yukarı üçte birini kaplamaktadır.

Cebel-Hemrin sıradağları, Kürdistan'ı Irak'ın diğer bölgelerinden kesin coğrafi hatlarla ayırmaktadır. Bu sıradağların kuzeyinde iklimi, dağları, yaylaları, vadileri, bitkisel örgüsü (örtüsü-NM) ve üzerinde yaşayan insanların sahip bulundukları gelenekler ve milli karakterleri itibarıyla, Güney Irak'tan tamamen farklı bir yapıya sahip bulunan Kürdistan'ın bir parçası yer almaktadır. Tüm Kürdistan'ın diğer bölgeleri gibi, burası da dağlık, yeraltı servetleri bakımından son derece zengin, verimli vadi ve yaylaların en güzel tabiat manzaralarıyla süslediği jeolojik bir yapı hakimdir, insan hafızasının hatırlayabildiği en eski çağlardan beri, Kürdistan'ın diğer bölgelerinde olduğu burada da (Güney Kürdistan) canlı, istikrarlı, otoktan (yerli), aynı dili konuşan ve aynı milli karaktere sahip bir topluluk halinde, Kürtler yaşamışlar ve yaşamakta devam etmektedirler. Irak Kürdistan'ının kuzey, kuzey-doğu ve doğu sınırlarının tamamı; Türkiye ve İran Kürdistanlarının tabii bir uzantısı olup, adı geçen devletlerin siyasi hudutlarıyla çerçevesizdir.

İSLAMÎYETİN ZUHURUNA KADAR KÜRTLER

Tarihi eserlerin; arkeoloji, lengüistik (dil bilimi) ve antropolojik tetkiklerle değerlendirilen bilimsel dokümanı, bugün için, Kürtlerin orijini hakkında gerekli bilgiyi vermektedir. Fakat biz, bu tarihi bilginin çok kısa bir tekrarına geçmeden önce, bütün eski halkların mitolojilerinde olduğu gibi, Kürtlerin milli orijinlerini, kendi destanlarında arayalım önce. Bunların en yaygın olanlarından biri, Kürtlerin “var oluşlarını” şöyle anlatmaktadır:

Günlerden bir gün, Hazreti Süleyman haremını genişletmek ister ve 500 gözüpek cinini yanına çağırarak onlara şu emri verir:

“Güneşin battığı taraflara doğru uçacak ve bana çok uzaklarda bulunan Avrupa topraklarından, 500 biribirinden güzel bakireler getireceksiniz.”

Hazreti Süleyman’ın bu emri üzerine cinler yola çıkarlar. Uzun ve yorucu araştırmalardan sonra, cinler Avrupa ülkelerinden her biri mayıs ayının on dördü gibi biribirinden şirin ve güzel, 500 bakire kız toplar ve gerisin geriye yola koyulurlar. Fakat cinler daha Hazreti Süleyman’ın sarayına yaramadan, o’nun dünyamızdan ayrıldığı haberi ulaşır kendilerine. Bunun üzerine, bu biribirinden sıhhatli ve son derece güzel bakireleri eski ülkelerine götürüp iade etmeye bir türlü kıyamıyan cinler, yüksek dağlara çekilir ve onlarla evlenirler... İşte o günden bu yana, Hazreti Süleyman’ın cinlerinin bu şirin bakirelerle birleşmelerinden doğan sıhhatli ve güzel çocukların kendi aralarında evlenmelerinden çoğalan dağlı insanlar, Kürtlerin ta kendileridir...

Kürt halkının tarihi üzerinde olduğu gibi, bizatihi Kürt kelimesi üzerinde de, ırkçı-faşist amaçlarla tarihi gerçeklerin

inkarına kadar varan bir takım basma kalıp fantaziler yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bu yalancı ve ciddiyetten uzak zorlamaların tekrarı hem sıkıcı ve hem de gereksizdir. Bu nedenle biz, Kürt kelimesi hakkında Kürt tarihini en modern ve ciddi usûllerle tetkik etmiş bulunan ve travayları (çalışmaları-NM) tüm dünya bilim kurumlarınca kabul edilen üç otorite (Marr, Minorsky, Bois) tarafından yapılan etimolojik analizin kısa bir tekrarını yapmakla yetineceğiz:

Zira değişik zamanlarda ve farklı metodlar kullanmalarına rağmen, Kurdmanc kelimesinin etimolojik tetkikinde, sonuç itibarıyla üçü de aynı gerçeğe varmışlardır.:

Bu terimi üç elemana ayırmışlardır: Kurd, Man ve C. Birincisi açık bir şekilde Irani dillerde (İrani kavimlerini konuştukları dil familyası) kullanılan Gurd yani kahraman, ikincisi Med (Matai ya da Mada -M.Ö. dokuzuncu yüzyılda tarih sahnesine çıkan Manialarla da Kürtlerin karıştıkları bilinmektedir.) kelimesini ifade eder. Son harf yani C ise, milli orijini kaynaşık bulunan iki kelimenin anlatmak istediği ırkın tabiatına (natürünü) ve anlamını determine etmektedir. Bilindiği gibi, Kürtler kendi aralarında, Kurdmanc sözcüğünü Kürt kelimesinin karşılığı olarak kullanmaktadırlar. Zaten Kürt halkının ezici ekseriyeti de, çok ufak nüans farkları halindeki bölgeyi telaffuz özelliklerine rağmen, Kürmanci (Kurdman sözcüğünden galat olarak) lehçesiyle konuşmaktadırlar.⁽⁵⁾

Antropolojik tetkikler, Kuzey Kürdistan'da yaşayan Kürtlerle güneydekiler arasında, özellikle boy, yüz şekilleri ve vücut sikletleri (Kuzeydekilerin ince uzun olmalarına mukabil, Güney Kürtleri'nin nisbeten orta boylu ve dolgun olmaları gibi...) bakımından, dikkate değer bazı farklar tespit etmiştir. Ama, bu basit fiziki farklılaşma, yüzyıllar boyu tesirini icra eden iklim ve coğrafi şartların tabii evölüsyonları sonunda

meydana gelmiştir ve son derece normal bir sonuçtur.

Kürt Tarihi ve Kürtlerin sosyal hayatı ile ilgilenmiş bütün ciddi tarihçilerin oy birliğiyle vardıkları kanaat, Kürtlerin orijin itibariyle, İrani Kavimlerle birleştikleri merkezindedir.

Bilindiği gibi, bu grupta Kürtlerden başka Acemler (Persler), Ermeniler ve Afganlılar da bulunmaktadır. Irk ve dil özellikleri itibariyle yakın tarihi köklere sahip bulunan bu kavimler, aynı zamanda yakın tarihi etnik coğrafi ilişkileri de, tarihleri boyunca günümüze kadar sürdürmüşlerdir. İrani Kavimler, gerek tarih sahnesine çıkış yerleri, gerek ırkçı ve gerekse lengüistik özellikleri bakımından, Hindo-Avrupa (İndo-Euorpeen) milletler familyasına mensupturlar. Yani Aryen (Ari)'dirler. Bu familyanın ana kolları şunlardır:

Hintliler, İranlılar (Kürtler, Acemler, Ermeniler, Afganlılar), Grekler (Yunanlılar), İtalyanlar, Seldler, Germanler (Fransızlar, Almanlar, Anglo-Saksonlar, Skandinavlılar), Slavlar (Çekler, Polonyalılar, Ruslar)

Takriben M.Ö. 2000 yıllarına ait Sümer arkeolojik yapıtlarında Kardaka memleketinin adına raslanmıştır. Daha sonraları Xenophon (Ksenofon)'nun anlattığı meşhur *Onbinlerin Dönüşü*'nde, Kardaka ülkesinin ve Karduk'ların bahsi çokça geçmektedir. Xenophon tarafından çokça kullanılan ve sonraları başka tarihçiler tarafından da teyit edilen Karduklar, o zamandan itibaren meşhur olmaya başlamışlardır. Xenophon'dan beri, Kardaka ülkesi olarak, Dicle nehrinin doğu kesimlerini Cudi Dağı ile birlikte içeren ve Urmiye gölüne kadar uzanan topraklar kastedilmiştir. Klasik yazarlar, adı geçen bölge için Gordien adını kullanmaktadırlar. Şüphesiz Gordien, Kürt etnik karakterinin tarih içinde, bir başka sözcükle ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Ermeni tarihçiler de keza bu toprak parçaları için Bed-Kardu ve Cezire şehrine ise Kardu Gazartası

(Karduların Merkezi) adını kullanmışlardır. Xenophon, *Onbinlerin Dönüşü*'nde (M.Ö. 400-401) şöyle yaz-maktadır:

“...Bu Karduklar ne kral Artakses ve ne de Ermeni krallarının hakimiyetlerini tanımıyorlardı...”

Karduk Kürtleri, M.Ö. dokuzuncu yüzyıldan altıncı yüzyıla kadar geçen uzun bir tarihi devir boyunca yaşayan Urartu Devleti'ni kurmuşlardır. Van Gölü havzasında kurulan ve yüzyıllarboyu kuvvetli devlet kurumlarıyla, günümüzde dahi bu bölgeyi süsleyen canlı arkeolojik eserlerin şahitliğini yapmakta devam ettiği Urartu medeniyeti, Kürt milletinin mutlu olduğu ve insanlık tarihine sanat şaheserleri armağan ettiği altın tarihi devirlerinden birini teşkil eder. Sovyet Akademisyeni tarihçi Marr:

“... Her ne kadar Urartularla bugünkü Kürtlerin dilleri arasında tam tamına bir uygunluk mevcut değil ise de, bu hiçbir şey ifade etmez. Zira Kürtler, diğer milletler gibi, zamanla dillerinde bir takım değişiklikler yapmışlardır.” der.

Marr-Minorsky-Bois üçlüsünün vardıkları etimolojik sonuçtan ve Kurd-man-c yani Kardukların ve Medlerin aynı bir milletin (Kürtlerin) tarihi birer kolları olduklarından, yukarda söz etmiştik. Bilindiği gibi merkezleri Ekbaten (Hemedan) İran Kürdistanı'nda bulunmakla beraber, Medler hemen hemen bugünkü Kürdistan topraklarının hepsini kapsayan bölgelerde hükümlan olmuşlardır. Med İmparatorluğu, M.Ö. 555 yıllarında Farslara yenilmiş ve o tarihten sonra da, Med Kürtleri Acemlerle birleşik ve müşterek devletler kurarak, istikrarlı bir tarihi topluluk halinde yani eski bir millet olarak yaşamakta devam etmişlerdir. Kürt tarihinin Med Peryodu adı verilen tarihi devir zarfında meydana getirilen devletlerle; bu Kürt imparatorluklarının medeniyetleri, zaferleri, büyük imar ve sanat hamleleri son derece açık ve kesin tarihi belgelerle bilinmektedir.

Medlerin Aşağı Mezopotamya da denilen Güney Irak topraklarındaki Sami menşeli devletlerle (Elam, Sümer-Babil ve daha kuzeyde yerleşmiş Asurlularla) münasebette bulundukları ve bu kavimlerle Medler arasında savaşların eksik olmadığı bilinmektedir. Herodot'un tarihinde Medlere ait geniş tarihi bilgi yer almaktadır. Amnien Marcellin'e göre Medler, savaş oklarını yağ ve petrolden müteşekkil sıvılara batırmak suretiyle kullanıyorlardı.

Tarihçi; "... Böylece tutuşturulan ok, değdiği yeri yakardı. Bu yangınları söndürmek için kullanılan su ise, onu söndüreceği yerde çoğaltıyordu." diyor.

Zamanımızın modern savaşlarında da büyük rol oynayan petrolün önemine bu vesile ile değinen Thomas Bois, Kürdistan topraklarında bol miktarda bulunan bu "*Siyah altın*"ın, *Gordien* (Kürt) *ateşi* adı verilen Medlerin korkunç silahlarına benzemesindeki tarihi anıya dikkati çekmektedir ayrıca.

Kürt Medya imparatorluğu üç büyük eyalete ayrılıyordu:

Büyük Medya: İran bozkırlarına kadar uzanan bugünkü Güney Kürdistan

Atropaten Medyası: Bugünkü Azerbeycan ve Ararat (Ağrı) bölgesi.

Rajes Medyası: Tahran'ın batısı ile Van Gölünün doğusunu içine alan mıntıkaya verilen tarihi isimdir bu. Beni İsrail tarihi anlatan **Tevrat** (Kitab-ı Mukaddesata da) Rajes Medyası'ndan bahseden parçalar vardır. Tevrat'a göre Medya'nın bu bölgesinde, taa o zamanlar da Yahudi komünötları vardı: **Melek Rafael, Neftali** (Yahudi) kabilesine mensup, merhametiyile meşhur Tobi'yi alıp buraya (Medlerin Ülkesine) getirmiştir.

Kürt Medya İmparatorluğu, imparator **Kiaksar** zamanında, haşmetinin zirvesine ulaştı. Bütün Kürt prenslerini, merkezi imparatorluk otoritesi altında toplayan Kiaksar (M.Ö.

633-584), öteden beri Asurluların başkenti olan Nîniv (Ninova)'ı zaptetmek ve bu ülkeyi imparatorluğun hudutları içine almak emelinde idi. M.Ö. 626 yılında Asur kralı **Asurbanipal** ölünce, Kürt imparatoru Kiaksar'ın arzularını gerçekleştirmesi için gerekli ortam da doğmuş bulunmakta idi. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kiaksar, Kürdistan dağlarından Ninova'ya (*bugünkü Musul civarında bulunan ve arkeolojik önemi son yıllarda daha çok su yüzüne çıkan ünlü Asur başkenti*) indi ve şiddetli savaşımlardan sonra, burasını zaptetti (M.Ö. 612).

Bu büyük tarihi olayla birlikte, cengaverlikleriyle isim yapmış Asurlular Kürtlere yeniliyor ve Asur toprakları Kürdistan'a katılarak, Büyük Kürt Medya İmparatorluğu meydana gelmiş bulunuyordu. Günümüzden tam 2582 yıl önce, Ninova'nın büyük Kürt kralı ve kumandanı Kiaksar tarafından zaptedilmesiyle, Kürdistan tarihinde yepyeni bir haşmet sayfası açılmış ve M.Ö. 612 yılı, antik Kürt takviminin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

Yüzyıla yaklaşan çok renkli ve muhteşem Medya imparatorluğu, Kiaksar'ın torunu imparator **Astyaj** (Astiyag-NM)'ın, M.Ö. 549 yılında büyük **Sirius'a** (Acem kralı) yenilmesi üzerine, Kürtler ve Acemler, aynı bir imparatorluğun hudutları içerisinde birleşmiş oldular. Irkî kökleri, lengüistik ve sosyal özellikleri birbirine çok yakın olan bu iki Arî kavmin müstereken kurdukları devletler, tamamen kendi milli varlıklarını ve tarihi istikrarlılıklarını sürdüren, eşit şartlar altında tezahür eden siyasi organizasyonlar şeklinde tecelli etmiştir, imparatorluğun çekirdek askeri güçleri ve komuta hayeti her iki milletin en kristalize olmuş çevrelerinden teşekkül ettiği gibi, merkezi imparatorların kendileri de, bazen Kürt ve bazen da Acem aslından oluşmuşlardır. **Darius (Dera)** M.Ö. 521-486 zamanında ilk çağların en büyük **Ari** imparatorluğunu kuran

Kürtler ve Acemler, İslamiyetin zuhuruna kadar beraberce yaşamakta devam etmişlerdir. İran tarihinin en haşmetli ve en parlak devirlerini teşkil eden bu yüzyıllarda, Kürt-Acem dilleri, edebiyatlarıyla sanat ve sosyal değerleri ve ekonomik münasebetleri de birlikte gelişmişlerdir.

İSLAMİYETİN KABULÜNDEN SONRA KÜRTLER

Denebilir ki, M.Ö. 612 yılında Ninova'nın büyük Kiaksar tarafından zaptedilerek Kürtlerin bir imparatorluk kurdukları tarihten itibaren, İslamiyeti kabul ettikleri tarihe kadar geçen zaman içerisinde, kurulan İran devletleriyle imparatorluklarının ana yapısını ve müşterek kaderini, Kürt ve Acem halkları birlikte paylaşmışlardır. Mesela Kürt halkının milli şuurunda yer eden ve halk destanlarıyla Kürt milli mitolojisini süsleyen **Rüsteme Zallar, Korozlar, Hatemler...** Kürtlerle birlikte aynı zamanda Acem halkının da milli gururunu ve tarihi kökenlerini sembolize etmektedirler.

Kürtlerin İslam dinini kabul etmeleri kolay ve çabuk olmadı. Hatta Minorsky'nin ifadesine göre; Acemlerin Kürtlerle Araplar arasında tampon oldukları bölgelerde, Arap halifelerinin otoritelerini tanımayan tamamen bağımsız Kürt krallıkları, uzun devirler boyunca devam etmiştir. Fakat bu direnç, zamanla yavaş yavaş kırılmış ve Kürt halkının tamamına yakın büyük kitleleri, İslam dinini kabul etmişlerdir.

Burada yeri gelmişken, çok önemli bir tarihi gerçeğe parmak basmamız gerekir. Basra'dan Cebelitarık Boğazı'na kadar bütün Güney Irak, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika'nın eski milletleri, İslami kültürün ve Arap toplumunun değer yargılarının tesiri altında kalarak, zamanla Araplaştıkları halde,

Kürtler günümüze kadar etnik, tarihi, lengüistik özellikleriyle sosyal değer yargılarını ve kendi aralarındaki ekonomik münasebetleri muhafaza etmişler ve asla asimile edilememişlerdir. Tıpkı Kürtler gibi, İslam dinini kabul ettikleri halde, Araplaşmayan kavimler arasında Türkler ve Acemleri de zikretmek gerekir.

Müslümanlığın kabulünden sonra da Kürtler, milli ve bağımsız devletler kurmaktan geri kalmamışlardır. Hiç şüphesiz, ilk ve ortaçağların millet ve milli devlet anlayışı, çağdaş milliyetçi hareketlerinden ve günümüzün milli devlet anlayışından çok farklıdır. O devirlerin devletlerini karakterize eden temel muhteva, genellikle bir ailenin tekelinde bulunan ve müşterek dini bir inancın etrafında toplanmış (devletin hudutları dahilinde konuşulan dillerin ve kavimlerin çeşitli oluşlarına bağlı olmaksızın) kavim ve kabile topluluklarının meydana getirdikleri “hanedan tipi devlet”lerdir.

Ortaçağ boyunca devletler şeklinde teşkilatlanmış belli başlı Kürt Hanedanlıkları şunlardır:

ŞADDADİTLER (Şeddadîler-NM) (M. S. 951-1088)

M. S. 951 yılında **Muhammed Şaddati** (ünlü **Selahaddin Eyubi**’nin de mensup bulunduğu **Hadabani** aşiretinin **Rawandi** kolu şefi) tarafından kurulmuştur. 1088 yılında Selçuk kralı **Malik Şah** tarafından sonlanan Şaddadit Kürt Devleti, **Dabil** (Rewandız)’den **Ganja**’ya (*Sovyet Azerbeycanında bulunan eski bir Kürt şehri*) kadar uzanan Kürdistan topraklarına hükmetmişlerdir. Şaddadit’ler devrinde, Kürt kültürü ve sosyal hayatı gelişmek imkanları bulmuştur.

HASANVAHHİLER (*Hesenwahiler-NM*) (M.S. 941-1014) Aşağı yukarı Şaddaditlerle hem zaman olarak, Kuzis-

tan'ın Cibal şehrinde diğer bir Kürt Hanedanı, bağımsızlığını ilan etmişti. Zamanla ordularını ve devlet teşkilatlarını geliştiren Kürt Hasanvahnileri iktidarlarını Hemedan Mehavvand, Kırmanşah ve Şahrizor'a kadar uzatmışlardır. Devletin kurucusu Hasanvahhiyê Hesên, Darziken aşiretlerinin şefi idi. Bu Kürt krallıkları zamanında adli teşkilat kurulmuş, memleket ekonomisinde merkezi bir maliye sistemine girilmiş ve özellikle köylü kitlelerinin yararlanabildikleri imar faaliyetleri geliştirilmiştir.

MARWANLAR (Mervanîler-NM) (M.S. 990-1096)

Şüphesiz o devirlerin bağımsız Kürt devletleri arasında en meşhuru ve en önemlisi **MARWAN KÜRT DEVLETİ**DİR. Devletin kurucusu **Dusdake Merwane Ali**'dir. 990 yılında **Amid** (Diyarbakır)'da kurulmuş, daha sonraları Ruha (Urfa)'ya, Cezi-re ve bugünkü Türkiye Kürdistanı'nın hemen tamamıyla Zagros Dağlarına kadar olan Irak Kürdistanı'nın Bahdinan Bölgesini de idareleri altına almışlardır. Merwan Kürt Devleti'nin en dikkate değer siması kral **Ebu Nasır Ehmed** (1011-1061) olup, o'nun zamanında Kürdistan'da kesif ticari faaliyetlerin sonucu memlekette canlı bir ekonomik manzara hakim olmuş ve çeşitli imar işlerinin büyük bir iş seferbirliği yarattığı devlet hudutları içerisinde, Kürt halkı refah ve mutluluk içerisinde geçen bir tarihi devir yaşamıştır. Monarkın (kral) sarayında bilhassa edebi toplantılar ve şiir seansları gelenek haline getirilmiştir. Monark Ehmed'in çok zengin olduğu ve haremünde 500'den fazla kadın bulundurduğu da verilen tarihi bilgiler arasındadır.

Bu arada, Cibal'de kurulan **Banu Annaz** (991-1117) ve 1148 ile 1339 yılları arasında Büyük Lonstan'a (Büyük Loris-tan-NM) hükmeden **Haraspides** Kürt bağımsız devletlerini de kaydedelim.

...VE EYYUBİLER

Korkusuz ve amansız süvari. Müslüman halklarının dirliğini ilk defa gerçekleştiren ve bütün İslam dünyasının tanıdığı en büyük komutan. Kürdistan'ın kahraman padişahı **Selahaddin Eyubi**'nin bir Kürt olduğunu hatırlatmak gerekir mi? Selahaddin'in (1137-1193) çekirdek askeri kuvvetlerinin ve vurucu birliklerinin tamamı Kürtlerden özellikle Hakkari bölgesinin **Mihrani** ve **Hatbani** v.s. aşiretlerinden devşirilmişti.

1927 yılından birkaç yıl öncesine kadar süren ve yorulmak bilmeyen bir araştırma çabasıyla tüm bilimsel ve entelektüel enerjisini Kürdistan'ın ve Kürt milletinin tarihini ve sosyal hayatını incelemeye adanmış **Thomas Bois**, Haçlı Seferleri dolayısıyla İslam milletlerinin durumunu eleştirir ve şu yargıya varır:

"Sayıları itibarıyla Araplardan ve Türkmenlerden çok daha fazla bir kontenjanla Selahaddin'in ordusunda görev alan Kürtler, Haçlılara karşı girilen savaşlarda, özellikle Akka ve Hittin zaferlerinde (1187) çok büyük bir rol oynadılar... Bu devirlerde, Kürtlerin çağdaş diğer Müslüman milletlere oranla daha yüksek meziyetlere ve milli kabiliyetlere sahip olduklarına ve bu meziyetlerini açıkça gösterebildiklerine şahit olunmaktadır. Cesur ve savaşçı. Merhametli, adil ve idareci. İmara ön planda yer veren ve sanatı seven insanlardı..."⁽⁶⁾

Ordularının çekirdek güçleriyle vurucu kollarının Kürtlerden meydana gelmesine ve bizzat imparatorun Kürt olmasına rağmen, Eyubi Devleti'nin münhasıran bir Kürt milli devleti şeklinde teşkilatlanamadığı doğrudur. Ama ilk ve özellikle orta çağların hangi devleti ya da imparatorluğu, bugünkü anlamda "milli devlet" ve "milliyetçilik" esaslarını ön plana alan bir siyasi organizasyonu gerçekleştirebilmiştir? Şüphesiz doğuda olduğu gibi batıda da, tarihi birer topluluk olan millet realitesini inkar etmeyen ve fakat din nosyonunu esas alan ve bu nedenle de üm-

met esaslarına müstenit (batı dünyasında Hıristiyanlık) “Hanedan Tipi Devlet”ler hakim olmuşlardır. Günümüzde milli devlet ve milliyetçilik temalarını ancak tarihi aşama olarak niteliyen doktrinler de, tarihi birer realite ve istikrarlı birer topluluk olarak, tarihin en eski çağlarından beri varlıklarını sürdürebilen “millet gerçeği”ni kabul etmektedirler.

Bununla beraber, bilindiği gibi, ancak 18. yüzyılda, ekonomik anlamda pazar hakimiyetini ele geçiren ticaret-sanayi burjuvazisinin ideolojik bir konsepsiyonu (anlayış tarzı) olarak “milliyetçilik” ve “milli devlet” temaları ortaya atılmıştır. Şüphesiz bu yeni milliyetçilik anlayışı, tamamen burjuva sınıflarının menfaatlerini koruyacak şekilde ideolojize edilmişti: Avrupa’nın serbest piyasa ekonomisi aynı zamanda yepyeni bir sanat, edebiyat, bilimsel araştırma ve teknik gücün geliştirilmesi anlamına da geliyordu. Böylece, bütün bir yüzyıl süren ve son derece hareketli ve renkli mücadeleler tablosu halinde tezahür eden siyasi iktidar çekişmesi esnasında, Batı Avrupa’da özellikle büyük sanayi merkezlerinde, adeta yepyeni bir insan tipi oluşmuş ve ilk kez de Fransa’da, **14 Temmuz 1789 İhtilali ile siyasi iktidar, derebeyleri sınıfının ve merkezi feodalitenin (krallıkların) aleyhine olarak, burjuva sınıfının eline geçmiş idi.**

Bu açıdan **Dara’nın, Keyhüsrev’in, Atilla’nın, Şarlmayn’ın**, Abbasi, Eyyubi, Osmanlı vs. imparatorluklarının birer milli devlet olduklarını, az buçuk tarih ve sosyoloji okumuş hiç kimse iddiaya kalkışamaz. Monarkın (hükümdar) hayatına ya da dini esaslara müstenit bağların vücuda getirdiği bu devletler, objektif olarak “milli devlet” değildirler.

Kendilerinden önce kurulmuş Emeviler, Abbasiler ve daha sonra tarih sahnesine çıkan Osmanlılar gibi Eyyubiler de din nosyonunu esas alan bir siyasi organizasyona gitmişler-

dir. Şu kadar ki, Emeviler ve Abbasiler de Arap kültürünün yanında, halifenin de Arap aslından gelmesine ve ordu komuta heyetinin genellikle Araplar'dan oluşmasına karşılık, Eyyubiler'de Kürt ve Osmanlılarda Türk aslından gelen hükümdarlar, ordu ve sosyal hayatta da keza genellikle bu milletlerin değer yargıları hakim olmuş, dilleriyle kültürlerinin Arap kültürü ve dili içinde asimile olmaları tehlikesi bertaraf edilmiştir. Fazladan olarak, İslam tarihinde ilk defa olarak ancak Selaheddine Eyyubi'dir ki İslam ülkelerinin Avrupa'nın Hristiyan güçlerine karşı teşkilatlanabilmelerini sağlamış ve ilk gerçek Müslüman milletleri birliğini kurabilmiştir.

Her halükârda, Kürt Eyyübi İmparatorluğu'nun yıkılması ve 13. yüzyıldan itibaren Moğol istila dalgalarının bütün Hindistan, İran ve Anadolu'yu kasıp kavurmaya başladığı yıllarla birlikte, **Kürt halkı için de tarihinin en acı ve en karanlık günleri başlamış ve değişik tarih peryodlarıyla değişik mahiyet ve biçimlerde, bu acı ve karanlık günler günümüze kadar, maalesef devam edegelmiştir.**

Büyük Moğol istila kıtaları, Kürdistan'ı bir uçtan bir uca adeta taradılar. Başlıca Kürd merkezlerinden, 1247 'de Şahri-zor, hemen arkasından 1252'de Diyarbekir düştü. Hülagu Han 1257'de Kırmanşah'ı ve Erbil'i yakıp yıktıktan sonra Hakkarî'nin üzerine atıldı ve bura ile birlikte Cizre'nin Kürt halk kitlelerinin büyük bir kısmını kılıçtan geçirdi.

İki buçuk yüzyıla yaklaşan (1260-1502) Moğol barbarlığına ve istila dalgalarına karşı, bu bölgelerde oturan Kürtler, Ermeniler ve Karakoyunlu Türkmenleri, çoğu zaman müştereken, sabırla ve inatla kendilerini korumaya çalıştılar. Moğolların buralardan kovulmalarından sonra, bu toprakların otokton halkları harabelerini onarmak, ekonomik ve endüstriyel hayatlarını yeniden kurmak işine koyuldular.

Fakat itiraf etmeli ki, Moğol barbarlığının yaptığı tahribatları ve Kürt toplumunun paramparça edilmiş milli potansiyelini toparlamak kolay değildi. *Şerefname*, Moğollardan sonra da, Kürt prenslerinin aralarında bir türlü anlaşamadıklarını, mezhep rekabetleriyle ailevi kıskançlıkların sürüp gittiğini, birbirlerinin boğazına sarılan bu prensler yüzünden, **Kürt halkının birleşerek merkezi bir teşkilatlanmaya gitmekte geç kaldığını**, uzun uzun anlatmaktadır. Bu durumun yarattığı dağınık ortamda, Kürdistan prensliklerinin, Kürdistan'ı yeni yabancı istila hareketlerine, özellikle İran Şahlarıyla Osmanlı Sultanlarına karşı, müşterek bir savunma hattı kurarak koruyabilmeleri, adeta imkansızdı. Nitekim birleşmekte gittikçe geciken ve tek tek de Kürdistan'a göz dikmiş merkezi devletler ordularına karşı koyamayan Kürt Beylikleri, kendilerini bekleyen tarihi akibetten kurtulamadılar. 23 Ağustos 1514'te Osmanlı Sultanı **Yavuz Selim'in Şah İsmail'e** karşı kazandığı meydan savaşının sonunda Kürdistan, büyük yarısı Osmanlı hudutları içerisinde kalmak suretiyle, ikiye bölündü. Yavuz Selim, vezirlerinden Kürt asıllı **İdrisi Bitlisi'nin** de son derece esnek, kurnaz ve müzakereci dehasından da yararlanarak, Kürt halkının büyük ekseriyetinin mensub bulunduğu Sunni mezhep inancını, Acemlerin Şialığına karşı kullanmasını bilmiş ve Kürdistan halkının giriştiği savunma pozisyonunu, Sünni-Şia rekabetleri şeklinde dönüştürülmek suretiyle, bertaraf edilmiştir. Vezir idrisi Bitlisi'nin, Kürdistan'ın en büyük parçasının bölünerek Osmanlı topluluğu dahiline katılabilinmesi rolü hakkında, biz bu mütevazi etüdün çerçevesi içerisinde, herhangi kesin bir mütalaa beyan edebilecek durumda değiliz. Şu kadar ki, idrisi Bitlisi Kürtlerin savunma pozisyonlarının çeşitli ayak oyunları ile kurtulmak Kürdistan'ın imparatorluğa katılmasında ne denli menfi rol oynamışsa, sul-

hun avdetinden sonra Kürdistan'ın yeniden teşkilatlanmasında ve Kürt emiralıklarının dahili milli otonomilerini koruyabilmelerinde de, o denli faydalı olmak istemiştir.

Osmanlı sultanı ile yapılan pazarlıkların sonunda, Kürdistan'ın siyasi durumu şöyle bir sonuca bağlanmıştı:

Kürdistanın İran şahinşahlığına hudut ve imparatorluğun merkezine en çok uzak olan bölgelerinde, her biri kendi adlarına para basmak ve hutbe okutmak haklarına da sahip, iç işlerinde tamamen otonom **beş büyük prenslik** (Emiralık) meydana getiriliyordu. Sultana ödemekle mükellef bulundukları cüzi miktardaki vergi ve sefer zamanlarında gönderilecek bir miktar asker karşılığında şu yükümlülüklerin yerine getirilmesi de, zaman geçip imparatorluk zayıfladıkça iyice ihmal edilmeye başlanmıştır denilebilir. Denilirki bu Kürt (çoğulu Ekrad) derebeylikleri, tamamen bağımsız idiler. Bitlis, Hakkari (Çulamerg), Bahdinan (Amadiya), Botan (Cizre) ve Hasankeyf adıyla ve adı geçen bölgelerde teşkilatlanan bu Kürt prensliklerinden başka, en önemlileri Diyarbekir ve Dersim olmak üzere, Kürdistan'da teşkil olunan sekiz Kürt Sancağı'nın her birinde de idare tamamen Kürt asıllı şeflerin elinde bulunmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyılın sonlarına doğru, yayılma şansını kaybettiği gibi, Avrupa'nın Hristiyan güçleri karşısında, gittikçe gerilemeye başlamıştı. Viyana önlerinde Osmanlı ordularının uğradığı bozgunu, 1699 Karlofça Antlaşması takip etti ve imparatorluk, Balkanlara kadar geri çekilmek zorunda kaldı.

Brüksel'de bulutlan "Çağdaş Müslüman Dünyasının Problemlerini Etüt Merkezi"nin yayınları arasında, şüphesiz en dikkate değer, "*Kürt Problemi*" adına taşıyanıdır. Üniversite öğretim üyesi ve sosyolog Joyce Blau imzasını taşıyan bu eserde, Osmanlılar ile Kürtler arasındaki balayı'nın sona er-

diği devirlere ilişkin şu satırlar yer almaktadır.

*“... 17. yüzyılda Osmanlılar Avrupa’da ilk ciddi mağlubiyetlerini tattılar. Oysa bu devirlerde Acem şehinşahları da en az Osmanlı sultanları kadar zayıftılar. Ve bu iki komşu imparatorluk, birbirileri için asla ciddi birer tehlike teşkil edecek durumda değillerdi. Konstantinopl (İstanbul); Kürt prenslikleriyle Sancak beyliklerinin kendi aralarında birleşmelerinden ve çok kuvvetli bir Kürt devleti teşkil etmelerinden ürk-tü. Bu korkunun tesiriyle imparatorluk ilgilileri, Kürt prenslikleri ile Sancak beyliklerini, merkezi otoriyeteye daha sıkı bağlarla bağlamak kararına vardılar, işte bu telaşlı kararlar birlikte uygulanmak istenen baskı tedbirleri ve Kürt halkının iç işlerine müdahale politikasıdır ki, Kürdistan’da ardı arkası kasılmayan direnme savaşlarının ve **Kürt millet hareketleri-nin sebebi olmuş ve günümüze dek devam etmiştir...**”⁽⁷⁾*

İran Şehinşahlığı içerisinde kalan Kürtlerin durumu şüphesiz daha avantajlı olmuştur. Şahlara şeklen bağlılıklarını ifade şartıyla, Kürt derebeylikleri milli otonomilerine sahip bağımsız organizasyonlar halinde yaşamakta devam etmişlerdir. Kürt bağımsız devletlerinin İran Şehinşahlığı kesiminde kalan en önemlilerinden ikisi *Loristan ve Ardelan* (Erdelan-NM) *Kürt Prenslikleridir*. İran şehinşahlarının “hanedanlık” müessesesi, şüphesiz Osmanlılardan farklı bazı tarihi istihaleler geçirdi. Osmanlılarda, imparatorluğun yıkılışına kadar aynı bir aileden (Osmanoğulları) gelen sultanlar hakim olmakta devam ettikleri halde, İran şehinşahlarının mensub bulunduğu “hanedan” aile, sık sık değişebilmiştir. Üstelik Müslümanlığın zuhurudan önce olduğu gibi, şehinşahların milli orijini, bu konuda herhangi bir engel teşkil etmiyordu. Yani İran Şehinşahlığı topluluğu içinde bulunan herhangi bir millete mensub bir kişinin Şehinşah olması ve onun adı ya da aile lakabıyla

anılan “hanedan”ın İran’a hükmedebilmesi normal sayılmakta idi. Esasında bu yalnız İran’a özgü tarihi bir gerçek değildir. Benzer durumlarda ve aynı tarihi dönemlerde bulunan memleketlerin hepsinde de sık sık hanedan değişiklikleri olmuştur. Bu nedenle, Osmanlılarda hanedan değişikliğinin vukua gelmemesi, imparatorluğun değişik bir sisteme sahip oluşu anlamına gelmez. Bu durum, sadece tarihi bir tesadüften ibarettir.

18. yüzyılı İran Şahı Acem asıllı Nadir Şah’la Kürdistan prenslikleri arasında, uzun yıllar süren savaşlar başladı. Nadir Şah ölünce de, yerine Kürt prenslerinden **Kerim Han Zend** (Kerim Xane Zend-NM) şehinşah oldu. *Şerefname*’de, “İran Şehinşahı Kerim Han Zend, Hemedan ve Malayır bölgeleri arasında yaşayan Zend aşiretine mensuptu...” demek suretiyle bu tarihi gerçeği teyit etmektedir. Kürt tarihi üzerinde yaptığı araştırmalarla isim yapmış bulunan ünlü tarihçi **Minorsky** bu Kürt asıllı şehinşah hakkında şöyle yazmaktadır.

“Kürt asıllı Kerim Han Zend, İran’ın o güne kadar sahip olabildiği en iyi hükümdarlarından biri oldu...”⁽⁸⁾

Kerim Han Zend 1750-1779 yılları arasında kendisine başkent olarak seçtiği Şiraz’dan bütün İran topraklarına hükmetti.

Ardalan Kürt Prenslikleri ise, 1860’ta şehinşahlığı ele geçiren **Kaçar** hanedanının zuhuruna kadar bağımsızlıklarını devam ettirmişlerdir.

Aynı tarihi devirler boyunca, Osmanlı İmparatorluğu’nun bünyesi içerisinde bulunan Kürtlerle, imparatorluğun merkezi güçleri arasında, günden güne korkunç bir yabancılaşıma ve düşmanlık halinde tezahür eden münasebetler, savaşa dönüşmekte gecikmemiştir. Çoğu zaman kanlı ve zalim sahneler halinde cereyan eden bu savaşların imparatorluk bünyesinde açtığı boşluklara ve sebep olduğu büyük insan kayıplarına rağmen, kesin bir

sonuca varmadan uzun yıllar sürüp gittiği bilinmektedir. Bunda Kürt halkının her şeye rağmen, dahili milli otonomilerini korumak uğrunda yorulmak bilmeyen kararlı mukavemetinin büyük rolü olduğu kadar Avrupa'da imparatorluk ordularının uğradığı yenilgilerin ve yorgunluğun etkisi vardı.

Buna mukabil Kürt prensleriyle beylerinin aralarında bir türlü birleşmedikleri ve dolayısıyla merkezi bir otorite etrafında siyasi ve askeri güçlerini pekiştirmedikleri de bir gerçektir. Buna, Osmanlı yöneticilerinin de başlangıçtan beri Kürt prensleriyle beyleri arasındaki aile, mezhep, aşiret, vs. tarzındaki suni farklılaşmaları sonuna kadar istismar ettiği ve hatta yeni yeni nifak ve düşmanlık vesileleri yaratarak, bu birleşmenin bir türlü gerçekleşmemesinde etkili olduğu da ilave olunmalıdır. Bu nedenle de, imparatorluğun merkezi kuvvetleriyle Kürt halk kitlelerinin dahili otonomilerini ve milli çıkarlarını korumak uğrunda, beylerinin ve prenslerinin önderliğinde cereyan eden savaşlar, kesin bir sonuca varamadan, 19. yüzyıla kadar sürüp gelmiştir.

Şerefhan, Kürtlerin tarihini anlattığı *Şerefname*'sinde Kürt tarihinin o peryoduna ilişkin sosyal ve siyasi hercümence değinir ve:

"Müşterek hareket ve birbirleriyle kaynaşma, çeşitli sebeplerle, Kürt toplulukları arasında bir türlü gerçekleşmiyordu. Bu toplulukların (aşiretlerin) her biri, daima diğerleriyle birleşmeyi ya da itiat etmeyi red etmiş ve hiç biri asla diğerinin karşısında eğilmemiştir..."⁽⁹⁾ cümleleriyle serzenişte bulunur.

Kürt prensleri ile beylerinin kendi aralarında anlaşıp birleşik ve merkezi bir kuvvetli devlet kuramamalarından uzun uzun yakınan büyük Kürt şairi Ehmede Xani (1650-1706), Kürtçe olarak kaleme aldığı ünlü *Mem û Zîn* (Mem ile Zin) adlı dev eserinde, şöyle haykurmaktadır:

“Aya jı ezel Xwedê wısa kır.
 Ev Rom û Ecem lı ser me rakır.
 Teb’iyetê wan eğer çı are
 Ew are lı xelke namıdare.
 Namûse lı hakim û emıran
 Tavan çıye şair û feqiran?...”⁽¹⁰⁾

“Fakat çoktan beri Allah böyle yaptı
 Bu Romları (Osmanlıları) ve Acemleri bize saldırttı...
 Onların emrinde olmak, gerçi utanç vericidir
 Ama bu utanç, kendini bilen kişilere vergidir...
 Bundan sıyrılmak beyler ve liderlerimiz için namustur
 Şairlerin ve yoksulların günahı nedir ki?...”

Kürt milliyetçiliğinin meşalesini bundan tam 275 yıl önce tutuşturan ünlü şair aynı eserinin daha sonraki mısralarında, Kürt halkının dağınıklığı ve başka devletlere tabiiyeti dolayısıyla ayıpladığı Kürt prensleri ile Kürt ileri gelenlerinin kendi aralarında mutlaka birleşmeleri gerektiğini tavsiye eder ve ancak o zaman zafere ulaşılacağı sonucuna vararak, şöyle devam eder:

“Ev pulzevvi Rom û Behri Tacik
 Hindi ku bıkın xuruc û tehrik
 Kurmanc dibin xwin muletteh
 Wan jek ve dikin misale berzeh.”

“O zaman bu Rom Deryasıyle Tacik Denizi
 Ne kadar uğraşsalar ve tahrik etseler de,
 Kürtler omuz omuza kanlarını dökerek
 Onları (Osmanlılar) berzah gibi birbirlerinden ayırırlardı.”

Söz, bütün dünyanın ve Kürt tarihinin tanıdığı en büyük şair ve düşünürlerinden biri olan Ehmede Xani'den açılmışken, Kürt millet hareketleri tarihine birpazdan devam etmek üzere; Kürt dili, edebiyatı ve dini üzerinde de çok kısa olarak duralım.

KÜRT DİLİ

İnsanların birbirileriyle konuşup anlaşmaları ve haberleşmelerini sağlayan vasıtaya dil adı verilmektedir. Tarihin en eski çağlarından beri, istikrarlı birer topluluk halinde hayatiyetlerini sürdürebilen her kavmin bir dili olmuştur. Bu nedenle, kesin bir bilimsellikle denebilir ki, herhangi bir milletin ekonomik sistemiyle bu sisteme tekabül eden üst yapı müesseseleri (*din, hukuk, sanat, filozofi vs.*) bağlı olmaksızın dil bütün bir milletin malı olarak yaşamakta devam eder. Bu nedenle de ilk çağların komünüto tarzındaki temel alt yapı sisteminde tutunuz da, kölecilik, derebeylik (*feodalite*), kapitalizm ve sosyalizm gibi, milletlerin sahip bulunduğu ekonomik sistemin hali hazırdaki istihalesi ne olursa olsun, o toplumda insanlararası bir anlaşma ve haberleşme aracı olarak, her milletin kendine özgü bir dili mevcut olmuştur.

O halde dil, herhangi bir sosyal sınıfın değil, bütün bir milletin malıdır. Keza dil, bir üst yapı müessesesi değil yani alt yapıdan bağımsız bir haberleşme ve anlaşma aracıdır. Ve herhangi bir dili diğerinden ayıran özellikler, o dilin sahip bulunduğu temel kelime hazinesi (*vocabulaire*) ile bunları birbirine bağlayan mafsalsal sistemi (*articulation*) ve *syntax*, yani o dilin grameridir. Bu, dilin toplumların varolmaya başladıkları günden beri eski yapısını devam ettiren donmuş bir nesne olduğu anlamına gelmez. Şüphesiz zamanla dillerin kelimelerinde ve bu kelimelerin bağlantılarıyla *syntax* (*kelimelerin vazifelerine uygun şekilde dizimi*) sanatında gelişme, zenginleşme, inceleme ve arınmalar meydana gelmektedir. Fakat asla dilin temel kelime hazinesi ile gramer sistemi ortadan kaldırılamaz ve temelinden herhangi bir değişikliğe uğrayamaz.

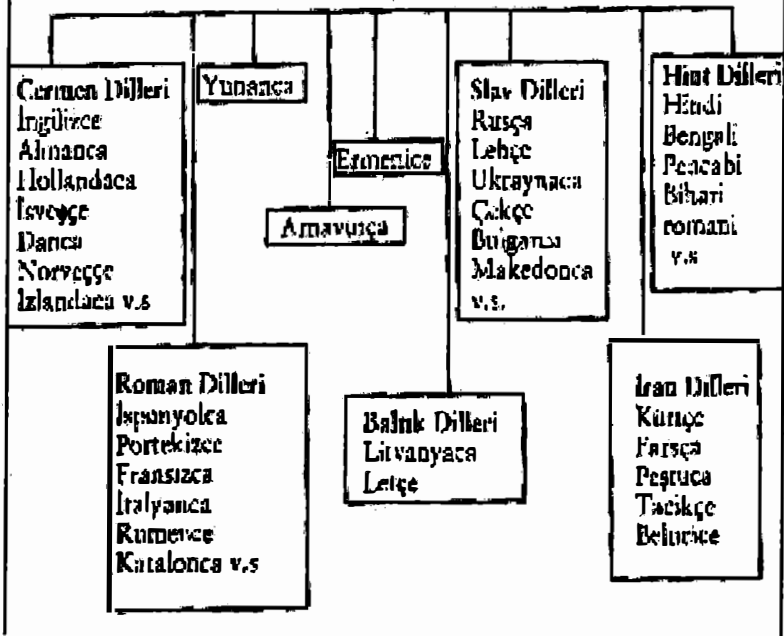
vimlerden ve kabilelerden meydana gelmişti. Bu imparatorluğun askeri ve idari formasyonunda görev alan okumuşların kendilerine özgü bir yazı dili ve edebiyatı vardı. “Divan” Edebiyatı adı verilen ve imparatorluğu meydana getiren kavimlerin dillerinden (*Türkçe, Arapça, Acemce* vs.) meydan gelmiş bu kavimleri teşkil eden halk kitlelerinin asla anlamadığı ve konuşamadığı suni bir dil (*Osmanlıca*) meydana gelmişti. **Jargon** adı verilen ve münhasıran her hangi bir sosyal grubun ya da çıkar kliğinin malı olan ve asla herhangi bir halk topluluğunun müşterek anlaşma ve haberleşme aracı olmayan bu tip dejenere edilmiş diller bir müddet sonra unutulmaya ve yok olmaya mahkûmdurlar.

Dil konusunda ileri sürülecek iddia ya da mütalaaların, bu bilimsel çerçevenin içinde bulunması gerekir. Bu nedenle, diyoruz ki, tüm eski milletler gibi, Kürtler var oldukları tarihten günümüze dek, bağımsız bir dile yani Kürtçeye sahip olmuşlardır. Kürtlerin ırkı orijinleri gibi, Kürtçe de Aryen (İndo-Europeenne) diller familyasına mensuptur. Özellikle İrani kavimlerle olan ırkı, tarihi ve de coğrafi yakınlıkların sebep olduğu birtakım kelime alışverişinin dışında, Farsça da dahil, Kürtçenin hiçbir dille karıştırılmasına imkan bulunmayan, tamamen bağımsız, kendine özgü bir kelime hazinesi ve gramer sistemi mevcuttur. Yani Kürtçe tıpkı Fransızca, Arapça, Türkçe v.s. diller gibi bağımsızdır.

Minorsky, Kürtçenin gayet açık ve net bir şekilde bağımsız ve Farsçadan da tamamen apayrı bir dil olduğunu yazarken, Kürt dili ve lehçeleri üzerinde geniş araştırmalar yapmış bulunan Fransız linguistikçisi Morgan da aynı gerçeği teyit eder ve şunları da ekler:

“*Kürtçe tamamen kendine özgü bağımsız bir dildir. Farsçanın kardeşi olmasına rağmen de ondan daha eskidir...*”⁽¹¹⁾

Hind Avrupa Dilleri

Gerçek böyledir böyle olmasına ama, Kürt milletinin orijini üzerinde yapılan birtakım zorlama fantazilerin yanı sıra, Kürt dili üzerinde de, özellikle Türkiye’de, birtakım saçmasapan yakıştırmalar, en yetkili resmi ağızlardan tutunuz da bilgin geçinen kalemlere kadar tonlarla yalan küsmüştür bugüne dek. Bunların yıllardır tekrarlanan binlercesi içinden, en yakın ve en “*olgun-dolgun!*”⁽¹²⁾ olanlardan birini, okuyucuya hoşça vakit geçirmek için, analım.

“... Kürtçe’de **istiklal** kelimesi mevcut olmadığından, benlik manasına gelen **Hoybon** kelimesini aldılar. Bu kelimenin **Ermeni Yurdu** manasına da gelmek üzere **Taşnak**’ların eskiden beri kullandığı **Haypun** kelimesi ile de benzerliği vardı. Her iki tarafın da bunu benimsemesi için **Hoybun** şeklinde değiştirerek yeni cemiyete isim olarak verdiler.”⁽¹³⁾

Evet değerli okuyucular, “olgun-dolgun” bay senatör kelimesi kelimesine aynen böyle yazıyor. Önce, şu **Hoybon** sözcüğü değiştirilip **Hoybun** şekline sokulmamıştır. Çünkü kelimenin aslı **Xwebûn**’dur. Asıl insanı güldürten korkunç cehalet, Kürtçe’de bulunmadığını iddia ettiği istiklal sözcüğünün bizzatihi kendisinin Türkçe olmasıdır!? Ama biz, sırf Türkler uzun yıllar Arap dilinin tesirinde kalarak istiklal sözcüğünü kullanmışlardır diye Türk dilinin yokluğuna ya da Türklerin asla bağımsız yaşamamış bulunduklarına ait bir sonuca varmayı, aklımızdan dahi geçiremeyiz. Nitekim, pekala son yıllarda, arı Türkçe yazarlar istiklal yerine bağımsızlık sözcüğünü kullanmaya başlamışlar ve bu sözcük de yerini tutmuştur. Kürtçede bu kelimenin var olup olmasının cevabını, çok kısa bir özetini vermeye çalıştığımız **Kürt tarihinin kendisi fazlasıyla vermektedir**, ama hemen ekleyelim ki, Kürt halk kitlelerinin günlük konuşmalarında dahi bağımsızlık anlamında kullandıkları, çok yaygın bir sözcük vardır: **Serxwebûn**

Meselenin çok hafife hatta saçmalığa varan bu güldürü yanı bir tarafa, şu gerçeğin iyice anlaşılmasında ve bilinmesinde mutlak yarar vardır: Halkların milli hak taleplerinde bulunabilmeleri özellikle kendi ana dilleri ile okuyup yazma ve tahsil görme haklarına sahip olabilmeleri yani halkların kendilerine özgü ana dillerinin serbestçe gelişebilmesine imkan tanınması için o halkların dillerinde bağımsızlık sözcüğünün bulunması gerekmez. Hatta o milletin tarihinde, bir

kez bile olsa bağımsızlığını ilan etmemiş ve her zaman bağımlı ya da esir yaşamış bulunsa bile, yine de bahse konu her halkın diliyle konuşup-yazma, tahsil görme, kültürünü kendi ana dilinden edinme ve dilini geliştirme hakkı vardır.

2 Eylül 1945 günü yayınlanan Vietnam Bağımsızlık Bildirisi şu cümle ile başlar: *"Yeryüzündeki bütün halklar eşittir, herkesin yaşama ve mutlu olma hakkı vardır..."*

Günümüzde şurası kesinlikle bellidir: Irkçı-faşist bir fasit dairenin çok ilkel ve kaba çemberine kendini hapsetmedikçe, hiçbir düşünen kafa ve dürüst vicdan; başka bir topluluğun kendi diliyle konuşmasını, okuyup-yazmasını yani kendi öz ana diline sahip çıkmasını ve onu geliştirmesini yasaklamaz, engellemez, engelleyemez. Tam aksine, bu hakkı doğal ve vazgeçilmez temel insan hakları arasında sayar; kendi ana dili dışındakilerin de, serbestçe gelişmesine saygı duyar ve yardım eder.

Kürtçenin dört büyük lehçesi vardır:

Kürmanci: Kürt halkının ezici çoğunluğu bu lehçe ile konuşmaktadırlar. **Zazalar** ve **Şexbızıniler** hariç, Türkiye'deki tüm Kürtler, Kuzey Irak'ın Bahdinan bölgesi Kürtleri, Suriye ve Sovyet Kürdistanı Kürtlerinin tamamı ve Kuzey İran Kürdistanı'nda oturan Kürtler bu lehçe ile konuşmaktadırlar.

Gorani: Hewreman adı da verilen Musul civarında oturan Goranlarla, Türkiye Kürdistanı'nın Dersim, Diyarbakır, Siverek vs. dolaylarında oturan Zaza Kürtlerinin konuştukları lehçenin adıdır.

Sorani: Irak Kürdistanı'nın güneyi ile İran Kürdistanı'nın güneyinde oturan Kürtlerin konuştuğu lehçeye bu ad verilmektedir.

Lori: İran Kürdistanı'nın en güneyinde oturan Bextiyar ve Lür vs. Kürtlerin konuştuğu Kürt lehçesinin adıdır.

Kürt dilinde bulunan lehçe farklarından ötürü de ipe sa-
pa gelmez bir takım spekülasyonlar yapılmıştır, yapılmakta-
dır. Oysa bütün dillerde lehçe ve mahalli şive farkları
bulunmaktadır. Özellikle ulaşım imkanlarının çok daha güç
olduğu dağlı kavimlerde bu lehçe farklarının uzun tarihi de-
virler süreci içerisinde teşekkül etmesinden daha tabii ne ola-
bilir? Kuzey Afrikalı bir Arap, bir Iraklı Arapla hajta bir
Lübnanlı, bir Mısırlı soydaşı ile sıkıntısız konuşabiliyor mu?
Bir Azeri Türkü ile bir Anadolu Türkü rahatça anlaşabiliyor-
lar mı?

Yüzyılımızın başlarına kadar, bölgenin diğer Müslüman
milletlerinden Türkler ve Acemler gibi Kürtler de dillerinin
transkripsiyonu için Arap harflerini kullanmışlardır. Bu, adı ge-
çen milletlerin mukaddes kitabı *Kur'anı Kerim*'in Arap dili ve
Arap harfleriyle yazılmış olmasından normal sayılmıştır. Yine
aynı dini tesirledir ki, bu dillerin son üçü, yani Türkçe, Kürtçe
ve Acemce, günümüzde bile Arapça vokabülerinin tesirinden
tamamiyle sıyrılmış değildirler. Yeri gelmişken Müslümanlığın
zuhurundan çok önce, Kürt halkının kendilerine özgü bir al-
fabe kullandıklarını ve bugün de Yezidi Kürtlerinin bu alfabe-
yi kullanmakta devam ettiklerini de hatırlatalım.⁽¹⁴⁾

Günümüzde, Kürtçenin transkripsiyonunda çeşitli alfa-
beler kullanılmaktadır. Bunların en çok kullanılan üçü şun-
lardır:

Sirillik (Cyrillique) adı verilen *Slav Alfabeti*: Sovyet Kür-
distanı'nda kullanılmaktadır.

Yeni karakterli Arap harfleri: Irak ve İran Kürdistanı'nda
bu alfabe kullanılmaktadır.

Havvar Latin Alfabeti: Havvar'ın geliştirildiği bu alfabe
özellikle Türkiye ve Suriye Kürtleri tarafından benimsenmiş
bulunmaktadır.⁽¹⁵⁾

Bu esef verici dağınıklığa dikkati çektikten ve alfabe birliğinin zaruretinden bahsettikten sonra, aynı eserinde Thomas Bois şu soruyu yöneltmektedir:

“Hangisini tercih etmeli?”

Ünlü tarihçi, yaptığı tahlilin sonunda, mutlak olarak Latin alfabesinin tercih edilmesini, gerek telaffuz ve gerekse imla kolaylıkları açısından tavsiye ettikten sonra, şunları eklemektedir:

“Nihayet, Latin harfleriyle yazmak, gerek yazı şeklini ve gerekse yazı dilini öğrenmek bakımından da zaman kaybını önlemektedir. Hesabını yapmak gerekirse, denilebilir ki, Arap harfleriyle iyi bir yazı etüdü için üç yüz saat, Latin harfleri için ise yüz elli saat harcamak yetmektedir.”⁽¹⁶⁾

Biz, değerli okuyucunun elinde tuttuğu bu kitabın Kürtçe orijinalini Havvar’ın geliştirdiği Latin alfabesiyle -diğer denenmiş ya da denenmekte bulunan Latin alfabeler arasından tercih ettik.⁽¹⁷⁾

Bu alfabenin kısa dökümü şöyledir:

Sesli olan harfler sekiz tanedir: A E Ê Î Ï O U Û

Tam sessiz olan harfler yirmi bir tanedir: B C Ç D

F G H J K L M N P Q R S Ş T V X Z

Yarım sessiz harfler sadece iki tanedir: Y W

Bu harflerin hepsi ard arda yazıldığı zaman normal alfabe sırası şöyle derecelenmektedir: A B C Ç D E Ê F G H I

J K L M N O P Q R S S T U Û V W X Y Z

Böylece Latin harflerinden alınan 31 adet harfle Kürtçenin transkripsiyonu mümkün olabilmektedir.

Biz, bazı dil bilginleri ya da heveslileri arasında cereyan eden, alfabe ve seslerin telaffuzunda yeterlilik tartışmalarını gereksiz bulduğumuzu ve her dil için aynı mahzurların mevcut bulunduğunu, bunların asla tamamıyla giderilmediğini,

önemli olan görevin bir milletin kendi ana diliyle okuyup-yazma hakkını kullanabilmesi için, imkanları olan her haysiyetli ferdin, elinden geldiği kadar, kendi ana diliyle okuyup yazmayı alışkanlık haline getirmesini, tavsiye etmekle yetineceğiz.

Okurlarımızdan Türkçe okuyup yazma bilenler, bu Latin harflerini tanımaktadırlar. Türkçede kullanılmayan ve fakat Kürtçenin telafuzu için gerekli bulunan farklı harflerin ses verişlerini birer basit örnekle vermeye çalışalım:

Ê e harfinin uzatılmış ve yuvarlaklaştırılarak seslendirilmiş şeklidir: *mêr* (erkek), *dengbêj* (şarkıcı), *bêrivan* (sütsağan)

Û kür (derin), şûr (kılıç), bakûr (kuzey)

U *gulav* (esans), *gur* (kurt)

Q *qurne* (asır), *quling* (turna), *qût* (gıda maddesi)

W *dew* (ayran), *welat* (memleket), *wekhevi* (eşitlik)

X *xebat* (çalışmak), *xelat* (mükafatlandırma), *xwin* (kan)

FOLKLOR, SÖZLÜ (HALK) VE YAZILI KÜRT EDEBİYATI

Okuyucu, “Kürt Millet Hareketleri” içinde ayrı bir özellik taşıyan “Irak Kürdistan İhtilali”ni de konu olarak seçmiş bulunan bu mütevazi “Etüt-Gözlem” eserimizde, Kürt millet tarihi ile dili ve edebiyatı üzerinde ayrıntılara girmekten kaçınmamamızın nedenlerini taktir edecektir. Zira o zaman ihtilalin aktüel-sosyal yönlerini ve yakın tarihi olayları yansıtabilmemiz hem hacim darlığı ve hem de ayrıntı kalabalığı dolayısıyla güçleşirdi. Bu nedenle, bu bahisler çok kısa özetler halinde ve bazen de bir takım önemli adların hatırlatılması ile yetinilmiştir.

Thomas Bois, “Kürtleri Tanıma” adlı ünlü eserin edebi-

yat bölümüne şu cümlelerle girer:

Bu bölümün basit başlığı, Kürtçe yazılmış bir eseri asla görmedikleri gibi, belkide herhangi bir Kürt edebiyatının mevcudiyetinden dahi haberi olmayanları, şaşırtabilir. Böylelerinin tamamen yenilgi içinde bulunduklarını söylemek gereksizdir. Kürt dili bağımsız ve tüm şirinliği ile mevcuttur ve bir yüzyıldan beri etüdü yapılmış ve bilginler tarafından o'nun orijinalitesi (kendine özgü ya da nevi şahsına münhasır) tereddütsüz bir şekilde ilan edilmiştir. Bu bilginlerden, son yıllarda en çok göze çarpan birkaçını tekrarlamakla yetinelim:

“E. N. Mc. Carus, 1958’de, D. N. Mackenzie, 1961 ve 1962 Oxford’da, ve I. Tsukerman, 1964’de, K. Kurdo, 1961’de SSCB’de. Bu sonuncusu yani K. Kurdo, aynı zamanda 1957’de Moskova’da 30 bin kelimelik bir Kürtçe-Rusça sözlükte yayınlamıştır...”⁽¹⁸⁾

Kürt folkloru ve Kürt halk edebiyatı son derece zengin ve renklidir. Hatta bu zenginliğin, adeta Kürt folklorunun ve halk edebiyatının tetkikini güçleştirecek kadar kabarık olduğunu ifade için Viltchevsky “hypertrophei” yani kabarık sözcüğünü kullanır. Yabancı, özellikle Sovyet ve Avrupalı bilginlerden Kürt halk (sözlü) edebiyatının sonsuz ve her biri birer sanat hazinesi olan kaynaklarına eğilen ve bunların en önemlilerinin dokümantasyonu ile uğraşmış bazıları şunlardır:

A. Socin (1890), A. Von le Coq (1903), Oscar Mann (1906-1909), Hugo Makas (1926), Roger Lescot (1942), A. Jaba, P. Lerch, Prym, Man, K. Hadank, B. Nikitin, Mackenzie v.s. sayabiliriz. Ayrıca Sovyet Kürdistanı’nda **Haciye Cındi, Eminê Avdal, Casımê Celil** gibi Kürt asıllı bilginlerden de, Kürt Halk Edebiyatı üzerinde değerli etütleri yayınlananlar vardır.

Kürt Halk Edebiyatı, seçtiği ve işlediği konular itibarıyla, şüphesiz çok geniş bir alanı kaplamaktadır. Kahramanlık des-

tanları, yas ve intikam ağıtları, aşk, tarih, mitoloji v.s. dile getirilir.

Moğollara, Osmanlılara, Araplara ve Haçlılara karşı girilen destanları (Bunların en önemlisi Mukri'de bulunan Dım-dım Kalesinin adını taşıyanıdır.), hikayeleri (çirok), stran (türkü) ve ağıt (klam)larıdır.) Dengbej (stran ya da klam okuyan ses sanatkarı) veya çirokbej (hikaye anlatan)ler tarafından, özellikle uzun kış gecelerinde, etraflarını adeta nefeslerini kesercesine çevirenlerin hayranlık dolu bakışları altında, bu Kürt sözlü edebiyatının şaheserleri, okunmak ya da anlatılmak suretiyle dile getirilir. Özellikle Kürt milli ruhu ve kahramanlığını konu edinen destan ve hikayelerin adeta birer ibadet haline getirilen anlatılış ya da okunuşudur ki, yüzyıllardan beri geçirdiği türlü istila hareketlerine ve Müslüman dininin yaygın etkisine rağmen, Kürt halk kitlelerinin ve özellikle Kürt milletin tabanını teşkil eden Kürt köylüsünün asimile olmasını ve böylece diğer milletler arasında erimesini ve milli benliğini kaybetmesini, kıskançlıkla korumuştur. Kürt Halk Edebiyatının birer şaheseri olan bu destanların en ünlüleri şunlardır:

Destana Meme Alan: Orijini, Müslümanlıktan çok önceki Kürt halk edebiyatına ve milli Kürt yaşantısına dayanmaktadır.

Hozbek (14. Yüzyıl), **Siyamend û Xece**, **Leyla û Mecnûn**, **Xurşid û Xaver**, **Ferhad û Şirin**, **Şirin û Xusrew**, **Faxr û Sıtiye**, **Manika û Bijan**, **Kerr û Kulike Şilemin** v.s.

Bunlardan bir-iki tanesinin konulan, aynı zamanda Kürtlerle komşu halkların (Acem, Türk, Ermeni) folklorunda da işlenmiştir.

Kürt edebiyatının en derli toplu bir tarihini, 1952'de **Aladdin Seccadi** tarafından Kürtçe olarak kaleme alınan 634

sayfalık “*Kürt Edebiyatı Tarihi*”nde okumak mümkündür. Ayrıca T. Bois, buna benzer çok daha geniş bir ilmi çalışmanın Moskova’da sonuçlanmak üzere bulunduğunu haber vermektedir.

Alaaddin Seccadi’nin tarihinde, belli başlı edebi isim olarak şöhret yapmış Kürt edebiyatçıları mesleklerine.göre şu şekilde tasnif edilmektedirler: *50 mela, 31 şex, 5 mevlana, 4 feqi ile 9 xan, 3 emir, 2 beg ve 5 kadın...*

M. S. 8. yüzyılın sonlarında, **Babaraxi Hamezani**, Arap istilasına karşı, halkının giriştiği savunma savaşlarını ve milli mücadelelerini Kürtçe olarak kaleme almıştır. 10. Yüzyılı karakterize eden şair ve Kürt mistiği, **Baba Tahirî Hemedani**’dir. 11. Yüzyılda Avrupalı yazarlar tarafından “Kürt Ronsard”ı olarak isimlendirilen **Eli Termûki** yaşamıştır. Her ne kadar Eli Termûki’nin eserlerinin orijinal kopyaları Berlin bombardımanında yanmışsa da Kürtçe yazılmış grameri, seyahat hikayeleri ve çok sayıda şiirleri elde mevcuttur. **Eli Haririye Şemdinani** (1009-1079) de o devrin Kürt şairleri arasında yer almaktadır. **Mim Hay** mahlası ile şiirlerini yazan **Feqiye Teyran** (1302-1375), özellikle kaleme aldığı **Şexe Sen’an** ve **Tarixe Hespa Reş** ile tanınmaktadır. **Şex Ehmede Nişani** (1407-1481), **Melaye Cezirî** adı ile şöhretinin zirvesine ulaşmış ve 2000 mısralık son derece akıcı ve düzgün bir Kürtçeyle yazılmış ünlü mistik divanını bırakmıştır. Aynı ekolden Hakkarili **Mela Ehmede Bate** Kürtçe olarak kaleme aldığı meşhur *Mevlûd*’ü ile tanınmaktadır.(19)

16. Yüzyılda kütüphanesinde 2000’den fazla edebi eser bulundurmakla şöhret yapmış Bahdinan emiri **Sultan Hüseyin**’i ve 1596’da büyük eseri *Şerefname*’yi kaleme alan Bitlisli **Şeref-xan**’ı saymazsak, bir sessizlik göze çarpmaktadır. *Şerefname*, ilk kez olarak Kürdistan tarihine temel olabilecek bir tarihi bü-

yük eser olmasına mukabil, ne yazıkki Kürtçe olarak kaleme alınmamıştır.

Fakat 17. Yüzyılın sonlarına doğru, Kürt edebiyatı tarihinde yepyeni bir yıldız parlamakta gecikmeyecektir: **Ehmede Xanî** (1650-1706). Aslen Hakkari Kürtlerinden olan Ehmede Xani, Kürt milli halk destanlarının en ünlülerinden olan *Meme Alan*'dan esinlenerek, *Mem û Zin* (Mehmet ile Zin) adlı dev eserini yazmıştır. *Mem û Zin*, ne yalnız önsözünde Kürt milliyetçiliği meşalesini yüksek bir heyecanla tutuşturmasından dolayı, aynı zamanda büyük bir "*drame theatral*" olarak da, hiç münakaşasız, dünyanın ölmez klasik şaheserleri arasında sayılmaktadır. Ehmede Xani'nin Kürt milliyetçiliğinin fikri hazırlığındaki rolünü **J. J. Rousseau**'ya benzetirsek, o'nun edebi dehasını ve yazı stilini de ancak **Racin** ve **Shakespearae**'lerle mukayese edebiliriz.

Büyük Şeyda Xani'nin öğrencisi **Smaile Beyazidi** (1654-1709)'nin pekçok gazeli arasında, özellikle *Gulzar*'ı meşhurdur.

18. Yüzyılda **Şerif Xâne Culemergî** (1688-1748), **Mura-de Beyazidi** ve 1790'da tıbbî bir kitabı Kürtçe olarak yayınlayan **Melaye Erwasi**'yi sayabiliriz. Aynı çağda, bilhassa Gorani (Zazaki) lehçesinde yazan meşhur **Xanaye Qubadi**'nin *Selavatnamesini* de belirtmek gerekir.

19. Yüzyılda Kürtçe yazan Kürt şairleri ile edebiyatçıları'nın miktarı yalnız adlarını dahi burada tekrarlamamıza imkan bırakmayacak kadar kabarıktır. **Nali Efendi** (1797-1856), Kürt edebiyatına yeni bir canlılık ve dinamizm kazandıranlardan biridir. Klasik "divan edebiyatı normlarından kendisini kurtaracak, halk edebiyatı formlarına yaklaşmış ve halk destanlarını kendisine örnek olarak seçmiştir. Şiirleri, Osmanlı boyunduruğundan kurtulmak için mücadele eden Kürt halk

topluluklarına ilham ve kuvvet kaynağı olmuş ve vatan temasını ustalıkla işlemiştir.

Hacı Qadiri Koyi (1817-1894) ömrünün çoğunu İstanbul'da geçirdi, divanı, 1925'te kısmen Bağdat'ta ve sonra da 1935'te Erbil'de yayınlanmıştır. Şiirleri Kürt melalarına ve şexlerine karşı isyan çığlıkları ile haykırmakta ve onların egoizmi, zihni tembellikleriyle taassubu yüzünden, Kürtlerin kendi milli değerlerine dönmekte geciktiklerini ve dolayısıyla Kürt milli birliğinin kurulmamış bulunduğunu anlatmaktadır.(20) Vatani ve milli duyguları yüksek bir heyecan ve mantıkla dile getiren Hacı Qadiri Koyi günümüzde de Kürt gençlerini ve şairlerini etkisinde bulundurmaktadır.

Kürt edebiyat tarihinde isim yapmış kadınlardan en ünlülerinin adlarını saymakla yerinelim: **Mah Şeref Xanımê Erdelani** (1800-1847), **Siri Xanımê Diyarbekiri** (1814-1865), **Pirozi, Xato Xurşit** (1881-1915) vs.

Çağdaş Kürt edebiyatı 19. yüzyılın son yarısından beri asla boğulamayan ve dolayısıyla her biri bir öncekinden daha da güçlü ve etkili olabilen "Kürt Millet Hareketleri"ne geçmeden önce, Kürt halkının dini inançları ve mensup bulundukları mezhepler üzerinde de kısaca durmamız gerekir. Zira çağdaş Kürt Edebiyatı'nın gelişme çizgisi üzerinde, Kürdistan Parçaları'nın siyasi sınırları dahilinde bulunduğu bazı ülkelerin (özellikle Türkiye) Kürdistan'da uyguladıkları ırkçı-faşist asimilasyon uygulamalarının ne kadar **olumsuz yönde tesiri olmuşsa**; Kürt millet hareketlerinin gerekli milli potansiyeli bir arada harekete geçirememesinde de bu din, mezhep ve tarikat ayrılıklarıyla çatışmalarının ve dış tahriklere kapılan bazı din büyüklerinin sekter davranışları de, **o derece önemli rol oynamıştır.**

KÜRTLERDE DİN MEZHEP VE TARİKATLAR

Müslümanlığı kabul etmeden önce, Kürtlerin Zerdüşt Din'i'ne inandıklarını ve bu peygamberin M. Ö. 660-583 yılları arasında yaşamış olduğunu biliyoruz. Güneş ve ateş **Zerdüşt** inançlarına göre mukaddestir. Bugün dahi, İslamlığın kabulünden bu yana yüzyıllar geçtiği halde, Kürt halk kitlelerinin dini ibadet ve törelerinde, bu eski dinlerinin kalıntıları bulunmaktadır. Mesela Kürtler genellikle sabah dualarını güneşe doğru dönerek okurlar. Özellikle 21 Mart **Newroz** Bayramı şenliklerinin ateş etrafında toplanarak kutlanması ve aile ocağının (*daima ateşin tütmesi, aynı zamanda o ailenin devamı anlamına gelmektedir*) mukaddes sayılması, bunlar arasındadır.

Büyük miktarları (25 000-30 000) Irak Kürdistan'ında yaşayan Yezidi Kürtleri, bazı nüans farklarıyla, eski Zerdüşt Kürt Din'i'ni, esas itibariyle, zamanımıza kadar devam ettirmişlerdir.

Irak Kürdistanı'nda **Keldani** (Zaxo Bölgesinde), **Nasturi** (Berwari Bölgesinde) ve Türkiye Kürdistanı'nda **Süryani** (Merkezleri Midyat'da olmak üzere yer yer serpilmiş vaziyette) 150 000 civarında Asuri ya da Ermeni asıllı Hristiyanlar bulunmaktadır. Fakat, bunlar kendi ana dillerini ve dini inançlarını büyük bir serbestlikle korumakla beraber, 2500 yıldan beri bir arada yaşadıkları Kürtlerle adeta kaynaşmış ve kardeş olmuşlardır.

Kürdistan'ın geriye kalan bölgelerinde Sünni ya da Şii (Alevi, Ehle Heq, Feyli...) mezheplerine mensup bulunan Müslüman Kürtler oturmaktadırlar. Sünni olanların ezici çoğunluğu Şafii mezhebine mensupturlar. Fakat hangi İslami mezhebe mensup bulunurlarsa bulunsunlar, Kürt halkı arasında, dini mistik tarikatlar günümüze kadar yaygın bir şekilde bulunmaktan geri kalmamışlardır. Dini şeflere şex ya da pir ve tarikat mensuplarına da mürid ya da şagırd adı veril-

mektedir. Xırka denilen özel libaslar şexi veya piri sembolize eder. Dini şeflerin ikametgahları **Xaneka** ya da **Tekke** adıyla anılmaktadır.

Sünni mezheplerin ilk tarikatı olan Qadiriye [Qadîrî], Kürt **Abdel Qadirê Geylani** (1078-1166) tarafından tesis edilmiş ve Kürtler arasında geniş çapta yayılmıştır. Bugün de oldukça sayıları fazladır. Kerkük'te Talabaniler, Amadiya'da Bırifkiler, Süleymaniye'de Berzenciler en tanınanları arasındadır.

İkincisi, **Buharalı Behaeddin** (1317-1389) tarafından ortaya atılan ve fakat Kürdistan'da çok geç yayılma imkanı bulabilen Naqşibendi tarikatıdır. 1779'da Karadağ'da *Caf* Aşiretinden çok fakir ailenin çocuğu olarak dünyaya gözlerini açan **Mewlana Xalid** tarafından da Kürdistan'da yaydırılmıştır. Uzun süren tefekkür yıllarından sonra, Mewlana Xalid Mekke'ye doğru Hac yoluna çıkar ve orada rüyasına giren bir derviş, Hindistan'a gitmesini ve bu suretle hak yolunu bulabileceğini söyler. Hindistan'da **Şêx Abdullah** yanında Naqşibendi Tarikatı'nın okulunda yetişerek, 1808 yıllarına doğru Süleymaniye'ye döner. Memleketinde karşılaştığı muhalefete rağmen, tarikatını özellikle Qadiriye Müridleri arasında yaymaya muvaffak olur. İki tarikat şexleri arasındaki kavgalar, uzun yıllar devam etmiş, hatta bazen silahlı çatışmalara kadar varmıştır.

Zamanla, bazı tarikat şefleri, tarikatlarının dini yönünü Kürt milliyetçiliğinin muhtevası içerisinde eritmek suretiyle, harici asimilasyon ve milli sömürüyle başka milletlerin milli imtiyazlarından doğan milli baskı zorlamalarına karşı, Kürt halk ayaklanmalarının önderliğini yapmışlardır: Şex Mehmed Berzenci, Şex Ehmede Barzani, Şex Seide Pirani ve Seyit Rıza gibi.

Türkiye Kürdistanı'nda, merkezi Dersim'de olmak üzere Erzincan, Malatya, Sivas, Xarpet, Bingöl vs. yerlerdeki Zaza-

lar Alevi mezhebine mensupturlar. İslam halifelerinden **Hız. Ali**'ye ve **Ehlibeyte** (*Hız. Peygamberin aile efradı*) özel bir sevgi ve saygıyla eski Zerdüşt Dini'nin karışımından meydana gelen Dersim Aleviliği, İslami ibadet usullerini, kendi Kürt milli karakterleri ve son derece haşin tabiatının unsurlarıyla da birleştirecek, pratikleştirmişlerdir.

Alevilik, Dersim Kürtleri arasında, M. S. 13. yüzyılda, **Horasan**'dan göç ederek Anadolu'ya gelen **Goran** Kürt Aşiretleri tarafından yaydırılmıştır. Bu Goran Kürt Aşiretleri'nden ikisi (Kureyşan ve Bamasuran), Aleviliğin yerleşmesinde ve devamlılığında, önemli rol oynamışlardır.⁽²¹⁾

Tıpkı Neqşi Tarikatı'nın bir kısım dini şefleri gibi birazdan Dersim Kürtlerinin milli mukavemet hareketi dolayısıyla adlarından bahsedeceğimiz gibi, Kürt Alevi liderleri de (**Seyit Rıza**, Kureyşan Aşiret lideri **Seyit Ali** ve Bamasuran Aşireti liderlerinden **Seyit Hüseyin** vs.) mecbur oldukları zaman, milletlerinin milli mukavemet hareketlerine sonuna kadar, mertçe kumanda etmişlerdir.

Bugün için, mezhep ve tarikatların millet hareketlerindeki tarihi rolünü tamamladığını, geniş tesir sahalarıyla mistik orijinalitelerini artık kaybetmiş bulunduklarını, rahatlıkla söyleyebiliriz.⁽²²⁾ Nitekim, daha sonraki bölümlerimizde, tekrar üzerinde duracağımız gibi sosyal orijini bir şex ailesine dayanmasına rağmen, **Mıstefa Barzani**, bugün din, mezhep, aşiret, tarikat ve sosyal sınıf farklarına bağlı olmaksızın, tüm Irak Kürdistanı'nın tartışmasız bir şekilde milli kahramanı ve ihtilalinin önderi olmuştur. Şüphesiz Kürt toplumunun geçirdiği sosyo-ekonomik istihalelerin zaruri kıldığı bir sonuçtur bu. Başka bir ifade tarzı ile; kendisini ezmek, milli haklarını kullandırmak ve dolayısıyla hakim milletin milli imtiyazlarına karşı çıkmak şeklinde ortaya çıkan milli hak talepleri ya da

mukavemet hareketlerinin önderliğini yapan grup ya da fertlerin, sosyal orijinlerine bağlı olmaksızın, **objektif olarak ilerici ve haklı bir çizgide bulundukları, su götürmez.**

Ne var ki; geriye dönük, ruhlarına kölelik ve hıyanet sinmiş bazı çanak yalayıcılar, hâlâ Kürt toplumu içerisinde aşiret ve mezhep tüccarlığını yapmaya çalışmakta, böylece de gerici faşist hükümetlere yaranmak istemektedirler. Fakat biz çok iyi biliyor ve inanıyoruz ki tarihi gelişim daima ezilenlerden ve haklılardan yana olmuştur. Yüzyılımızın milli ve sosyal hareketlerle, daima biraz daha ileriye doğru yol alan kervanı, ezmenin **her türlüüne karşı savaşılan meşru ve haklı halk hareketine; hiçbir tutucu, hain ya da maddi kuvvetin engel olmayacağını ispat eden misallerle doludur...**

İşte dokuz yıldır yaşayan ve her gün biraz daha ileriye doğru mesafe alan **Kürdistan İhtilali**, bu örneklerden sadece bir tanesidir. Ama biz, dünya milli kurtuluş ve halk hareketlerine evrensel mahiyette katkıda bulunan bu büyük milli ve sosyal olayın kendisine geçmeden önce, onun bizzat kendisini hazırlamış bulunan daha önceki Kürt millet hareketlerinin kısa özetine devam edelim.

FEODALİTEDEN MİLLİYETÇİLİĞE DOĞRU

Avrupa toplumlarında, 15. yüzyıldan itibaren coğrafi keşifler, insan ve kıymetli maden ticareti ve kıtalar arası yoğun gel-gitlerin yarattığı birikim sonucu, sermayedarlık (kapitalizm) sisteminin gittikçe geliştiğini biliyoruz. Bu birikimin yarattığı ortamda, ilim ve teknik dev adımlarla yeni buluşları ve buhar makinesinin gücü insanoğlunun hizmetine koşarken burjuva sınıfı da yavaş yavaş siyasi iktidara yaklaşmakta idi.

Hiç şüphesiz burjuva sınıfını teşkil eden insanların ekseriyeti teşebbüs ve imajinasyon (hayal gücü) kabiliyetleri olan atak ve cesur kimselerden meydana gelmekte idi. Ama bu sınıflar, burjuva sınıfının, feodalitenin (derebeylik) ve kralların yerini alarak; mülksüz yada yeterli mülkü bulunmayan geniş halk kitlelerini sömürmesine, tabiatıyla engel olamazdı. Tam aksine, büyük bir çoğunluk içerisinde ortaya atılan hürriyet, kardeşlik, eşitlik ve adalet ilkeleri, münhasıran büyük zenginlerin, para babalarının ve özellikle ticaret-sanayi kapitalizminin çıkarlarına hizmet ettikleri nispette, geçerli olabilmekte idiler.

Yüzyıllardan beri feodal istihsal ilişkilerinin dar çemberinde, her türlü insan hak ve hürriyetlerinden yoksun ve son derece maddi yoksulluk içerisinde yaşamış köylüler ve onlardan farklı olmayan şehir proleteryası (işçiler) ve lümpen proleteryası (işsiz-güçsüz takım), burjuva sınıfının çağrılarını cevapsız bırakamazdı. Ve böylece arkalarına işçi-köylü kitlelerini katabilen burjuva sınıfı ilk önce Fransa'da (14 Temmuz 1789) siyasi iktidarı ele geçirdi.

Burjuva sınıfı, kendi memleketlerinin dahili pazarlarını tek başına kontrolü altında tutabilen ve anavatan (metropol) dışındaki Asya-Afrika-Güney Amerika'nın az gelişmiş ülkelerini yıllarca sömürge, yarı sömürge halinde tutmuş ya da tutmakta bulunan sömürücü bir sosyo-ekonomik sistemin mimarıdır. Bu nedenle, ortaya çıkan liberal düşünce anlayışı ve mutlak hürriyet sloganları (*Laisser faire-Laisser passer*), münhasıran bu sınıfın pazar hakimiyeti yani kâr ve kazanç konusunda, hiç bir hududun tanınmaması anlamına gelmektedir.

Bu sonuca varmak için, burjuva sınıfı, daima devlet mekanizmasını eline geçirmek ve bu emin şemsiyenin gölgesi altında, dahili ve harici piyasaya en yüksek derecede hakim

olmak istemiştir. O devrin sosyo-ekonomik sisteminin ürünü ve aynı zamanda siyasi, hukukî artistik, teknik ve edebi, tüm üst yapı müesseselerinin de mimari olan bu sınıfa, yukarıda da bir vesile ile değindiğimiz gibi milli burjuvazi ve bu tip sömürü esasına dayanan milliyetçiliğe de *burjuva milliyetçiliği* denilmiştir. Tabiatıyla bu burjuva milliyetçiliğinin kontrolü altında bulunan ve onun menfaatlerine uygun şekilde kurulmuş siyasi organizasyona da “milli devlet” denmiştir.

Avrupa’nın burjuva devletleri; Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerini zamanla sömürgeleştirmişlerdir. Esasen Avrupa zenginliğinin temelinde yüzyıllarca sömürülen bu kıtaların tabiat servetleri ile yerli halklarının alın teri yatmakta idi.

Bu sosyal farklılaşmanın mahiyetini ve Avrupa milli burjuva devletlerinin sahip bulundukları sistemin temel karakteristiklerini, bazı sömürge ya da yarı sömürge ülkelerinin aydınları, bir türlü anlayamadılar ve anlayamıyorlar. Onlar, sadece Avrupa medeniyetinin çok renkli üst-yapı müesseseleriyle dev tekniğine hayran oldular. Bu tetkiksiz ve özentili hayranlık, kendisiyle birlikte, özellikle Ortadoğu ülkelerinde, siyasi bağımsızlıkların kazanılmasından sonra da, başka bir mahiyette ortaya çıkan yepyeni milli ve sosyal uyumsuzlukları ve çelişkileri de getirdi.

Daha önce de gördüğümüz gibi Osmanlı İmparatorluğu, teokratik esaslara müstenit bir askeri ve idari formasyonlar haritası idi. Yani bu birlik içinde, pek çok kavim ve dini topluluklardan meydana gelmişti. Ayrıca hanedan devlet tipinin bütün özelliklerine sahip olarak Avrupalı güçlerin (burjuva devletlerinin) açık bir pazarı ve yarı sömürgesi durumunda idi.

Oysa geçen yüzyılın son yarısında, önce Avrupa’da da piya-

saya çıkan bazı Türk aydınları, sırf sultanın Türk aslından gelmesinden ötürü, kendilerini bu imparatorluğun tabii varisleri saymaya başladılar. Ve daha da mühimi o'nun yarı sömürge şartları içerisinde bulunan hasta bünyesini, asla doğru teşhis edemediler. 1839 Gülhane Hattı Hümayunu'ndan başlayarak Osmanlılık, Jön Türk hareketleri, İttihat-Terakki iktidarı ve son Yunanlılara (Yunan gavuruna) karşı Anadolu Müslüman halklarının (*Başta Türkler ve Kürtler olmak üzere*) giriştikleri savaşın sonlarına ve günümüze dek, Türk asıllı aydınlar ve sivil-subay cuntaları (*Az gelişmiş ülkelerin başlıca politik iktidar eliti*), hep Avrupa'nın burjuva devletlerine özenmekte devam etmişler ve tıpkı onlar gibi efendi-sömürgeci millet olmak, megalomanyak komplekslerinden bir türlü kurtulamamışlardır.

Bizzat kendisi ortaçağ feodal üretim tarzından merkantilist bir aşamaya bile geçememiş ve bunun tabii sonucu olarak Avrupa burjuva devletlerinin açık bir pazarı ve yarı sömürgesi durumunda bulunan Osmanlı İmparatorluğu; aynı anda nasıl olur da ingiltere, Fransa, Almanya vs. devletler gibi sömürgeci bir devlet olabilirdi?

Balkan milletlerinin imparatorluk ordularını perişan eden milli hareketleri peşpeşine başarıya ulaşırlarken, Babıali hükümetleri, tam bir acz içerisinde, hırslarını diğer Müslüman milletlerden almışlardır.

Tıpkı diğer Müslüman milletler gibi, imparatorluğun birliği içinde bulunan Kürt halkı da, yakın zamanlara kadar, Müslümanların birleştirici bağlarına kendi milli değerlerinden önce yer vermiş ve bunda da sonuna kadar samimi ve saygılı olmuştur. Bu halkların yani imparatorluğa bağlı Müslüman halklarının nazarında, asıl çelişki, Avrupalı Hristiyan güçlere karşı, Müslüman halkların hep birlikte hareketi şeklinde telaki edilmiş ve milli çelişkiler örtülmek ya da ikin-

ci plana alınmak istenmiştir. Bu nedenlerle de Kürtlerin iç işlerine karışılmadığı ve milli değerlerine serbestçe sahip olabilmelerine imkan verildiği müddetçe, imparatorluğun birliği içinde kalmayı daima tercih etmiş bulunduklarını söylemek mümkündür.

Dahili milli otonomileri ile milli değerlerinin serbestçe gelişmesi konusunda titizlikle kıskanç olan Kürt halkı, her seferinde biraz daha sıkıştırılmak istenen -değişik zamanlarda ve değişik mahiyetlerde kullanmakta devam eden milli baskı- esaret zincirlerine, daima karşı çıkmış ve asla “pes” dememiştir. Bu Kürt milli hareketleri, büyük çoğunluğu ile, her seferinde tedafüî mahiyette yani milli nef sini koruma veya milli otonomilerini istirdat şeklinde, ortaya çıkmıştır. Bu itibarla, Kürt milliyetçiliğinin, bu milliyetçi hareketlere önderlik etmek zorunda bırakılmış şahısların sosyal orijinleri (menşei) ne olursa olsun, objektif olarak son derece ilerici ve çağdaş sosyal hareketlere paralel ve çok yakın bir çizgide cereyan etmiş bulunduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Bu milliyetçilik, ana topraklarının sonsuz servetleriyle sosyal, kültürel, artistik vs. değerleri kabaca sömürülen mazlum milletlerin, mutlak olarak meşru ve vazgeçilmez insan hakları temeline oturan, demokratik ve ilerici milliyetçiliğidir.

Daha önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilgililerinin 19. yüzyılın başlarında, son Kürt otonomik devletlerini de ortadan kaldırmak için, harekete geçmiş bulunduklarından bahsetmiştik. Bu merkezi baskı ve ezme hareketlerine karşı, Kürt halkı, prenslerinin ya da aşiret şeflerinin idaresinde durmadan silaha sarılmak zorunda kalmıştır: 1805'de **Abdurahman Paşa Baban Süleymaniye'de**, 1830'da **Mehmud Paşa (Mirekor)** Rewanduz'da ve 1842-1846'da ünlü **Bedirxanlılar Ciz-**

re'de ayaklandılar.

Dersim Sancağı'nın yakın zamanlara kadar devam edebilen dahili milli otonomilerini *(ki bu otonomi, Dersimlilerin fiilen yaşattıkları ve fakat resmen tanınmamış bir "de facto" durumu da olarak nitelenebilir)* saymazsak, Bedirxanlıların da yenilmesiyle birlikte, Osmanlı sınırları içerisinde bulunan en son bağımsız Kürt prensliği de ortadan kalkmış oluyordu.

Daha önemsiz bazı ayaklanma hareketlerini müteakip 1880'de Kürtler **Şêx Ubeydullah Nehri**'nin önderliğinde, geniş çaplı bir milli ayaklanma hareketine giriştiler. Diğerlerinden farklı olarak, ilk kez Nehri, milli ayaklanma hareketini Osmanlı İmparatorluğu ve Acem Şehinşahlığı topraklarına, birden sıçratarak, büyük tesirleri bulunan bir askeri hareket niteliğine sokmuş bulunuyordu. Tabiatı ile böyle geniş çaplı bir ayaklanma hareketinin siyasi amacı da, eskilerinden farklı olacaktı. Milli otonomi yerine Kürt milletinin tam bağımsızlığı...

İlk zamanlar Nehri ve oğullarının komuta ettiği Kürt kuvvetleri her iki imparatorluğa karşı da büyük başarılar kazandılar. Fakat her iki devletin (Osmanlılar ve Acemler) güçlerini birleştirmeleri ve dahilde Kürt halk topluluklarının tam bir birliğe gitmekte gecikmeleri yüzünden, Nehri hareketi de herhangi bir sonuca ulaşamadı.

1880 Hareketinin genişliği ve hedefleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun ileri gelenlerini iyice korkuttu. Benzer bir durumla bir kez daha karşılaşmamak için Kürdistan'ın bütün ileri gelen ailelerinin çocukları İstanbul'da toplatıldı. Bununla aynı anda, iki kuş birden avlanmak yani bir yandan ileride şef olabilecek Kürtler göz hapsinde tutulmak, öbür taraftanda Kürt halkı ile bunlar arasındaki temaslar koparılmak isteniliyordu.

Bir müddet sonra kurnaz Sultan (Abdulhamit) yeni bir

usûl keşfetti: **Kürt halkının savaşçı ve yenilmek bilmeyen milli potansiyelini başka alana kanalizetmek.** İşte 1889-1892 yılları arasında kurulan Hamidiye Alayları ile Sultan Abdulhamit, şu iki hedefe birden varmak istiyordu: **Bir yandan Hamidiye Alayları içersinde meşgul ettirilecek Kürtlere, onların milli isteklerini unutturmak diğeryandan da Hafif Süvari Birlikleri'ni İslami kardeşliğin paravanası arkasında imparatorluğun hudut boylarında ve dahili terör hareketlerinde kullanmak.** İhtimal, bu parlak proje Çarların Rusya'da uzun yıllar kullandıkları Kazak Süvarileri'nden esinlenerek, Sultan'ın aklına esmişti.

Sultan Abdulhamit'in Kürt milli mukavemetini kırmak ve Kürt milli potansiyelini dejenere ederek başka alanlara kanalizetmek amacını taşıyan temel politikası, bir takım ufak tefek rötuşlarla, o'ndan sonra da benimsenmiş ve günümüze kadar devam edegelmiştir, Fakat bütün bu kurnazlıkların, zaman kazanmak ve biraz daha sömürmek isteyen İngiliz taklidi gerici-temelsiz politik oyunların, unuttukları bir gerçek var: **Tarih geriye döndürülemez.** Bu nedenle denebilirki, **Kürt milli değerleriyle milliyetçi hareketlerini boğma ve yok etme çalışmaları ve bunda da sonuna kadar ısrar, Kürt millet hareketlerini daha çok kuvvetlendirmekten ve olgunlaştırmaktan ötede, ezen milletlere ve onların hükümetlerine, hiç bir şey kazandırmamıştır.**

1908 yılında, Jön Türklerin İttihat-Terakki kanadının terptiledikleri bir hükümet darbesi (*Subay ve sivil aydınlardan meydana gelmiş tipik bir cunta olup, Turancı ve layik fikirlerin ideolojize ettiği küçük burjuva menşeli iktidar eliti.*) sonunda, iktidar bu fırkanın (*İttihat ve Terakki*) eline geçti. Bu değişikliğin mahiyetini ve subay-aydın cunta kliklerinin ekonomik bir temelden mahrum sosyal karakteristiklerini günün

şartları içerisinde, gereği gibi değerlendiremeyen halk kitleleri ve özellikle imparatorluğa bağlı milletler, büyük ümitlerle, yeni iktidar kadrosunu alkışladılar. Bu arada Kürt halkı da, istibdat îdaresi'nin yıkılmasından sonra; *hürriyet, adalet, eşitlik, kardeşlik* sloganlarını ısrarla kullanan yeni iktidarın kendi demokratik, sosyal ve milli haklarına karşı daha anlayışlı davranacağını beklemekte idi.

Bu hava içinde İstanbul'da bulunan Kürt ileri gelenleri, bir takım sosyal, kültürel ve politik organizasyonlar kurmak suretiyle, faaliyete geçtiler. Emin Bedirxan, Şerif Paşa ve Abdulqadire Şemdinan bu faaliyeti düzenleyenlerin en önde gelen simaları idiler. *Kürdistan* isimli bir gazete yayınlamaya başlandı ve 1909'da da Kürtçe tedrisat yapan bir okul açıldı.

Fakat bir müddet sonra tamamen kitlelere ve imparatorluğu teşkil eden milletlere sırtını çevirerek koyu bir Türk ırkçılığının fanatizmine kendini kaptıran ve bizzarrur terör tedbirlerine ve sertlik politikası uygulamaya başlayan İttihad ve Terakki iktidarı, Kürtçe neşriyat yapan organları ve okulu kapattı.⁽²³⁾

Bu merkezi sert tedbirlere karşı, Irak'ın Bahdinan Bölgesi Kürtleri'nden **Şêx Abdusselam Barzani** 1908'den 1914 yılına kadar, imparatorluk ordularını uğraştıran ve Musul Valisi Kürt asıllı(!?) **Süleyman Nazif**e yıllarca ecel terleri döktüren, bir silahlı ayaklanma hareketine girişti.

1910 yılında, üniversite öğrencileri tarafından **Hêviya Kurd** (Kürt Ümidi) adlı bir gizli cemiyet kuruldu. Cemiyetin yayın organı *Rojî Kurd* (Kürtlerin Günü) ["Kürt Güneşi" anlamında olması gerekir, çünkü 1913'te çıkan bu dergi kapatıldıktan hemen sonra "*Hetawî Kurd*" yani Kürt Güneşi adıyla yeniden yayına başladı-NM] daha sonraları *Hetawî Kurd* (Kürtlerin Güneşi) adını alacaktır.

1914'te Mihver devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na katılan İttihad ve Terakki iktidarının yaptığı ilk işlerden biri de, Kürt halkına karşı daha sert ve ırkçı tedbirlerin alınması olmuştur. Bu arada birçok Kürt aydınlarıyla ileri gelenleri tutuklandılar. Bir hileyle yakalanan **Abdusselam Barzani** ise, 1914'te Musul'da ve **Selimê Bitlisi** de İstanbul'da idam edildiler.

Kürtçe faaliyet, savaş içinde de devam etti. **Seyit Abdulkadir**, yeğeni **Seyit Taha** ve **Kamil Bedirxan** bu faaliyetleri yönetenlerin başında geliyordu. Kürdistan'ın kurtuluşu için kurdukları cemiyetin adı: **İstixlası Kürdistan** idi.

"Mukaddes Cihad" sloganlarıyla, Kürt halkının temiz dini hisleri sonuna kadar istismar edilerek, bir yandan Ruslara ve Ermenilere karşı savaşta Kürt milletinin savaşçı potansiyeli kullanılırken, öte taraftan **Enver Paşa** savaş alanını boşaltma bahanesi altında, bir milyona yakın Kürdü yerlerinden alarak batıya sürmüştür.⁽²⁴⁾

Ermeni Katliamı başarı(?) ile bitiren ve Kürt halkının Müslümanlığını sonuna kadar istismar etmek suretiyle sağladıkları destek sayesinde Tebriz varoşlarına kadar varabilen turanlı İttihad-Terakki subayları, bir içki aleminde şu sözleri söylemekten kendilerini alamıyacaklardır:

"Gelirken Zo'ların (Ermenilerin) kökünü kazıdık, dönerken de kendimizi Lo'lardan (Kürtler) kurtaracağız...."⁽²⁵⁾

Savaş devam ederken, ABD Başkanı **Wilson** 14 maddelik, milletlerin kendi kaderlerini serbestçe tayin edebileceklerine dair (otodeterminasyon) hükmü de taşıyan prensiplerini yayınladı. 1918'de İngiltere Başbakanı **L. George** da Wilson'u teyit ve milletlerin otodeterminasyon haklarını kabul edeceklerini ilan etti. Fransa da savaştan sonra bütün esir milletlerin kendi kaderlerine serbestçe sahip olabileceğini kabul etmekte ve diğer müttefikleri gibi, esir milletlerin kendi saflarında savaşa

katılmalarını teklif etmekte idi.

1917 Ekiminde bütün dünyanın ilk büyük proletarya ihtilalini gerçekleştiren **Lenin** ve arkadaşları da, Bolşevik Partisi'nin 9. maddesi gereğince, Çarlık Rusyası'na bağlı bütün milletlerin milli haklarını resmen kabul ettiklerini ve hatta bu milletlerden istiyenlerin, politik bağımsızlıklarını da ilan edebileceklerini kabul ettiler.

Esir milletler ve sömürge halklar ümit içinde idiler. Savaşın top sesleri, Avrupalı, Asyalı askerlerin direkt temasları. Müttefik devletlerin ve Almanların karşılıklı suçlamaları ve bütün bu vaadler, Sovyet ihtilali.. Bütün bunlar, esir halkların gözlerini açmakta ve kimsenin kaderine rıza gösteremeyeceği etkin bir milli-sosyal çalkantının hareketli ortamı içerisinde “demokrasi”, “milletlerin hak eşitliği” ve “milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin serbestçe tayin” edebileceklerine değin sloganlar, bütün dünyayı bir uçtan bir uca saran kurtuluş mücadelelerinin heyecanını dağıtıyorlardı.

Mondros Mütarekesi ile, Osmanlılar savaştan çekildiler. Kahire'de **Sureyya Bedirxan**'ın “Kürdistan Bağımsızlık Komitesi”ni kurduğu günlerde, **Seyit Abdulkadir** ve Emin-Kamuran Bedirxan [Celadet-Kamuran-NM] kardeşler İstanbul'da “Kürt Birliği” teşkilatını vücuda getirdiler.

Daha savaş içinde iken, Hemavvend Kürt ileri gelenleri, Süleymaniye'dekilerle birleşerek, **Şêx Mehmude Berzenci**'nin başkanlığında geçici bir Kürt hükümeti kurmuş bulunuyorlardı, iyi bir teşkilatçı ve gözüpek bir devlet adamı olarak kendini gösteren Şêx Mehmud ve arkadaşları, Kürt aslından memurları ve idare amirlerini yabancıların yerine ikame etmek suretiyle, milli ve sağlam bir devlet idaresi kurmayı başardılar.

Sir Arnold Wilson adındaki sivil ingiliz Komiseri, Süley-

maniye'de Şex Mehmed'u ziyaret etti. Şex Mehmed, 50 Kürt liderinin imzasını taşıyan ve *"Kürtlerin barışçı yollardan kendi kaderlerine bizzat sahip çıkmak, modern ve medeni bir toplum idaresi kurmak istediklerim ve Kürt halkının bunu istemeğe hakkı bulunduğunu..."* belirten bir protokolü, Majestelerinin Komiserine sundu.

Fakat Mayıs 1919'da İngilizlerle Kürt Hükümeti arasındaki münasabetler, çok basit bir olay yüzünden, son derece gerginleşti. Süleymaniye'de eski sömürgeci alışkanlıklarının verdiği küstahlıkla, Kürtlere kaba muamelede bulunan bir İngiliz subayı, Kürt hükümet makamları tarafından tevkif edilmişti. Bunu bahane eden İngiliz kuvvetleri Süleymaniye'ye yürüdüler, İngilizlerin bu sert ve kahpe hücumuna, henüz kuruluş halinde bulunan Kürdistan kuvvetleri ve Kürt halkı kahramanca karşı koydu. Altı hafta devam eden şiddetli çarpışmalarda binlerce Kürt öldü. Aynı günlerde, Majestelerinin Hükümetine bir rapor gönderen Sir Arnold Wilson, şunları yazmakta idi:

"Kürtlere milli otonomi ya da tam bağımsızlık tanınması halinde otoritenin(!?) kurulamayacağını belirtmek isterim." dedikten sonra, A. Wilson raporuna şu cümleleri de itina ile yerleştirmiştir:

"Zira, Süleymaniye'de kontrolün, memleketin coğrafi, stratejik ve zengin tabii kaynaklarının arzettiği önem dolayısıyla, çok sıkı ve emin bir şekilde elimizde bulunması gerekir."⁽²⁶⁾

Anlaşılan İngilizlerin şımarık ve küstah subaylarıyla dalavere ve dönekliğin zirvesine ulaşmış diplomasisi, Kürt halkını yeteri kadar uslu ve itaatkâr bulmamış ve sonuç olarak da, Kürt milli haklarını inkâr ve Kürt milli mukavemetini kaba kuvvet kullanarak kırmak suretiyle, Irak halklarının siyasî kaderini, yüzde yüz kendilerine uşaklık edebilecek Haşimi Arap Monarşisi'nin eline vermişlerdir.

Çok garip ve anlaşılmaz bir anlayışsızlıkla, İngiliz diplomasisinin gizli ya da açık tutumu, yüzyılımızın başından beri daima Kürt halkının düşmanlarına şu ya da bu yollarla yardım etmek ve onlara Kürt halkının temel milli ve demokratik haklarını inkar etmek konusunda, cesaret vermek şeklinde tezahür etmiştir. Bu kirli oyunu, İngilizler 1946'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulduğu sıralarda ve daha sonra 1955 Bağdat Paketi'nin teşkili esnasında da ustalıkla sahneye koyarak tekrarlıyacaklardır.

Bugün bile, Araplara karşı mutlak bir açıklıkla İsraili desteklediği ve her türlü yardımı Yahudilerden esirgemediği halde İngiliz hükümetleri, Kuzey'de masum Kürt halkına karşı kullanılacağını bile bile, faşist-ırkçı Bağdat hükümetlerine son model uçaklar da dahil olmak üzere en korkunç cinayet vasıtalarını vermekten çekinmemektedirler. Bütün bu gerçekler, Irak Kürdistanı'nın kurtarılmış bölgelerinde halk arasında bulunduğumuz müddetçe, müşahede ettiğimiz Kürt halkının İngiliz politikasına karşı neden çok köklü ve şuurlu bir nefret hissiyle dolu bulunduğunun nedenlerini de izah etmektedir.

Bununla beraber Kürt milliyetçi hareketi durmadı: 20 Aralık 1919'da Kürtler adına konuşan **Şerif Paşa**'nın Ermeni temsilcileriyle anlaşması meyvesini vermekte gecikmedi: **Müttefik devletler nihayet Kürt milli haklarını ve Kürdistan'ın otodeterminasyonla kendi kaderini kendisinin serbest olarak tayin edebileceğini; 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr (Traite de Sevres) Antlaşmasıyla tanımak zorunda kaldılar.** Kürt halk kitleleri arasında büyük sevinç ve heyecan dalgaları yaratan bu beynelmilel diplomatik vesika hakkında, Joyce Blau şunları yazar:

"Her ne kadar Sevr antlaşması ölü bir metin olarak kalmışsa da, bu Antlaşma Kürt Problemi'ninkesin şekilde dönüşü olmayan evo-

lasyonuna, açıklıkla noktayı koymuştur. Çağdaş tarihte ilk defadır ki, bir diplomatik vesika Kürt milli haklarından, milli otonomisinden bahsetmekte idi. Fırat'ın doğusundan Ermenistan'ın güney hududuna kadar uzanan ve üzerinde Kürt halkının oturduğu topraklar Kürdistan olarak garanti edilmişti."⁽²⁷⁾

Kürdistan'ın ve Kürt halkının tarihindeki çok önemli dönüm noktası olması nedeniyle, 20 Ağustos 1920'de Fransa'nın Sevr (Sevres) şehrinde, Müttefik devletler (ABD, Fransa, İngiltere, İtalya vs.) ile Osmanlı İmparatorluğunun temsilcileri arasında, Sevr Antlaşması adıyla imzalanan resmi metnin, Kürt Meselesiyle ilgili 62, 63 ve 64. maddelerini aynen alıyoruz:

SEVR ANTLAŞMASI RESMİ TEKSTİNİN KÜRT MESELESİNE İLİŞKİN BÖLÜMÜNÜN TAMAMININ TÜRKÇESİ

10 Ağustos 1920, Üçüncü Seksiyon: KÜRDİSTAN

Madde 62: İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri tarafından kendilerine yetki verilmiş üç üyeden müteşekkil bir komisyon İstanbul'a yerleşerek, antlaşma başkanlığının tüzüğüne göre belirtilmiş bulunan altı aylık müddet içerisinde, Fırat'ın doğusunda bulunan ve sınırları ilerde tesbit edilecek olan Ermenistan'ın güneyi ile Türkiye, Suriye ve Mezopotamya'nın kuzeyi arasında belirtilmiş bulunan ve Kürtler'in hakim çoğunlukta bulundukları bölgeler için, antlaşmanın 27. maddesi II, 2 ve 3 derecelerine uygun olarak, dahili otonomi planını hazırlıyacaktır. Herhangi bir mesele konusunda oybirliğine varılamaması halinde, komisyon üyeleri durumu kendi hükümetlerine intikal ettireceklerdir.

Adı geçen plan, bu bölgeler dahilinde bulunan Assyro-Chaldeens (Asuro-Keldani) ve diğer etnik, dini cemaatlerin tüm azınlık haklarını garanti altına almak zorundadır. Ve bu amaçla İngiliz, Fransız, İtalyan, Acem ve Kürtleri temsilen kurulacak bir komisyon, bizzat yerinde tetkiklerde bulunacak ve gerek Türkiye ve gerekse aynı şekilde İran sınırında yapılacak bir değişiklik bahis konusu olur-

sa, bu değişikleri antlaşmanın ruhuna uygun bir şekilde gerçekleştirecektir.

Madde 63: Osmanlı Hükümeti şu andan itibaren, antlaşmanın 62. maddesine göre kurulmuş bulunan her iki komisyonunda, üç ayın sonunda bildirecekleri kararlara aynen uymayı ve bu kararları tatbik etmeyi taahhüt eder.

Madde 64: Antlaşma Başkanlığı'nın tespit ettiği tarihten itibaren geçecek bir yıllık müddet içerisinde, şayet 62. maddenin kapsamı içinde bulunan Kürt halkı yani bu bölgelerde oturan halk çoğunluğu, Türkiye'den ayrılarak tamamen bağımsız olmak arzusunu izhar eder ve Milletler Topluluğu Konseyine müracaat ederse ve şayet Konsey de bu halkın bağımsızlık arzusunu gerçekleştirebilecek kapasitede bulunduğuna kanaat getirir ve bunun yerine getirilmesini tavsiye ederse; Türkiye bu tavsiyeye aynen uymayı ve bu bölgelerdeki bütün haklarıyla unvanlarından vazgeçmeyi ve kendisini buna göre ayarlamayı şimdiden taahhüt eder.

Bu vazgeçme işleminin detayları, başlıca müttefik güçlerle Türkiye arasında özel bir konvansiyona (sözleşme) bağlanacaktır. Bu vazgeçme işi tamamlandıktan ve Kürdistan Devleti'nin bağımsızlığı gerçekleştirildikten sonra, bu bağımsız Kürt Devleti ile günümüze kadar Kürdistan'ın bir parçası olan Musul Vilayeti'nde yaşayan Kürtlerin kendi arzularıyla birleşmeyi istemeleri halinde, Müttefik Güçler, bu birleşmeye karşı hiçbir itirazda bulunmayacaktır.

Fakat, başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın kokuşmuş diplomasisi, yalanların en kocamanından birini söyledi ve milletler arası hukuk profesörü ünlü **Le Four**'un deyimiyle, "Alattığı esir halkları bir kere daha cellatların eline teslim etti..."

Zira, kapalı kapıların ardında İngiltere ile Fransa arasında yapılan pazarlıkların sonunda (Sykes-Picot gizli anlaşması!) Ortadoğu'yu bu iki devlet kendi aralarında ve en kolaylarına geldiği şekilde nüfuz sahalarıyla açık pazarlar halinde bölüşmüş bulunmakta idiler.

KÜRT MİLLET HAREKETLERİNİN DÜNYA MİLLİ VE SOSYAL HAREKETLERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Savaş, şüphesiz Avrupa Emperyalizmi'nin iç çelişkilerinden doğan büyük anlaşmazlıkların ve menfaat çekişmelerinin nihai bir hesaplaşması amacıyla başlamıştı. Ama, gerek Alman ırkçı militaristleri ve gerekse müttefik emperyalist güçler, dünya halklarının ve özellikle esir ve sömürge milletlerin desteğini ve yardımını sağlayabilmek için, bütün savaş boyunca "demokrasi", "milletlerin hak eşitliği" ve "milletlerin kaderlerini serbestçe tayin hakkı" gibi slogan ve kavramları, ağızlarından düşürmediler. Bu, değişik saflarda savaşa giren esir ve mazlum halklara mensup askerlerin ve aydınların, Avrupalılarla direkt münasebetlere girişmelerine ve bir buçuk yüzyıldan beri Avrupa'da çokça sözü edilen hürriyet, demokrasi, insan hakları ve milletlerin hak eşitliği... gibi kavramları daha yakından tanımalarına ve kendi milli değerlerine daha şuurlu bir şekilde sahip çıkmalarına imkan verdi.

Savaş bittiği zaman, Kürtler de tüm mazlum ve esir milletler gibi, büyük bir umut ve heyecan içerisinde idiler. Fakat diğer bir çok ezilen esir millet gibi, onların bu umutlarının nasıl boşa gittiğini ve milli hak isteklerinin nasıl askıda kaldığını, yukarıda gördük, ama bu hiçbir zaman Kürt halkının haklı, demokratik ve meşru milli hak taleplerinin son bulduğu ve Kürt milletinin kaderine rıza göstereceği anlamına gelemezdi.

1914 yılına kadar, uzun yıllardan beri, iki devletin siyasi hudutlarıyla bölünmüş Kürdistan, savaştan sonra tatbik alanı bulan Sykes-Picot gizli anlaşmalarının Ortadoğu'ya uygulanması sonunda; bu kez **beş ayrı parçaya bölünmüş bulunmakta idi: Türkiye, İran, Irak, Suriye ve küçük bir parça ile de Sovyet Kürdistanları.** Avrupalı tarihçiler, Kürdistan'ın bu

parçalanışını, hep Polonya'nın geçen yüzyıldaki siyasi durumuna benzetmiştir.

Günümüzde, Kürt Millet Meselesi'nin ilgili devletlerin siyasi hudutları içerisindeki sosyal-politik mahiyetini ve tarihi konumunu değerlendirebilmek için, Asya-Afrika esir-sömürge halklarının Avrupa'nın emperyalist güçlerine karşı giriştikleri kurtuluş mücadelelerine, kısaca bir göz atmak gerekir:

Kısa ya da nispeten uzun, fakat asla tükenmeyen bir tempo ile Asya-Afrika'nın esir ve sömürge halkları, Avrupa'nın sömürgeci imparatorluklarına karşı mücadele ve savaş bayrağını açmaktan geri kalmamışlardır. Bu mücadele, bazen Çin'de, Vietnam'da, Cezayir'de, Kongo'da vs. yerlerde olduğu gibi, geniş taban kitlelerinin (köylüler-işçiler) milliyetçi militanlar ve partilerle kaynaşması sonucu, aynı zamanda sosyal bir muhteva da kazanmıştır ve kesin sonuçlu kitle kurtuluşlarına yönelebilmişlerdir. Yani bu memleketlerin kurtuluş savaşlarının, temelde köylü kitlelerine dayanan uzun süreli seyri içerisinde, milliyetçi fikirler ve milli istekler, sosyal-ihtilalci doktrinlerle, kendi özel şartlarına göre mecz edilmiştir.

Asya-Afrika'nın diğer bazı sömürge, yarı-sömürge ya da esir durumunda bulunan milletlerinin, Avrupa'nın emperyalist güçlerine karşı giriştikleri mücadele ise, esasta, kesin sonuçlu kitle kurtuluşlarına yönelemedi.

Şüphesiz bu bir sapma idi. Ve bir takım temel sosyo-ekonomik nedenleri vardı: Bu nedenlerin en başında bu ülkelerde milli kurtuluş mücadelelerini yönetmek imkanları bulabilen küçük burjuva menşeli ve fakat Avrupa sömürge imparatorluklarının bir takım üst yapı müesseleriyle dev tekniğine, hiç bir şey anlamadan körü körüne hayranlık duyan, onlara özenen ve dar milliyetçi kalıplardan sıyrılamayan *subay-aydın* gruplarının sosyal karakteri yer almaktadır. Şüphesiz, az gelişmiş ülkelerin başlıca

politik şefler eliti de denen bu subay-aydın cuntalarına, henüz ruşeym halinde bulunan yerli burjuvalarla bazı vatansever toprak derebeylerinin de yardımı olmuştur. Ama, az gelişmiş ülkelerde, istihsal vasıtaları teknik seviyesinin az gelişmişliği ve diğer tarihi faktörlerin eksikliği dolayısıyla, bu sonuçlar (*yerli feodal-burjuvalar yani eşraf*), kurtuluştan sonra da siyasi iktidar üzerinde, asla devamlı ve geçerli bir tarzda, söz sahibi olamamışlardır ve daima kaderleri subay-aydın cuntaların elinde olmuştur. Bu grupta bulunan az gelişmiş ülkelerden Türkiye'yi, Arap ülkelerinin çoğunu, Pakistan'ı, Nijerya'yı vs. örnek olarak sayabiliriz.

Birinci grupta bulunanların (Çin, Vietnam, Cezayir vs.) uzun vadeli halk savaşları ve gerçekten halkçı teşkilatlar kanalı ile, köylü-işçi kitlelerine dönük, gerçek halk kurtuluşlarını gerçekleştirmelerine mukabil, ikinci grupta bulunanlar (Türkiye, Arap ülkelerinin çoğunluğu, Pakistan vs.) kurtuluştan sonra da, subay-aydın politik elitinin sosyal karakteri nedeniyle bizarrur iki ana çelişki ile karşı karşıya kalmışlardır:

1- Avrupa'lı güçlere karşı yürütülen mücadelelerin seyrinde ortaya çıkan subay-aydın politik eliti, siyasi bağımsızlıkların kazanılmasından sonra da, siyasi iktidarın yegane sahibi haline geldi. Halktan yana temel sosyal dönüşümlere girişemiyen bu tip bir siyasi iktidarın, kısa vadeli taktiklerle, sosyal sınıflar arasındaki sürtüşmelerin üstünde kalmak ve bir denge unsuru olmak şeklindeki pozisyonları, aslında bir kamuflejdan ibaretti. Zira ırkçı-faşist ideolojilerin şartlandığı bu politik elitler (subay-aydın cuntaları) aslında zenginlerin (komprador takımı ve eşraf) çıkarlarını korurlar ve zamanla kendileri de, devletin çeşitli imkanlarını kendi şahısları ve yakınları yararına kullanmak suretiyle, birer komprador haline gelirler.⁽²⁸⁾

Buna mukabil kurtuluş mücadelelerinin bütün yükünü

sırtlayan ve yabancı güçlerin kovulmalarından sonra, memleketlerinin bütün zenginliklerine haklı olarak sahip olabileceklerini uman geniş köylü-işçi kitlelerinin hayatlarında ise, hiçbir değişiklik olmaz. Zenginlerin ve eşrafın koruyucu meleşği haline gelen subay-aydın sivil cuntaları, mülksüz ya da fakirlerin şu ya da bu yollardan iktidara yaklaşmalarını temin için, işte ya terör idaresi kurarlar ve yahut da bir takım seçim oyunları, yine perde arkasında, siyasi iktidarın iplerini ellerinde tutmakta devam ederler.

O halde kesin sonuçlu kitle kurtuluşları hedefine yönelmemiş ve siyasi iktidarlara da devamlı bir şekilde (açık ya da örtülü cunta grupları halinde) ellerinde bulunduran subay-sivil politik elitlerinin hakim bulunduğu az gelişmiş ülkelerde, sınıfsal çelişki, zorunlu bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Yani bir yanda ırkçı-faşist bir ideolojiye sahip subay ve aydınlardan müteşekkil iktidar kadrolarının himayesinde bulunan zenginler sınıfı, öbür yanda kurtuluştan sonra da hayatlarında hiçbir değişiklik bulamayan ve cunta iktidarlarının dipçığı altında ezilen geniş köylü-işçi kitleleri.

Subay-aydın cunta iktidarlara, memleketlerinin halk kitlelerini uzun süreli propagandalarla şartlandırmak için, devletin bütün imkanlarını hovardaca seferber etmekten çekinmezler. Bu iktidar, bazen bir tek şahsın mihveri etrafında uzun süre devam edebilen bir askeri diktatörlük haline dönüşebileceği gibi, bir takım seçim oyunları, şekli bir demokrasi denemesine de girebilir. Fakat daha sık görülen örnekleri ise, siyasi iktidarların periyodik fasıllarla, bir takım subay-aydın cunta grupları arasında el değiştirmesi şeklindedir.

Şimdi bu izahlarımıza mesnet olabilen belli başlı bir kaç örnek verelim:

Türkiye, Mısır, Pakistan, Endonezya vs. birinci durumun

tipik örnekleri arasındadır. Yani iktidar uzun zaman bir tek şahsın diktatörlüğü halinde ve fakat ordunun desteği ve müsaadesi nisbetinde, sürebilmiştir.

Perde arkasında yine subay-aydın cunta grupları hakim olmakla beraber, bir takım seçim oyunlarıyla halkın muhalefet potansiyelini oyalamak denemelerinin tipik örneklerinden biri, 1950'den sonraki Türkiye'nin siyasi arenasında, sahneye konmuştur.⁽²⁹⁾ Böylece subay-aydın cuntaları, seçimle iktidar da bulundurduğu silik şahsiyetli ve uslu sivil hükümetler kanalıyla, iktidarı yine elinde bulundururlar.

Irak, Sudan, Pakistan'ın son zamanlardaki durumu da periyodik aralıklarla yapılan hükümet darbeleri şeklindeki cunta gruplarının iktidar çekişmelerine, örnek olarak verilebilir.

2- Düne kadar sömürge ya da yarı sömürge şartlarında bulunan ve bugün siyasi bağımsızlıklarını kazanmış bulunan bu az gelişmiş ülkelerden bazıları heterojen bir yapıya sahiptirler. Yani birden fazla milletten meydana gelmişlerdir. Pakistan'da Pencap (Batı) ve Bengal (Doğu) Hintlileri; Türkiye'de, Türkler ve Kürtler; Irak'ta Araplar ve Kürtler; Sudan'da Araplar ve Zenciler v.s.

Bahse konu ülkelerin etnik unsurlarından birine mensup (*Pakistan'da Pencaplılar, Irak'ta ve Sudan'da Araplar, Türkiye'de Türkler...*) aydın-subay politik elitleri, Avrupalı güçlerin kovulmalarından hemen sonra, bu eski efendilerini aynen taklit etmeye kalkışmış ve mensub bulundukları milli unsura nazaran daha zayıf durumda bulunan ikinci durumdaki unsurları ezmek ve inkar etmek yoluna gitmişlerdir.

Bu tip milli sömürü ve baskı durumundan meydana çıkan çelişkinin, çok dikkatlice tesbit edilmesi gerekmektedir. Zira bu ülkelerin sömüren ve ezen durumunda bulunan milli unsurunu temsil iddiasında bulunan iktidarlar, klasik ya da

modern emperyalizmin ekonomik gücüne ve dolayısıyla da sosyo-politik sistemlerine asla sahip değillerdir. Böyle olunca da, milli sömürü ve baskı işlemleri son derece gizli tutulmak istenmekte ve milletlerarası arenada maskelenmektedir çoğu kez. Bilindiği gibi, bu dahili milli sömürüyü yani dahildeki milletlerden sadece birinin milli imtiyazlarını devam ettirebilmek için, örnek olarak aldığımız devletlerin bizatihi kendileri de yabancı büyük güçlerin desteğine ve ekonomik-askeri yardımına muhtaçtırlar.

Bu tip milli sömürü ve baskı metotları, mahiyeti itibarıyla Portekiz'in Angola'da, Rodezyalı ve Güney Afrikalı beyazların da dahildeki zencilere uyguladıkları ırkçı politikanın aynısı olduğu halde, bunların aksine birinciler (*Türkler, Pencaplı Pakistanlılar, Irak-Sudan Araplarının politik elitleri*) asla bunu itiraf etmek dürüstlüğünü gösterememektedirler.⁽³⁰⁾

Bu inkarın tabii bir sonucu olarak Türkiye, Pakistan, Irak vs. yöneticileri, mensup bulundukları dahili milli unsurun dışında kalan milli unsurları en kaba metotlarla asimile etmek, bu da olmazsa fizikman yok etmek çarelerine başvurmuşlardır. Son derece trajik sahnelerle, zaman zaman uygulanan jenositlerle, toplu sürgünlerle karakterize, az gelişmiş bazı ülkelerdeki dahili milli çelişki, işte budur.

Başka bir deyişle, Avrupalı güçlere karşı yürütülen mücadeleyi beraberce ve omuz omuza yüklenen ve fakat kurtuluş-tan sonra ise kendilerinden daha az imkanlara sahip diğer bir kardeş milli unsuru, ırkçı-faşist bir egoizm ve oportünizmle inkar etmek, eritmeye çalışmak. Bu mazlum milli unsurun maddi ve manevi değerlerini sömürmek ve bu ezilen milletlerin nefsinin korumaya kalkması halinde, onu jenositler, kitle sürgünleriyle yok etmek. Bunun sosyolojik ifadesi: **asimilasyondur**. Yani tarihte görülen milli sömürülerin en barbarı, en

inatçısı ve en zalimi.

Bu sosyolojik görüşün ışığı altında, muhtelif ülkelerdeki Kürt milli unsuruna tatbik edilen asimilasyon uygulamaları ve ırkçı-faşist tatbikata karşı Kürt halkının asla teslim olmayan ve tükenmeyen milli mukavemet hareketlerinden bahsedebiliriz.

TÜRKİYE'DE KÜRT MİLLET HAREKETLERİ

“Yunan Gavuru”nun Anadolu’dan kovulmasında, Mustafa Kemal ve arkadaşları, Kürt alkınının mutlak desteğinden ve hatta Kürt-Türk müşterek hareketinden, sonuna kadar yararlanmışlardır. Daha önceki “Ermeni Taramaları”nda aynı “Gavura” karşı birlikte cihad yani dini çelişki ustaca kullanılarak, Kürt halkının temiz dini duyguları, başka bir kavmin haksız olarak katliamlara tabi tutulmasında maalesef istismar edilmiştir.

Ne var ki, “Yunan Gavuru!”na karşı açılan Anadolu Kurtuluş Savaşı’nın gerçekten meşru ve haklı esprisine sonuna kadar sadık kalınsa ve Türklerle beraber Kürt halkının da temel demokratik milli hakları “*milletlerin hak eşitliği*” çerçevesinde sağlam bir şekilde gerçekten demokratik ölçüler içerisinde bir çözüme bağlanabilse idi, iki milletin müşterek mücadelesi, tam bir beraberlik ve kardeşlik mutlu sonucu ile bitebilirdi.

Yunanlılara karşı kurtuluş savaşına, Mustafa Kemal, Kürdistan’da, Kürt halkının destek ve tasvibiyle tertiplelediği kongrelerle girişmiş ve bütün savaş boyunca kah kendisi ve kah arkadaşları tarafından, “*Türk-Kürt kardeşliği ve memleketin yegane milli unsurları oldukları...*” sloganları ve propaganda-sı bazen açıkça ve bazen da alttan alta işlenmiştir.⁽³¹⁾

Nitekim Anadolu Kurtuluş Savaşı’nda, Yunanlıların müstevli niteliğinin “Gavur!” sıfatıyla pekiştirilmesi, Mustafa Kemal’in İslam-Hıristiyan çelişkisinden ne denli yararlandığını ve özellikle Müslüman Kürt halkının milli hak isteklerini dini inançları yönünden kanalize etmek suretiyle, Yunanlılara kar-

şı yürütülen mücadelede, ancak iki milletin müşterek hareketinden ötürü başarı kazandığı açıkça göstermektedir.

Ankara'nın faşist iktidar elitince, "batılılaşma" Türkiye'de kılık kıyafet değişiklikleri; şapkanın kabulü, bir takım müesseselerin aktarılması... ve laiklik ilkesinin tatbikatı şeklinde anlaşıyordu. Oysa "Laiklik" ilkesi bu kadronun elinde, İslami değerlerin bir yana itilerek bir nevi dinsizliğin ideolojize edilmesi şeklinde tatbik alanına kondu. Bütün bunlar, ırkçı-turancı subaylarla aydınların öteden beri özlem ve özenti duydukları Avrupa toplum yapısının bir takım üst yapı kurumları idi.

Böylece Osmanlı imparatorluğu enkazının ve Anadolu Müslüman halklarının dini inançlarından doğan çelişkileri de kullanarak, Yunanlıları kovan hareketin içinden çıka çıka ırkçı-turancı bir kadronun yönetiminde, iki ana dahili çelişki ile malûl bir başka "hasta adam" çıkıverdi: Yani birincisi, Türk halk kitlelerin sosyal yapılarına bağlı sınıfsal çelişki.

Mustafa Kemal, Çankaya'da etrafını çeviren ve gayrı-müslim, gayrı-Türk unsurların maddi zenginliklerinden yakınan yakınlarına, şu korkunç tavsiyede bulunmuştur: "*Zenginleşiniz!*"

İşte yeni devletin bütün imkanları, dibçikleri ve dar ağaçlarıyla başlatılan bu zenginleşme yarışı ve hırsı, zaten yoksul ve perişan bir durumda bulunan iç pazarın iyice soyulması sonucunu doğurdu. Hatta bu da yetmeyince, öldürülen ya da sü-rülen Kürt beyleri ile Kürt halkının malları, bazı gruplar ve fertler tarafından adeta yağma edildi. Bütün bunlar da yetmediği zamanlar, İsmet Paşa'nın ünlü "*Varlık Vergisi*" gibi kanunları ile, bu talan düzeni, resmen kanuni bir hale getirildi.

Suni ve birtakım talanvari tedbirlerle girişilen bu "Türk Burjuva Sınıfı" yaratma çabaları da mahiyeti itibarı ile tıpkı

Jön-Türklerin bir zamanlar imparatorluğu Avrupa'nın sömürgeci devletleri ile eş değer tutmaları ve Orta-Asya'ya doğru fetih hazırlıklarına girişmeleri gibi, ekonomik temelden ve gerekli tarihi şartlardan yoksundu. Bütün bu zenginlikler sınıfı (*Her mahallede bir milyoner!*) yaratma zorlamaları, zamanla Türkiye toplumu içindeki sınıfsal farklılaşmaları daha belirli ve çatışmalı bir hale getirecekti.

Besbelli ki Yunanlıların kovulmalarından sonra, Anadolu'da iktidarı ele geçiren kadroların ilerici ve sosyal ihtilal kavramının kapsamı içerisine girebilecek, bir tek yönü dahi mevcut değildir. Hareketin başında bir iki defa Mecliste ve Bakı Şark Milletleri Kongresinde kullanılan ve münhasıran Sovyet desteğini temine matuf -Çünkü başta İngiltere olmak üzere batılı müttefikler Yunanlılara angaje olmuşlardı ve dış destek konusunda M. Kemal ve arkadaşları için başka bir alternatif mevcut değildi- "*Anti-Emperyalist deyimi bile, 1923'lerden sonra bir daha ağızlara alınmayacaktı.*"⁽³²⁾

İkincisi Milli Dahili Çelişkidir.

Açıkça anlaşıyor ki Ankara Hükümetlerinin Kürdistan'da giriştikleri katliamları, sürgünleri, baskı tedbirlerini ve sömürü politikasını sosyal bir çerçevede ve sınıfsal mahiyette göstermek zorlamaları, ciddiyyetten uzaktır. Türkiye ırkçı-faşist hükümetleri, bütün bu insanlık dışı, hukuk dışı ve vicdan dışı cinayetlerini: "*Biz Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Kürdistan)'daki şeyhlik ve ağalık müesseseleriyle aşiret beylerini tasfiye ediyoruz!.* Zira bunlar, Cumhuriyetin ilerici güçlerine karşı dikilen reaksiyoner ve harici düşmanlarımızın içimizde bulunan maşalarıdır!" paravanası arkasında maskeleyemeye çalışmışlardır.

Bu iddianın, bırakınız derinlemesine etütleri, az buçuk

gerçeklere bakmasını bilen dikkatli bir müşahedenin ışığında dahi, tutar yönü yoktur. Bizzat kendisi sosyal muhtevadan yoksun, devlet dipçığı ve resmi dalavereleri yoluyla zenginler yaratmak ve dahili pazarları talanlar yoluyla sonuna kadar soy-mak durumunda bulunan bir düzenin, hangi ilerici ve halkçı yönü olabilirdi!..” Kılık kıyafet değiştirerek Ankara’nın lüks salonlarında yarı çıplak dans partileri tertiplemek, dinsizliği “Laiklik” adı altında kanuni teminatlarla bağlamak suretiyle “devrimci” bir kaftanın içinde yutturmağa çalışmak, Ankara’yı parselleyerek devlet idaresinin en yüksek seviyelerinde “arsa spekülâtörlüğü” avına çıkmak!?!.. Bunlar mı idi ilerici, halkçı, devrimci, hareketler!?

Kürdistan halkının milli kültürleriyle ana dillerinin serbestçe gelişmesi şöyle dursun, hemen tatbik alanına konulan kopkoyu asimilasyon ve Kürtleri toptan (*dillerini, tarihlerini, etnik ve sosyal özellikleriyle milli varlıklarını*) inkar etmek politikası, dünyanın başka yerlerinde de örnekleri görülen, koyu ırkçı-faşist uygulamalarının en kaba ve en zalim bir örneğinden başka bir şey değildi.

Ankara’nın yeni politik eliti (İttihat-Terakki subaylarıyla bazı Turancı aydınlardan müteşekkil askeri cunta), daha Yunanlıların kovulmalarından çok önce, Anadolu’da gerçek bir halk kurtuluş savaşına hazırlanan köylü-işçi organizasyonları ile bunların gelişmelerinden son derece ürkmüş ve bir ara da Yunanlılarla savaşmayı bir yana iterek, bu halkçı kuvvetleri tasfiye yoluna gitmekten çekinmemişlerdi. **Çerkeş Ethemlerin, Demirci Ali Efelerin, Çapanoğullarıyla Sivas’taki Kürt Koçgirililerin, Mustafa Suphi** ve arkadaşlarının tasfiyeleri, su yüzüne çıkabilmiş belirli birkaç örnek olarak sayılabilir.

Böylece, Cumhuriyet ilan edildiği zaman, eski Osmanlı subay ve bürokrat aydınlardan meydana gelen, küçük bur-

juva menşeli ve gözleri zengin olmak hırsıyla yanıp tutuşan bir politik elit, kuvvetli bir diktatörün etrafında, iktidara tamamen el koymuş bulunmakta idi.

Türk solcularıyla Türk küçük burjuva aydınlarının yakalarını bir türlü kurtaramadıkları çok eski bir fikri sabitleri var: İlla da Mustafa Kemal'in etrafında "İktidar Tekkesi!" ortaklığına girişmiş askeri cunta iktidarına, dünya milli ve sosyal hareketleri yelpazesinde ilerici bir yer ayırmak. Bu baylar, aradan kırk yıldan fazla bir zaman geçtiği ve yüz kere kafalarını aynı ırkçı-faşist politik elitlerden meydana gelen iktidarların sert duvarına tosladıkları halde, bugün bile, aynı türküyü öttürmekten bıkmamışlardır.

Sadece basit bir mukayese, bu ırkçı-faşist Ankara iktidarlarına giydirilmek istenen ilerici-halkçı-devrimci kaftanının sırttan anlamsızlığını ve gülünç manzarasını gözler önüne sermeye yeterdir.

Bilinen sosyal ihtilal hareketlerinin en önemlilerinden ve halk ihtilallerinin ilki olan Sovyet ihtilali, daha iktidarının ilk günlerinde şu beyannameyi tüm Sovyet halklarına ve dünyaya ilan etmiştir:

"RUSYA'DA YAŞAYAN HALKLARIN HAKLARINA DAİR BEYANNAME

Bu yılın Haziranında toplanan birinci Sovyetler Kongresi, Rusya'da yaşayan halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi hakkını tanımıştır.

Kasımda toplanan İkinci Sovyet Kongresi de Rusya'da yaşayan halkların bu vazgeçilmez hakkını, daha kesin kararlı olarak doğrulamıştır.

Bu kongrelerin dileklerini yerine getirmek isteyen Halk Komi-

serleri Konseyi, aşağıdaki ilkeleri, milliyetler sorunu konusundaki çalışmalarına temel olarak almayı kararlaştırmış bulunmaktadır:

- 1) Rusya'da yaşayan halklar eşittir ve egemendir.
- 2) Rusya'da yaşayan halkların, ayrılma ve bağımsız bir devlet kurmaya varacak kadar serbestçe kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakları vardır.
- 3) Herhangi ya da bütün milli ve milli-dini imtiyazlar ve gerilikler kaldırılacaktır.
- 4) Rus topraklarında yaşayan milli azınlıklar ve etnografik gruplar serbest olarak gelişeceklerdir.

Gerekli kanunlar Milliyetler Komiyonu'nun kurulmasından sonra, hemen hazırlanmaya başlanacaktır.

Rus Cumhuriyeti adına Milliyetler Halk Komiseri

Çugaşvili-Stalin

Halk Komiserleri Konseyi Başkanı

V. Uliyanov Lenin^{»(33)}

Bilindiği gibi, Sovyet ihtilalcilerinin davranışları da, milliyetler meselesi konusunda, bu beyannamenin çerçevesini asla aşmamıştır: Polonya, Finlandiya tamamen bağımsız birer devlet olarak ayrıldıklarını (hem de zengin sınıfların iktidarında) ilan ederlerken, Sovyetler Topluluğu'nda kalmayı arzu eden diğer milletler ise, kendi dahili bünyelerinde yapılacak sosyal ve siyasi değişiklikleri, bizzat o milletin kendi içinden çıkan işçi-köylü kadroları kanalıyla gerçekleştirmişlerdir.

Sovyetler Birliği'ne bağlılıklarını ilan eden milletlerin dahili sosyal değişikliklerini ve siyasi organizasyonlarını tanzim ya da bu milletlerden herhangi birinin bu alanda iç işlerine karışmak ya da bu milletlerin içinde bulundukları sosyo-ekonomik aşamalarla henüz ters düşen ve beklenmesi gereken durumlarda zorlama bir takım tedbirlere başvurmak, merkezi ihtilal liderlerinin aklından bile geçmemiştir.

Bütün bu bilinen şeyleri daha fazla tekrarlamadan, Türkiye solcularına ve aydınlarına bir kaç soru sormakla yetine-
lim:

1) Türkiye Cumhuriyeti idarecileri, Kürdistan köylülerine gerçekten toprak dağıttılar mı?

2) Onların temel demokratik milli haklarını bırakınız tanımmasını, sözünü dahi ettiler mi?⁽³⁴⁾

3) Gerek Fransa, gerek Sovyet ve gerekse diğer gerçekten sosyal ihtilallerde görülen örneklerin tam aksine;

Ve o aynı Kürdistan Köylüleri Ankara'ya başkaldıran dini ve aşiret şeflerinin peşinde ve kitleler halinde silaha sarılmadılar mı?⁽³⁵⁾

Mesele açıktır: 1923'te Anadolu'nun siyasi kaderini Ankara'da eline geçirmiş bulunan askeri diktatörlük idarecileri, katıksız bir şekilde ırkçı-turancı bir tutum ve tatbikatın içine girmişlerdir. Böyle bir iktidarın Kürdistan'da başvurduğu ırkçı asimilasyon tatbikatına karşı, Kürt köylü kitleleri, aşiret şefleri ile din liderlerinin, feodal orijinine rağmen objektif olarak ilerici bir çizgide bulunan ve haklı bir çıkış noktasından doğan Kürdistan milli direnme hareketlerine, yiğitçe katılmışlardır.

O halde, Kürdistan halk kitlelerinin milli direnme hareketlerini, hangi hasta mantık ve hangi aptal tarih anlayışı ile karşı ihtilal, reaksiyon hareket, ya da aşiretlerin baş kaldırma-
ları şeklinde niteleyebiliriz?

Şimdi, "Yunan Gâvuru"nun Anadolu'dan kovulmasından sonra, Kürt halkına reva görülen insanlık dışı, çağ dışı ve vicdan dışı muamelenin kısa bir özetine geçebiliriz:

Lozan'da Müttefik delegeleriyle, Ankara ırkçı-turancılarının mümessilleri karşı karşıya gelmeden önce, pazarlıklar bitmiş ve mizansen Lord Curzon tarafından hazırlanmış bulunuyordu.

"... Irak Petrol Şirketlerinin İngiltere dışında kalan hisselerinin

tamamı yani İngiltere'nin sahip bulunduğu %50'nin dışındaki %50 hisse ABD ile Fransa arasında paylaşılacak. Türkiye ise Sevr'in tatbik edilmemesi ve Kürdistan'ın büyük parçasının kendisine bırakılması karşılığında, Musul ve petroleri üzerindeki isteklerinden vazgeçecekti... ⁽³⁶⁾

Sonrasını biliyoruz. Kürtler aldatılmışlardı. TBMM'nin bir celsesinde, Erzurum milletvekili **M. Hüseyin Avni Bey** kürsüye fırlayıp: *"Bu memleket, Kürtlerin ve Türklerin müşterek malıdır. Bu kürsüden iki milletin söz söyleme konusunda eşit hakları vardır: Türk milleti ve Kürt milleti."*

Ama çok geç, 1925 yılının başına kadar geçen bir buçuk yıllık zaman içerisinde, belli başlı Kürt münevverleri -bizzat Ankara'nın en yüksek yetkililerinin gizli emirleriyle- polis ve ordu tarafından ortadan kaldırılacak ve Kürt halkı, Şubat 1925 yılında, gittikçe sıkıştırılan ırkçı Türkleştirme kısılcısından sıyrılabilmek için, Şêx Said'in önderliğinde silaha sarılmak zorunda kalacaktır...

Zira Yunanlıların kovulmalarından hemen sonra, Anadolu'nun siyasi kaderini eline geçirmiş bulunan İttihat-Terakki taklidi askeri cunta, kopkoyu bir ırkçı tutumla Kürdistan'ın tüm yeraltı-yerüstü servetlerinin talanına hemen girişmiş ve Kürt halkının dili, kültürü, tarihi ve tüm moral değerleri kabaca ayaklar altına alınarak en barbar şekilde horlanmış ve Kürt milli varlığı toptan imha edilmek istenmişti.

Şêx Said, milli direnme hareketinin yönetiminde, kendisine yardım edebilecek münevver bir kadrodan, elini çabuk tutan hükümet cellatlarının gizli cinayetleri yüzünden, maalesef mahrum kalmıştı. Yaşına rağmen (80 yaşında idi), Kürt Halk Kuvvetlerinin başında, aylar boyu kahramanca döğüştü. Dersim'in öteden beri Kürt milli değerlerini hassasiyetle korumakla ün yapmış **Koçan Aşiretlerinin** direnme ihtilaline fiilen katılmaları ve **Se-**

Yit Rıza ile diğer Alevi Kürt Aşiretlerinin de Şêx Said Kuvvetlerinin kuzeyini emniyete almaları, 1925 Hareketinin genişliğini ve Kürt milli birliğini aksettiren en müşahhas tarihi delillerdir.

Buna rağmen, 1925 Kürt milli direnme hareketi başarıya ulaşamadı. Bunun nedenleri konusunda çok şey söylenmiştir. Bizce haklı ve meşru bir çıkış noktasından (Türkleştirme tatbikatına ve diğer asimilasyon zorlamalarına karşı.) harekete geçen Kürt halk kuvvetlerinin sonuca ulaşamamasının en önemli ve başta gelen nedeni, uygulanan askeri stratejinin yanlışlığıdır. Elindeki yarı muntazam ve çok eksik teçhizatlı kuvvetlerle, genellikle dağlık ya da muntazam ordu birlikleri için gayri müsait olan arazi parçalarında, hükümet kuvvetlerini oyalyarak zaman kazanmak ve bu arada kadrolarını pekiştirmek yerine, hareketin başlarında kazanılan büyük askeri zaferlerin cazibesine kapılılarak savaşın ovaya intikali ve helle Diyarbakır'ın muhasara edilmesi, şüphesiz küçümsenemeyecek askeri stratejik hatalardır.

Bununla beraber yukarda da gördüğümüz gibi, lider, büyük bir şansızlık eseri olarak hareketin başlamasından önce, bu konuda kendisine yararı dokunabilecek münevver ve uzman bir kadrodan mahrum edilmişti. Ve bu nedenle de mazurdu. Sonuca rağmen, **Şêx Said büyük insani meziyetleri ve katıksız milliyetçiliği** ile, Kürt tarihinin iftihar sayfalarına büyük adını kanıyla yazmıştır.⁽³⁷⁾

Mukavemet hareketinin başarıya ulaşamaması sonunda, ırkçı-faşist Ankara hükümetinin Kürdistan'da başvurdukları kanlı marifetlerini, bütün Kürt halkı çok iyi bilmekte ve hatırlamaktadır. Biz bir yabancının kaleminden çıkan şu birkaç cümle ile, tablonun korkunç bilançosuna değinmekle yetineceğiz:

"... Kürdistan ateş, kan ve demirle boğuldu, insanlar çeşitli iş-

kencelere tabi tutuldu ve öldürüldü. Köyler yakıldı. Mahsuller tahrip edildi. Çocuklara bile merhamet edilmedi. Özel İstiklal Mahkemeleri tamamen askeri ve ırkçı ölçülerle binlerce insanı astı, sürdürdü ya da zindanlara tıktı. Bu mahkemeler Türkiye'yi bir boydan bir boya temizlediler...»⁽³⁸⁾

Bütün bu zulümler, cinayetler, katliamlar, sürgünler ve asimilasyonun (Türkleştirme) tüm hunhar uygulamaları, sadece evet sadece bir tek şeye yaradı: **Kürt milliyetçiliğinin ve milli hassasiyenin daha da kuvvetlenmesi ve olgunlaşması.**

Xwebûn Kürt Mukavemet Teşkilatının önderliğinde, Ağrı Dağı'nın etrafında toplanan Kürtçü militanlar, Ankara Hükümetine Kürt milli haklarının kabul edilmesini ve bu dilekleri kabul edilmediği taktirde, silaha sarılacaklarını bildirdiler. Ankara vakit kazanmak için, oyalayıcı bir takım taktiklere başvurdu ve bu arada Eylül 1928'de, General **İhsan Nuri** komutasında hazırlıklara girişen Kürt Mukavemetçilerine mütareke teklifinde bulundu. Bu teklif ayrıca İhsan Nuri'ye ve arkadaşlarına büyük şahsi menfaatler de vaat etmekteydi. Kürt Mukavemetçileri, Kürt halkının milli demokratik haklarının tesliminden gayri hiçbir istekleri bulunmadığını tekrarladılar.

Bir müddet sonra hazırlıklarını tamamlayan hükümet kuvvetleri harekete geçtiler. Bu arada, Van Gölü'nün doğusunda bulunan çok verimli topraklardan bir kısmını İranlılara bırakmak suretiyle, varılan gizli bir antlaşma sonucu, Ağrı Dağı'nın doğusu da takas yoluyla Türkiye hudutları dahiline alınmış bulunmakta idi. Bundan maksat, hem Kürt Mukavemetçilerini askeri alanda arkadan çevirip müşkül durumda bırakmak ve hem de hareketin genişlemesini önlemektir.

Hükümet kuvvetlerinin mukayese kabul etmeyen sayı ve malzeme üstünlüklerine ve Kürt mücahitlerinin tabii ikmal kaynağı olan hareket sahasındaki Kürt köylerinin yakılıp yı-

kılmaları ve halkının da imha edilmesine rağmen, son derece kanlı ve inatçı çarpışmalar uzun müddet devam etti. Kürdistan'ın diğer bölgeleri ile irtibatları kesilen ve dışarıdan da hiçbir yardım alamayan İhsan Nuri ve yanında bulunan Kürt mukavemetçileri, bir buçuk yıl süren çarpışmalarda sayı olarak son derece azalmışlardı. Durum her bakımdan ümitsizdi. Bunun üzerine, Kürt mukavemetçileri hareket sahasından bir yarma teşebbüsüne geçtiler ve hükümet kuvvetlerini püskürterek İran'a sığındılar.

Dünya halk oyu, Ağrı (Ararat) civarı ve Zilan vadisindeki katliamlara ve Türkleştirme zorlamalarına karşı bir kere daha kulağını tıkadı ve sessiz kaldı. Sadece 30 Ağustos 1930'ta, delegelerinden birinin verdiği bir önergeyi III. Enternasyonal gündemine aldı ve katliamları kınadı, fakat o kadar.

Ankara, Kürt milli şuurunun ve milli hak taleplerinin bu asla tükenmeyen dinamizmi ve azmi karşısında afallamıştı. Bunun tesiriyle 5 Mayıs 1932'de genel bir sürgün kanunu çıkarıldı. Bu kanun tamamen keyfi ve yuvarlak ifadeler taşıyor ve Türkleştirme tatbikatını bu kez resmen itiraf ve ilan ediyordu:

Kanun, "*Sağlık, maddi, kültürel, politik, stratejik ve emniyet sebepleriyle*" İçişleri Bakanına Kürtleri Batıya ya da Orta Anadolu'da istediği yerlere sürme hakkını vermekte idi. Ayrıca Kürdistan dört bölgeye ayrılıyor ve bunlardan biri, tamamen boşaltılarak "gayri meskûn" hale getiriliyordu. Artık Türkiye'nin resmi demeç ve tutumunda "Kürt" diye bir şey mevcut değildi. "Dağlı Türkler!" Ya da bir başka deyimle "İhmale uğramış Türkler!"

1933'te Diyarbakir'de Şêx Fexri ve bazı Kürt ileri gelenleri "Kürtçülük isnadıyla" tevkif edildiler.

İki yıl sonra, 1935'te, Isparta'da sürgün olarak bulunan

büyük Kürt mücahidi **Saidi Kürdi**, Kürtçülük faaliyetlerinde bulunmak ve Ankara hükümetlerine komplo hazırlamak suçları ile yakalanıp zindana tıklandı. Saidî Kürdî, İttihak-Terakki zorbalarına kafa tutmuş, cesareti ve inançlarına sadakati ile, yalnız Kürt halkının değil, bütün Anadolu halk kitlelerinin gözünde, ırkçı-faşist Türk cunta iktidarlarına duyulan muhalefetin ve kinin sembolü haline gelmiştir. Daha sonra, Ankara'nın ırkçı-faşist askeri diktatörlüğüne karşı da aynı imanlı ve tükenmeyen mücadele azmi ile, ömrünün son dakikasına kadar savaşmış ve kitlelerin haklı muhalefet bayrağını, asla yere düşürmemiştir.

Bediüzzaman unvanıyla şöhreti dünyaya, özellikle İslam ülkelerine yayılan Saidi Kürdi, 1961 yılında, anavatanı Kürdistan'a doğru yaptığı bir seyahat esnasında, ecdatlarının yattığı, çok sevdiği memleketinde, hayata gözlerini yummuştur.⁽³⁹⁾

VE DERSİM MİLLİ DİRENME HAREKETİ

Kürt milli haklarının istirdadı uğrunda, Türkiye'nin ırkçı-faşist cunta iktidarlarına karşı girişilen silahlı Kürt halk hareketlerinin, şüphesiz en kanlı olanı ve en az bilineni Dersim Kürt Milli Direnme Hareketidir. Bu nedenle, kitabımızın hacminin müsaadesi nisbetinde, Dersim Kürt Silahlı Direnme Hareketini özetlemeye çalışacağız.

Dersim (**Dere Sim** yani *gümüş kapı*) adını taşıyan Kürdistan toprakları, Kuzey Kürdistan adı da verilen Türkiye Kürdistanı'nın, Anadolu'nun ortasına doğru bir yumruk gibi sokulmuş, en sarp ve en müstahkem bir parçasıdır. Murat ve Karasu, Dersim'i kuzey, batı ve güneyden tabii coğrafi hudutlarla ayırmaktadır. Kürdistan'ın Dersim parçasında, Kürtçe

zozan (yayla) kelimesinin uzun tarihi devirler içerisinde zaza deyimine dönüştürülmesiyle, aynı adı taşıyan Kürtlerin büyük ve çok eski bir kolu oturmaktadır. Dersim Zaza Kürtleri, Müslümanlıktan önceki ecdatlarının kutsal dini olan Zerdüş (Ateş-Güneş) inançlarına sahipken, Horasan mıntıkasından hicret etmek suretiyle Dersim'e gelip yerleşen Goran Zaza Kürt aşiretlerinden Şeyh Hesenan, Kureyşan, Bamasuran, İzolan, Hormekan v.s. aşiretlerinin etkisinde, **İmamî Caferi Sadedik**'in (M.S. XI. Yüzyıl) Alevilik adı da verilen mezhebini kabul etmişlerdir.⁽⁴⁰⁾

Şu kadar ki, Dersim Kürtleri bu mezhebin fikri ve ameli muhtevasına tamamen kendi milli karakterlerine en uygun şekilde ve eski Zerdüş dinleri ile mecz etmek suretiyle, milli bir nitelik kazandırmışlardır. Kureyşan ve Bamasuran aşiretine mensup ve halis Kürtçe konuşan ve başka dil de bilmeyen seyitler, Dersimlileri dini meseleler hakkında irşat eder ve son derece sadeleştirilmiş bulunan dini görevlerinin yerine getirilmesi için, onlara rehberlik ederler.

Özellikle Osmanlılar zamanında bazı Türkmen aşiretlerinin benimsemiş bulundukları **Bektaşilik** tarikatı, Dersim Alevi Kürtlerini tesir sahası içine almak için çok gayret harcamıştır. Ama, **Hz. Ali**'ye ve Hz. Peygamberin aile efradına (Ehli-Beyt) sevgi ve manevi bağlılık duyan Dersim Kürtleri, sırf bu nedenle Bektaşiliğe karşı duygusal bir yakınlık duymalarına rağmen, asla Bektaşiliği ve özellikle onun ibadet usullerini asla benimsememişlerdir. Mesela, Bektaşî ayin-i cemlerinde içki kullanılmasını ve pek uzun tarikat ibadet formlarını, Alevi Kürtleri hiç bilmezler. Kısaca denebilir ki, Dersimliler, haksızlıklara ve zulme uğradığına inandığı Ehli-Beyt'e karşı duyduğu çok insani ve mertçe sevgiyi, kendi milli-tabîî Kürt karakterleri içerisinde birleştirmek suretiyle, tamamen nev'i şahsına münhasır bir İslamî

inanç geleneği vücuda getirmişlerdir.

Ve Dersim, bütün tarihi boyunca, 1938 yazının son aylarına kadar -bazı şehir merkezleri hariç- kendi bağına Kürt'ten başka hiçbir yabancıyı sokmamıştır. Ne Bizanslılar, ne Moğollar, ne Selçuk Türkmenleri ve ne de Osmanlılar girememişlerdir Dersim'e. 1938 Harekatına tekaddüm eden günlerde Başbakan **Celal Bayar**, Dersim Bölgesi'nin devlet içinde devlet olduğunu ve o güne kadar 48 defa askeri harekata girişilmiş bulunulmasına rağmen, bu çıbanın(!?) hiçbir zaman deşilemediğini, Mecliste itiraf etmek zorunda kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki tarihler içinde, Dersim'in sözü en fazla geçen ve saygı duyulan gerçek lideri **Seyit Rıza** idi. Dersim, yüzyıllar boyu koruyabildiği fiili milli otonomisini müesseseleştirmişti. Her mıntıka topluluğunun (aşiretin) bir meclisi ve ayrıca bir de Dersim Genel Meclisi (**Cemaate Eşiran**) vardı. Bu meclislerin aldıkları kararlar, aşiret şefleri ve silahlı kuvvetleri tarafından aynen uygulanmak zorunda idi. Ayrıca adlî, idarî ve kültürel kurumlar da, Dersim Kürtlerinin milli özelliklerine uygun bir şekilde geliştirilmişti.

1936 yılına kadar, merkezî hükümetlerin Dersim'e yolladığı bütün askeri seferler sonuçsuz kalmış ve Dersim hükümetin kontrolünü imkansız bırakmıştır. Aynı yılın sonbaharında, Meclisi açış konuşmasında, M. Kemal sözü Dersim'e intikal ettirir ve zabıtlara geçen şu korkunç kararını açıklar:

"Dahili işlerimizde en mühim bir safha varsa, o da Dersim meselesidir. Dahilde bulunan işbu yarayı, bu korkunç çıbanı ortadan temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi, her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş selahiyetler verilmelidir."

Bu konuşma, Türkiye'nin en yüksek kurumu olan Parlamento'da yapılmıştır. Ve Türk ırkçı-faşizminin ve yıllardan

beri uyguladıkları insanlık dışı Türkleştirme politikasının en açık ve en özlü bir ifadesidir. Türk ırkçı-faşizmini Hitler'e rahmet okutturacak jenosit katliamları ve sürgünler yolu ile, en yüksek derecede yıllarca temsil etmiş bulunan diktatör, göstermelik bile olsa, ıslahattan(!), medenileştirmekten(!), kamu hizmetlerinin Dersim'e getirilmesinden(!) dahi söz etmek gereğini duymamış ve katliam planını, fütursuzca açıklamaktan çekinmemiştir.

Kararın anlamı açık ve kesindi: Yüzyıllardan beri ecdatlarından kendilerine intikal eden ve üzerinde otura geldikleri öz topraklarında, dahili milli otonomilerini yiğitçe sürdürmekten başka hiçbir kabahatleri bulunmayan 200 000 [ikiyüzbin] kişilik bir Kürt topluluğunun bulunduğu Dersim halkını toptan imha etmek, elinde en son model katliam vasıtalarının bulunduğu koca ordulara sahip, modern ve demokratik bir cemiyet nizamı kurmak çabasında bulunduklarını iddia eden zevatın, gerçek kimlikleri ve ırkçı-faşizmi buydu işte.

Katliam planı gereğince, aynı yıl, mecliste kabul edilen ve bütün dünya tarihinde bir başka benzerine zor rastlanır bir özel kanunla (Tunceli Kanunu) Dersim bölgesine özel bir askeri idare kuruldu. Ve bu idareye -mahkemesiz insan öldürmek te dahil- akla gelebilen bütün yetkiler tanınmak suretiyle, hemen tatbik alanına kondu. Dersim Örfi İdare Kumandanlığına cellat başı olarak, hunharlığıyla şöhret yapmış insan kasabı General **Abdullah Alpdoğan** getirildi. Alpdoğan aynı zamanda Dersim Valisi ve Bölge Umum Müfettişi sıfatları ve yetkilerini de taşımakta idi. Zira, karargahını Elazığ (**Xarpêt**) da kuran askeri idare, gereğinde savaş alanını genişletmek için, Çapakçur (Bingöl) ve Elazığ vilayetlerinin de kontrolünü ellerinde tutmakta idi. Çünkü, Dersim'le komşu bulunan bu iki vilayetin, özellikle köyleri halkının tamamı Kürttü ve hareka-

tın seyri esnasında, Dersim'in tamamen muhasara edilerek imha edilmesi ve Kürdistan'ın hiçbir yerinden yiyecek yardımı dahi alabilmesine imkan bırakılmaması, karar altına alınmış bulunmakta idi.

Hükümetin [imha] planını tatbik mevkiine koyması için, gereken ön hazırlıklara, birkaç yıldan beri başlanılmış bulunuluyordu. Stratejik askeri yollar, köprüler, nispeten kalabalık ve hükümet kontrolü altında bulunan yerleşme yerlerinde ise büyük askeri kışlalar (müstahkem yerleşme yerleri) inşa edilmekte idi. Dersimliler kendilerine güvenlerini asla kaybetmemelerine rağmen, bütün bu hazırlıkları büyük bir endişe içinde izlemekte idiler.

1937 yılı ile birlikte, tüm hazırlıklarını tamamlayan hükümet *"iş bu korkunç çıbanı(!), her ne pahasına olursa olsun, kökünden temizleme"* hareketine girişti.

Hiç şüphesiz, Dersim'de iki yıl fasilasız bir şekilde devam eden savaş, bütün Kürt tarihinin en acı, en kanlı ve korkunç bir sayfasını teşkil eder. Kuvvetlerin mukayese kabul etmeyen insan ve malzeme nispetsizliği, Dersim'in dış dünyadan son derece uzak ve tabii hudutları dolayısıyla da dört bir tarafından rahatlıkla muhasara edilebilir durumu, Kürdistan'ın diğer bölgelerinin daha önce kısa zaman aralıklarıyla patlayan Kürt direnme savaşları boyunca ve sonrasında, son derece zarar görmeleri ve yorgun düşmeleri... Bunlara, o tarihlerde Nazi Almanyası'nın bütün dünya için arz ettiği tehlike dolayısıyla, herkesin kendi derdiyle meşgul bulunması ve tüm dünyanın ilerici ve hür devletlerinin Dersim katliamına benzer durumlarda seslerini çıkaramamış bulunmaları da eklenmelidir.

Biz bu bahsin sonunda söylenmesi gereken yargımızı başından yanı tam bu noktada açıklamak ve sonra da olayı özetlemeye devam etmek istiyoruz:

Dersim'in yiğit evlatlarının bugün de Kürt halkının hakları ve meşru milli hakları uğrunda Kürt milliyetçilerinin en ön saflarında daima görev aldıklarına bakılacak olursa, "*Korkunç çiban(!)*" "*Her ne pahasına olursa olsun(!)*" asla değişilememiştir. Ve Kürt halkı demokratik milli haklarının sahibi oluncaya kadar da, işlemekte devam edecektir.

Dersim, bu kanlı savaşların korkunç darbeleri altında, yüz bin civarında şehit verdi. Ne var ki %90'nını kadınların, ihtiyarların ve çocukların teşkil ettiği bu şehitlerin kanları asla boşa gitmedi. Çünkü bu şehitlerin kanları, Kürt milli hak isteklerinin ve memleketlerinin tüm zenginliklerine insanca sahip çıkmak istemenin ücreti idi ve geleceğin Kürt mücahitlerinin asla teslim olmamalarını hatırlatan ve mücadelelerini pekiştiren harçtı.

Ama Ankara ırkçılarının "*Her ne pahasına olursa olsun(!)*" deyimiyle ifade ettikleri ve ödedikleri ücret hem daha yüksek oldu ve hem de boşa gitti.

Yüksek oldu, çünkü, Anadolu'dan toplatılarak Dersim Dağlarına sevk edilen binlerce Türk asıllı işçi-köylü evladı, Dersim katliamlarına şoursuz ve ne yaptığını, Dersimli Müslüman kardeşlerini niçin öldürmeğe gönderildiklerini anlamadan, Dersimli gerillaların demir gibi inen darbeleri altında can verdi. Yollar, binalar, her biri birer Dersim katliamı kararı büyük kale cesametinde inşa edilen muazzam askeri kışlalar, stratejik köprüler ve tam iki uzun yıl, iki tam teçhizatlı ordunun son derece asi ve muntazam ordular için gayri müsait savaş şartları içerisinde ikmali, iase ve ibatesi [besleme ve yatırması-NM]... Bütün bu ağır masraflar, Ankara Hükümetlerini iflasa götürdü. Ve Dünya Savaşına bile girmediği halde, onları dünyanın diğer güçlü devletlerinden yardım sağlamak için, aklın hayalin alamayacağı tavizler karşılığında, milletle-

rarası piyasanın en itibarsız hükümetleri safına düşürdü.

Boşa gitti, çünkü, yukarıdaki yargımızda da belirttiğimiz gibi, hükümetin korkunç ve tiksindirici katliamlarından kurtulabilen Dersimliler, asla Türkleşmek ve Kürtlüklerini unutmak zilletini kabul etmediler ve etmeyecekler de.

1937 yazında, başlarında Seyit Rıza olmak üzere, hemen bütün Batı Dersim ve Demenan-Haydaran mıntıkası şiddetli çarpışmalara sahne oldu. Sonbaharın sonunda kesin bir sonuç alamayan hükümet kuvvetleri, karşılaştıkları bu amansız mukavemet karşısında, büyük kayıplar vererek Elazığ'a geri çekilmek zorunda kaldılar.

1937 yılının başlarında, Türkiye'nin Türklerle meskûn Batı ve Orta Anadolu vilayetlerinde, kısmi bir seferberlik ilan edilerek, 26-27-28 doğumlular askere çağrılmışlardı. Büyük askeri harekattan önce de Seyit Rıza, bir kere daha, hükümet kuvvetlerinin geriye çekilmesi, stratejik askeri yollarla, müstahkem mevki inşaatlarının durdurulması ve Dersim'de Kürt milli haklarına saygı gösterilmesi şartıyla, meselenin barışçı yollardan hallini teklif ettiyse de sonuç alamadı.

Yaz ortalarında savaşlar bütün şiddetiyle devam ediyordu. Harekatı bizzat Seyit Rıza yönetiyor ve Kürt mukavemetçileri, teslim çağrılarının kayıtsız şartsız boynunu cellada teslim etmek anlamına geldiği, bizzat tecrübeleriyle bildikleri için, sonuna kadar savaşmak ve eğer mukadderse, silahların arkasında, erkekçe şehit olmak kararında idiler.

Seyit Rıza'nın en yakın yardımcısı ve Kürt milliyetçiliğinin gerçekten eşsiz mücahidi ve fikri dehası, **Ali Şêr**'di. Ali Şêr'in mukavemet hareketi içindeki rolünü ve kişisel meziyetlerini bilen Alpdoğan, O'nun başına büyük mükâfat vaad ediyor ve devamlı olarak bu işi yapanın mazhar olacağı büyük dünyalığı ve Dersim'in de böylece kurtulacağını ilan etmekte idi.

Seyit Rıza'nın akrabalarından **Rehber** (ötedenberi Seyit Rıza'ya içinden düşman, kıskanç ruhlu ve hain mizaçlı bir insandı) gece evine misafir olarak gittiği Ali Şêr'i, Ağdat köyündeki ikametgâhında kahpece katletti. Ve eşiyle birlikte Ali Şêr'in kafasını kesmek suretiyle, Elazığ'da bulunan cellatbaşı Alpdoğan'a götürdü.⁽⁴¹⁾

Bu dehşetengiz cinayet olayına ve Seyit Rıza kuvvetlerinin Kozluca mevkiinde bir pusuya düşerek büyükçe telafat vermesine rağmen, savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu. Özellikle genç Şahinê Baxtiyarî'nin komuta ettiği Kürt Kuvvetleri, hükümet kuvvetlerine büyük kayıplar verdirttiler. Ve Batı Dersim'den hükümet kuvvetlerini geriye püskürttüler.

Yazın sonlarında, bir ara savaş sakinledi. Bu, zorun sökmediğini gören hükümetin, perde arkasında tertiplemediği bir başka oyunun sahneye konması için, başvurulmuş taktik bir manevradan ibaretti;

Hükümet, Erzincan Valisi kanalıyla Seyit Rıza'ya müracaat ederek konuşma teklifinde bulundu. Zira vali, öteden beri Seyit Rıza'nın şahsi dostluğunu ve güvenini kazanmış biri olarak bilinmekte idi. O'nun vasıtasıyla yapılan teklife ve yeminlerle verilen teminatlara inanan Seyit Rıza, maiyetinde bulunan en yakın adamlarından bir grupla Erzincan'a geldi ve aynı gün müzakere yerine (!) tevkif edildi, 5 Eylül 1937. En adi bir eşkıya, bir gangster kadar bile sözüne sadık olmayan hükümetin gerçekten bu utanılacak basit ve namert hilesi karşısında, kanı beynine sıçrayan yaşlı lider, vilayet konağından çıkarken, etrafını çeviren büyük halk kalabalığına doğru dönerek, haykıran bir sesle: "*Hukumata beşeref û zureker!*" (*Yalancı ve şerefsiz hükümet!*) sözlerini söylemiştir.

Birkaç hafta sonra, Şahin de şehit düşünce, Dersim Mukavemet Hareketi, tamamen başsız kaldı. Yine de kıştan ön-

ce, hükümet kuvvetleri Dersim'i kontrollerine alamadılar ve yukarda da söylediğimiz gibi, Elazığ'a geri çekilmek zorunda kaldılar.

1937-1938 kışında, Hükümet ilgilileri, Dersim'de hareketin bittiğini, kanun kaçaklarının teslim olduklarını ve Dersimlilerin hükümete sadık bulunduklarını Türkiye ve Dünya halk oylarına ilan ettiler.

Fakat bu kocaman yalandan ancak birkaç ay sonra, başbakan **Celal Bayar**: *"İki büyük ordunun bu yaz da Dersim'deki manevralarına devam edeceğini... Ve asi eşkiyaların medenileştirileceğini(!?)..."* söyleyecektir.

1938 BÜYÜK DERSİM KATLIAMI

Liderlerinin birer birer ortadan kaldırılmalarından sonra, Dersim Mukavemet Kuvvetleri (özellikle Batı Dersim'de) tamamen başsız kalmışlardı. 1938 Baharında, hükümet "Bütün silahlarını teslim edecek olan asilerin afedileceğini!" ilan etti. Bu çağrı üzerine Hükümet Kuvvetlerine teslim olan ve silahlarını veren **Karabal, Ferhad, Pilvank, Şêx Memedan ve Karacaseyitleri** hemen tamamen imha edildiler. Arkasından Mazgirt Kureyşan Aşireti mensuplarıyla, Yusufan, Baxtiyar Kürtlerinin de çoğunluğu kadın, çocuk, emzikli, gebe, ihtiyar farkı gözetilmeksizin, kitleler halinde, çoğu defa da süngülenmek suretiyle yok edildiler.

Yazın sonlarına doğru Nazimiye'nin Hormekan, Kureyşan, Alan ve Mazgird'in bir kısım Bamasuran mensupları da aynı şekilde zehirli gaz bombaları, süngüler ve cesetlere dökülerek ateşlenen petrol yangınlarıyla yok edildiler.

Dünya tarihinin şahit olduğu en korkunç, en tüyler ür-

pertici bir **jenosid** hareketi idi bu. Bir kavim, bir millet sırf bo-
yun eğmediği ve sırf köleliği, asimilasyonu reddettiği için, ken-
di ecdatlarının, kendi öz anayurdunun bağrında petrolle, gaz
bombalarıyla, kurşunlarla, süngü darbeleriyle küme küme,
grup grup yok ediliyordu...

1938 Eylül ve Ekim aylarında Dersim artık bir virane idi.
Bu çetin ve dilhıraş [yüreği tırmalayan-NM] günlerin insan
havsalasına [havsala: kursak, mide, mecazi anlamda; sabır-
NM] sığmayan cinayet hikayeleri ve acı hatıraları, bugün de
bütün dehşetiyle anlatılmakta ve özellikle o günleri yaşayıp da
hayatta kalabilmiş olanlar tarafından en ince teferruatına ka-
dar bilinmektedir.

Binlerce Dersimli genç kız, namuslarını kurtarmak için,
Kürdistan şehitlerinin kanlarıyla kıpkırmızı akan Munzur su-
larına, kendilerini kayalıklardan atarak, zulme ve insanlık dı-
şı muameleye, insan ruhunun en yüksek davranışı ile cevap
veriyorlardı. Davar sürülerini beklemek için, imha edilmek
üzere bekletilen gruplardan çobanlık için seçilenler, şehitlik
mertebesinden alıkonmayı reddetmiş ve yakınlarıyla birlikte
ölmeyi tercih etmişlerdi.

Ordu yetkililerinden Erzurum Kolordu Komutanı **Tevfik
Paşa**, yetkililerden daha insani muamele yapılmasını istediği
için geri çektirilmiştir. Aynı kolordu subaylarından Binbaşı
Hayri, mitralyoz ateşine tutularak öldürülen kadınların ku-
caklarında bulunan küçük yavruların kurşun yedikçe hopla-
yıp zıplamalarından dehşete kapılmış ve bunlardan birini
kendi öz çocuğuna benzettiği zaman da, düşüp bayılmış ve da-
ha sonra akli melekelerini kaybetmişti. Bütün bunlar, tarihin
gördüğü en zalim, en barbar katliamlarından biri olan Dersim
Faciası'nın binlerce olaylarından sadece birkaçıdır.

Civraklı büyük Kürt halk şairi **Seyit Qazi**'nin o günleri an-

latan yürekler parçalayıcı ağıtlarından birinde, Dersim Faciası şöyle dile getirilmektedir:

*Dersimi vera sona kare,
Mordemke sonora Dersimi ser cero yene vence şin û şıware
Cenu xo do dewursu sero, "vane zoro zoro derde cigera hare".
Ne zalimune dina xorte Dersimi qırkerde cer û cor kerde te vırare*

*Dersimi sero mız û dımano,
Usar nawo ame, derde mare pepug û sosın gile kovvura niso bıwano
Kami zot dave pıro, vake "mırode perune çimde bımano".
Ne zalimine dina ferman do, vato "Dersimde az nemano!"*

*Dersim'in önü sarp ve kayalıktır
Dersim'e uğrayanlar, feryat ve çığlık sesleriyle sarsılacaktır.
Beşiklere kapanmış kadınlar, cigar (evlat) derdi her şeyden zordur
diyorlar,
Bu dünyanın zalimleri, Dersim'in gençlerini öldürmüş ve bir baştan
bir başa istif etmişlerdir.*

*Dersim'in üstü sisli ve dumanlıdır,
Bahar geldi, bizim derdimize pepug dağların tepelerindeki sosın da
ötsün,*

*Kim böylesine beddua etti ki, "Tüm Dersimliler muratsız ve
mutsuz ölsünler."*

*Bu dünyanın zalimleri emir göndermişler: "Dersim'de tek canlı
kalmasın!"*

Evet, Dersim'de bütün 1938'in uğursuz yazı boyunca kan gövdeyi götürdü. Dersim en gözde evlatlarını, yiğitlerini, gelinlerini, yavrularını, genç kızlarını kaybetti. Fakat Dersim o yaz yine de teslim olmadı.

Demenan aşiretinin kahraman evlatları, teslim olan bütün Dersimlilerin toptan kılıçtan geçirildiklerini bizzat gözleriyle görünce: "Son ferdimize kadar çarpışacağız ve asla bu zalimlere tes-

lim olmayacağız.” diye yemin ettiler. Bu kutsal yeminlerine sonuna kadar sadık kalan yiğit Demenanlılar, **İvîsê Seykalîlerin**, **Sîlê Pîtlerin** komutasında, Kutu ve Laş Derelerinde, hükümetin ırkçı-faşist kuvvetlerine darbe üstüne darbeler indirdiler. Bir müddet sonra **Xîde Alê İsmê** komutasındaki Haydaran kuvvetleri de **Zel** mıntıkasında, hükümet kuvvetlerine yüklendiler.

Yaz başlarında savunmasız, silahsız Kürt halkını süngüden geçirirken, en ufak merhamet göstermemiş olan ırkçı-faşist hükümet askerlerine Demenanlılar da aman vermediler. Sonbaharda ordu birlikleri büyük kayıplar vererek Demenan mıntıkasından geri çekilmek zorunda kaldı. Ve 1942 yılına kadar da Dersim’de asla çarpışmaların arkası kesilmedi ve hiçbir zaman tüm Dersimlileri yok etmek iktidarını gösteremeyen hükümet, yeniden “umumi af” çıkarmak zorunda kaldı.

VE SONRASI...

Kürt aydınlarının ve Kürt meselesinde ırkçı fanatizmin dar çemberini kırabilmiş ve vicdanlı Türk aydınlarının önünde, zor ve fakat son derece acil bir görev var:

Türkiye hükümetleri, Kürt meselesinde ve Kürt halkının tamamen nefsinin korumaktan gelen silahlı direnme hareketlerinde, devamlı olarak Türkiye halk oyuna yalan söylemişlerdir. Özellikle Türk aslından gelen kitleleri, Kürt kardeşleri mevzuunda şartlandırmak için, akla gelen her türlü iftiraya, tevzire ve bühtana başvurmak, propagandanın en iğrencini yıllarca işlemek, Kürt milletini horlamak ve küçük düşürmek için aklın hayalin kabul edemeyeceği derecede küçük hesaplar ve alaturka kurnazlıklarla, iki milleti birbirine yabancılaştırmak için, ne mümkünse yapmaktan geri kalmamışlardır.

Örneğin, Kürt halk kitlelerinin ya da militanlarının en basit demokratik milli hak isteklerini ya da sırf bundan bahsedilmiş bulunmasını, hep şu şekilde halk oyuna intikal ettirmektedirler:

“Kürtler, Türk düşmanı milletlerarası güçlerin oyuncağıdır. Kürtçü hareketler ya İngiltere, Fransa (Türk hükümetlerinin Sovyetlerle dost bulunduğu zamanlar) ya da Sovyetler Birliği (aynı hükümetlerin Batılılarla senli benli ve Sovyetlerin ise ‘tu kaka!’ olduğu devirlerde) tarafından teşvik görmekte, himaye ve finanse edilmektedirler.”

Son yıllarda bu dış tahrik ve dış destek (kökü dışarıda!) ithamına Mustafa Barzani yönetimindeki Irak Kürt Millet Hareketi de eklenmiş bulunmaktadır. Ve yine en ufak demokratik doğal davranışı (Söz gelimi Kürtçe bir şiir ya da teksti yazılı olarak bulundurmaya, genel bir yerde Kürtçe konuşup Kürdüm demeyi...) Türkiye’nin toprak bütünlüğünü parçalamak, yabancıların teşvik ve müzaharetiyle Anayasayı iptal ve vatan topraklarının bir kısmını yabancı hakimiyetine sokmak... ithamıyla kovalamışlar ve bu masum demokratik davranışlara tevessül edenleri sürüm sürüm süründürmüşlerdir.

İşte çok zor ve fakat son derece acil olan görev, elli yıldan beri Türkiye kamu oyunu aldatan ve her seferinde aynı yüz-süzlükle tekrar edilen bu ithamları tezgahlayan ırkçı-faşist hükümetlerin maskesini düşürmek...

Fikir namusuna sahip Türk aydınları ve Türkiye kamuoyunun mutlaka bilmesi ve farkına varması gerekir ki, bütün bu yalanların ve iftiraların tam tersine, tüm milli demokratik ve insan haklarından mahrum edilerek köleleştirilmek istenen Kürt halkına karşı, bizzat o hükümetlerdir ki devamlı bir şekilde dış ittifaklar, komplolar, tuzaklar aramışlar ve bunda da başarı göstermişlerdir.

Evet, ırkçı-faşist Türkiye hükümetleri, vatandaşlarından bir kitleyi (*Kürtleri*) *ezmek, onları asimile etmek (yani Kürt halkını kendi serbest rızasının hilafına ve zor kullanarak Türkleştirmek)* ve milli demokratik hak istemlerinin direncini kırmak ya da yok etmek uğrunda, çalmadık yabancı kapısı ve avuç açmadık para babası devlet bırakmamışlardır.

Bir iki somut örnekle, bu doğruyu belgeliyelim:

Kürt halkına tatbik olunacak asimilasyon uygulamalarına seslerini çıkarmamak şartıyla, Musul petrollerinin Batılılara nasıl peşkeş çekildiğinden, yukarda söz ettik. Sovyet diplomatlarından **Khondkarian**, Ağrı Kürt Mukavemet Hareketinde, Türkiye hükümetlerinin Sovyetlerden yardım talebinde bulunduğunu saklamamıştır.

Bunlar gibi yüzlerce gizli pazarlık ve diplomatik dolaplar da para etmeyince, Ankara hükümetleri resmen Irak ve İran hükümetlerine başvurarak, bu ülkelerde de Kürt asıllı toplulukların bulunmasını birer iç tehlike şeklinde göstermeyi telkin etmek suretiyle, Kürt halkının haklı taleplerini menfi yönden istismar etmişler ve Kürt halkının boğulması için müştereken hareket etmek teklifinde bulunmak zilletinden çekinmemişlerdir. 8 Temmuz 1937 (*Dersim katliam programının tatbik mevkiine koyan ve Dersim'in Kürt gerilla kuvvetleriyle hükümetin bir türlü başa çıkamadığı aylardır bunlar*) günü, Tahran'ın **Saadabad** Sarayı'nda imzalanan ve aynı adı taşıyan andlaşma, bu "Haçlılar ittifakı"nın ilkidir. Her üç hükümet (Türkiye-İran-Irak), hangisinde patlak verirse versin Kürdistan mukavemet hareketlerine müştereken müdahale etmeyi ve askeri harekate girişmeyi taahhüt ediyorlardı. 8 Temmuz 1937 Saadabad Paktı'nın 7. maddesi aynen şöyledir:

"Birbirlerine komşu olan bu devletlerden her biri, kendi siyasi

sınırları içerisinde ya da hudutlarında vaki olabilecek ve merkezi otoriteye doğru yöneltilmiş her türlü harekete ya da silahlı eşiya gruplarına karşı, emniyeti ve güvenliği sağlamak amacıyla, sınırda ya da o memleketin herhangi bir toprak bölümünde otoriteyi yeniden kurmak için, birlikte ve beraberce harekete geçeceklerdir.”

Bu ifade, andlaşmanın gerçək ve yegane amacını yani Kürt halkının en masum demokratik milli hak isteklerini vermemek konusunda üç devletin tam bir “Haçlılar ittifakı” kurmuş bulunduklarını, matematik bir kesinlikle göstermektedir. Nitekim adı geçen andlaşma için, **Lucien Rambout** [Thomas Bois-NM], *Les Kurdes et Le Droit* (Kürtler ve Haklar) adlı kitabında, şöyle yazacaktır:

“Ancak ve ancak Kürtlerin mevcudiyetinin yarattığı korkudur ki, bu üç devleti bir araya sık sık getiriyor ve böylesine bir maddeyi kaleme aldatabiliyor...”

1948 yılında, Birleşmiş Milletlere verilen bir memorandumda ise, bu pakt hakkında:

“Ana ve esas amacı itibarıyla, bu pakt Kürt milliyetçiliğini mahvetmek için vücuda getirilmiştir” denilmiştir.

29 Mart 1946 günü (Mahabad Kürt Cumhuriyeti’nin kurulmasından tam iki ay sonra) üç devlet mümessilleri, Kürt tehlikesi(!) dolayısıyla tekrar bir araya geldiler. Her türlü yıkıcı sınır faaliyetlerine karşı üç devlet, yeniden “iyi komşuluk ve dayanışma” antlaşmasını tazelediler. Irak muhalefet liderlerinden **Kemal Çadırcı**, Kürt halkına karşı imzalanan bu “Haçlılar ittifakı”nı haber aldığı zaman, verdiği bir demeçte bunu: *“Arap ülkeleri için bir felaket”* olarak nitelemekten kendini alamamıştır.

Aradan daha dokuz yıl geçmeden, 24 Şubat 1955’te, **Adnan Menderes**’in teşebbüsü ile, Bağdat’ta, **Bağdat Paktı** adını taşıyan ve yine Kürtleri hedef alan, yeni bir “Haçlılar ittifakı” kuruldu. Bir müddet sonra İran’ın da katılması sure-

tiyle tamamlanan “Trio” Andlaşması hakkında, Ortadoğu olayları uzmanı, Fransız yazarı M[axime] **Rodinson** şöyle yazmaktadır:

“...Ancak bu paktın imza edilmesiyledir ki, Iraklı yöneticiler, Kürt halkının her hangi şekilde hak isteklerine karşı, ilgili devletlerden sağlayacakları destek sayesinde, kendilerini emniyette görebildilerdi...”⁽⁴²⁾

Ne garip bir tecelli ve ne iki yüzlü bir oyun: Aynı Ankara hükümeti, Bağdat Andlaşmasından sadece iki ay sonra, Nisan 1955’te katıldığı **Bandoung Konferansı**’nda, Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu**’nun ağzından: Esir milletlerin kurtulmaları ya da insani ve demokratik milli haklarının istirdadı hususunda, bütün kardeş Asya-Afrika milletleriyle birlikte, elinden gelen yardımı yapacağına dair, namus(!) üzerine söz verecektir.

İkinci Dünya Savaşının bitmesinden sonra, başta ABD olmak üzere, Müttefik Devletlerin zorlamaları ve dış yardım hususunda koşulan bazı rejim değişiklikleri şartlarından ötürü, 1946 yılında, Türkiye’de çok partili hayata geçildi. Şüphesiz bu, tepeden inme, biçimsel bir siyasi rejim oyunu idi. Buna rağmen, oyun gereğince kontrol edilmeyecek derecede, Türkiye halk kitlelerinin büyük dalgalanma hareketlerine sebep oldu. Ve 1950 yılının 14 Mayıs’ında ırkçı-faşist bir temel üzerinde yıllardan beri dipçikli bir askeri diktatörlük rejimi kurmuş bulunan subay-aydın cuntasının politik iktidarı devrildi. Ama bu düşüş, şüphesiz köklü sosyal mücadelelerin bir sonucu değildi. Bu nedenle de Türkiye’de her hangi bir sistem değişikliği söz konusu olamazdı. Bunun tabii bir sonucu olarak da, yeni sivil hükümet, asla siyasi iktidarın gerçek sahibi haline gelebilecek sosyo-ekonomik şartları asla bulamayacaktı.

Aydın-subay politik eliti, bürokratların da yardımıyla, hiç

bir zaman serbest bir seçimle iktidarı alamayacağını iyice kestirince ve sivil hükümet de bu eliti (yani subaylarla Kemalist aydınları) hafife aldığını gösterir davranışlarda bulunmakta ısrar edince, 27 Mayıs 1960'ta, beklenen hükümet darbesi yapıldı. Ve DP sivil iktidarının ileri gelenleri asıldılar.

Bu şekli ve nisbi demokrasi yıllarında, Kürt aydınları ve Kürt halkı da büyük ümitler içinde, kendilerine karşı daha müsamahakar ve anlayışlı davranılacağını umuyorlardı. Zamanla, iki millet arasında ırkçı-faşist hükümetlerin haksız ve yersiz bir basiretsizlikle yarattıkları yabancılaştırmanın ve düşmanlıkların yumuşatılacağı sanılmakta idi. Böyle bir demokratik gelişmenin asgari şartı ise, Kürt halkının temel, meşru ve demokratik milli haklarına saygı göstermekle mümkün olabilirdi.

Özellikle 1923'lerden beri; Kürdüm demenin, Kürtçe konuşmanın dahi yasaklandığı bir memlekette hiç değilse bu gü-lünç ırkçı-faşist yasaklamaların ve Kürt halkını horlama tatbikatının son bulması gerekirdi. Yarım yüzyıldan beri, Kürt diline ve kültürüne karşı yürütülen ortaçağvari skolastik katliam milyonlarca insandan meydana gelen Kürt toplumunun tüm edebi, artistik (sanat) ve moral kültür değerlerini tamamen yok etmiş ve yarım yüzyıllık zaman içerisinde bir tek Kürtçe yazılmış eser dahi yayınlanamamıştır.

Küçük bir mukayese, yalnız Kürt halkının fizik yaşantısına değil, belki ondan da önemli olarak, o'nun kültürel-moral milli değerlerine tatbik edilen korkunç asimilasyon katliamının acı sonuçlarını ve bunun Türk hükümetleri için bir yüz karası şeklindeki mahiyetini göstermeye yeterlidir.

SSCB'nde sadece 150000 Kürt yaşamaktadır. Oysa bu memlekette aynı tarihler arasında, 600 adet orijinal **Kürtçe eser** yayınlanmıştır. Bunlardan başka beş adet sözlük -ki bunlardan biri 34 000, diğeri Rusça-Kürtçe olup 30 000 kelimelik-

tir. Ayrıca en başta Ehmede Xani'nin olmak üzere pek çok Kürtçe klasik eser Rusçaya çevrilmiştir. Buna mukabil, en az sekiz milyon Kürd'ün yaşadığı Türkiye'de, o tarihler arasında, tekrar edelim, bir tek Kürtçe esere yayınlanmak imkânı verilmemiştir.⁽⁴³⁾

Tarihin tanıdığı en kanlı ve en barbar jenosit katliamlarından biri olan Dersim (1937-38) Askeri Harekatının korunç bilançosuna rağmen, Kürt aydınları ve Kürt halkı, kendisini toparlamakta gecikmedi.

1948 Temmuz'undan itibaren Musa Anter [Şehmuz Elmas]'in çıkarmaya başladığı *Dicle Kaynağı* adlı haftalık bir derginin etrafında toplanan Kürt aydınları ve üniversite öğrencileri, Doğu (Kürdistan) meselesi üzerinde, kanunların imkanı nispetinde, fikir mücadelesine giriştiler. Ocak 1950'de bu fikir mücadelesine aylık *Şark Mecmuası* da katıldı.

Fakat, asıl fikri yönden daha mücadeleci ve cesur hamleyi 1958 yılının son baharında yayın hayatına giren ve Diyarbakır'da yayınlanan *İleri Yurd* adlı günlük gazete yaptı. Özellikle bu gazetede Kürt millet meselesi üzerine Musa Anter ve **Av. Canip Yıldırım**'ın kaleme aldığı yazılar, üniversite muhitinde ve tüm Kürdistan'da dikkati çekti ve ilgi gördü. *İleri Yurt* Gazetesi, ne yalnız Kürt millet meselesi hakkında yazdığı cesur ve olumlu yazılarından ötürü; Türkiye'nin o günkü kısır, ürkek ve hükümete sadece dalkavukluk yapan yayın ortamında, gerçekten olgun ve son derece gözüpek bir muhalefet mücadelesine girişmekle de tüm Türkiye halkoyu'nun sempatisini topladı.

Aynı yıl, *İleri Yurt* Gazetesinde, Kürtçe olarak kaleme aldığı "*Kımıl*" adlı şiirinden dolayı Musa Anter tevkif edildi. Bu olay, tüm Kürdistan'da, aydınlar arasında huzursuzluklara yol açtı ve özellikle üniversite öğrencileri tarafından büyük protestolarla karşılandı. Bu genel kaynaşma ve şiddetli protesto-

lar üzerine, Musa Anter serbest bırakıldı. Musa Anter'in, Kürt kamu oyunun baskısı nedeniyle kısa zamanda serbest bırakılması olayı gerçekten şaşırtıcı idi. Zira, o güne kadar Kürtçülük ithamıyla yakalandıktan sonra sağ salım geri dönebilen, hemen hemen olmamış gibiydi.

Kürdistan'da, Kürt aydınları ve üniversite öğrencileri arasında meselenin tartışılması durmadı. Özellikle katliam yıllarını yaşamamış ve jenositlerin korkunç dehşetini bizzat müşahade edememiş genç kuşaklar, Kürt adını taşıyan her şeye (*Kürt Böreği'nin adının değiştirilmesinden tutunuz da "Kürd'ün Gelini" adlı Türkçe türkünün "Türkmen Gelini"ne dönüştürülmesi, "Vurun Kürt uşağı namus günüdür", "Vurun Türk uşağı" olmuş acaipliklerine kadar...*) karşı girişilmiş bulunan bu gayri ilmi, gayri insani ve gayri mantıki asimilasyon kampanyalarından hiçbir şey anlamıyorlardı.

Bu ırkçı-faşist uygulamaların anlamsızlığı ve bizatihi Türk halkının asla yararına olmadığı ve hükümetlerin Kürtleri ezme politikasında devamının, bir Türk-Kürt düşmanlığı ve yabancılaşması şekline tabiatıyla dönüşüldüğünü; okullarda, kırsalalarda, fabrikalarda Kürt aslından gelen vatandaşlara karşı hor muamele edildiği ve yarım yüzyıldan beri ırkçı-turancı fikirlerle şartlandırılmış Türk asıllı kuşakların da bu horlamalara katıldıkları ve bütün bunlara "Dur!" denmesi gerektiği tartışılmakta ve çözüm yolları aranmakta idi.

Türk hükümetlerinin polisi; bu meşru, aleni ve kanun teminatı altında cereyan eden fıkri faaliyete daha fazla dayanamadı. Ve 17 Aralık 1959 günü, aralarında üniversite öğrencilerinin de bulunduğu **49 Kürt aydını** tevkif edildi. Tevkifat son derece gizli yapılmasına ve olayın neşrini yasaklayan "neşir yasağı"nın dahi yayınlanmasının yasaklanmış bulunmasına rağmen, bu tevkifat Kürdistan'da ve dünyada büyük yankılara ve dalgalanmalara se-

bep oldu.

Mizansen bizzat devrin Cumhurbaşkanı **Celal Bayar** ve İçişleri Bakanı **Namık Gedik** tarafından, polis ilgilileriyle birlikte hazırlanmış ve halk oyuna bir “Komünist Hareketi!” şeklinde takdim edilmek istenmişti!? Harbiye’nin ünlü “Ölüm Hücreleri”nde tamamen tecrit edilen ve aylarca işkence gören Kürt aydınlarına ve onlara kapıdan olsun bir pusula ile ziyaret etmek için ta Kürdistan’ın en uzak köşelerinden katile kafile gelen ziyaretçilere baskı yapıldıkça, olay’ın yarattığı ilgi ve Kürt mücahitlerinin mücadelesine azmi daha da bilendi.

Bu tevkifattan altı ay sonra, subay-aydın cunta eliti, (27 Mayıs 1960) bir askeri darbe hareketi ile, iktidara el koyduğu zaman, Kürt mücahitleri hâlâ “Ölüm Hücreleri”nde ölümle boğuşmakta idiler. En yakın akrabaları ve savunma avukatları da dahil olmak üzere, tecrit müddeti içerisinde bir tek canlı varlıkla görüştürülmemişler (baskı aleti polisler hariç!) ve tamamen ışıksız, rutubet ve küf içinde bulunan soğuk ve her biri birer mezar büyüklüğündeki daracık hücrelerine, bırakınız günlük yayını, meslekleriyle ilgili teknik neşriyatın girilmesi dahi yasaklanmış idi.

Bu insanlık dışı modern işkence usulü tatbikatının 4. ayında, Ankara Hukuk Fakültesinin mümtaz öğrencisi Mardinli **Emin Batu**, dondurucu soğuklardan dolayı özofagus (yutak) damarının çatlaması sonunda, saatlerce ağzından kan kusmuş ve kimse yardımına gelmeyince de şehit düşmüştü. Bu yürekler parçalayıcı cinayet üzerine korkan ilgililer, aynı günlerde komaya giren ve kan kusan üç mücahidi hastanelere nakletmek zorunda kaldılar.

27 Mayıs’ı gerçekleştiren darbecilerin ekseriyeti “Kandaşım!” “Dış Türkler!” “Turan Ülkesi” “Bozkurtlar!” ve “Beyaz Zambaklar Memleketinde!”⁽⁴⁴⁾ çerçevesini bir karış aşamamış, fikri ve

sosyal muhtevadan yoksun, tipik bir “askeri cunta” grubu idi. Nitekim, darbecilerle müştereken hareket eden eski sivil faşist-bürokrat politikacıların da tavsiyeleri üzerine, cezaevlerinde bulunan tüm politik tutuklular ve mahkumlar serbest bırakıldıkları halde, “*Milli menfaatlere aykırı hareket ettikleri*” gerekçesiyle, “Kürtçülükten” sanık olarak aylardan beri en kötü şartlar altında tutuklu bulunan Kürt aydınları ve üniversite öğrencileri, cezaevlerinde tutuldular.

İş bu kadarla da bitmedi: Darbeciler, Şerlok Holmes Polis Hikayeleri’ne taş çıkartacak bir de mizansen hazırlamak hazırlığına giriştiler: Güya DP Hükümeti, Kürtlere birtakım haklar vermek istemiş, sırf bir kamuflaja gitmek için de Kürt aydınlarını tevkif etmiş ve de Sovyetlerle de bu konuda ilgi kurmuş!... Bu hazırlığın bir başka yönünü de nazarı itibare alan darbeciler, 27 Mayıs’ı takip eden günlerde, Doğu Anadolu (Kürdistan)’dan devşirilen 244 Kürt ileri gelenini, “Devlet Güvenliğine karşı komplo hazırlamakla” itham ederek tevkif ettiler ve Sivas Temerküz Kamplarında topladılar.

O günden bugüne kadar da, Kürt aydınları ve militanlarına karşı yürütülen baskı, yıldırma, ekonomikman çökertme (*Memur olanların işine son verilmesinden tutunuz da her birkaç ayda yer değiştirtmeler, üniversite mezunu Kürtlere “er” olarak askerlik yaptırtmalar, hatta özel işyerlerinde çalışanları polis tehditleriyle el altından işverenlere kovdurtmalara kadar, akla gelen tüm ırkçı-faşist metotlar*) ve periyodik aralıklarla yapılan ferdi ve toplu tevkifler devam edip gidiyor.

Bu arada, yalnız dostlarının ve Kürt halkının değil, düşmanlarının dahi kişisel meziyetlerine hayran olduğu **Av. Faik Bucak**, 4 Temmuz 1966 günü görünmeyen ellerin(!) alçakça kurduğu kahpe bir pusuda şehit edildi. Kürdistan ezilen kitlelerinin ümit mihrakı haline gelen, sonsuz cesareti, inancı ve

derin bir halk sevgisiyle lider meziyetlerine sahip bulunan Faik Bucak'ın şehit düşmesi, tüm Kürdistan'da ve üniversite muhitinde derin bir üzüntüye ve öfkeye sebep oldu.

Şurası kesinlikle anlaşılmıştır: Kürt aydınları ve milliyetçi militanları Kürdistan halkının derin özlem ve isteklerine uygun olarak, yürütmekte bulundukları demokratik mücadeleyi tüm güçlerince devam ettirmek azmindedirler.

İrkçı-faşist Ankara iktidarlarının “*Türkiye’yi parçalıyorlar!*”, “*Türk düşmanlarının içimizdeki aletleri!*”, “*Vatan hainleri!*” suçlamaları; bu fedakar, sabırlı ve bilinçli mücadele karşısında iflas etmek mecburiyetindedir. Zira, Kürt aydınları ve ne istediklerini çok iyi bilen Kürt militanları, Türkiye’nin toprak bütünlüğü konusunda, ırkçı-turancı safsatalarla vatanperverlik fiyakası satan herkesten daha fazla hassas ve sadık olduklarını ve asla Türkiye’yi parçalamak gibi bir niyetleri olmadığını, matematik bir kesinlikle, sevk edildikleri askeri ve sivil mahkemelerde ispat etmiş bulunmaktadır.

Nitekim tüm engellemelere, suçlamalar, baskı ve yıldırma hareketlerine (gizli ya da açık) rağmen; mücadele açık olarak Türkiye halkoyu önünde verilmektedir. Siyasi partiler, mitingler, basın konferansları, folklor gösterileri, ilerici dernekler v.s. gibi demokratik vasıtalar, bu mücadelenin yegâne faaliyet mihrakları haline gelmiştir. Hiçbir “Polis oyunu!” ve hiçbir “Cunta maceracıları grubu!” Kürt halkının bu olumlu, şuurlu, realist ve demokratik mücadele metodunu rayından çıkaramaz ve sabote edemez.

TÜRKİYE'DE KÜRT MİLLET MESELESİ DOLAYISIYLA ORTAYA ÇIKAN BAZI İLGİNÇ SAHNELER VE "İNCİLER!"

İtiraf etmek gerekir ki, yarım yüzyıldan beri "*Kürt yoktur!*" ya da "*Kürt adı verilen aldatılmış Türkler*"ın ilk doğacak fırsatta Türkiye'nin temeline dinamit koyacakları(!?) tarzında yapılan telkinler, Türk asıllı kitleleri ve özellikle ırkçı-turancı eğitimden geçmiş bulunan okumuşları, bu konuda "olumsuz" olarak şartlandırmıştır. En vicdanlı ve cesur gibi görünen kalemler ve ağızlar dahi, bu meselenin tabu haline getirilişine sessizce boyun eğmişlerdir ve hatta giderek, kendileri de bu uydurma fantezilerin tesirinde kalmaktan kurtulamamışlar ve "*Kürt yoktur!*", "*Kürdistan yoktur!*" iddiasına kalkışmışlardır. Örneğin okullarda, üniversite amfilerinde, asker ocaklarında, devlet dairelerinde v.s. yerlerde, zaman zaman duyulan "**Ben Kürdüm**" deyiimi, acayip pozisyonlar ve şaşkınlıklar yaratmaktadır:

"*Nasıl olur! Sen Kürt olamazsın, Kürt, Kürtçe ve Kürdistan diye bir şey mevcut değildir*" diye kendisini adeta azarlayan bir profesörüne, öğrencisi gayet masumane bir tavırla:

"*Öyle olsun hocam. Diyelim ki Türkiye'dekiler Kürt değildir, Türktür. O halde, Irak, İran ve Suriye'de kendilerine Kürt adı verilen ve bunca yıldan beri sürüm sürüm süründürülenler kimlerdir?*" sorusuna hocası verecek cevap bulamayınca, öğrencisi devam etmiştir:

"*-Madem ki biz Türkiye Kürtleri aslen Türküz, o halde diğer Kürtlerin de aslen Türk olmaları gerekir. Peki öyleyse neden Kıbrıs'ta bulunan bir avuç soydaşımıza karşı esirgemediğimiz şefkat ve yardımın binde birini, İran-Irak-Suriye'de bulunan Türk asıllı Kürt soydaşlarımıza yapmıyoruz? Hatta vazgeçtik bu yardımlardan, bizim Ankara hükümetleri değilmidirlerki 50 yıldan beri Kürt halkının bulunduğu devletlerin idarecilerini sık sık bir araya getirmekte ve onlara "**Kürt Tehlikesi**"ni empoze etmek suretiyle bir takım Anti-Kürt Antlaşmalarının (Saadabad-Kasri Şirin-Bağdat-Sento...) önderliğini yapmaktadırlar?"*

Polis terörünün fazla kol gezemediği müesseselerle, özel konuşmalarda, jandarma-polis korkusunu yenebilmiş Kürt aydınları ve Kürt halkı arasında buna benzer muhavereler ve sohbetler, “Kürt yoktur”, “Kürt vardır” acayıplıkları arasında devam edip gitmektedir.

Sosyolog ve din bilgini **M. E. Bozarslan**, 1968 yılında, Kürtçe okuyup yazmayı öğreten bir *Alfabe* yayınladı. Ve arkasından da kitabı toplatılarak kendisi de tevkif edildi. C. Savcısı, sorgu esnasında, son derece kızgın ve azarlar bir tonla; “Bu nedir?” diye sorar.

M. E. Bozarslan, “Alfabe, efendim” cevabını verince, bay savcı küplere biner:

“Nasıl olur! Kürtçe diye bir dil ve de Kürt diye bir millet mevcut değildir. Kim koyuyor bu zehirli fikirleri kafanıza?”

Bozarslan gayet sakin bir sesle,

“O halde siz kendinizi üzmeziniz Savcı Bey! Mademki Kürt yoktur, Kürtçe yoktur. İnanınızki şu elinizde tuttuğunuz (Eliyle savcının elinde bulunan Kürtçe Alfabe’yi göstererek.) Alfabe de mevcut değildir. Bari bırakınız da evime, çocuk çocuğumun yanına döneyim. Mevcut olmayan şeyler için birbirimizi yormak anlamsız.”

Türkiye’de pek sık olarak şahit olunan bu tip “inciler” zaman zaman dış basına da intikal etmekte ve “Yalancı İlmi İddialar” (Les pretentions pseudo-scientifique) başlığı altında, alay konusu edilmektedirler. 11 Nisan 1946 günkü *Son Posta* Gazetesi’nde yayınlanan ve notunun “*Kürt Millet Hareketi*” adlı kitabında iktibas edilen makale, bu yalancı-ilmi iddialardan sadece bir tanesidir:

“Bizimle ilgili olarak, şu ya da bu şekilde; ister göçebe, ister yerleşmiş olarak, ister şuurlu ve isterse şuursuz, memleketimizde asla bir Kürt azınlığı yaşamamıştır. Bazı yabancıların son yıllarda, Kürdistan ya da Ermenistan adını verdikleri bölgelerimizde ihmal edilmiş Kürtler yaşamakta idiler. Osmanlı İmparatorluğu’nun verimsiz

ya da unutulmuş köşelerindeki bu Türkler, Arap ve Acem dillerinden aldıkları bazı kelimeleri kendi Türkçeleriyle karşılaştırmışlar ve son derece gülünç(!?) bir dille konuşur olmuşlardır. Bugün, açılan ilkokullar sayesinde, bu durum büyük çapta giderilmiştir. Biz ümid ediyoruzki, çok yakın bir gelecekte, bu bozuk ve acayip bir kılığa girmiş bulunan Türkçenin kalıntısı, artık mevcut olmayacaktır.”

Dışarıda bilim adamlarına ve gazetecilere mizah konusu olan ve onlara eğlenceli vakit geçirten bu “inciler”, maalesef yarım yüzyıla yaklaşan bir müddetten beri, Türkiye’de acı, zalim ve asla telafisi mümkün olmayan (Özellikle bu müddet içerisinde Kürt edebiyat, sanat, folklor ve kültürünün katledilmesi) facialar doğurmuştur. Bugün de bu dar ırkçı-turancı faşist dairesini kırmak, gerçekten büyük sabır, mücadele azmi ve fedakârlık gerektirmektedir. Bu nedenle, biz Kürtler, Batılı yazarlar gibi eğlenemiyoruz ve kalbimiz parçalanarak **her iki millet adına** (Türk ve Kürt) **üzülüyoruz**. Bu üzüntümüzün haklılığını, şu son yıllarda bizzat devlet ve hükümet başkanlarından tutunuz da bakan demeçlerine kadar doğrulayan çeşitli misaller mevcuttur:

1960 yazında, kalabalık bir heyetle Kürdistan’da bir geziye çıkan MBK (Milli Birlik Komitesi) üyelerinden bir cuntacı, derdini Kürtçe olarak anlatmak üzere yanına yaklaşan bir köylüyü, gazetecilerin ve yanında bulunanların hayret dolu bakışları altında, “Defol yanımdan! Önce Türkçe konuşmasını öğren, sonra gel yanıma, zira bu memleket Türklerindir.” gerekçesiyle kovmuştur.

Aynı yaz, Kürdistan’ın en mühim merkezlerinden olan Diyarbakir’de, aynı cuntacılar tarafından, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’e şu sözler söyletildi: “Size Kürt diye hitap edenlerin suratına tükürünüz!”

1966 Varto Depremi dolayısıyla, felaketzedelere maddi ve manevi destek sağlamak gerekçesiyle(!), korkunç zelzele mahalline giden bakan Haldun Menteşoğlu (şimdiki içişleri Ba-

kanı), gazetecilerin ve kalabalığın huzurunda, felaketzedelere şöyle çıkışmıştır:

“Nerdeyse yıkılan ahırlarınızı (Bakan, Vartoluların oturdukları evleri ahırlara benzetiyor!) bize birer saray gibi yutturmaya çalışacaksınız! Hem sonra nedir bu sızlanma. Burada sadece üç bin kişi öldü! Oysa Vietnam’da 30000’ler ölüyor!”

Halkın öfkelenildiğini ve kendi ana dilleri Kürtçe ile protestolarda bulunduğunu duyunca, iyice zıvanadan çıkar ve şu hakareti savunur:

“İnsana benzeyen bazı mahlukların ağzından hayvani sesler çıkmaktadır!” ve ilave eder:

“Eğer sizler bu devletten memnun değilseniz, kendinize bir başkasını arayınız!”

Bir müddet sonra, Doğu Anadolu (Kürdistan)’da yapmakta bulunduğu bir gezi esnasında, “Bölgeler arasında farklı muamele yapıldığını, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun ihmal edildiğini..” bağırarak ihsas eden dinleyicilerine, Başbakan Süleyman Demirel öylesine kızmıştıki, piknik-tombul tiplerden ender sadır olunan bir tonla:

“Hudut kapılarımız açıktır. İsteyenler defolup gidebilirler bu memleketten!” demiştir.

“Kimin memleketinden kimi kovuyorsun!” diye karşılık veren bir dinleyicinin, kalabalık arasında polis tarafından kovalanması ise, bu melodramatik (acı-gülünç) sahneyi tamamlamıştır.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Fakat bu birkaç siyasi mizah örneği Kürt millet meselesinin Türkiye’de, en yüksek seviyedeki anlayış tarzını açık ve net bir şekilde ortaya koymaya yetmektedir.

Türkiye’de politik iktidarı (*açık ya da kapalı cuntalar halinde*) günümüze kadar elinde tutmuş bulunan elitlerin, **Kürt millet gerçeği** konusundaki bu ırkçı-turancı tutum, maalesef Türkiye’nin tüm fikir ve düşünce hayatını da felce uğratmış-

tır. Türkiye fikir ortamı bu konuda öylesine şartlandırılmış ve kısırlaştırılmıştır ki, Türk asıllı kitlelerin yani kullanılan deyimle bizzat Türk milletinin temel demokratik ve sosyal istekleri bile, hep bu “Kürt tehlikesi!” ve “Aynı demokratik hakları Kürtlerin de kullanacağı ve o zaman Türkiye’nin parçalanacağı!” şeklindeki en bayağı paravanaların arkasında yıllar yılı uyutulmuştur.

1946’da, bilinen sebeplerle çok partili siyasi hayata geçilmek mecburiyeti doğduğu günlerde CHP [Cumhuriyet Halk Partisi]nin sivrileri, “Demokrasi mi?” demişlerdir, “Eğer biz böyle bir musibeti Türkiye’de uygularsak Fırat’ın doğusundaki *Hasolar* ve *Memolar* eşkıyalarını seçip, meclise göndermeyecekler mi? Geçelim böyle martavalları!”

Benzer bir yargıyı, bu yakınlarda, “Kürt Millet Gerçeğine” güya Leninci bir gözle eğilen zoraki bir sosyalistten okumak, gerçekten acıdır. **Mihri Belli**, üst perdeden kendisini kaptırdığı “*Cuntacılık Merhalesi*” hastalığında öylesine bir agonik devreye varmışki, aksiyon gerçekçiliğini ve bilimsel mantık zincirini tamamen kaybeden bir perişanlık içinde, şu yargıya varmaktadır:

Kürtlerin kendi hallerine bırakılmalarının (Yani Kürt halkının kendi kaderini serbestçe tayin hakkını kullanması halinde...) doğru olamayacağını ve böyle bir durumun sonunda, Kuveyt Şeyhliği gibi bir durumla karşılaşmanın kaçınılmaz olduğunu, söylemektedir.

Aynı yazının başlangıcında, Lenin ve Stalin’den ezberlenmiş cümleleri, tırnak açmak dürüstlüğü dahi göstermeden nakleden bu “Tepeden inmeceli!”, o cümlelerin gerçek anlamından ve onları yaratan halklara saygı, güven ve gerçek halk sevgisinden o kadar habersiz ve o kadar nasipsizki...

İrkçi-faşist cunta iktidar adaylarına Lenin’den ezberlenmiş

cümlelerle “Milli Demokratik Devrimci” uydurma bir kaftan giydirmek için çırpınan yalnız Belli olsa idi, önemsenmeyebilirdi.⁽⁴⁵⁾ Yıllardır, sosyalist olduğu söylenen bir siyasi partinin bünyesi içerisinde de, Kürt asıllı sosyalistlere tahammülsüzlük ve onları devamlı bir şekilde “Kürtçülükle” jurnal kumkuması, asla durmamıştır. Eskilerden **Mehmet Kemal**, Türkiye İşçi Partisi’nin Genel Kongresine tekaddüm eden günlerde, Partiye yakın bir dergide şunları yazdı:

“... Bunca hapis, bunca tehdit, bunca eziyet bizi sindirmedi. Beceriksiz birkaç toprak ağası, beceriksiz birkaç sendikacı, kendi etnik sorunlarına kanal arayan üç beş kişi mi(!?) yok sayacak? Olmaz böyle şey!”⁽⁴⁶⁾

Sosyalist ahlak ve sosyalist gerçekçilikle hiçbir ilgisi bulunmayan bu cümlelerin, subaylara yaranmak için dalkavukluk derecesine varan açık anlamı, hiçbir tevile mazur gösterilemez.

Türk solcularının ve de kendilerini solcu olarak satmak isteyenlerin, bu tıpatıp ırkçı-turancıları andıran faşist histeri krizleri, bazı iyi niyetli ve fakat Türkiye’nin sosyal yapısını gereği kadar etüd edememiş bulunan Kürt aydınlarını şaşırtmış ve hayal kırıklığına uğratmıştır.

Oysa, Türk solcularının aksine, gerçek sosyalistlerin ve özellikle Lenin ve arkadaşlarının millet meselesi konusundaki teorik tezleri ve fiili tutumları son derece açık ve samimidir. “Marksizm ve Milli Mesele” adlı kitabında, J. Stalin, Lenin’in bu konudaki görüşlerini özetler ve işçileri enternasyonalizm ruhunda eğitmek için, sosyalizmin yüklendiği iki ana ödevden bahsettikten sonra, o’nun şu sözlerini aynen nakleder:

“Bu eğitim, ezen büyük milletlerle ezilen küçük milletler için, ilhakçı milletlerle ilhak edilmiş milletler için, somut olarak aynı mıdır?”

Şüphesiz ki değildir. Bir tek gayeye doğru, bütün milletlerin tam eşitliği, en sıkı yakınlığı ve sonra da kaynaşmaları gayesine doğru yü-

rüyüş, milletlerin başka başka somut yolları takip etmelerini gerektirir; nasıl ki, bir sayfanın ortasındaki bir noktaya varmak için bir kenardan başlandığında sola, öteki kenardan hareket edildiğinde sağa doğru gitmek icap ederse. Genel olarak milletlerin kaynaşmalarını vaaz eden, büyük bir millete, ilhakçı bir millete mensup bir sosyal demokrat (sosyalist) “kendi” II. Nikola’sında, “kendi” Wilhelm’nin, George Poincare’sinin v.s. de küçük milletlerle (ilhak yoluyla) kaynaşma taraftarı olduklarını -II. Nikola Galiçya ile II. Wilhelm Belçika ile v.s. kaynaşma taraftarıdır- bir an bile unutursa, böyle bir sosyalist, nazariyede gülünç bir doktrin ve pratikte de emperyalizmin yardımcısı olur.

Ezen bir imtiyazlı milletin bulunduğu ülkelerde işçilerin enternasyonalist eğitiminin ağırlık merkezini zorunlu olarak ezilen milletlerin ayrılma ve bağımsız birer devlet olarak mevcut olma hürriyetinin propagandası ve bu ezilen milletlerin savunulması teşkil etmelidir. Bu propagandayı yapmayan, ezen millete mensup sosyalistleri, emperyalistler ve şarlatan di ye nitelendirmek hakkımızdır, ödevimizdir. Bu istek mutlak bir istektir, hatta sosyalizm kurulmadan önce böyle bir isteğin gerçekleşmesi ihtimali binde bir olsa bile⁽⁴⁷⁾

Lenin, ezen millete mensup proleterlerin ve köylülerin kendi gerçek kurtuluşlarını gerçekleştirebilmeleri için, ezen milletin burjuva önyargılarından kurtulmalarının mutlaka gerekli olduğunu söyler ve onların bütün güçleriyle ve de öncelikle, ezilen millete yardımcı olmalarını kesinlikle tavsiye eder. Hatta Lenin, daha da ileri giderek şöyle yazmaktadır:

“Milliyetçi mücadele, burjuva ya da feodal menşeli kadroların önderliğinde yapılsa bile, bu milliyetçilik şayet ezen bir milletin milli imtiyazları ve milli baskısına karşı verilmekte ise kaçınılmaz bir şekilde, demokratik bir muhteva taşıyor” der.

Millet meselesine ait kritik adlı eserinde, bu tezini geliştiren Lenin, aynı eserinde şöyle devam etmektedir:

“Böylece millet durgun bir antite olmaktan çıkar ve kesin olarak mevcudiyetini, inkar eden kuvvetlere karşı varlığını ispat için müca-

deleye girişen canlı (dinamik) bir realite haline gelir."⁽⁴⁸⁾

Şüphesiz Lenin'den beri "Millet Meselesi" daha çok açıklığa kavuşmuş ve yeni yeni ortaya çıkan çelişkilerin ışığında, sosyolojik muhtevasında ve tarafların sosyal yapısında da bir takım değişiklikler olmuştur. Örneğin, az gelişmiş bir ülke milliyetçiliği, sırf o ülke az gelişmiş olduğu ve yöneticileri tarafından da ikili veya çok taraflı bağlantılarla büyük bazı milletlerarası güçlere karşı çıktığını ilan ettiği zaman dahi, objektif olarak ilerici olmayabilir. Bu görüşümüzü Türkiye örneğine uygulayalım:

-Türkiye az gelişmiş bir ülkedir.

-Türkiye politik iktidarı, açık ya da kapalı bir şekilde bu iktidara el koymuş bulunan ve hemen hepsi ordu saflarından devşirilen subay ve sivilleşmiş eski subaylarla aydınlardan müteşekkil faşist tandanslı cuntaların elindedir. Bu tip cuntaların gerçek sahibi bulunduğu Türkiye siyasi iktidarlara, kendi serbest rızalarıyla başta ABD olmak üzere, bazı büyük devletlerle ve kendi serbest rızalarıyla ikili ya da çok taraflı antlaşmalara girişmişlerdir.

Türkiye'nin sosyal yapısı ve siyasi mukaderatını elinde tutan cunta iktidarlalarının karakterize ettiği bu iki neden, Türkiye'yi büyük milletler arası sermaye çevrelerinin tesir alanı içine sokmuştur. Bu tesir alanı içerisinde bulunan yerli montaj sanayicileri ile komisyoncuların (*kompradorlar sınıfı*) ve keza yerli feodal-burjuva görünümündeki eşrafın- bu dış sermaye çevreleriyle samimi bir işbirliği içine girdiği de, su götürmez.

Az gelişmiş bir ülke milliyetçiliğinin, yani bu dış ilişkilere karşı çıktığını iddia eden bir milliyetçiliğinin, neden her zaman ilerici bir muhteva taşımayacağını, işte bu sonuncu noktada yatmaktadır.

Çünkü, Türkiye'nin kompradorlarıyla eşrafı, yabancı sermaye çevreleriyle olan ortaklıklarını, subaylarla faşist tandanslı aydınlardan meydana gelen ve (*açık ya da kapalı*) yönetimi her zaman elinde tutmuş bulunan iktidar elitlerinin müsaadesiyle ve bu elitlerin himayesi altında sürdürebilmektedirler.

Bu son derece önemli bir noktadır: Zira az gelişmiş ülkelerde; Ne kompradorlar, ne eşraf ve ne de bir-iki sınıfın ortak bir iktidarı asla söz konusu olamaz. Zaman zaman bir takım biçimsel ve kısa vadeli ayak oyunları, böyle bir yalancı iktidar görünümünü ortaya çıksa bile, bu iktidar, temelinde her türlü ideolojik ve sınıfsal garantiden mahrumdur. Çünkü bu sınıflar (kompradorlar ve eşraf), asla Avrupa'nın teknik seviyesi son derece gelişkin istihsal vasıtalarına sahip bulunan ve siyasi iktidarlarını kendi sınıfsal değer yargılarına en uygun şekilde ideolojize etmiş gerçek burjuva sınıfının temel karakteristiklerine sahip değildir.

Az gelişmiş ülkelerin çoğunun geçirmekte bulunduğu sosyo-ekonomik şartların yarattığı bir sonuçtur bu. Böylece, az gelişmiş ülkelerde politik iktidarı ellerinde tutabilen subay-aydın politik eliti, sınıfsal bir temeli bulunmadığı için, milletlerarası münasebetlerde hiçbir ölçü ve sosyal ahlak endişesi de tanımamaktadır. Yani, bu elit işine gelmediği ya da iktidarı tehlikeye düştüğü anda, siyasi ilişkilerini büyük bir samimiyet içerisinde sürdürdüğü dış büyük devletten ya da devletlerden yüz çevirebilmekte ve hiçbir şey olmamış gibi, başka bir sistemin büyük devletine ya da devletlerine yanaşabilmektedir.

Mesela, Türkiye politik elitlerinin 1934'lere kadar SSCB, daha sonra da (*Ülkenin sosyo-ekonomik sisteminde hiçbir temel değişikliğe gidilmediği halde*) ABD'ye Irak'ın 1958 yılına kadar İngiltere ve sonrasında ise kah Sovyetlere ve kah Batılılara (Sık sık birbirlerini izleyen cuntaların kullandıkları sos-

yalist sloganlara rağmen, Irak'ta da dahili hiçbir köklü sistem değişikliğine asla gidilmedi) yaslanmaları gibi.

İşte Türkiye daha doğrusu Türk milliyetçiliği, Türk politik eliti subaylarla aydınların bizzat dış sermaye çevrelerine tanıdığı ve devamını da sağladığı ilişkilere karşı *-bu politik elitin sosyal yapısını ve tarihi rolünü doğru dürüst tanımadan-* çıktığını iddia etmektedir! Hatta bu karşı çıkış, bu aynı cunta elitleri tarafından kontrol edilmekte ve bazen da yalancı bir himaye görmektedir. Yani, "Tavşana kaç, tazıyı yakala!.." misali.

O halde, ister sol ve isterse İslami değerlere ön planda değer vermek şeklinde karşımıza çıksın, Türk milliyetçi hareketi, kesin ve net bir şekilde, iktidar elitlerinin inhisarında ya da kontrolü altında bulunmaktadır. Yani ister solcu bir temel ve isterse İslamî bir muhteva taşıyor görünümünde bulunsa bile, Türk milliyetçileri, ordunun yani gizli ya da açık cunta gruplarının tanıdığı problematikler(hudutlar) dahilinde icra-i faaliyet etmek zorundadırlar.

İşte bunun içindir ki Türk milliyetçileri, bir yandan yabancı milli baskılara karşı çıktıklarını iddia ederlerken, diğer taraftan da bizzat kendileri Kürt varlığını ve demokratik milli haklarını (*Kürt dilini, edebiyatını, tarihini, kültürünü, sosyal değerlerini...*) inkar etmekte ya da görmezlikten gelmektedirler. Ve bunda ısrar ettikleri müddetçe de, Türkiye ırkçı-faşist gerici iktidarlarının suç ortakları ve gerici-yalancı bir milliyetçilik şarlatanlığının mensupları olmaktan asla kurtulamazlar.

Ancak demokratik bir mücadele cephesi içerisinde, Türk ırkçı-faşizmi ile bu faşist iktidarı sürdüren Türk politik elitlerine (subay-aydın cuntaları) karşı, Kürt milli varlığının ve milli demokratik haklarının tanınmasını amaç edinen bir eylem şekline girmektedir ki;

-İslami değerleri, Türk politik elitinin "Laiklik" ilkesine

karşı koruyarak -ki bunun tatbikatı Türkiye politik elitinin elinde, dini değerlere üst seviyeden yapılan kaba horlamalar ve baskı tedbirleri şeklinde olup münhasıran tefsiri ve tatbikatı da bu elitin (subay-aydın) tekeline alınmıştır, ya da;

-Sosyalist bir Türkiye amacı güden, milliyetçi hareketler, objektif olarak ilerici bir çizgiye girebilirler. Ve halk kitlelerini (Kürt ve Türk asıllarına bağlı olmaksızın) iktidar eliti cuntalara karşı sürükleyebilirler.

Başka bir ifade tarzı ile, Türkiye’de çözümü gereken birinci ve acil çelişki: **Kürt millet gerçeğidir.**

Bu çelişkiyi göremeyen, dolayısıyla da ırkçı-faşist politik elitlerin müsaade ettiği problematikler dahilinde çalışanlar -*halktan yana ve demokratik sloganlar kullansalar bile*- yanılgı içerisindedirler. “Kürt Tehlikesi!” telkininin yarattığı kabus ve Kürt millet gerçeğinin içerisine gizlendirildiği “tabu!” yıkılmadıkça, ister İslamî değerlerin ve isterse sosyalist bir kaftanın içerisinde karşımıza çıksın, gerçek anlamda ve uzun vadede Türkiye halklarının demokratik iktidarı -*biçimsel sezim oyunlarının yarattığı nisbi ve geçici bazı avantajlara rağmen*- asla gerçekleşemez... Ve siyasi partilerle onların önderleri, Türkiye halk kitlelerine ister samimi ve isterse oportünist niyetlerle, ne vaad ederlerse etsinler ve velev bin kere de “sandıktan çıksalar!” yine de bu kitlelerin lehine girişebilececek temel değişikliklere ellerini bile süremezler.⁽⁴⁹⁾

SONUÇ

Diyarbakir’de çıkan *İleri Yurt* gazetesi mensuplarının başka gruplarla birlikte, 1959 Aralığı’nda tutuklanmalarından sonra, bu gazetenin yayını durdu. Fakat her türlü baskıya, pe-

riyodik tevkifatlara ve toplatılmalara rağmen, yenileri yayınlanmakta gecikmedi. 1962 yılından itibaren sesini yükselten haftalık Kürtçe-Türkçe bir dergi *Dicle-Fırat*, cesur ve realist yayını ile çok olumlu bir etki yaptı ve özellikle Kürdistan'da büyük prestij kazandı. Arkasından *Deng* ve *Roja Newe* de piyasaya çıkınca, İsmet Paşa Hükümeti, perde arkasında bulunan cuntanın baskısına daha fazla göğüs geremedi ve cuntanın hükümette bulunan ileri karakolu **Hıfzı Oğuz Bekata**, operasyonu planlamakla görevlendirildi. Oysa, takdimi bizzat bu cunta maşası bakan tarafından yapılan spektaküler geniş kapsamlı tevkifattan ancak bir buçuk ay önce, kapalı kapıların ardında olup bitenleri istihbar etmekle ün yapmış haftalık *Yön* dergisinde, hükümetin Kürt meselesi ile ilgili tutumunu yansıtan şöyle bir haber yayınlanmıştı. Haber, Milli Emniyetin ve askeri istihbaratın bu konuda hazırladığı bilgileri gözden geçiren hükümetin tutumunu gözden geçirmekte ve şöyle devam etmekteydi:

"Bu bilgilerin ışığı altında Bakanlar, İstanbul'da yarı Kürtçe yarı Türkçe çıkmakta olan derginin üzerinde durdular. Hukukçu Bakanlar yeni Anayasamıza göre, böyle bir derginin yayınlanmasının suç sayılamayacağını ifade ettiler. Nasılki her hangi bir Türk vatandaşı Fransızca, İngilizce veya Almanca dergi veya gazete çıkarabiliyorsa, aynı şekilde Kürtçe de çıkarabilir. Kürtçe yayınlandığı için, derginin kapatılması mümkün değildir. Sadece Kürtçe yayınlandığı için dergi kapatılırsa, çıkaranlar, Anayasa Mahkemesinde dava açarak bu kararı bozabilirler. Bunun için derginin yayınının göz altına alınması ve dergide toprak bütünlüğümüzün aleyhine ve Bağımsız Kürdistan lehine birşey yazıldığı takdirde, kapatılması kararlaştırıldı..."⁽⁵⁰⁾

1966'da *Yeni Akış* adlı bir başka dergi yayın hayatına girmek istedi ise de bir müddet sonra sahibi ve yazarları tutuklandı ve derginin yayını durdu. Bu arada Musa Anter'in

cezaevleri şartlarında hazırladığı *Kürtçe-Türkçe* bir *Sözlük* ile *Bırına Reş* adlı Kürtçe-Türkçe bir tiyatro eseri ve Urfa Milletvekili Kemal Badıllı tarafından hazırlanmış "*Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer*" kitabı piyasaya çıkabildi.

Fakat hiç şüphesiz, bu konudaki en önemli ve cesur adımı M. E. Bozarslan attı ve büyük Kürt şairi Ehmede Xani'nin dünya klasikleri arasında baş köşeyi işgal eden eserlerden sayılan *Mem û Zin*'in manzum Kürtçe orijinali ile birlikte Türkçe çevirisini, 1969'da yayınladı.

Özellikle 1961 Anayasası ile Lozan Andlaşmalarının⁽⁵¹⁾ ilgili hükümleri karşısında, Türkiye iktidarlarının biçimsel bile olsa normal yollardan Kürtçe konuşmayı, yazmayı ve her türlü yayını (gazete, kitap, dergi yayınlanması, Kürt halk ve yazılı edebiyatı ile folklorunun serbestçe araştırılması, gelişmesi, Kürtçenin serbestçe inkişafı ve genel toplantı yerlerinde bu dile hitap edilebilmesi v.s.) önlemelerine imkan yoktur.

Yukarıdaki çok kısa hatırlatmanın da gösterdiği gibi Kürtçe olarak Kürt halkının dert ve dileklerini dile getiren gazete ya da diğer yayın vasıtaları, bütün faşist tedbirlere ve kanun hükümlerinin zorlama tatbikatına rağmen önlenememiştir. Her halükarda Kürt yazarlar ve aydınlar, Türkiye'de serbestçe okunup piyasada satılan kitapları da Kürtçeye çevirmeye ya da Kürtçe orijinal eserler yazmakta devam edeceklerdir. Bu, sadece vatandaşlık ve insanlık haklarının en tabii istimali olmakla kalmamakta, aynı zamanda Kürt halk kitlelerinin temel istek ve arzularına cevap verdiği için, kaçınılmaz bir şeref borcu ve tarihi görev olarak da Kürt aydınlarının karşısına çıkmış bulunmaktadır. Bu tarihi ve kaçınılmaz görevin içinde, Kürtçe muntazam yayın organları (*günlük ya da haftalık*) ile daha başka bilimsel, filolojik eserlerin Kürtçe olarak yayınlanması ve Kürt halkının hizmetine sunulması da vardır.

Polis tedbirlerinin, biçimsel bile olsa, demokratik olduğunu iddia eden bir düzende, kitlelerin temel hak ve özemlerine karşı, uzun vadede herhangi bir tutarlı çözüm getiremeyeceği meydandadır.

O halde denebilir ki, Kürt aydınlarıyla milliyetçi militanlarının, Kürt halkının temel istek ve özemlerine uygun olarak, Kürt milli demokratik haklarının istirdadı uğrunda yürüttükleri mücadelenin, biçimsel demokrasisinin giderek kitlelerin gerçek demokrasisine dönüşmesi yönünde, mutlak olarak olumlu katkıları olacaktır. Bunun arkasına çıkabilecek tek güçlü engel, iktidarın iplerini perde arkasında ellerinde tutan subay-aydın cunta gruplarından birinin “Kürt tehlikesi vardır!...” ya da “Siz Kürtlerle başa çıkamıyorsunuz” gerekçe-siyle “sandıktan çıkma”ları bir kere daha alaşağı etmesidir.

Hiç şüphesiz, böylesine açık bir cunta iktidarı, Türkiye halk kitlelerini (Türk ve Kürt) şimdikinden daha beter sıkıntıların içine sürükleyecektir. Açık cunta ve askeri dikta iktidarlarının eski yıllarını ve o yılların darağaçlarıyla dipçiklerini hatırlayanlar, 1960 Mayıs’ın sonrasında ortaya çıkan olayları yerli yerine oturtabilenler, açık cunta iktidarının yani “siyasi terör rejimi”nin ne olduğunu rahatlıkla anlamaktadırlar.

Fakat, böyle bir açık cunta tehlikesi bahis konusu olsa bile; hiç bir izan, vicdan ve akıl sahibi insan Kürt halkından, temel demokratik milli haklarından ilanihaye vazgeçmesini isteyemez ve istese de bunu frenleyemez. Bu itibarla, bir nebze halk sevgisi taşıyan ve ırkçı-turancı şartlandırılmanın dar çemberini kırabilmiş tüm Türkiyelilerin en baş ve en acil görevleri arasında, şu temel prensip yer almalıdır:

Kürt halkı demokratik milli haklarını serbestçe kullanmalı ve dolayısıyla Türk milleti adına tatbik edilen dahili milli ezmeden doğan Türk milli imtiyazları yerine, iki mil-

**letin aynı toprak üzerinde eşit şartlarla yaşamaları uğrun-
da, herkes elinden geleni yapmalıdır.** Böyle bir yardımlaşma
ve dayanışma, her şeyden önce Kürt mücahitlerinin polis ve
cunta tasallutuna karşı yalnız bırakılmalarını önleyecektir.

Kürt halkının temel milli demokratik haklarını serbestçe
kullanabilmesini en önemli ve en acil bir ön amaç olarak be-
nimsemek aynı zamanda eylem gerçekçiliğinin zaruri bir ica-
bı ve teorik bakımdan da, diyalektik bir görev olarak Türk
aydınlarının ve gerçek milliyetçilerinin karşısına çıkmış bulu-
nuyor. Bu, bir başka açıdan, Türk aydınlarıyla düşünebilen
politikacıları için, hem insanlık ve hem de İslamlık görevleri-
nin tabii bir icabı ve hem de kendi öz varlıklarıyla Türk halkı-
nın temel yararına uygun bir eylem birliği olacaktır. Zira
cuntaların açık iktidarının “hangi gece nereyi basacağı!” ön-
ceden asla bilinmez! Ve fazladan olarak, cunta baskınına uğ-
ramış milli unsur ya da sosyal gruplardan herhangi birisinin,
meşru savunma pozisyonuna geçebilmesi konusundaki ön
tahminlerde, fahiş yanılmalar olabilir.

SURİYE'DE KÜRT MİLLET GERÇEĞİ

Suriye'nin, Türkiye Kürdistanı'na bitişik ve Türkiye'nin siyasi hududu boyunca bir şerit gibi uzanan topraklarında, Kürtler otururlar. Özellikle Suriye-Irak ve Türkiye sınırlarının birleşme noktasına isabet eden ve Cezire adı verilen verimli ve geniş topraklarda Kürtler çok kesif bir oranda yaşadıkları gibi; Şam, Halep ve Hama şehirlerinde de kalabalık Kürt mahalleleri vardır.

1958 yılı başlarında, Suriye'nin BAC [Birleşik Arap Cumhuriyetleri]'nin bir vilayeti halinde ilhakına kadar geçen zaman zarfında, Suriye hükümetleri, Kürt asıllı vatandaşlarına karşı genellikle anlayışlı bir tutum izlemişlerdir. Okullarda Kürtçe tedrisat yapılmamasına ve Kürt azınlığının mevcudiyeti ve hakları resmen tanınmamasına rağmen, Kürt aydınlarının ve özellikle Türk ırkçı-faşizmin şerrinden kaçıp kurtulabilen ve Suriye'ye iltica eden Kürt militanlarının büyük çaptaki ferdi gayretleriyle, Kürt dili ve edebiyatı, gelişme ve serpilme imkanları bulmuştur. *Hawar*'dan başka *Ronahi* (1942-45 yılları arasında, 28 sayı) ve Beyrut'ta yayınlanan *Roja Nû* (1943-46 yılları arasında 73 sayı) yayınlanan kroniklerin başlıcalarıdır.

Fakat bütün çağdaş Kürt edebiyatının en büyük ve bütün dünyanın da en büyük şairlerinden biri olan **Cegerxwin** (asıl adı Şêxmûsê Husên)'i bağrından çıkarıp fişkirtma şerefi de, Suriye Kürdistanı'na nasip olmuştur. 1945 yılında yayınlanan ilk *Diwan*'ı, terennüm ettiği gerçek şiir soluğuyla, bütün Or-

tadoğu'da ve dünyada akisler yarattı. Edebiyatı, özellikle mısralarının dilini, yüzyıllardır ezilen bahtsız ve kimsesiz milletin haklı ve imanlı mücadelesinin sonsuz dinamizmine ve her gün biraz daha şuurlandırılmasına hasreden Cegerxwin, böylece onlarda ateşli bir vatanseverliğin en ince titreşimlerini terennüm eder.

Ekseriya klasik ve zaman zaman da modern ölçüler içerisinde yazdığı şiirlerinde; büyük şair, Kürt köylüsüne, işçisine ve milliyetçilerine Kürt dilinin en şirin ve en ahenkli nağmeleriyle, bıkmadan yol gösterir. Mısralarının fikri muhtevasını, Kürt kitlelerine, bilhassa siyasi-sosyal eylem şekillerinde açık ve kesin hedefler göstererek çelikleştirir. Şairin, millete tavsiyeleri şu şekilde özetlenebilir:

“Milli sebepler bahis konusu olduğu zaman; aşiret, din, mezhep ve aile farkı gütmeyen tüm Kürt ileri gelenlerinin ve milliyetçi militanlarının şahsi hırslarını ve çıkarlarını bir yana iterek birleşmeleri... Ve hangi yollardan olursa olsun, milli hak ve çıkarları temsil ya da savunma durumuna geçmiş bulunanları, kayıtsız şartsız desteklemeleri... Ve her halükarda fedakârlıkta bulunmaları... Sefaletten ve cehaletten kurtuluş için, Kürt kızlarına ve kadınlara değer verilmesini ve özellikle kızların da erkekler gibi okutulmasını...”

Cegerxwin'in ateşli ve ihtilalcı mısralarında, görüldüğü gibi, saf ideal milliyetçiliği ve vatanseverliği aşan, bilimsel-sosyal bir muhteva vardır. Kendi kendini yetiştirerek, Ortadoğu edebiyat aleminin en başta gelen yıldızlarından biri haline gelen bu “mela”nın büyük şiir dehası ve zekası, o'nu, birçoğunu şahsen okumak imkanlarına dahi sahip bulunamadığı, çağdaş büyük şairlerin en uluları seviyesine erdirmişti.

BAC'nin Saraç idaresi zamanında **Suriye Kürt Demokrat Partisi**'nin mensupları, “Bağımsız bir Kürdistan kurmak” ithamıyla tutuklandılar ve eziyet gördüler.

Eylül 1961'de Suriye'yi BAC'den ayıran cuntacılar, millet

meselesi konusunda tamamen Türkiye yöneticilerini, aradan geçen bunca yıldan sonra, tıpatıp taklit etmek hastalığına yakalandılar. O günden sonra da, Suriye Kürtlerine karşı kopkoyu ve ırkçı bir asimilasyon politikası (*Kürtleri Araplaştırmak*) başladı.

Mayıs 1963'te iktidarı alan bir başka cunta iktidarı (Baasçılar) bununla da yetinmediler... Bir yandan Suriye'de tüm demokratik haklar hasıraltı edilip, dahilde tam bir **ordu-polis** terör idaresi işlerken, diğer taraftan da birliklerini Irak Arap Ordularının safında, 1963 yazında, Kuzey Irak'a Kürdistan İhtilali'nı ezmek üzere, göndermek yüzüzlüğünde bulundular. Suriye Baasçıları, Kürdistan İhtilali'ni boğmak için, bu askeri yardımın yanı sıra, Iraklı biraderlerini politik ve ekonomik alanda da açıkça desteklemekte devam ettiler.

Suriye Baas yöneticileri, 1966'lardan sonra, sosyalist terminolojiyi ve özellikle anti-emperyalist edebiyatı kesif bir tonda kullanarak, Sovyetlerin de yakın desteğini sağladılar. Oysa bu, diğer birçok benzerinde olduğu gibi, pseudo (yalancı-uydurma) sosyalist bir deneme daha doğrusu **nasyonal sosyalist** bir düzenin tipik tatbikatından başka bir şey değildi. Nitekim "**Kemer**" adını verdikleri Türkiye sınır boyu Cizre'sinde bulunan Kürt ve Türk asıllı vatandaşlarına ait bütün topraklar, sahiplerinin ellerinden zorla alınarak, devlet çiftlikleri adı altında, Arap cuntacılarıyla onların yakınlarına ve Arap asıllı bürokratlara cömertçe peşkeş çekildi. Bu bölgede oturan zavallı aç ve perişan Kürt-Türk asıllı köylüler, çoğu kez vatandaşlığa dahi layık görülmemişler ve ellerinde tutuşturulan bir "göçmen" kağıdı ile sınır dışı edilmişlerdir (Türkiye ya da Lübnan'a).

Irak Kürdistanı'nın kurtarılmış bölgelerinde gezerken, Suriye'den gelerek Kürt gerillaları saflarına iştirak etmiş birçok Kürtle görüştüm. Suriye Baasçıları hakkında Avrupa basınından ya da kulaktan duyduklarımızın doğruluk derecesini, biz-

zat araştırdım. Maalesef Suriye’de sosyalizm maskesi altında, Hitlervari hırsızlamalar yapılmakta ve Araplaştırma ya da arınma sloganlarıyla çaresiz Kürt köylüsü en kaba metotlarla soyulmaktadır.

Amadiya Hêzi’nde peşmerge olarak, Araplara karşı Kürdistan İhtilalci Gerilla Ordusunda çarpışan on dokuz yaşlarındaki Suriye asıllı bir gençle konuşmamız, şöyle devam etti:

“-Mallarımızı zorla aldılar. Ben ne ağa, ne zengin ve ne de şeyim. Yine de arazimizi, sırf Kürt olduğumuz için, hiçbir karşılık ödemedi zorla gasp ettiler. Aramızdan yaşlı ve işe yaramayanları ise ya kovuyorlar, ya da çıkıp kendi kendisine gitmesi için, akla gelebilen her türlü tazyiki yapıyorlar.”

Bu sözleri üzerine, sıhhatli ve genç peşmergeyi, bir kere daha gözlerimin ucuyla tetkik ettikten sonra, sordum:

“-Peki sen buraya nasıl gelebildin? Her halde herhangi bir işe yaramadığın için kovulmuş değilsin?”

“-Kaçtım geldim keke (ağabey)” dedi. Ve devam etti:

“-Evet bizim yani benim gibilerinin çıkmasına izin yok. Mesele ben, lise ikide öğrenci olarak bulunuyordum. Benim yaşımda bulunan tüm Kürtleri (köylü ya da tahsilde olduklarına bakmadan) toplayıp Yahudilere karşı en ön saflarda savaşa gönderiyorlar. İnan keke, eğer buranın yani bizim İhtilalin kumandanları müsaade et-seler, Suriye’de bir tek Kürt genci kalmaz. Her biri bir yolunu bularak, Yahudilere karşı yani bizimle hiçbir ilgisi bulunmayan bir savaşa katılacağına, buraya gelip Kürt kardeşlerimizin yanında, Arap faşizmine karşı seve seve çarpışacaktır.”

“-İyi söylüyorsun, ama” dedim, “Suriye’nin İsrail’e karşı verdiği savaşlarda sizlere pek ihtiyaçları olmasa gerek!.. Üstelik siz gelmek istedikten sonra, Kürt İhtilalcileri neden sizleri kabul etmesinler buraya?”

Suriye asıllı Kürt peşmerge biraz bozulur gibi oldu, etrafını bir kez daha süzdükten sonra, alınmış bir eda ile şunları

anlattı:

“-Ne demek bize ihtiyaçları yok! Sizi temin ederim, Suriyeli Araplar, cepheye gönderilen Kürtlerin sayesinde ki, azbuçuk dayanabiliyorlar. Kaç defa Araplar tüfeklerini atarak kaçtıkları halde, onların hemen yanı başında mevzilenmiş Kürt asıllı askerler mevzilerini terketmemişlerdir. Kürtlerin Yahudileri püskürttüklerini ve kovalanmadıklarını anladıktan sonra dahi, ekseriya Araplar tüfeklerini toplamak için bile geriye dönemiyorlar.”

“-Madem ki, dedim, Baas düzeninden bu kadar şikayetçisiniz, peki Yahudilere karşı bu şövalyece direnciniz neden?”

Peşmergenin alınmış yüzündeki gerilmiş adaleler gevşedi, gülümsedi ve:

“-Kürtçe konuştuğuna göre, sen de Kürtsün ve çok iyi bilirsin ki keke, dedi, Kürdün eline silahı verdin mi bitti! Kime karşı olursa olsun, silahlı olduğumuz zaman, kaçmak zillettir bizim için. Hele silahım bırakarak kaçan ise, bir daha kimsenin yüzüne bakamaz. Evet keke, biraz önce de dediğim gibi, Barzani’nin emri var: Irak Kürdistan’ının dışındaki Kürtleri kabul etmek istemiyorlar buraya. “Sizin gelmeniz gerekmez, bizi başbaşa bırakınız, nasıl olsa biz tek başımıza da Irak Arap ırkçılarının hakkından gelebiliyoruz” diyorlar. İnanınız burada yani kendi öz ihtilalimizin saflarında bulunma ve Araplara karşı çarpışma şerefini çok eski bir peşmerge arkadaşımın, ısrarlı bir şekilde mahalli ihtilal liderine yaptığı ısrara borçluyum.”

Konuşmamız 25-30 gençten müteşekkil bir peşmerge devriye kolunun, verdiği bir mola esnasında cereyan etmişti. Benimle konuşan peşmergenin ve arkadaşlarının bakışları sertti, kararlıydı ve doluydu. Allahısmarladık deyip ayrıldığımız zaman, bir başka peşmerge devriye birliği, batmakta olan güneşin kızıl şualarıyla [ışınlarıyla-NM] renklenmiş bir dağ yamacının ağaçlıklı eteklerine doğru, sessizce yayılarak yürüyordu.

Suriye’de ki Baas Cunta Rejiminin “sosyalizm” maskesi altında çok koyu bir ırkçı-faşist tatbikata giriştiğini ve devlet kapitalizmi türlerinin en kötü örneklerini taklit ettiğini ispat

eden en sağlam belge, bizzat Suriye Baas yöneticilerinin kendi sözleridir. 1966 ortalarında “*El-Munadıl*” gazetesinde “Bölge Köylü Ofisi” adına “Başkan” imzasını taşıyan bir rapor yayınlanmıştır:

“Haseki (Cezire) Bölgesinde Devlet Çiftlikleri Kurulmasının Planlanması Üzerine Rapor” adını taşıyan bu ırkçı-faşist manifestoda yer yer şunlar okunmaktadır:

“Türkiye ve Irak hudut boylarında bulunan ve Arap olmayan elemanlar, özellikle Kürtler, yakın bir geçmişte, ikinci bir İsrail yaratmak planının tatbikçisi emperyalistler tarafından(!?) buralara sürülmüşlerdir. Bu Kürt tırmanması(!); Arap Şammar, Bakkrak, Harp, Tay v.s. gibi aşiretlerini sürüleriyle birlikte, güneye kaçırtmış ve Kürtler bu verimli toprakları işgal ederek, kolonize etmişlerdir(!)

Kemer’in devlet eliyle istimalini ve istihsalini temin için, aşağıdaki ölçüler içerisinde, ilgili otoriteler ve parti harekete geçmişlerdir:

1- Haseki Valisi, Cezire Bölgesinin köylü, çiftçi ve toprak sahiplerine bir ültimat vererek, hazineye ait olduğu ilan edilen topraklara el sürmemelerini emretmişlerdir. Bu ültimatın sonunda, biz sürme ve ekme operasyonunun tatbikatına giriştik.

2- Hazine Toprakları Ofisi, hazine arazilerinin yerlerini gösteren bölge haritalarını astı.

3- İlk elde, bu bölgede bulunan 4000 aileyi, Tarım Reformu Ofisi buralardan toplayarak, başka bölgelere (Güneye) sürdü. Temenni olunur ki bu operasyon, zorluklar doğmadan sonuca ulaşabilsin. Bunun yanı sıra idare tarafından tamamen yabancı olduklarına kani bulunan 25 000 kişi, halen Kemer’de bulunmaktadır.⁽⁵²⁾ Parti ve Cezire Bölgesi otoriteleri bu yabancılardan hudut bölgelerinde yerleşmelerini mahzurlu gördüler ve yasakladılar. Bunu sağlayacak en emin vasıta, onların devamlı bir şekilde hır-

palayarak, baskı altında tutarak ve onları işsiz bırakarak, en çok beş yıl içinde, kendi kendilerine yavaş yavaş diğer memleketlere göç etmeye zorlamaktır. Şayet gerekirse, onlara karşı kuvvet kullanmaya da hazırız."⁽⁵³⁾

Nitekim 1967 yazının başlarında, Baas cuntacılarının korkunç baskı ve zulümleri önünden kaçan Kürt kabilelerinin toplu bir şekilde Türkiye ve Lübnan yönüne doğru göçleri, dünya halk oyu'nun dikkatini çekti.

20-21 Mayıs 1967 tarihli nüshasında *Le Tribün de Geneve*, asimilasyon ve Araplaştırma amaçlarıyla 332 Kürt köyü halkının tamamen sürüldüklerini yazdı ve yukarda bahsettiğimiz rapordan bazı pasajları nakletti. Aynı günlerde, İstanbul'da yayınlanan *Yeni Gazete* (11 Mayıs 1967) "Suriye'den Kaçan Kürtler" başlığı altında şu bilgileri verdi:

"Cezire'yi Araplaştırmak konusunda Suriye hükümetinin faaliyetlerine devam edeceği anlaşılıyor...

Türk resmi kaynaklarından bildirildiğine göre, Şam hükümetince güdülen gerçek amacın, Kürtleri yüzyıllardan beri üzerlerinde yaşadıkları topraklardan sürmek ve onların yerine Arapları yerleştirmek... Suriye hükümeti Türkiye hududunun birkaç yüz kilometre uzunluk ve 10 kilometre genişliğindeki bölgeyi Arap Kemerı adı ile adlandırmıştır. Suriye hükümetinin temel amacı, Cezire bölgesini Araplaştırmak ve Suriye Kürtlerini diğer ırkdaşları olan Türkiye ve Irak Kürtlerinden ayırmaktır. Bugün Suriye'deki Kürtlerin toprak sahibi olmaları, okullara devamı ve memur olmaları yasaklanmıştır."

Aynı bilgileri 12 Aralık 1967 tarihli *Le Monde* ve daha başka ciddi dünya gazeteleri de doğrulayacaklardır.

SONUÇ

"Tepeden gelme hastalığı"na yakalanmış sosyalizm tüc-

carlarının gerçek yüzü, işte budur. Suriye Baas Partisi'nin Araplaştırma raporunu andırır tarihi örnekler arasında, Nazi Almanyası'nı ve Türkiye'yi gösterebiliriz: Almanya'da mesele, "Milli Sosyalizm" uygulamaları adı altında Yahudilerin ve diğer Alman olmayan unsurların malları ve hisse senetleri ellerinden zorla alınmak suretiyle Alman asıllı Nazi SS'leri ya da diğer parti ileri gelenleri tarafından gaspedilmiştir. Daha önceki paragraflarda gördüğümüz gibi, Türkiye'de de kitle halinde katledilen Kürtlerin tüm malları yağma edilmiştir. "*Varlık Vergisi*" kanunu ise, başka bir açıdan bu yağmayı, resmi hale sokmuştur.

Son yıllarda, seçimle biçimsel ve "*silahların gölgesinde*" olsa bile, iktidara gelmekten ümitlerini kesen bazı Türk solcularının bazı cunta gruplarıyla girdikleri sıkı işbirliği ve "*Milli Demokratik Devrim*" sloganlarıyla ortaya çıkan tutumlarının, Suriye cuntacılarıyla çok yakın benzerlikleri bulunduğu açıktır. Bu, eşyanın tabiatından gelen yani benzer sosyal nedenlerden benzer sonuçların istihracı nedeniyle, meselelere gerçekçi bir açıdan bakanlar için, normal bir değerlendirmedir.

Şu kadar ki, İttihad-Terakki cuntasının turancılığından mülhem ve sosyalizm sahtekârlığında hiçbir ahlak ölçüsü tanımayan bu "taklit"lerin çok iyi tahlil edilmeleri ve tanımlanmaları gerekir. Zira, bu tip yüzeysel "*sol terminoloji*" ile bir takım cafcacılı devrimci sloganlar, aslında maceracı ve ekseriya da iyi gizlenmiş faşist cunta tuzaklarından başka bir şey değildir.

Dahilde bulunan ikinci ya da daha fazla sayıdaki milli toplulukların bulunmasından doğan "millet gerçeği"ni, bilimsel ve insani yollardan çözümlemek yerine, ikinci derecede bulunan milli toplulukları inkar ve cebir yoluyla yok etmek ya da eritmek politikasını, insan mutluluğunu temel bir gaye olarak benimsemiş sosyal doktrinler, asla kabul etmezler.⁽⁵⁴⁾ Arap

milliyetçiliğinin bangır bangır sözünü edenler; öncelikle Kürtleri, Sudan Zencilerini ve Yemen halkını yok etmek çabasından vazgeçmelidirler. Milliyetçilik dışarıda fütuhât ve içeride de herkesi “Standard” kalıplara sokmak ve kul-köle yapmak anlamında değildir.

Arap milliyetçileri ve sosyalistleri birer şarlatan, birer kan görme meraklısı sadist değillerse, gözlerini kendi işçi-köylü meselelerine çevirsinler. Dahilde bizzat kendilerinin mensup bulundukları Arap asıllı kitleleri sefalet içerisinde tutarak, dış ilhaklar peşinde koşmak ya da başka menşeli milli toplulukları eritmeye çalışmak, eninde sonunda, onları da o soygun ve kanlı düzenin yıkıntıları altında mahvedecektir.

Hatay’a iç çekerek bakmak ve orayı fethedecek gücü kendinde bulamayınca ya da İsrailîlerden şamarı yedikçe müdafasız Kürt halkına ve Sudan Zencilerine yüklenmek, onlara şeref kazandırmaz. Ve en kör bir vicdan sahibi bile teslim ederki, bu sonuncuların yani Kürtlerle Zencilerin kanları da en az Cezayirlilerin ve ellerinden alınmış toprakları uğrunda mücadele eden Filistin Araplarının kanları kadar azizdir. Ve Kürtlerle Zenciler kendi milli demokratik haklarını istemekte en az Cezayirliler ve Filistin Arapları kadar haklıdır.

Umulur ki, Suriye yöneticileri ve Baas mensupları bu gerçekleri günün birinde görebilsinler ve mazlum milletlerin ahını yüklenerek, milli baskı ve asimilasyonda ısrar ettikçe, kendi mezarlarını da hazırlamakta bulunduklarının bilincine varsınlar.

İRAN'DA KÜRT MİLLET HAREKETLERİ

Yukarda, Perslerle Kürtlerin aynı etnik ve lengüistik köklerden geldiklerinden bahsetmiştik. İslamiyetin zuhuruna ve bu dinin iki kardeş kitleleri arasında yayılma imkanları bulmasına kadar geçen zaman içerisinde de, gerek Acemler ve gerekse Kürtler, zaman zaman ayrı devletler ya da imparatorluklar kurmalarına rağmen, genellikle kaderlerini aynı bir siyasi bütünlüğün içerisinde birleştirmiş bulunuyorlardı. **İran** coğrafi ve tarihi adının belirttiği halklar yani Kürtler ve Acemler uzun tarihi seyirler içinde yanyana ve bir arada yaşayagelmişlerdi. Her iki halkı merkezden idare eden imparatorlar ve önemli komutanlar da kah Kürt ve kah Acem idiler. Böylece, tarih ilminin en kesin çizgilerle ortaya koyduğu bilgileri, bir cümle içerisinde ifade etmek gerekirse; denebilirki Kürtlerin cedleri **Medler** ve **Karduklar**, Acemlerin cedleri **Akamendiler**le birleşerek İran imparatorluğunu meydana getirmişler ve **Part**, **Sasani** ya da İranî adlarıyla yakın tarihi zamanlara kadar müştereken yaşamışlardır.

23 Ağustos 1514 Çaldıran Savaşında, Kürtlerin en büyük kitlesinin Osmanlı Sultanı'nın safında yer alması, Doğu Ari imparatorluklarının en muhteşemlerini birlikte yaratabilmiş bu iki milletin tarihinde, ilk defa vuku bulmakta idi. **Şah İsmail Safevi**'nin Şii mezhebine inanmasına karşılık, Sünni İslami değerlerin Kürt toplumunun en büyük kesimini etkisinde bulundurmuş olmasının yarattığı tarihi ve kaçınılmaz bir sonuçtu bu.

Acem milliyetçiliğinin -tıpkı Türk ve Arap milliyetçi baskılarında olduğu gibi- ırkçı ölçüler içinde despot hale gelmesi nisbetinde, İran'da da Kürt milli mukavemet hareketleri

görülmekte gecikmemiştir. 1922'lerden sonra, Rıza Şah zamanında birçok Kürt ileri geleninin mallarına ve topraklarına el konulmuş, kendileri de ya sürülmüş ya da öldürülmüşlerdi. Bu ırkçı baskı hareketlerinin bir tepkisi olarak, Kürt halk kitlelerinin geniş bir ekseriyeti, **Şıkaklı İsmail Xan**'ın (Sımko) liderliği altında, Tahran'a karşı ayaklanmışlardır. Sımko usta bir taktisyen ve yaman bir gerillacı idi. Uzun yıllar İran'ın muntazam kuvvetlerini bozgundan bozguna uğrattı. Nihayet Şah, askeri alanda Sımko'yu yenemeyeceğini anlayınca müzakere teklifinde bulundu. Ve Sımko Kürt halkına karşı daha eşit muamele yapılması ve kendisinin de Urmiye Gölü civarındaki Uşnu'ya (Şıno-NM) geniş yetkilerle vali olarak tayini şartıyla, savaşı bıraktı.

Oysa Şah, bütün bunları sadece vakit kazanmak ve Sımko'yu her ne şekilde olursa olsun ortadan kaldırmak için kabul etmişti. Nitekim, bir müddet sonra (1930) kendisini ziyarete gelen ve Şehinşahlarının Sımko'ya selamını ve güvenini(!) getiren bir heyeti, şehir hudutları dışına kadar uğurlayan korkusuz Kürt lideri, daha önce geçiş yolunda pusu kurmuş bulunan hükümet kuvvetleri tarafından kahpece şehit edilmiştir. Uzun boylu, yakışıklı, son derece cesur ve yaman bir savaşçı olan bu **Kürt Zapatası**, milletini karakterize eden Kürt köylü tipinin en mümtaz bir simasıydı. Kalleşçe bir tuzağa düşürülerek öldürülmesi, O'nu haklı olarak "Kürt Milli Kahramanları"nin en önde gelen simaları arasına yükseltmiş ve daha sonraki İran Kürt Milli Direnme Hareketleri'nin de sembolü haline getirmiştir.

Adı efsaneleşen Kürt köylü lideri Sımko tehlikesini atlatan **Rıza Şah Pehlevi**, bir müddet sonra soluğu Ankara'da alacak (1934) ve "aynı dertten mustarip!" Türk idarecileriyle, daha sonraları Irak'ı da içerisine alacak olan (1937) ünlü Sa-

adabad Paktı'nın temeline ilk harcı koyanlardan biri olacaktır. Bilindiği gibi, bu pakt, Kürt halkının temel milli demokratik haklarını, her ne bahasına olursa olsun tanımamayı ve Kürt milli direnme hareketlerini bastırabilmek için, her üç devletin (Türkiye-İran-İrak) müştereken hareket etmelerini ön gören bir nevi modern "*Haçlılar İttifakı*" idi. Periyodik zaman aralıklarıyla, günün icablarına uygun şekilde ve fakat her seferinde aynı temel amaca (*Kürt balkını inkar etmek ve esir tutmakta devam*) hizmet için yenilenen (1937-1947-1955) bu pakt, 1958 Irak Müşterek Kürt-Arap ihtilaliyle büyük bir darbe yemesine rağmen, Türkiye ve İran arasında, hâlâ CENTO adıyla ve aynı temel amaca hizmet ısrarıyla yürütülmektedir.

1941 yılında Müttefik Orduları İran'a girdiler. Sovyetler ülkenin kuzeyine ve İngilizler de güneyine yerleştiler. İran Kürdistanı'nın kuzey bölümü (*Urmiye civarından Kermanşah'a kadar*) Sovyet işgal Bölgesi'nde bulunmakta idi. Bu işgal olayında, İran'ın merkezi kuvvetleri büyük bir direnme göstermeden teslim olmuş ve merkezi hükümetler de tamamen müttefiklerin kontrolleri altına girmiş bulunmakta idiler. Bu siyasi hercümercin yarattığı ortamda, İran'ın başlıca milli topluluklarından olan Kürtler ve Azeri Türkleri, kendi başlarının çaresine bakmak ve milli otonomilerini kurmak için, faaliyete geçtiler.

Urmiye Gölü'nün güneyinde bulunan Mahabad şehrinde, 1943 yılında, **Komela Ciwanên Kurd** (Kürt Gençleri Birliği) adıyla gizli bir cemiyet kurulmuştu.⁽⁵⁵⁾ Daha sonraları sadece Komela adını kullanacak olan bu cemiyet, Sovyet işgal idaresi'nde toleranslı tutumu dolayısıyla, dahilde hemen hemen muhtar bir idare kurmuş bulunan İran Kürdistanı'nda, politik bir parti hüviyetine girdi.

Bu arada, Mahabad'ın ve civarının saygısını ve sevgisini

kazanmış Kürt halk liderlerinden **Qazi Muhammed**'in Kome-
laya intisabı, O'nu iyice kuvvetlendirdi (1944). Bir yıl sonra,
1945 Mart'ında, Komela'nın genç elemanları tarafından **Da-
yıkî Niştiman** (Ana Vatan) adlı bir operanın sahneye konma-
sı ve başarıyla temsili, Kürt milli tansiyonunu, Mahabad ve
civarında zirvesine yükseltti. Oyunda, Kürdistan zincire vu-
rulmuş bir esir durumunda takdim edilmiş ve bu zincirlerin
parçalanışı, Kürt milli kıyafetini taşıyan gençler tarafından ba-
şarıyla gerçekleştirildiği anda, seyirciler tarafından hudutsuz
bir alkış tufanı ve günlerce bir türlü dinmeyen milli bir heye-
canın coşkun dalgalarını yükseltmiştir.

Komelacılar, Dayki Niştiman oyununun yarattığı çok et-
kili havanın da etkisinde, Nisan 1945'de gizlilikten çıktılar ve
legal olarak çalışmaya başladılar. Aynı yılın sonbaharında,
Kürdistan milliyetçileriyle civardaki başlıca aşiret şeflerinin de
katılmalarıyla, Mahabad'ta toplanan büyük bir kongrede,
Kürdistan Demokrat Partisi kuruldu. Bu, Kürdistan tarihin-
de ve özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonraki Kürt millet hare-
ketleri tarihinde çok önemli bir dönüm noktası idi. Zira daha
sonraki Kürt milli mukavemet ve milli haklarının istirdadı ko-
nusunda yürütülen mücadelelerde, bu parti daima birinci
planda rol oynayacak ve Kürt millet hareketlerinin milli sevi-
yedeki yegane organizasyonu olacaktır.

Örneğin bugünkü Irak Kürdistanı Milli İhtilali'ni yönet-
mekte bulunan Kürdistan Demokrat Partisi de kuruluşunu,
bu partiden esinlenerek gerçekleştirmiştir.

Mahabad'ta kurulan KDP'nin amacı şu şekilde tesbit edil-
di. Ve "Kürt Halkının Manifestosu (Bildirisi)" başlığı altında
Qazi Muhamed ve diğer 55 Kürt milliyetçisi tarafından imza-
lanmak suretiyle, bütün dünyaya duyuruldu. Bu Manifesto;

"Kürt halkı, dünyayı faşizm tehlikesinden kurtaran ve en kuv-

vetli ifadesini Atlantik Beyannamesinde bulan temel ve doğal insan haklarının evrensel dokunulmazlığı prensiplerinden esinlenerek beyan eder...” cümlesiyle başlamakta ve daha sonraları Rıza Şah Pehlevi tarafından reddedilen milli programını, şöyle özetlemektedir:

1- İran Kürt halkı, serbest iradesiyle dahili idaresini (otogüvernöman) bizzat eline alacak, mahalli işlerini kendisi yürütecek ve İran devleti içinde milli bir otonomiye sahip olacaktır.

2- Kürdistan Eyalet Meclisi, en kısa zamanda, Anayasa hudutları dahilinde seçilecek ve bütün kamu hizmetlerinin kontrolü ve yürütülmesi işlerini deruhte edecektir.

3- Kürt dili, resmi dil olacak ve bütün Kürdistan’da tüm eğitim-öğretim bu dille yapılacaktır.

4- Kürdistan otonomi idaresinin bütün memurları yerli (otokton) olacaktır.

5- Parti, Azerbaycan halkı ile müşterek menfaatları çerçevesinde, gerçek bir kardeşlik dayanışmasını gerçekleştirecek ve bu topraklar üzerinde yaşayan Hristiyan topluluklara karşı da, aynı kardeşlik bağları içerisinde bulunacaktır.

6- Parti, Kürt halkının moral, sağlık ve ekonomik durumunu, en kısa zamanda girişilecek tarımsal, ticari, endüstriyel ve hijyenik çalışmalarıyla geliştirecek ve tanzim edecektir...”

Mahabad’ta bu olayların cereyan ettiği günlerde, bir başka önemli olay, İran Kürt Millet Hareketi’ne büyük bir katkıda bulundu. 1943 yılından beri, Irak hudutları dahilinde muhtar bir Kürdistan kurmak amacıyla Irak Arap Monarşisine baş kaldırmış bulunan Mıstefa Barzani ve beraberinde bulunan kuvvetler İran Kürdistanı’na geçtiler. **Mıstefa Barzani**’nin yanında, uzun yıllardan beri monarşi idaresine ve İngilizlere karşı verilen savaşlarda pişmiş, gözünü budaktan esirgemeyen vurucu-çevik bir kuvvetle, ayrıca Irak ordusunda subay olarak hizmet görmüş **Mıstefa Xoşnav**, **İzzet Abdulaziz**, **Mihamed Mehmud** ve **Xêyrulah Abdülkerim** gi-

bi Kürt milliyetçisi aydınlar da bulunmakta idiler.

Zaten dört yıldan beri (1941'den sonra) İran Kürdistanı'nın büyük bir bölümünde fiilen (*de facto*) teessüs etmiş, dahilde tamamen bağımsız bir otonomi idaresi vardı. Mahabad'ta kurularak gelişen Komele ve daha sonraki adıyla KDP, modern ve milli bir devlet kurmak üzere (*Zira merkezi hükümet, Kürt halkının İran birliği içerisinde otonomi idaresi isteyen bildirisini reddetmiş bulunmakta idi.*) hazırlıklarını tamamlamış bulunmakta idi.

Mıstefa Barzani ve arkadaşlarının da kendilerine iltihak etmeleri üzerine moralleri son derece yükselen ve tecrübeli bir çekirdek silahlı kuvvete de sahip olunca, **Mahabad Kürt Cumhuriyeti**'nin kurulduğu ilan edildi.

22 Ocak 1946 günü, Mahabad'ın **Çarçıra Meydanı**'nda, Qazi Muhammed büyük ve kalabalık bir kitleye hitap ederek, **Bağımsız Kürdistan Devleti**'nin resmen kurulduğunu müjdeledi... Ve mahşeri kalabalığın çılgınca ve saatlerce süren alkışları arasında, zeminini uzunlamasına kırmızı-beyaz-yeşil renklerinin süslediği ve ortasında sarı ışınlarını yayan bir güneş şekli parlayan Kürt **Milli Bayrağını**, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün direğine doğru, ağır ağır çekti.

Genç Cumhuriyet, savaş sonrasının meydana gelen pazarlıkları arasında, dışarıdan tezgahlanan çok büyük tehlikelerle karşı karşıya bulunmakta idi. Özellikle Anglo-Saksonların, Ortadoğu petrol rezervlerinin de çok büyük önemi dolayısıyla, komünizm sızmasına karşı Türkiye'den Güneydoğu Asya'ya kadar uzanan topraklar üzerinde sağlam bir cephe kurmak amacıyla çevirdikleri diplomatik dalaverelerin sonunda, üç devlet yöneticileri (Türkiye-Irak-İran) bir kez daha bir araya getirildiler.

Bu sefer, ABD de sahnede bulunmakta idi. Anglo-Sakson

diplomasisi *Kürt Tehlikesi(!)* faktörünü ustaca kullandı ve ilgili hükümetleri askeri-ekonomik ve politik destek vaadleri karşılığında, tamamen kontrolü altına aldı. 1946 Mart'ında, Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin müşterek bir hareketle yıkılmasının temin edilmesi karşılığında, Türk, İran ve Irak hükümetleri, petrol de dahil olmak üzere, memleketlerinin tüm politik ve jeo-politik kaderlerini büyük bir ihanetle, Batılı büyük güçlerin eline teslim ettiler.

İşte bir yıl sonra, 1947 baharında, Kürt Cumhuriyeti'nin kurulduğu ünlü Çarçıra Meydanı'nda Qazi Muhamed ve arkadaşlarının boyunlarına geçirilen iplerin ücreti, ülkelerinin halklarına ihanet eden ilgili hükümetler tarafından, büyük bir basiretsizlikle ödenmiş bulunmakta idi.

SONUÇ

Qazi Muhamed ve arkadaşlarının asılarak, Kürt milli demokratik haklarının bir kere daha hasıraltı edilmesini eleştiren ve bunu büyük bir hata olarak niteleyen Thomas Bois:

Bu tip şiddet tedbirleri, mutlak olarak sosyal bir muhteva içinde demokratik anlayış bekleyen problemleri, asla balledememektedir...” der.

Bir müddet sakın gibi görünen İran'da, Kürt millet gerçeği son yıllarda yeniden günün konusu olmaya başladı: 1956 yılında, uğradıkları siyasi-sosyal baskılardan iyice bıkkınlık getiren **Cevan-Rodi** (Kırmanşah civarı) **Kürtleri**, aynı yılın şubat ayında, hükümetten adil muamele yapılmasını, aksi taktirde direneceklerini bildirdiler. Buna çok sinirlenen Şah, Kürtlerin vergilerini ödemediklerini ve silahlarını teslim etmediklerini bahane ederek, bu bölgeye orduyu şevketti.

Sovyetlerin Kürtleri el altından desteklediğini iddia ederek sert tedbirlerin uygulanmasını isteyen Şah, Türkiye'nin önderliği ile kısa bir müddet önce kurulmuş bulunan Bağdat Paktını, bu konuda ustalıkla kullandı. **P. Rondot**'nun çok haklı olarak belirttiği gibi, 1955 Bağdat Haçlılar İttifakı, antikomünizm konusunda "ilk meyvesini" vermiş bulunuyordu... Böylece tecrit edilen Kürt direnme hareketi, bir kere daha kırıldı.

Bugün için, realist bir görüş açısından denebilir ki, bu son fiili milli baskı zorlamasından beri, İran yetkilileri olumlu bir yönde Kürt millet meselesi konusunda nisbi bir anlayış politikası benimsemek yolunda gözüküyorlar. Rüstemlerin, Hatemlerin, mitolojik destanlarına ve milli **Newruz** bayramına (21 Mart)⁽⁵⁶⁾ birlikte sahip olan ve geçmişin sosyal-milli değerleriyle psikolojik imajlarını benzer değer yargıları halinde sürdüren iki millet (Kürtler ve Persler) tarihi gerçeklerinde ispat ettiği gibi; Kiaksarların, Sirrusların, Daraların, Keyhüsrev ve Selahaddinlerin de müşterek torunları ve mirasçılarıdır. Her şeye rağmen, iki halk arasında köklü ve yaygın bir yabancılaşma da mevcut değildir.⁽⁵⁷⁾ Üstelik Pers milliyetçileri, İttihat-Terakki'den tevarüs eden ve dar ırkçı ölçüler içerisinde faşist bir muhteva kazanan Türk ve Arap milliyetçilerini de körükörüne taklit etmeden kaçınmışlardır.

Sosyal orijinine ve siyasi organizasyonunun "hanedan" niteliğine rağmen, Şahlık rejimi objektif olarak ilerici sayılabilecek bir takım hamlelerle ekonomik ve sosyal reform denemelerine girişmiş bulunuyor. Feodal güçlerin ve eşrafın direnmeleriyle karşılaşıldığı bilinen bu denemelerin seyri boyunca, Şahlık idaresi, her zamandan daha fazla olarak, kitlelerin aktif desteğine ihtiyaç duyar bir hale gelmiştir.

Bütün bunların ışığında, Kürt millet meselesinin, İran

halklarının çıkarları ve bütünlüğü yönünde, büyük sosyal-milli patlamalara meydan verilmeden, en olumlu ve insani bir şekilde çözüm yolu bulabileceği sanılır. Nitekim son yıllarda (Mayıs 1959'lardan beri) Tahran'da Kürtçe olarak yayınlanmaya başlayan *Kurdistan Dergisi* [Gazetesi-NM], bir yandan Kürt dili, edebiyatı, tarihi, dini ve politik durumu hakkında yayın yaparken, İran'ın çoğunluğu Kürtlerden müteşekkil şehir merkezlerinde, Kürtçe konuşan ve Kürt folkloru ile Kürt müziğine hizmet eden **Radyo evleri** de (özellikle Kırmanşah) açılmış bulunmaktadır.

IRAK'TA KÜRT MİLLET HAREKETLERİ (1920-1958)

İngiltere ile Fransa arasında imzalanan gizli **Sykes-Picot** Anlaşmalarının tatbikatından olarak, 1 Mayıs 1920'de Sen Remo'da bir protokol imzalandı. Bu protokola göre, Lübnan ve Suriye resmen Fransızların ve Irak'la Ürdün'de (Filistin de dahil) İngilizlerin Manda idaresi altına alınmakta idi.

İngilizler bütün diplomatik çabalarına ve çok yönlü faaliyetlerine rağmen, Irak Kürtlerini bu Manda idaresine asla razı edememişlerdir. Irak Kürtleri Manda idaresinin ilanından çok önce Süleymaniye'de **Şêx Mehmed Berzenci**'nin önderliğinde bir Kürt Hükümeti kurmuş bulunuyorlardı. İngiltere'nin riyakar ve kaypak tutumu ile bu körpe Kürt Hükümetini yıkmak için, başvurduğu aşağılık dalaverelerinden ve silahlı baskı hareketlerinden yukarılarda söz etmiştik.

İngilizlere yenildikten sonra Hindistanâ giden Şex Mehmed, Eylül 1922'de yeniden Irak'a döndü. İttihat-Terakki zamanından beri, merkezi otoritelere ve onların Kürt milli haklarını tanımayan baskı idarelerine karşı ayaklanmaktan bir an geri kalmayan Irak Kürtlerinden bu kez iki efendiye birden (*İngilizler ve onların yedeğinde bulunan Bedevi Haşimi Monarşisi*) itaat etmeleri istenmekteydi. Bu çifte sultanın arkasında İngiltere'nin tüm teknik ve ince siyasi gücü bulunmasına rağmen, son derece onurlu ve milli haysiyetine düşkün Kürt halkı asla boyun eğmedi.

Aynı yıllarda, Musul anlaşmazlığı dolayısıyla, Kürt mese-

lesi, Sevr'den beri bir kere daha milletlerarası arenada kendini gösterdi. Milletler Cemiyeti'nde meselenin konuşulması esnasında, bizzat ingilizlerin verdiği rakamlara göre, adı geçen vilayetin (Musul) 785 000 kişilik nüfusundan 454 000'i Kürtlerden meydana gelmekte idi. Geriye kalanlar ise şu şekilde sıralanıyordu: 185 000 Arap, 65 000 Türk, 62 000 Hristiyan ve 16 000 Yahudi. Milletler Topluluğu (Cemiyeti Akvam) bu mesele nedeniyle, mahalline bir soruşturma heyeti gönderdi. Bu komisyonun Cemiyeti Akvam'a sunduğu raporun 57. sayfasında, aynen şu dikkate değer satırlar yer almaktadır:

"Etnik durumlarına bağlı olarak, Musul meselesinin çözüm şekli bahis konusu olduğu takdirde, bu bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kurulması tavsiye edilir. Zira Kürtler nüfusun sekizde beşini teşkil etmektedirler. Bu rakama eski Kürt dinine (Zerdüşt) sahip Yezidi Kürtleriyle Kürtleşmiş unsurları da ilave edebiliriz. Bu takdirde söylenebilir ki Kürtlerin miktarı bölgede oran olarak sekizde yediye varmaktadır."

Şêx Mehmed döndükten bir ay sonra, Ekim 1922'de kendisini Süleymaniye'den Kürdistan Hükümdarı olarak ilan etti. Kışa zamanda kuvvetli bir devlet teşkilatı kurarak, Kürdistan Hükümeti adına **posta pulu** ve **para** basmaya başladı. Bu emrivaki karşısında şaşalayan Haşimi Monarşisi ve İngiltere, 24 Aralık 1922'de yayınladıkları bir deklerasyonda:

"Büyük Britanya Majesteleri'nin hükümeti ve Irak hükümeti, Irak hudutları dahilinde yaşayan Kürtlerin milli haklarını kabul ve bunların Irak içinde bir Kürt Hükümeti kurmalarını kabul ederler..." demek suretiyle, yaratılmış bulunan fiili durumu kabul etmek zorunda kaldılar. Fakat bir müddet sonra toparlanan İngilizler, Irak'ta üç başlı bir iktidarın tehlikeli olduğu ve Kürtlerin zapturapta gelemeyeceklerini hesaplayarak, Arapları bütün güçleriyle desteklediler. Ve bir kere daha Kürtlere yüklendiler. Memleketini terketmek zorunda kalan Kürt Hükümdarı

Mehmud, 1930'da İngiliz Manda İdaresi resmen kalkıncaya kadar, Irak dışında sürgün hayatı yaşadı.

Reşit Ali Geylani'nin meşhur Triosu (*Reşit Ali, İçişleri Bakanlığı Süleyman Turan ve Albay Bekir Sıtkı*) zamanında Irak Kürdistanı'nda, Türkiye idarecilerini aynen taklit eden bir takım asimilasyon uygulamaları başladı. Kürt asıllı memurlar atılarak yerlerine Araplar atanıyor ve okullarda okutulmakta bulunan Kürtçe yasaklanarak, onun yerine Arapça tedrisat ikame olunuyordu.

Bu ırkçı tedbirleri protesto etmek için, bütün Kürdistan'da ve özellikle Süleymaniye'de gösteriler biribirini izledi. 6 Eylül 1930'da polis ateş açtı ve Süleymaniye'de birçok Kürt öldü. Şex Mehmud bir kere daha dönerek hareketin başına geçti ve Kürt milli otonomisini ilan etti. Sekiz ay süren devamlı çatışmalarda, Irak ordusu yer yer Kürtlere yenildi. Bunun üzerine, memlekette nizam ve asayişin yeniden teessüsü bahanesiyle, İngiltere direkt olarak müdahale etti. Ve Kürt otonomi idaresi yıkılarak Şêx Mehmud Bağdat'ta göz hapsine alındı.

Bu olayların hemen arkasından **Ehmed Barzani**, Temmuz 1931 yılında Kürt halkı adına, Haşimi hakimiyetini tanımadığını ilan etti. Silahlar yeniden patladı ve çarpışmalar 1933 yılına kadar sürdü, İngilizler yeniden sahneye çıktılar... Kürdistan'da hem Kürt halkına ve hem de Hristiyan cemaatına karşı geniş çapta katliam hareketlerine girildi.⁽⁵⁸⁾

Yenilen Barzani kardeşler (Ehmed ve Mıstefa) önce Kerkük'te hapsedildiler ve daha sonra da Süleymaniye'de 1943 yılına kadar göz hapsinde kaldılar.

İkinci Dünya Savaşı içerisinde bir yolunu bularak Kürdistan'a kaçabilen Barzani kardeşler tekrar silaha sarıldılar. Hemen hemen bütün Irak Kürdistanı bu mukavemet hareketine katıldı. **Nuri Said** müzakere istemek zorunda kaldı ve ilk tedbir olarak da Kürt asıllı **Mecit Mıstefa**'yı Kürdistan İşleri Ba-

kanı olarak atadığını ilan etti.

Mıstefa Barzani, Kürdistan'ın onarılması, Irak milli gelirden eşit hisse verilmesi, Kürdistan'daki memurların Kürt olması, tedrisatın Kürtçe yapılması, hastahanelerin Kürdistan'ın her yerinde açılması şartlarıyla "ateş kesmeye" hazır olduğunu bildirdi. Nuri Said tarafından reddedilince, 1945 baharında savaş yeniden başladı.

O zamana kadar geçirdikleri tecrübeler yüzünden iyice pişen ve en usta gerilla taktikleri kullanan Mıstefa Barzani'nin komutası altındaki Kürt kuvvetleri, Irak ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar. 1945 yazında kazanılan bu büyük askeri zaferden sonra, artık Kürt milli haklarının istirdadına engel olabilecek bir kuvvet Irak'ta mevcut değildi. Hatta Zaxo, Duhok, Amadiya, Debdemdikan v.s. bölgelerini şiddetle bombalayan ve bütün Barzan Bölgesini ateşlere veren İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerine ait uçaklar bile, bu konuda tesirsiz kalmışlardı. Irak Haşimi Hanedanı ve hükümeti için, Irak dahilinde en geniş manasıyla Kürtlere otonomi idaresi vermek veya federal bir devlet idaresine gitmekten başka, çıkar yol mevcut görünmüyordu.

Bütün engelleri aşan ve **dış düşmanlarını** yenen Kürt mücahitlerinin kendi aralarında bölünmeleri ve ötedenberi aralarındaki şahsi düşmanlıklardan ötürü Barzanileri çekemiyen **Zibari kardeşlerin** ihaneti, bu büyük tarihi fırsatı ve askeri zaferi heba etti. Mıstefa Barzani'nin kayınpederi ve Zibarilerin şefi **Mehmud**, komuta ettiği 2000 kişilik çok seçkin bir kuvvetle birlikte saf değiştirdi.

Bu beklenmeyen aşağılık ihanetin yarattığı durum, savaşın ve Kürt millet hareketinin kaderini değiştirdi. Bu ihanetin yarattığı dağınık ortamdan yararlanan İngilizler, Irak Araplarına yapmakta bulundukları yardımlarını arttırdılar. Durumun aleyhlerine değiştiğini gören Barzani Kardeşler,

yanlarında bulunan diğerkürt mücahidleriyle birlikte İran'a sığındılar ve yukarda da gördüğümüz gibi, Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna aktif bir şekilde katıldılar.

1947 kışının sonlarına doğru, Mahabad Kürt Cumhuriyeti yıkıldığı zaman, Barzani Kardeşler ve beraberindeki savaşçı mücahidler teslim olmadılar. Tahran, Barzanlıların üzerine kuvvet yolladı ise de, her hangi bir netice alamadı. Baharla birlikte Mıstefa Barzani ve beraberindekiler, yeniden Irak'a döndüler. Fakat bu zaman zarfında; Irak, İran ve Türk kuvvetleri, her üç devletin hudut noktalarında yığınaklar yapmak suretiyle, planladıkları müşterek bir askeri operasyonla, bu inatçı ve yılmayan Kürt mücahidlerini toptan imha etmek hususundaki bütün hazırlıklarını tamamlamışlardı.

Teslim olması halinde, bütün Kürt mücahidlerinin bağışlanacağı ve Kürdistan'da katliam yapılmayacağını vaad edilmesi üzerine Ehmed Barzani, Mıstefa Xoşnav ve diğerkürt üç Kürt subayı, Irak hükümet makamlarına teslim oldular. Ehmed Barzani, alelacele kurulan bir askeri mahkemede müebbed hapse ve diğerkürt dört Kürt aydını ise ölüm cezalarına çarptırıldılar. Ve bu cezalar hemen infaz edildi.

Mıstefa Barzani ise, büyük bir sebatla direnmekteydi. 1947 Mayısında üç devlet silahlı kuvvetlerinin katıldığı "**Çember Hareketi**"nin *-Barzani ve arkadaşlarının toplu bir şekilde bulundukları Şirvan ve Bradost mıntıkasıydı çember alanı-* başarı şansına muhakkak nazarıyla bakılmakta idi.

Bütün dünya ajansları, Barzani ve yanında bulunan 1000 kadar Kürt mücahidinin imha edildiklerini bildirecek resmi Irak Askeri Bülteninin kendilerine ulaştırılmasını sabırsız bir şekilde beklemekte idiler.

Zira Dünya Savaşı bitmiş, Sovyetler çekilmiş ve büyük Batılı Müttefikleri ise, kendi "büyük çıkarları!" yönünde, petrolün ve

bölge jeopolitik durumunun en sağlam bir şekilde garanti altına alınmasının hesaplarını yapıyorlardı. Günün şartları içerisinde Afganistan'dan Yunanistan'a kadar sağlam bir "anti-komünist cephe", her ne pahasına olursa olsun, Türkiye-Irak ve İran'ın Anglo-Sakson himayesi altında kısıvrak bağlanması gerektirmekte idi. İngiliz diplomasisi, bunu sağlayabilecek tek faktörü, her üç devletin yöneticilerini "şeytan görmüş gibi" korkutan meseleyi, çok iyi biliyordu: **"Kürt tehlikesi!"**

Şüphesiz Anglo-Amerikalılar, Kürt milletinin doğal ve değişmeyen düşmanları değillerdi. Ne var ki, günün şartları içerisinde, Türkiye, İran ve Irak hükümetlerinin, muhtemel bir Kürt hareketi ihtimalinden doğan yersiz ve şuursuz korkularını çok iyi kullanmışlar ve kendi "büyük çıkarlarıyla" politik tesirlerini adı geçen ülkelerde, günümüze kadar rahatlıkla sürdürebilmişlerdir.

Hayali en geniş olanlar bile herhangi bir mucize bekleyemezlerdi. Derken dünya savaş tarihlerinde benzeri az görülen, masallara mahsus bir harekete girişti Barzani. Çocukları, kadınları ve gereksiz ağırlıklarını Kürdistan'da bırakarak, 500'e yakın en seçkin ihtilalci arkadaşları ile her üç devletin sınır noktasından, kuzey istikametine doğru bir yarma hareketine girişti. Batılı yazarların **"Kürtlerin uzun yürüyüşü"** adını verdikleri bu destanvari hareket, tam 52 gün ve 52 gece sürdü. Irak'tan itibaren **Aras** önlerine kadar varan son derece gayri müsait arazide, devamlı bir şekilde çarpışarak yol almışlar; açlık, yorgunluk ve uykusuzluk demeden son hedeflerine kadar varmışlardı.

Şah, yürüyüşü durdurmak ve Kürt İhtilalcileri'ni imha etmek için, karargahını Erdebil'e nakletti. Ve en seçme birliklerini ihtilalcilerin geçiş yollarına yerleştirdi. Her üç devletin savaş uçakları da devamlı bir şekilde, yürüyüş sahasında hareket halinde idiler. 9 Haziran günü, Kürt İhtilalcileri, Şah'ın kendilerini imha etmekle görevlendirdiği bir büyük askeri bir-

liği **Koi** [Khoy/Xoy?] mıntıkasında pusuya düşürerek tamamen imha ettiler. Bu sert cevaba iyice öfkelenen Şah, Temmuz başlarında son engelleri olan Aras Nehrini de aşarak ihtilalcilerin Sovyet topraklarına iltica ettiklerini öğrendiği zaman, hayal kırıklığı içinde, Tahran'a dönmek zorunda kaldı.

KISIM II

IRAK'TA KURDİSTAN İHTİLALİ

Irak Kürdistanı, 1966

- Tamamiyile Kürtlerin Kontrolünde olan bölge
- Ara bölge (Kürt Gerilla Kuvvetlerinin Manevra Alanı)

MISTEFA BARZANİ IRAK'A DÖNÜYOR...

Değerli Fransız yazarı **Jean Pradier**, yorulmak bilmeyen sonsuz bir insan sevgisiyle, sosyoloji ilminin bütün kurallarını da tatbik ederek, kurtarılmış Irak Kürdistanı topraklarında aylarca dolaştı ve çalıştı.

"Hiç bir güçlük çıkmadı ve çıkarılmadı karşıma. Merakımı ve tetkiklerimi frenleyecek bir jest olmadı. Ben, istediğim her yere girdim ve arzu ettiğim her şeyle karşılaştım.."

"Kürtler: Sessiz İhtilal" adını vererek, 1968 yılında yayınladığı eserinin önsözünde böyle yazıyor Pradier. Pradier'in eseri, şüphesiz Kürdistan İhtilali'ni anlatan benzerleri arasında, gerek İhtilalin sosyal muhtevasını derinlemesine eğilmesi ve gerekse en basit bir meselede detaylara inmekten üşenmeyip, adeta bir matematikçi gibi, rakamların diliyle konuşması bakımından en tatminkarıdır. Biz, bu çok değerli çalışmanın, Türkçe ve Kürtçeye en kısa zamanda çevrilmesini, Türkiye okuyucusu için ciddi bir boşluğun kapatılmasına mutlak olarak hizmet edeceği inancıyla, gönülden temenni ediyoruz.

İşte bu *"Kürtler: Sessiz İhtilal"*in önsözünü kaleme alan **Armand Gatti**'nin takdiminde şu cümleler de yer almaktadır:

"Günümüzde, Türk otoriteleri Kürtlere sadece köle olma yani kendilerine kölelik etmek hakkını tanırlarken, Iraklı otoriteler ise onlardan Kürt kardeşlerimiz diye bahsetmektedirler. Fakat sonuç hep aynıdır: Katliam..."

*Bu katliamları protesto eden var mıdır? Bütün milli, milletlerarası, politik ya da dini teşkilatlar arasında yok mudur insan haysiyetinin çanını çalarak bu katliamları protesto edecek ve **dur** diyebilecek biri?*

*Sadece bir tanesi sesini yükseltti: **Hayvanları Koruma Birliği**. Evet, sadece bu teşkilat, Irak uçaklarının Kürdistan'a savurduğu napalm bombalarından can veren koyun sürülerinden dolayı, Irak*

Araplarına lanet okudu. Tek bir hayvanın boş yere öldürülmesinin kınandığı dünyamızda, maalesef bir Kürt bu hakka sahip bulunmamaktadır...”

Yüzyılımızın başından beri, Kürt halkına reva görülen zalim “jenosid” katliamlarının ve gasbedilen milli demokratik haklarını istirdat uğrunda Kürtlerin en basit isteklerinin **kanla** boğularak susturulmasının çok acı ve çok özlü bir ifadesidir bu cümleler.

Bir yabancının kaleminden en acı bir şekilde dile getirilen bu gerçek karşısında, değil en şartlandırılmış, dejenere edilmiş bir Kürdün, bir damla vicdanı bulunan herhangi bir insanın sarsılmaması ve boğazına sessiz hıçkırıkların tıkanmaması mümkün müdür? Hiç şüphesiz duyabilme ve “*insanı sevme*” kabiliyetleri tam tamamına körleşmemiş ve azbuçuk insanlık haysiyeti taşıyan herkes, Kürtlere tatbik edilen barbar ve çağ dışı milli tahakküm mezalimlerinden dolayı içinde bir hiddet ve burkulma hissedecektir.

Kürt halkı da diğer bütün dünya halkları gibi, eşit olarak doğmuştur. Hür ve mutlu yaşamaya ve kendi kendisini idare etmeye hakkı vardır. Ve günün birinde, mutlaka bütün dünya -çok geç de olsa- Kürtlerden ve Kürt meselesinde enine boyuna konuşacaktır. Bundan asla şüphemiz yok. Fakat biz, asıl şunu belirtmek istiyoruz:

Hiç kimsenin ve hiçbir milli ya da milletlerarası teşkilatın bir takım genel formüllerin veya eskimiş beynelminel tavsiyelerin paravanası arkasına saklanarak, milyonlarca Kürdün milli demokratik ve insani haklarını görmezlikten gelmesine, hele gerçek hedefinden saptırmak istemesine asla imkan tanınmaz. Son yıllarda, hiçbir şey anlamadan alelacele okunmuş bazı el kitaplarının tesirinde daha da önemlisi bizzat Kürt halkını ezen çevrelerin telkinleriyle, bir kısım sorumsuz Kürt aydını

tarafından da benimsenen formüller dolaşmaktadır ortalarda. Örneğin; “Siz Kürtler için, dünyada bir tek emperyalist kuvvet vardır: O da ABD ve onun kontrolünde bulunan milletlerarası sermaye çevreleridir. Bu dev emperyalist kuvvet yenilmedikçe, Kürtler asla kurtulamazlar!?”

Tavsiyesi, eğer bir tuzak değilse, mutlaka aptalca bir avuntudur. Eğer bu bayların dediği silsile takip edilseydi, başka başka güçlerin ya da milletlerin boyunduruğu altında yaşayan diğer esir milletlerin de, bu emperyalist kuvvet günün birinde yenilinceye kadar, ellerini kavuşturup beklemeleri gerekirdi.

Emperyalizmin ekonomik karakteristikleri ve büyük gücü hakkında, şüphesiz bilimin net tanımları vardır. Bu dev gücün siyasi evrensel büyük tesiri de tartışma götürmez. Ama, sosyoloji bilimi, tıpkı diğer bilim kolları gibi, donmuş bir ka-ideler topluluğu olarak telakki edilemez. Biz diyoruz ki, milletlerarası emperyalizm konusunda dikte edilen formüller, az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan dahili milli çelişkiye, tıpatıp uygulanmaz. Bize göre, Kürt halkının direkt ve gerçek emperyalistleri ve efendileri, Amerikan sermayedarları ve onların batılı ortakları değildir.

Kürt halkını, kendi siyasi hudutları içerisinde köleleştiren, bu halkın temel demokratik milli haklarını ve sosyal-kültürel değerlerini gaspeden ve de Kürdistan'ın yeraltı-yerüstü bütün zenginliklerini yağma eden ya da bu yağmayı kaba kuvvet kullanarak devam ettiren, o yerli az gelişmiş ülke hükümetlerinin ta kendileridir. Az gelişmiş ülkelerin çoğunda hükümet edenler ise, yukarda da tartıştığımız gibi, ekonomik anlamda sınıfsal niteliği bulunmayan ve baskı kuvvetlerini (*ordu-jandarma-polis*) mutlak olarak emirlerinde bulunduran politik elitlerdir. Bu elitler subaylar ve aydınlardan meydana gelirler ve sosyal menşeleri icabı da, ırkçı-faşist ideolojilerinin

en fanatik savunucuları ve tatbikileridirler.

Az gelişmiş ülkelerin bu politik elitleri (*Dahilde birden fazla milli topluluk bulunması halinde*) dahildeki milli topluluklardan birinin desteğine (*açık ya da zımni*) sahiptirler. Yani Türkiye’de Türk ve Irak’ta Arap milletleri adına ve bu milletlerin açık ya da zımni tasvibiyle, Kürt halkı köle olarak tutulmakta ve ekonomik-sosyal zenginlikleri soyulmaktadır. Bu tasvib, en yalancı ve en ırkçı bir propagandanın tesirinde uzun yıllar bilinçsiz kitlelerin şartlandırılmaları ve baskı altında tutulmaları sonucu, kolaylıkla sağlanabilmektedir.

Mesele basite indirildiği zaman:

Bir yanda, sınıfsal yapısına bağlı olmaksızın, bütün bir Kürt halkı. Öbür yanda, aynı siyasi hudutların çerçevelediği topraklar üzerinde yaşayan ve aslında Kürt halkının temel özlem ve çıkarlarıyla kendi öz sınıfsal çıkarları çelişmeyen ve fakat Kürt düşmanlığı ve Kürt tehlikesi konusunda şartlandırılmış bir diğer halkı (*Türkiye’de Türk, Irak’ta da Arap halkı...*) temsil ettiklerini iddia eden;

- İrkçı-faşist politik elitler ve onlardan kurulu hükümetler bulunmaktadır. Tam bu noktada, Kürt halkına ve milliyetçi militanlarına bir başka teklif çıkmaktadır ortaya:

“O halde, bu ırkçı-faşist hükümetlerin Kürt gerçeği konusunda şartlandırılmış bulundurduğu ezen millet durumunda bulunan (*Türkiye’de Türk ve Irak’ta da Arap halk kitleleri*) kitlelerin bilinçlenmesini amaç edinen politik eylemlerin içine giriniz! Ancak bu ırkçı-faşist iktidarların ortadan kalkmasıyla ki, Kürt halkı milli demokratik haklarına sahip olabilir.”

Bu mantık, ana meseleyi bilerek ya da bilmeyerek, kafası üzerine oturtmaktadır. Zira, az gelişmiş ülkenin ırkçı-faşist politik elitler iktidarı (subay-aydın ortaklığı) devamlılığını ve kitleleri şartlandırabilme avantajlarının ana kuvvetini, dahilde ezilen bir başka milletin mevcudiyetine borçludur: Türki-

ye'de Kürtler, Irak ve Sudan'da Zenciler, Pakistan'da Doğu Pakistanlılar v.s.

O halde, asıl ezen millet durumunda bulunan millete (Türkler, Araplar, Batı Pakistanlılar...) mensup halkçı ve demokratik kuvvetlerdir ki, her şeyden önce ve her şeyin başında ezilen milletin (Kürtler, Zenciler, Doğu Pakistanlılar...) milli demokratik haklarını istirdadına yardım etmeli ve dahilde böylelikle ırkçı-faşist değer yargılarının dar çemberini parçalamalıdır.

İşte o zaman, ezen millet durumunda bulunan kitlelerin gözü açılır, gerçek çıkarlarının hedefi yönünde politik şuurlandırılmaları imkan dahiline girer. Ancak böyle bir eylem şeklini temel çizgi olarak benimsemektedir ki, az gelişmiş ülkelerdeki dahili milli çelişki, tüm milli imtiyazların (bir millete, bir dile, bir kültüre tanınmış tüm imtiyazlar) ortadan kalkması nedeniyle ayaklan üzerine dikilir. Ve bir antagonizm (uzlaşmaz çelişki) haline dönüşmeden çözümlenebilir.⁽⁵⁹⁾

Bu teorik konumu şimdi geniş bir özetini sunacağımız Irak Kürdistanı Milli İhtilali ve sonrasında ortaya çıkmış bulunan olaylar, müşahhas olarak doğrulamaktadır. Bu, aynı zamanda, 1958 Temmuz İhtilali'nin bir başka anlamda devamı olarak, dünya sosyal mücadeleler ve ihtilalleri tarihinin bir halkası halinde ortaya çıkan Kürdistan İhtilali'nin yerini de saptamaktadır. Bir başka deyişle, Kürdistan İhtilali, dünya sosyal-siyasi mücadeleler tarihine, kendi özel tarihi ve siyasi şartlarından doğan, evrensel nitelikte bir katkıda bulunmaktadır.

14 Temmuz 1958 hükümet darbesi, daha ilk günden, gerçek ve sosyal bir ihtilale dönüşebilecek bütün şartları, hazır bulmuştu: Uzun yılların amansız baskı rejimi yıkılmış, kralla suç ortakları hak ettikleri cezalara çarptırılmışlardı. Halk kitleleri büyük bir heyecanla sokaklara dökülmüşler ve İhtilale

sahip çıkmışlardı. Bu arada, KDP militanları, başkentte Arap ilericileriyle birlikte ve Kürdistan'da tek başlarına İhtilalin en ön saflarında mücadelede atılmış bulunuyorlardı.⁽⁶⁰⁾

Kürt ve Arap halklarının Temmuz 1958 İhtilali'ne en aktif bir şekilde katılmalarını değerlendiren Geçici Irak Anayasa'sının şu iki maddesi dikkati çekmekteydi:

Madde 2: *Irak Devleti Arap Birliği'nin bir parçasıdır.*

Madde 3: *Irak toplumu, vatandaşlarının tam hak hürriyet eşitliğine dayanan karşılıklı saygı esasına müstenit işbirliğinden meydana gelir. Araplar ve Kürtler bu milleti teşkil ederler. Anayasa bu iki milletin eşit haklarını, Irak birliği içinde garanti eder.*

Bu iki maddenin açıkça çelişen ve iki apayrı hedefi birleştirmek isteyen zorlama ifadesi, o zamanların coşkun havası içerisinde fazla dikkati çekmemişti. Oysa, Geçici Anayasa'nın bu zaafı, aynı zamanda Irak İhtilali'nin ana hedeflerini ve geleceğini de irdelemekte idi.

2. Maddenin benimsenmesi halinde, 14 Temmuz 1958 İhtilali'nin ilericisi sosyal niteliği ortadan kalkacak ve dahili milli çelişki, bütün yönleri ve ihtilatlarıyla, ihtilalcilerin karşısına dikilecekti. 3. maddenin tastamam ve ihtilalci ölçüler içerisinde işlemesi ve tam bir dürüstlikle tatbiki halinde, 2. madde geçerli olamazdı. Yani, şayet Irak, Araplarla Kürtlerin müşterek ve eşit haklara sahip bulundukları bir ülke ise, bu ülke hiçbir zaman, bu iki milletin Irak bütünlüğü içinde yaşama arzuları sona ermeden, Arap Birliğinin bir parçası olamazdı.

Şimdi, olayların kronolojik seyri içerisinde, Irak'ta dahili milli çelişkinin ne şekilde ortaya çıktığına ve bu çelişkiyi doğuran A. Kasım ve arkadaşlarının İhtilalin temel muhtevasına nasıl ihanet ettiklerine, bir göz atabiliriz.

7 Ekim 1958 günü, on bir yıldan beri Sovyet Rusya'da bulunan eski ihtilalci ve Kürt milli kahramanı Mistefa Barzani

Irak'a döndü. Uzun yıllar, Kürt milli demokratik haklarını gaspetmiş hükümetlere (İran-Irak ve Türkiye) ecel terleri dök-türen ve en son “**Uzun Yürüyüş**”ü ile adı efsaneleşen Kürt ihtilalcisi Barzani, Bağdat'ta muhteşem bir merasimle karşılandı. Barzani, milli demokratik haklarının istirdadı uğrunda girişilen mücadelenin en sağlam ve en yüksek derecede bir sembolü olarak sadece Kürt halkı içinde değil, güvenilir ve tecrübeli bir lider olarak Arap halkının da sevgi ve sempatisini kazanmış bulunmakta idi.

1958 yılı, daha başka önemli milletlerarası olaylara da tanık oldu: Sovyetler'de **Krusçef**, Bulganin'in yerini alırken, Küba'da **Fidel Kastro** ve arkadaşları **Siera Maestra**'lardan inerek iktidarı ele geçirmiş bulunmakta idiler.

Aynı yılın başlarında ise, Mısır ve Suriye “Birleşik Arap Cumhuriyeti” adı altında birleşmişlerdi.

1959 Martı'nda, BAC'den aldığı yardımlarla, **Albay Şawaf**, Musul'da bir karşı ihtilal hareketine girişti. Bu gerici, ırkçı ve mutlak şekilde Suriye'den planlanarak hazırlanmış ayaklanma hareketi, başta Kürt milliyetçisi militanların ilerici Araplarla yaptıkları işbirliği sayesinde, çok kısa bir zamanda bastırıldı. Olay, Irak'ta ve Dünyada geniş yankılar yarattı. CIA (Central Intelligence Agency) şefi **Allan W. Dulles**, Kürtlerin Arap ilerici unsurlarıyla müştereken hareket etmiş bulunmalarından ve bizzat bir cunta grubunun tertiplelediği bir askeri ayaklanma hareketini dahi bastırabilmiş olmalarından ötürü kapıldığı hiddeti şu ithamla dile getirdi:

“Sovyetler Kürtleri Ortadoğu'da bir ileri karakol olarak kullanmaktadırlar.”

Bu ayları takip eden günlerde, Irak Milli Demokrat Partisi, Irak Komünist Partisi ve Irak Kürdistan Demokrat Partisi kendi aralarında “Milli Birlik Cephesi”ni teşkil ettiler. 3 Nisan

1959'da KDP yayın organı -günlük- *Xebat* (mücadele) ve arkasından da *Azadi* (Hürriyet) yayın hayatına girdiler.⁽⁶¹⁾

Sosyal olayların ve özellikle ihtilallerin, hiçbir sınır ve kontrol tanımayan yayılma ve "bulaşma" nitelikleri vardır. Evrensel niteliği bulunan herhangi bir sosyal-siyasi değişikliği, muayyen toprak hudutları içerisine hapsetmenin sırrı, günümüze dek keşfedilmemiştir. İşte 14 Temmuz 1958 Irak ihtilali de, yarım yüzyıla yaklaşan ve her seferinde ünlü "Haçlılar ittifakı"nı (Türkiye-İran-İrak) karşısında bulan Kürt millet hareketlerinin önüne çıkan kocaman bir dış engeli kısmen parçalıyor ve 1955'te Türkiye idarecilerinin önderliğinde kurulmuş bulunan Anti-Kürt Bağdat Pak-tını fiilen işlemez bir duruma sokmuş bulunuyordu. Ortadoğu Meselelerinin en önde gelen uzmanlarından sayılan **Pierre Rondot**; bu olayların sonunda, Kürt Millet Meselesinin İsrail-Arap ihtilafından daha önemli olduğunu ifade ettikten sonra, şunları eklemişti: *"Zira, demişti, Kürt Millet Meselesi Ortadoğu'nun kilit problemidir."*

Rondot'un bu sözlerini söylediği günlerde, Türk hükümeti 49 Kürt aydınını ve üniversite öğrencisini tutuklamış bulunuyordu.

ABDÜLKERİM KASIM VE ARKADAŞLARI İHTİLALE İHANET EDİYORLAR

1960 yılına girildiği zaman, 14 Temmuz İhtilali 18 aylıktı. Bu müddet zarfında Kürt halkı ihtilale canıyla, kanıyla destek olduğunu ispat etmiş ve haklı olarak o'nu kendi öz ihtilali haline getirmişti. 9 Ocak'ta KDP programını A. Kasım'a sundu. Programın ana maddeleri arasında, partinin amaç ve hedefini gösteren birisi çok önemliydi.

“Madde 3: Mücadelemiz Irak sınırları içinde olup, mücadelemizin hedefi, Irak Kürdistanı’na hürriyet ve otonomi idaresini getirmektir.”

Dikkati çeken bir diğer maddesi de şöyle idi:

“Madde 23: Biz, Kürdistanı’n diğer parçalarında yaşayan Kürt halkının, gaspedilmiş milli haklarının istirdadı uğrunda girişecekleri mücadelelerini destekleriz. Biz Kürt halkının otodeterminasyon (kendi kaderini kendisinin tayin hakkı) hakkı için mücadele ediyoruz.”

Kasım, Anayasanın üçüncü maddesini ayaklar altına alan acayip bir jestle (23. madde de dahil diğerlerine dokunmadığı halde) partinin ana amacını yani “Irak Kürdistanı’na Otonomi” maddesini iptal etti.

1960 başlarından beri, bir dikta rejimine doğru yönelişin bütün belirtilerini göstermeye başlamış bulunan Kasım’ın bu jesti, olayları dikkatle izleyenleri şaşırtmadı.

Kasım, kendi şahsi kaprislerinin mihveri etrafında dönen bir dikta rejimini gerçekleştirebilmek için, değişik tandanslı sosyal-siyasi kuvvetler arasında giriştiği akrobatik hareketlerle, her birini diğerine karşı kullanarak, denge sağlayacağı ve peyderpey bunları tek tek temizleyeceği ümidinde idi.

Bu kuvvetlerin başlıcaları Kürtler, komünistler ve fanatik Arap milliyetçileri idi.

Kasım, son ikisini yani Irak komünistlerini ve ırkçılarını “Kürt Tehlikesi”ni bahane ederek, etrafına toplayabileceğine emindi. Zira kurnaz diktatör adayı, Ortadoğu sosyalistlerinin (özellikle Türk ve Arap sosyalistleri...) yarım yüzyılı aşkın politik eylemlerinde, bir türlü yakalarını dar milliyetçi ön yargılardan kurtaramadıklarını ve ırkçı-faşist iktidarlarla diktatörler tarafından gerektikçe bol bol kullanıldıktan sonra, tasfiye edildiklerini çok iyi biliyordu. Kürt meselesi bahis konusu olduğu zaman enternasyonalist kesilen “Ne gerek var efendim, Proleteryanın düşmanları müşterektir.” beylik tekerlemelerini paravana eden bu

aynı Arap ve Türk sosyalistleri, *ırkçı-faşist iktidarların* “Yüksek *milli menfaatlar!*”, “*Milli Birlik!*” ya da “*Dış tahrikler!*” cinsinden en ucuz tahriklerine ve tuzaklarına düşmüşler ve günümüze dek de Kürt milli direncinin kırılmasında ve Kürt halkının horlanmasında, bu iktidarlar tarafından kullanılmışlardır.

Abdülkerim Kasım, parti programının 23. maddesini kabul etmiş görünmekle de (*Aslında madde lafzının temel demokratik ve insani muhtevası o’nun umurunda değildi.*) iki amaç gütmekteydi:

1- Kürt milliyetçilerini ve Kürt halkını, o günün şartları içerisinde büsbütün elden çıkarmamak.

2- Gerekirse İran ve Türkiye hükümetlerine karşı, bu açıdan durumunu kuvvetlendirmek...

Kürtleri tasfiye konusunda, günü geldiği zaman, Arap ırkçı-milliyetçilerinin tam desteğini sağlamak hususunda ise, Kasım’ın en küçük bir şüphesi bile olamazdı.

KDP, programındaki “Irak Kürdistanı’na Otonomi” isteyen ana maddesinin Kasım tarafından iptal edilmesini, şiddetle protesto etti.

Bunu takip eden aylarda, A. Kasım, Nasır ile de arayı düzeltti. Diğer taraftan da ABD yetkilileriyle flört çareleri aradı. Aynı yılın yaz sonlarına doğru Bağdat’ta UIE (Milletlerarası Üniversite Öğrencileri Birliğinin genel kongre toplantıları yapılacaktı. Bu kongrede KXKE (Avrupa Kürt Öğrencileri Birliği)’ni temsil edecek delegelere, Bağdat Hükümeti son anda vize vermekten vazgeçti. Fakat, her nasılsa İsmet Şerif Vanlı ve iki arkadaşı, diğer bir delege grubu ile birlikte, Prag’dan Bağdat’a hareket eden bir uçağa binebilmişlerdi.

Kongrede, KXKE’yi⁽⁶²⁾ temsilen kürsüye fırlayan Lozan Üniversitesi Politik Bilimler Fakültesi’nin gözde öğrencisi Vanlı; tok, net ve Fransızca olarak (*Oysa kongrenin resmi dili*

Arapça idi ve Türkiye Kürtlerinden olmakla beraber Suriye’de büyüdüğü için Vanlı Arapça biliyordu. Fransızca olarak konuşması diplomatik bir jestti.) şunları söyledi:

“Irak Anayasası, Irak halkının iki milletten yani Araplardan ve Kürtlerden meydana geldiğini yazmaktadır. Aynı Anayasa’nın diğer bir maddesi ise, Irak Devletinin, Arap milletinin bir parçası olduğunu ifade ediyor. Kanaatimizce bu sonuncu yargı doğru değildir. Zira, bu memlekette yanyana Irak Milletinin iki fraksiyonu vardır: Bunun biri Kürt Milleti, diğeri de Arap Milletidir. Ve eğer Irak Arapları, Arap Milletinin bir parçası iseler, Irak Kürtleri de Kürt milletinin bir parçasıdır.”

Kongre salonunu çınlatan bu sözler üzerine, Iraklı Arap öğrenciler (Komünisti, Kasımcısı, Nasırcısı, Baasçısı) hep birlikte, bir yerlerine çuvaldız batırılmış gibi, ayağa fırladılar. Protestolar, gürültüler, “olmaz böyle şey” bağırımları ortalığı birbirine kattı.

Aynı gece, KDP Merkez Komitesi toplantıya çağrıldı. Ertesi gün, 19 Ekim 1960 tarihli *Xebat*’ın birinci sayfasını boydan boya kaplayan manşette, büyük puntolarla, Vanlı’nın sözleri teyit ve tekrar edilmekte idi. Olay büyük çapta yankılar yarattı. Ve bütün Irak Kürdistanı’nda milli tansiyon doruğuna çıktı. Erbil, Musul, Süleymaniye ve Kerkük’ten telgraflar, tebrikler ve teyidler yağıyor ve hepsi de İsmet Şerif’i Kürdistan’a davet eden cümlelerle bitiyorlardı. Fakat hükümet ertesi gün, Vanlı’ya 24 saat içerisinde ve ilk kalkacak uçakla Irak’ı terketmesini bildirdi.

Olayların aldığı kritik durum üzerine, Sovyetler Birliği’nin davetlisi olarak, Ekim İhtilali’nin yıl dönümü şenliklerine katılmak üzere Moskova’da bulunan Barzani, seyahatini yarıda keserek Irak’a döndü. Zira Barzani, Kürt halkına karşı kullanılagelen eski bir oyunun hükümet tarafından adım adım tezgahlanmakta olduğunu, seyahata çıkmadan çok önce de, uzun

mücadele yıllarının kendisine kazandırdığı tecrübesi sayesinde hissetmekte idi.

Öteden beri gayri milli ve **Kürt halkının düşmanı** ve daima Arap hükümetlerinin köpekliğini yapmakla şöhret yapmış bazı hain ruhlu aşiret şefleriyle toprak ağalarının el altından silahlandırılmaları ve Kürdün Kürde kıştırılması oyunu...

Durumun kötüye doğru gitmekte bulunduğunu ve mücadelenin birgün kaçınılmaz olabileceğini kestiren Barzani, döner dönmez doğru Kürdistan'a, Barzan mıntikasına çekildi.

Bütün bu dikta belirtilerine ve Kürt halkına karşı açıkça girilen faşist tedbirlere rağmen, Kasım, kabinesinde bulunan komünist bakanların kanalıyla, ilerici(!?) basının desteğini muhafaza etti. 1961'in baharında *Hetaw, Jin ve Dengi Kurd* adındaki Kürtçe dergiler kapatıldı. Ve mensupları da Güney Irak'ta sürgüne yollandılar. Hemen arkasından, Bağdat Hükümeti yayınladığı bir kararname ile; Suriye, İran ve Türkiye menşeli olup da Irak'ta bulunan Kürtlerin, memleketi hemen terketmelerini emretti. 1959 Şawaf karşı-ihtilalini yüzlerce kurban vererek bastıran ve bu vesileyle kısmen silahlandırılmış Kürt militanlarına, silahlarını hemen ilgili hükümet makamlarına teslim etmeleri de, aynı kararnamede verilen emirler arasında bulunmakta idi.

KDP her şeye rağmen, köprüleri uçurmak niyetinde değildi. Bir anlaşma zemini aramak ve Kasım hükümetini, daha tehlikeli sonuçlar doğurabilecek durumlara karşı uyaramak için, üç kez yazılı olarak hükümete başvurdu. Bunlardan ikinci müracaat 30 Temmuz 1962 tarihini taşımakta olup, "Kürdistan'da Durum Vahim!" başlığını taşıyordu. Müracaat, 19 adet çok kritik noktayı bir bir saydıktan sonra, acil sözcüğüyle nitelediği 13 hal çaresi teklif etmekte idi.

KDP'nin müracaatı şöyle başlıyordu:

“General Kasım, memleketin sosyal-siyasal unsurları arasında inatla sürdürdüğü, bir uçtan bir uca gidip gelme (oportünist) durumunu bırakmak zorundadır. Cumhuriyet idaresinin gerektirdiği demokratik müesseseler süratle kurulmalı ve bunlara saygı gösterilmelidir. Ve en yakın zamanda da Kürdistan için, şunların gerçekleştirilmesini istiyoruz.”

Müracaatın bundan sonraki kısmında, teklif edilen hal çareleri sıralanmaktadır:

- *Bütün Irak Kürdistanı’nda, Kürtçe tedrisat yapan ilkokullar açılmalıdır.*
- *Kürtçe tedrisat yapan liseler kurulmalıdır.*
- *Kerkük’te Kürtçe tedrisat yapan bir üniversite açılmalıdır.*
- *Irak Kürdistanı’ndaki valiler Kürt olmalı ve Kürtçe unvan taşımalarıdır.*
- *Süleymaniye’de Kürtçe yayın yapan bir radyo istasyonu kurulmalıdır.*
- *Kürt dili ve edebiyatının gelişmesinde rehber ve öncü olabilecek nitelikte bir akademi kurulmalıdır.*
- *Milli Eğitim, Arap ve Kürt halklarının eğitim işlerini ayırmalı ve bu iki direksiyon halinde ayrıca bir tek kumandaya bağlanmalıdır.*
- *Kürdistan’ın tarımsal mahsullerini yerinde değerlendirebilecek ve ekonomik sirkülasyonu (dolaşım) kolaylaştıracak iki ana karayolunun inşasına girilmelidir.*
- *Kürdistan’da gereği kadar dispanser ve hastahane açılmalıdır.*
- *Kürdistan’ın yeraltı servetleri; bu bölgenin kalkındırılması-na kullanılmalıdır.*
- *Resmi okullarda tatbik edilmekte bulunan ırkçı ayrılıkçı ve milli baskı hareketleri sona erdirilmelidir.*

14 Temmuz 1958 İhtilali’nin demokratik-halkçı muhtevası ve bu ihtilalin yaşamasıyla gelişmesi uğrunda Kürtlerin esirgemediği **“kan”** ve sayısız fedakârlıklar göz önüne alındığı zaman KDP tarafından teklif edilen isteklerin son derece normal, meşru, doğal ve asgari insan haklarının birer icabı ol-

duğu, kendiliğinden görölmektedir.

Zaten aslında, ihtilalin kaderi de tam bu noktada düğüm-
lenmekte idi: Yani teoride, Kürt halkının milli demokratik
haklarını tanımayan bir Irak ihtilali, meşru ve ilerici nitelikle-
rini bizarrur kaybedecekti. Pratikte, memleketin en devrimci
ve ihtilale en sadık büyük bir kitlesinin hesaba katılmaması ve
desteğinin kaybedilmesi nedeniyle ihtilal, pusuda bekleyen
Nasıra, Baasçı ya da başka çeşit cuntaların tasallutuna karşı
kendisini koruyamayacak derecede zayıfhyacak ve dolayısıy-
lada gümlüyecekti...

Bu basit fakat, o derecede de hayati bir önemi haiz bulu-
nan gerçeği göremiyen ve Kürtleri tasfiye konusunda kararlı
bulunan Kasım, Irak Arap komünistleriyle fanatik milliyetçi-
lerinin daha sıkı desteğini temin ve daha başka askeri avantaj-
ları kullanabilmek için, KDP'nin müracaatına cevap vereceği
yerde bir başka spektaküler jestte bulundu: ***"Kuveyt Irak'ın
malıdır, emperyalistler orayı Irak'tan zor kullanarak çalmış-
lardır, biz Kuveyt'i yeniden ilhak etmek isteriz."***

Diktatör, bir yandan bu benzeri "antiemperyalist!" slo-
ganları bol bol kullanarak içerde ve dışarda sosyalistlerin des-
teğini muhafaza etmeye çalışırken, bir yandan da el altından,
Kürt asıllı subay ve erleri devşirerek güneye ve Arap asıllıları
da kuzeye sevk etmekteydi.

Temmuz ayı içerisinde, KDP Merkez Komitesi'nin bazı
üyeleri Kuzeye (Kürdistan) çekildiler. 6 Eylülde KDP ve 14 şü-
besi kapatıldı. Aynı gün, *Xebat*'ın yayın binası polis tarafın-
dan basılarak bütün evrakları imha, eşyaları paramparça edildi
ve partinin ele geçen bütün mensupları tutuklandı.

8 Eylül'de, 2. ve 3. Tümenler, Kürdistan'a doğru ileri ha-
rekete geçtiler. 11 Eylül'de uçaklar, ağır toplar, tanklar ve pi-
yadenin müştereken giriştikleri askeri hareketi başladı.

Aralarında aylarca dolaştığımız Kürdistan ihtilalcilerinin ve Kurtarılmış Kürdistan Topraklarında bulunan tüm halkın, oy birliği halinde tekrarladıkları bir tarihi gerçeği, burada değerlendirmek gerekir:

Mustafa Barzani, son dakikaya kadar asla silaha davranılmamasını, kesinlikle bütün partililere ve militanlara tavsiye etmiştir. Barzani'nin, her ne pahasına olursa olsun, hükümetin ikna edilerek barışçı yollardan ve demokratik hukuk kuralları içerisinde Kürt milli demokratik haklarının istirdadına çalıştığı ve bu yolda bütün sabrını ve iyi niyetini sonuna kadar kullandığı, açıkça anlaşılmaktadır. 1930'lardan beri, Kürt halkının milli haklarının istirdadı uğrunda, yorulmak bilmeyen bir enerji ve asla sarsılmayan bir imanla mücadele eden büyük lider, asla boş yere her iki milletin de kanının akmasına razı olmamış ve büyük bir ruh yüksekliğiyle, hükümetten önce harekete geçmek isteyen genç militanlara, **kesinlikle: "Hayır!"** demiştir, *"Ancak mecbur kaldığımız takdirde, kendimizi savunacağız..."*

Barzani'nin bu kısacık cümlesinde ifadesini bulan sosyolojik gerçek şudur: Kürdistan'ın Kürt Milli İhtilali, tamamen milli nefsin savunmaktan doğan, son derece meşru ve kaçınılmaz tarihi köklere sahip, temelinde geniş köylü kitlelere dayanan, milli demokratik bir mahiyettedir. Bir başka deyişle, demokratik milli direnme ihtilalidir.

KÜRT İHTİLALCI GERİLLA HALK ORDUSU KURULUYOR

100 000 kişilik iyi donatılmış, modern ve muntazam bir ordu: 1948'lerde Filistin Savaşlarına katılmış, uzun yılların iç

çatışmalarında, İngiliz subaylarıyla müşavirlerinin kontrolünde pişmiş ve vurucu gücünü çeşitli vesilelerle saptamış bir silahlı kuvvetler topluluğu.

En son model İngiliz-Sovyet ve Amerika yapısı uçaklar, bol miktarda napalm bombaları, tanklar, ağır toplar, bütün modern hafif-ağır otomatik silahlar ve daha 1958'lerden önce, İngiliz subayları tarafından özel olarak dağ savaşları için yetiştirilmiş komando birlikleri.

1961 yılının Eylül ayının 11'inde, Kürdistan seferi başladığı zaman, Irak Ordusu'nun bilançosu bu idi.

Irak Kürdistanı'nda bu orduya karşı kim, hangi kuvvetle duracak ve çarpışacaktı?.. Bütün etrafı, Kürt halkına dost olmayan devletlerle çevrili, büyük ekseriyeti köylerde (%85) yaşayan ve bir yüzyıldan beri kendilerine özgü hiçbir muntazam kuvvete (ordu-polis-jandarma-milis vs.) asla sahip olamamış bir Kürdistan ve orada yaşayan iki milyon sivil halk.

Üstelik "Böl ve hükmet" ya da "Çok geç ve çok az ver" sömürge politikasının en usta tatbikçileri olan İngilizlerin direkt yardımıyla, yıllardan beri Kürt toplumu içerisindeki çeşitli sosyal farklılıklar (*aşiret, mezhep, din ayrılıkları ve şahsi rekabetler...*) giderek aynı bir milli topluluğun müşterek çerçevesi içerisinde eritileceği yerde, bizzat hükümetler tarafından teşvik ve himaye görmüş ve müşterek Kürtlük şuurunun öldürülmesi için, aklagelen her şey yapılmıştı...

Kasım, ileri harekete geçen ordu için, biraz da yüksek perdeden: "*Silahlı Kuvvetlerimiz Kuzey'de bir manevra hareketi-na başlamıştır. Bu arada, bölge bazı kanun kaçaklarından(!?) temizlenecektir.*" Gerekçe bu idi. Ne eksik, ne fazla...

Ordunun Kürdistan'a karşı topyekün saldırı hareketine geçirilmesinin duyulması, zaten son bir yıldan beri milli tan-siyonu zirvesinde bulunan Kürdistan halkının öfkesini taşı-

dı. Ve köylülerin büyük bir kısmı, şehirli parti militanlarıyla birlikte ayaklandılar: Av tüfekleri, baltalar, hatta ağaçtan sopalar ve taşlar kullanılarak, Kürdistan'ın büyük şehir merkezlerinin dışında kalan çevre kasabalarıyla nahiyelerinin çoğunluğu, ayaklanan halk tarafından işgal edildi. Kürdistan'da, özellikle büyük merkezlere uzak olan karakollarla polis merkezleri, ayaklanan halk kuvvetlerine teslim oldular.

Bu çabuk ve nisbeten kolaylıkla gerçekleştirilmiş başarılar, ayaklananların çoğunda, Kürt meselesinin halledildiği ve hükümetin Kürt milli demokratik haklarını vermekten başka bir alternatife sahip bulunmadığı zehabını uyandırdı. Son iki yıldan beri, Irak İhtilali ile birlikte Kürt halkına karşı izlenen nisbi yumuşak politikanın, şüphesiz bu yanılgıda büyük payı vardı.

Oysa ırkçı-faşist Irak Arap Ordusu, en ufak bir tereddüt göstermeden, Irak'ın Kürt asıllı vatandaşlarını, büyük bir merhametsizlikle taramaya başladı. Uçaklar napalm bombaları savuruyor, ağır topçu bombardımanları altında ilerleyen piyade birlikleri girdikleri yerleri yakıyor ve bulabildiklerini öldürüyorlardı.

İlk günlerde, ne olup biteceğini önceden hesaplamadan ayaklanmış bulunan halk arasında, etrafı saran alevlerin ve bombardımanların tesiriyle, bir korku ve şaşkınlık havası esmeye başladı. Fazla bir şeyleri olmayan ve sonradan ne olup biteceğini uzun boylu düşünemiyen köylülerin bu şaşkınlığı devam ederken, bu toprak ağalarıyla şehir zenginlerinin büyük bir kısmı, çıkarlarını ve hayatlarını garantiye almak için, alelacele hükümete sadakatlarını beyan ettiler ve lüzum görürlerse, "Asilere karşı!" hükümete yardım etmeye hazır bulunduklarını ilan ettiler!.. İşte Vietnamlıların Viet-Giah (Vietnam Hainleri) ve Kürtlerin ise Caş (Eşşek sıpası) adını

verdikleri Kürt hainlerinin ilk nüveleri, böyle ortaya çıktı.

1961 yılının sonbaharında, Kasım büyük bir memnuniyet içinde, manevraların başarıyla bittiğini, kanun kaçaklarının ya öldürüldüklerini ya da kaçmış bulunduklarını, kemali ciddi-yetle ilan etti!.

Oysa bütün bu hay huy içinde, ihtilalin lideri ve etrafında bulunan milliyetçi militanlar, tamamen şuurlu ve kendilerinden emin bir şekilde, istikbalin **Kürt gerilla çekirdeklerini** kurmakla meşgul idiler, işgal ettikleri kaza merkezleriyle nahiyeleri terk edip kırlara kaçan ve teslim olmayan darmadağınık bazı köylü gruplarıyla partili militanlar, bu gerilla çekirdekleri için biçilmiş kaftandı.

İnce kısık sesli, son derece mahcup bir görünüşü olan ve hareketleri de bir gerilla liderinden çok, bir salon efendisi kadar kibar jestlerle tamamlanan **Seyit Aboş** (*qumandare leq* yani gerilla yüzbaşısı) o günlere değin hatıralarını anlatırken, şöyle dedi:⁽⁶²⁾

“İnanın, çoğumuz şaşkınlık içinde idik. Bu koca ordu ile, top-larla, tanklarla, uçaklarla ve makineli silahlarla başa çıkamıyacağımızı sa-nıyorduk. Hele o uçaklar, onların seslerini duyan çoluk çocuğun kaçırlarken feryat edişlerine dayanamıyorduk.”

“Eh! Ne oldu, alıştınız mı sonra?”

Seyit Aboş, yine o kibar jestini terketmeden şu cevabı verdi:

“Evet alıştık. Ama neye, biliyor musunuz?... Adam öldürme-ye...” Biraz hayret ettiğini görünce izah etti:

“Biz yaşamak, çoluk çocuğumuzu kurtarmak ve haysiyetli ola-bilmek için, öldürmek zorunda idik. Oysa ilk anlarda, son derece ürkek davranmıştık. Daha doğrusu o zamanlar henüz gereği gibi in-san öldürmesini bilmiyorduk. Oysa yıllardan beri, bizi devamlı ola-rak, hem de kendi topraklarımızda ve nahak yere öldürüyorlardı. O halde bizim de aynı sanatı yani adam öldürme sanatını, hem de teş-kilatlı bir şekilde öğrenmemiz gerekirdi. Mademki biz haklıydık ve

mademki başka bir çaresi yoktu kurtuluşumuzun, birinin çıkıp bize kendimizi nasıl koruyabileceğimizi ve milli haklarımızı hangi yollardan alabileceğimizi öğretmesinden başka çıkar yolumuz yoktu.”

Mıstefa Barzani, eski ihtilalci arkadaşlarıyla, KDP’nin bazı militanlarını etrafına toplayarak, **onlara bu işin nasıl yapılacağını anlattı**: İlk önceleri sayıları 350-400 arasında idi. Seyyar stratejik bir küçük kuvvetti bu. Gerilla alanı olarak da Bahdinnan coğrafi mıntıkasının tam ortasına isabet eden, güneyi meşhur sarp **Metina Dağı** ile korunmuş **Berwari**’yi seçtiler.

Barzani, etrafında toplanan çekirdek grubu, bir takım kollara ayırdı. Bunların ise, ancak yarısında doğru dürüst birer tüfek bulunmakta idi. Berwari’nin Türkiye hududuna yakın bir noktasında bulunan **Tırvanış** köyündeki Arap birliğine toplu bir baskın yaptılar. Tam bir başarı ile biten bu baskını daha başka küçük çaptaki pusular, ani baskınlar, yıldırma hareketleri takip etti. Mıntika sakini köylülerin de şaşkınlığı geçmiş ve bu hareketlerle birlikte moralleri de tekrar düzelmeye başlamıştı. Daha 1962 kışı basmadan, Berwari düşman askerlerinden temizlenmişti.

Barzani’nin en eski ve en yakın arkadaşlarından biri, aynı zamanda usta bir gerilla şefi olan (*Dört gerilla tugayından kurulu 1. Gerilla tümeninin komutanıdır şimdi*) **Esat Xoşevi**, ihtilalin başlangıcındaki durumlarını şöyle özetledi:

“Berwari, Zaxo, Amadiya ve Şexan kazalarının kırılık ve sarp yerleri, 1961 sonbaharı ile 1962 ilkbaharında, faaliyette bulunduğumuz gerilla sahaları idi. Cephe yoktu. Tabii ki karargah, sabit yerleşme yerleri ve mevzimiz de yoktu. Bugün burada, yarın bir başka yerdeydik. Dışardan hiçbir yardım alamadığımız ve önceden de fazla bir hazırlığımız bulunmadığı için, silah ve cephane ikmalimizin tamamını, düşmandan sağlamak zorunda idik. Bir tüfeği ve 50 adet fişeği bulunan bir peşmerge, aramızda bahtiyar sayılırdı. Yememiz, yatmamız, icabında saklanmamız köylülerin üzerinde idi. Haber

kaynağımız ve kendi kaynağımız da -peşmergelerin çoğalmasını kastediyor- **yine bu köylülerdi.**"

Barzani ve arkadaşları, 1962 yılı kışını Berwarî'nin (*Hükümet askerlerinden temizlenmiş bu mıntıkada takriben 60 köy bulunmaktadır.*) köylerine dağılarak geçirdiler. Baharla birlikte, gerillaların miktarı, temizlenmiş mıntika ve civar köylerden yapılan iltihaklarla 1000'i bulmuştu. Ancak, bunların da yarısı silahsızdı.

Bahar henüz gelmeden, Barzani peşmergelerini arazinin ve düşmanın kuvvet durumuna göre bir takım çetelere böldü. İlk çete, Zaxo mıntikasının temizlenmesini, ikincisi ise Amediya'yı üzerine aldı. Geriye kalanlarla birlikte, Barzani bir yandan Batı'ya doğru hareket sahasını genişletirken, bir yandan da Kürdistan ihtilalcilerine katılan yeni peşmergeleri teşkilatlandırmakta idi.

Barzani'nin ilk çekirdek gerilla grubundan ayrılıp bir başka gerilla grubunu teşkil vazifesi; genç, gözünü budaktan sakınmaz ve 15 yaşından beri Barzani'den ayrılmamış bulunan **İsê Suwar**'a verilmişti. Zaxo mıntikasında, ilk kez kendi başına askeri faaliyete girişmiş bulunan bu ünlü gerilla şefi ve Kürt ihtilalcisi, şimdi aynı bölgenin peşmerge komutanıdır.

Dışarda karla karışık yağmur yağmakta ve biz, birkaç günden beri karargahında misafiri bulunduğumuz İsê Suwar ile dünya olaylarını ve ihtilali konuşuyoruz:

Suwar, askeri alanda savaşçılığı ve demir gibi sert disiplini ile ün yapmıştır. Fakat, konuşmamız uzayıp kendisiyle tanışıklığımız arttıkça, politik bilgisinin ve Kürt milliyetçiliği konusundaki bilgili ve şuurlu inancının derinliği, beni şaşırtmıştı. Sosyal ve politik meseleleri tartıştıkça, daha bir içten dost ve arkadaş olmuştuk. Muavini eski bir assubaydı. **Remezan İsê** adındaki bu ihtilalci savaş ve milli meselenin tahlilin-

de, aramızda en sert görüleni idi. Bazı konularda kesin hükümleri vardı.

“Mesela” dedi. “Yalnız biz mi Kürdüz? 15 milyondan fazla Kürt, eğer sekiz yıldır patlattığımız tüfek seslerinden uyanmadılarsa, ne zaman uyanacakları?.. Her bir Kürt bize bir şişe penisilin yollarsa idi, büyük bir sıkıntımız halledilirdi hiç değilse.”

Kürt Milletinin düşmanları konusundaki görüşleri de, bu paralelde idi:

“Ben şahsen, savaşın ırkçı-faşist Arap hükümetleriyle aramızda (Yani Kürt halkıyla hükümet arasında) cereyan ettiği şeklindeki görüşe katılmıyorum. Bu, bir Kürt-Arap savaşıdır. Zira, sekiz yıldır peşipeşine üç hükümet darbesi yapıldığı ve sekiz defa da hükümet değiştiği halde, Araplar, her seferinde bizimle savaşmak için, dağlarımıza doğru saldırıyorlar.”

Kurtarılmış Kürdistan’ın Bahdinan Bölgesi eğitim sorumlusu **Şefik Mihamed Sadullah** (*İhtilalden önce eğitim müfettişliği yapan Şefik’in, bu konuşmanın yapıldığı tarihten takriben sekiz ay önce, 18 yaşındaki oğlu Arap askerleri tarafından feci bir şekilde öldürülmüştü*) buna şu şekilde itiraz etti:

“Hükümetler değiştiği ya da devrildiği halde, savaşın devam ettiği doğrudur! Fakat unutulmamalı ki, bunların hepsi gerici-ırkçı cuntalardan meydana gelen ve asla Irak halkını temsil etmeyen silahlı zorbalar. Bu nedenle de hem Kürt halkının ve hem de Arap halkının düşmanındırlar. Ne var ki, bu gerçeği Arap aydınları ile ilerici unsurları ya hiç anlamıyorlar ya da anladıkları zaman, artık işi ten geçmiştir...”

Ertesi gün, havanın daha müsait oluşundan istifade ederek, Kürdistan Gerillacıları’nın, 1962 baharında ilk büyük askeri zaferlerini kazandıkları **Geliye Spi** (Beyaz Vadi)’ye doğru yaklaştık. Bir yandan araziye tarif ederken, bir yandan da anlatıyordu Suwar:

“Barzanî’nin emrinde bulunan ana gruptan ayrıldığımız zaman

40 kişi kadardık. Zaxo köylerinden yapılan bazı iltihaklarla bu miktar 70 civarına yükseldi. Mayıs başında Zaxo'da bulunan Arap kuvvetlerinden bir alayın, Duhûk'ta bulunan iki başka alayla birleştikten sonra, **Muzûrê Jeri**'de bulunan Barzani'nin üzerine toplu bir saldırıya geçeceklerini haber aldık. Zaxo-Musul karayolunu kesen ve gördüğümüz gibi Zaxo merkezinden ancak 10 km. mesafede bulunan bu vadiyi tuttuk. Haberin doğruluğu halinde, düşmanı kurduğumuz pusuda perişan edeceğimize inanıyorduk. Tuttuğumuz mevzilerde tam üç gün üç gece bekledik. Artık ümidimizi kesmiş ve pusuyu kaldırmak için hazırlanıyorken, Arapların ileri harekete geçtiği haberi geldi.

Peşmergeler aslanlar gibi döğüştüler. Alayın tamamı savaş dışı edildi. Düşman 100'den fazla ölü vermişti. Biri yüzbaşı olmak üzere dört subay ölüler arasında idi. 303 kişiyi esir almıştık. Bir binbaşı, bir yüzbaşı ve iki de teğmen bu esirler arasında, ayrıca dört havan topu, 82 mm.'lik, ki ihtilale başladığımızdan beri ilk defa olarak havan topları elimize geçmekte idi, iki ağır makinalı, altı hafif makinalı, dört telsiz cihazı, bunlar da bizim için yeni idi, zira biz henüz telsiz kullanmasını bilmiyorduk ve bütün muhaberemiz ayağı çabuk peşmergeler ya da özel kuryeler vasıtasıyla yapılmakta idi, ve bol miktarda piyade tüfeği ile bizim için hakiki bir hazine değerinde olan cephane: 33 adet Rus yapısı askeri kamyonu ise, hiçbir işimize yaramıyacakları için, ateşe verdik.

Buna mukabil, bizim çeteden üç şehit ve bir de yaralı vardı.

Gerçekten de bu, kuvvetler arasındaki sayı ve malzeme oranın mukayese kabul etmeyen nisbetsizliğine rağmen, iyi hazırlanmış ve kazanılmış bir büyük askeri zaferdi. Bu zaferle beraber, ihtilalcilerin morali ve miktarı yükselirken, Arap askerleri arasında büyük bir korku havası esmeye başlamıştı.

"Peki, o kadar esiri ne yaptınız?" sualime, Suwar şu karşılığı verdi:

"Birkaç gün iyi muamele ederek, Kürtlerin geleneksel misafirperverliklerini savaş içinde dahi sürdürdüklerini kendilerine gösterdikten sonra, haklı olduğumuzu, demokratik bir Irak dahilinde,

Kürt milli haklarının istirdadı için savaştığımızı ve tekrar üzerlerimize geldikleri takdirde, öldürüleceklerini anlattık ve sonra da hepsini salıverdik.”

“Her zaman böyle mi hareket edersiniz?”

“Askerler için, genel olarak hep böyle davranırız. Yalnız Kürt asıllı olup da üzerimize gelenleri -eğer çaş ise yani paralı ya da parasız isteyerek üzerimize gelmişse, ki mutlak olarak haindir böyleleri- hemen peşmergelerin kendi aralarında kurdukları ihtilal mahkemesinde yargılar ve o anda da kurşuna dizeriz.

Subayları, daima esir olarak yanımızda alıkoyarız. Zira onlar şehirde tutuklanan partili kardeşlerimizin ya da yakalanan peşmergelerin mübadelesi için gereklidirler.

Bu arada, bir önemli nokta üzerinde durmak isterim: İhtilalin ilk zamanlarında, Parti, Arap ordusunda görevli bulunan Kürt asıllı erlerin, bize iltihak etmemelerini ve orduda kalarak, savaş başlar başlamaz panik yaratmalarını ve düşmanı teslim zorlamalarını tavsiye ediyordu. Oysa, Geliye Spi’de görüldü ki, öldürdüğümüz askerler arasında çok sayıda Kürt asıllılar da bulunmakta idiler. Bunun üzerine biz ve Parti, devamlı bir şekilde, mecburen askerlikte bulunan Kürtlerin ihtilalcilere iltihak etmelerini ilan ettik. Zira, böyle hareket et-mekle hem körükörüne ölmekten kurtuluyorlar ve hem de asıl vatani ve milli görevlerini, Kürtleri ve Kürdistan’ı kurtarmak uğrunda çarpışan peşmergelerin saflarında şerefle yerine getirmiş oluyorlardı.

Arap esirlerinin tamamını tutmamız ise, mevcut imkanlarımız muvacehesinde mümkün değildir. Serbest bırakıldıktan sonra, tekrar üzerimize saldırsalar bile, onlara ilk gün yapmış bulunduğu-muz iyi muameleyi unutmalarına ihtimal vermiyoruz.”

“- Nasıl yani? Tekrar sizinle savaşmak için geldikten sonra, daha önceki iyi muamelenin faydası ne?”

“- Çok basit. Bütün Arap askerleri biliyorlar ki, biz savaş esnasında en küçük bir merhamet göstermeden ver yansın ederiz, yani döğüşürken alabildiğine zalimiz. Fakat silahını atıp teslim oldu mu biri, artık o en değerli bir misafirimizdir. İşte bu nedenle, Araplar çoğu defa neden ve niçin çarpıştıklarını bilmedikleri ve hatta bazı-

ları da hükümetin tamamen haksız olduğunu anladıkları için, mutlak bir ölümü göze almaktansa, bize birkaç günlüğüne misafir gelmeyi -hem de bizim için son derece makbul bir hediye ile yani en azından bir tüfek ve 100 adet mermiyle mesela- tercih ediyorlar. Herhalde ne demek istediğim şimdi daha iyi anlaşılıyor...”

Geliye Spi Zaferini takip eden günlerde, bizzat Barzani'nin komuta ettiği peşmerge birliği, **Lomano** (Duhok-Suwaratuka arası)'da bir Arap tugayını darmadağın etti. 150 ölü, 200 yaralı ve üçyüzden fazla esir vermişti Araplar. Esirler arasında bulunan dört subaydan başka, peşmergelerin eline fazla miktarda cephane ve silahda geçmişti. Böylece Akre ve Şexan mıntıkasını da düşmandan temizliyen Barzani, bu bölgede teşkilatlandığı peşmergeleri, **Huse Mirxan**'la Mela Şin'in [kitabın orijinalinde **Mela Şin**'inin yazılmış-NM] komutasına bırakarak, kendisi beraberinde bulunan diğer peşmergelerle birlikte, Bıradost-Zagros ve Soran bölgelerine doğru, hareketine devam etti.

Amadiya Peşmergeleri Komutanı Eli Xelil ve ise Sûwar, yaz başlarında daha başka zaferler de kazandılar. Fakat şüphesiz bunların en önemlisi Batûfya Savaşı idi. Haziranın ortasında Zaxo'da bulunan bir tümen asker en seçkin birliklerini, Zaxo'nun 30 km. doğusuna düşen Batûfya nahiye merkezine doğru, yoğun topçu ve uçak bombardımanlarının desteği altında harekete geçirmişti.

İse Sûwar, bir yandan etraflarından tertip ettiği küçük bas-kınlarla düşmanın ilerlemesini mümkün olduğu kadar yavaşla-tırken, bir yandan da Geliye Sıpi'ye yerleştirdiği **Eli Eli**'nin komuta ettiği bir başka peşmerge birliği kanalıyla, Musul'dan gelebilecek takviyelerin yolunu kesmişti. 1000 kişiden ibaret Arap Birliği Batûfya'ya vardıktan sonra da, Zaxo-Batûfya yolu-nu kesti peşmergeler. Böylece düşman kuvvetleri ikiye bölün-

müştü. Batûfya'da bulunan Arap Birliği muhasaraya alındı.

Peşmergeler sayıca az ve donatım bakımından da geniş imkanlara sahip bulunmadıkları için, baskınlarla durmadan düşmanı tedirgin ediyor ve devriyelerini pusuya düşürerek öldürüyorlardı ve bu savaşta ilk defa Kürt ihtilalcileri, havan topunu kullandılar.

Çember her gün biraz daha daraltıldı. Musul'dan gelen bir takviye birliğinin Geliye Sıpi'de Eli Eli'nin peşmergeleri tarafından imha edildiğinin haberi gelince Arapların moralleri iyice bozuldu. Çemberin 42. günü Araplar Zaxo istikametine doğru çekilmeye başladılar. Günlerden beri bitmeyen bir azim ve sabırla bu günü bekliyen peşmergeler, merhametsizce yüklendiler Araplara. 1000 kişilik kuvvetin yarısından fazlasının cesetleri Batûfya'dan Zaxo'ya kadar uzanan yolun ve ilerleme esnasında Arapların inşa ettikleri müstahkem mevkiilerin (rabbia) önlerinde yatmakta idi.

Geliye Sıpi'de uğranılan bozgunundan sonra, Zaxo mıntıkasına tayin edilen binbaşı Mecit Sebavi, Bağdat'tan ayrılırken gazetecilere:

"Dönüşümde size ya eşkıya İse Sûwar'ın kellesini ya da kelepçeli olarak bizzat kendisini takdim edeceğim..." beyanatını vermişti. Arap binbaşısının aklına gelmeyen üçüncü ihtimal gerçekleşti: Mecit Sebavi, Batûfya'dan geriye doğru kaçarken, peşmergelerin kurşunları altında can vermişti.

Arap Kuvvetleri, öğünden sonra, artık bir daha Zaxo mıntıkasına giremeyeceklerdir. Ve yine Kürdistan ihtilali başladığından beri ilk defadır ki, bu bölgede (1962 Ağustos) gerillalar seyyar stratejik (devamlı yer değiştiren) durumdan kurtularak, sabit destek üslerinde, devamlı karargah kurabildiler.

Aynı yılın yaz aylarında, Kürdistan'ın batı ve güney batısında faaliyet halinde bulunan diğer gerilla grupları da, bir

yandan dahildeki hainleri temizlerken, bir yandan da hükümet kuvvetlerini her yerde yıpratıyorlardı. Zaxo mintikasının arındırılarak sabit bir destek üssü haline gelmesi, diğer bölgeler için, hem iaşe-ibate ve hem de peşmerge ikmalî bakımından, daha sonraki aylarda çok faydalı oldu.

Böylece 1962 yılı dolduğu zaman, Zaxo'dan Xaneqin'e kadar uzanan 35 000 kilometrekare yüzölçümünde bulunan dağlık ve tabii cografik engellerle güneye karşı korunaklı bulunan bir bölge, tamamen peşmergelerin kontrolüne geçmiş bulunuyordu. Kısa zamanda bir iç teşkilatlanmaya giden ihtilalci ordu, şöyle bir hiyerarşik kumanda zinciri kurmuştu:

8-10 peşmerge: 1 *dest*, 3 *dest*: 1 *pel* yani 24-30 peşmerge. 3 *pel*'in birleşmesinden bir *leq* oluşuyordu (70-100 peşmerge) zamanla, peşmergelerin sayısı çoğalıp donatımları da kısmen giderildikçe, 3 *leq*'ten meydana gelen birliklere *batalyon* (250-300 peşmerge) ve 3 *batalyon*'un birleşmesinden meydana gelen birliğe de *hêz* adı (800-1000 peşmerge) verilecektir.

Özetlersek; 1961 Sonbaharında çoğunluğunu Barzanların ve KDP militanlarının teşkil ettikleri küçük bir gerilla çekirdeği, Mıstefa Barzani'nin etrafında bulunmaktadır. Yarısı silahsız olan bu çekirdek, ilk önce, 5-6 bin kilometre karelik bir alan (Gerilla sahası) içerisinde harekete geçmiş ve müsait pozisyonlarda düşmana bindirmiştir.

İhtilalin başlamasından önceki iki yıl zarfında, 1958 Temmuz ihtilalinin yarattığı ortam içerisinde, parti militanları tarafından kısmen hazırlanmış bulunan köylüler, Mıstefa Barzani'nin adının taşıdığı büyük tarihi prestijinin de tesiriyle, zaman geçtikçe peşmergenin gelişip serpildiği temel ortam olmuştur. Milli demokratik hedefler konusunda, ihtilalle birlikte ve özellikle ihtilal içinde gittikçe şuur kazanan yani politize olan köylü kitleleri, zamanla aksiyonun gerektirdiği vasıfları

da -özellikle ağzını sıkı tutmasını, sabotaj hareketlerine katılmasını, düşmandan haber almayı ve fakat ona yanlış bilgi vermek gibi- kazanarak ihtilalin yegane destek mihrakları olmuşlardır. Böylece bir yandan ana gerilla grubu, yeni gerilla odakları doğurup büyürken, ilk kez Zaxo ve Amadiya civarında sahip olunan sabit destek üsleri (kurtarılmış ve arındırılmış bölge) ihtilalin yerleşmesine etkili olacaktırlar.

Şüphesiz, biz bu mütevazı incelemenin dar hudutları içerisinde, Irak Arap ordularının giriştiği askeri kampanyaların geniş teferruatını ve çarpışmaların hepsini vermeyeceğiz. Bunun, gelecekte Kürdistan'ın geniş tarihini kaleme alacak tarihçilere bırakalım -bununla beraber ilerde yeri geldikçe diğer askeri kampanyaların en önemli savaşlarından söz edeceğiz ve 1962 yılı Bağdat'ına dönelim.

“KUZEYİN AYRILIKÇI ASİLERİ”

Irak'ın Arap komünistlerini, Kasım, daha önce adım adım hazırladığı tuzığa düşürmekte fazla bir zorluk çekmedi. Önce onları milli ve gayri milli (enternasyonalist) olarak ikiye böldü. Sonra da, kendisine en yakın bulduğu iktidar heveslilerine, kabinesinde yer verdi.

Eylül 1961'de hükümet askeri birliklerini Kürdistan'a sürdüğü zaman, komünistler tam bir çözülme ve şaşkınlık içinde, tarihi fonksiyonlarını yitirdiler ve diktatörün kanatları altına biraz daha sıkışarak yerleştiler. Beynelminel tavsiye formlerine ve zamanın değişebilen şartlarına motamot uymayan “pratik” yeni siyasi-sosyal eylem metodları bahis konusu olduğu zaman, şaşırıp gerici bir çizgiye ve ekseriya da ırkçı-milliyetçi iktidar gruplarının emrine girenler, şüphesiz yalnız

Irak komünistleri değildirler. Özellikle az gelişmiş ülkelerin çoğunda ve bu arada dahili milli çelişkinin açıklıkla ortaya çıktığı Türkiye ve diğer Arap ülkelerinde de, bunun tipik örnekleri vardır:

Çağımızın bazı komünist partileri ya da grupları gibi, bunlar da temelini köylüye dayandıran milli demokratik muhtevalı hareketlerin meşruiyeti ve başarı şansı hususunda, iki ana yanılığa düşmüşlerdir.

Türk ve Arap bağımsızlık hareketleri, eski Osmanlı paşalarının mihveri etrafında toplanan cunta gruplarının inhisarına girdiği zaman bile, buna sessizce boyun eğmişlerdir. Hatta iktidar nimetlerini bu cuntalarla paylaşmak hırsını yenemiyen bazı oportünistler, sosyalist terminolojiden örülmüş bir kafftanla, bu cunta iktidarlarına bir de ilerici ideoloji sunmak zorlamalarına girişmişlerdir. Bu arada ortaya çıkan dahili milli çelişki esnasında da -Kürt Millet Hareketleri'nin boğulması ve asimilasyon uygulamaları- bu solcu baylar, ırkçı-faşist iktidarlara rahatlıkla alet olmuşlardır.

İkinci yanılığ da, menşeyini yukarıdakinden almaktadır. Türk ve Arap halklarının cunta iktidarlarının boyunduruğuna altına girmesine boyun eğen ya da bu iktidar yağmasına ortaklık eden Türk ve Arap solcuları, dahilde ezilen bir başka milletin Türk ve Arap milli imtiyazlarına karşı çıkmasını reddetmişti. Onlara göre, böyle bir çelişki, ancak komünist partisinin dirije edeceği bir hareket sonunda gerçekleştirilebilecek halk iktidarı zamanında, çözüm yolu bulabilir. Bir başka deyişle, Kürt milletin mevcutiyetini ve milli haklarını istimal etme hakkını kabul eden solcular bile, kendileri iktidara gelinceye kadar, Kürt halkının bu isteklerinden vazgeçmesini ve mutlak olarak kendilerini desteklemelerini tavsiye etmekle yetinmişlerdir.

1956 yılında, Irak Komünist Partisi (IKP), yukardaki iki

yanılgıyı aşan bir çıkış hareketi yaptı:

“**Müşterek Mücadele**”, Kürt milletinin, Kürdistan toprakları üzerinde, Bağımsız Kürt Devleti kurmalarını sağlayabilecek şartların ve eylem şekillerinin hazırlanmasına yardım edecek şekilde tanzim edilmelidir.⁽⁶⁴⁾ Kürt milliyetçilerine bu teklifle müşterek mücadele konusunda yanaşan aynı komünistler ki Kürt milliyetçilerinin kendilerinin dahi, milli haklarını istimal konusunda, dahili otonomi idaresinin gerçekleştirilmesi ötesinde, böyle bir hedefleri olmamıştı. 1961-1962’de hiç sıkılmadan diktatörün empoze ettiği politik çizginin içine girdiler ve Kürt halkının toptan imha edilmesi için girişilen jenosid katliamlarının suç ortağı oldular.

1961-1962 Irak komünistlerinin yayınladıkları makalelerde ve verdikleri demeçlerde şu başlıklar dikkati çeker:

“*Kuzeyin ayrılıkçı asileri!*” “*Amerikan emperyalistlerinin sıçrama tahtaları!*”, “*Cento’nun ve Kürt derebeylerinin kuklaları!*” vs.

Hiç kuşkusuz, Kürt Millî Direnme Hareketi’ni bu şekilde tavsif eden ve bu tip iddialar ortaya atan mantık, eğer sulandırılmış patolojik beyinlerin mahsulu değilidiyse, çok aşağılık bir oportünizmin mahsulü idi. Jurnal ve saçmalık konusunda her türlü ölçüyü kaçıran Irak Arap komünistleri, Kasım’ın avukatlığını yapmak için milletler arası arenada da boy gösterdiler: 1962 mart’ında IKP sözcüsü **Sadi Ali**, “*Le Nouvelle Revue International*”de şunları yazdı: “*İki şeyi net olarak birbirinden mutlaka ayırmak gerekir: Bir yandan Kürtleri Irak hükümetine karşı desteklemek için kesif çaba harcayan emperyalist güçlerin faaliyetleri. Diğer taraftan kendilerini korumak bahanesi altında hükümet kuvvetlerine karşı halkı tahrik eden Barzanlılar.*”

1956’larda, sırf Bağdat Paktı ve ABD’ye karşı yürütülecek bir mücadelede, Kürtleri ön saflara doğru (bağımsızlık vaadiy-

le) itmek istiyen Irak komünistleri bu kez sosyalist dürüstlükle bağdaşmasına imkan bulunmayan bir oportünist kombinezona angaje olmuşlardı. Daha önce Kürt düşmanı olduğunu ilan ettikleri Bağdat Paktı'nın bir devamı olan Cento'yu ve paktın üyelerinin koruyucusu olan ABD'ye Kürt halkının tahrikçileri ve destekleyicileri olarak nitelendirmekte idiler!..

Irak Komünist Partisi'nin bir diğer sözcüsü **Ali Cabbar**, Kürdistan'da ordu taramalarının en hayasızca devam ettiği günlerde, Kürt mücahitlerini silahlarını teslim ve hükümetin emrine girmeye(!) davet ederken, şu gerçeği göstermekteydi:

“Biz komünistlere göre, Ortadoğu emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmadıkça, Kürt problemi her hangi bir çözüme bağlanamayacaktır.”

Açıkça görüldüğü gibi, Kasım, Irak'ta bütün demokratik kuruluşları ayakları altına alır ve açıkça Kürt halkına karşı ırkçı-Arap ordularını kullanırken ve dahili despotizmin en aşağılık örneklerini, “anti emperyalist” politikasının maskesi altında (*ki dış politikada güttüğü anti-emperyalist sözde tutumun da hiçbir garantisi yoktu ve her şey diktatörün keyfine bağlı idi*) yürütmeğe çalışırken, bu sözde ilericileri bol bol kullanabilmişti.

Kasım paralelinde, Kürtleri itham eden bir başka makalede ise, şu satırlar okunmakta idi:

“Cento ajanları ve petrol kumpanyaları durumdan yararlanarak ve Kuveyt'teki Britanya Kuvvetleri'ne dayanarak, Uydu bir Kürt Devleti yaratmak üzere, Irak Devleti'ne karşı silahlı ayaklanma hareketine geçmişlerdir(!)”⁽⁶⁵⁾

Bir hükümet, çözmekten aciz olduğu bir dahili meselede orduya başvurdu mu, işi bitmiştir. Zira bu ordu, mutlak şekilde teröre başvurarak ve çoğu zamanda başarısızlıklarının ya da kızgınlığının -teröre alet edilmenin zımnı kızgınlığı- hın-

cını hükümetten alacaktır. Hele, çeşitli sosyo-ekonomik nedenlerle iktidar üzerinde mutlak olarak ağırlığı bulunan az gelişmiş ülkelerin orduları için, bu yargı öncelikle ve kesinlikle geçerlidir.

1960 Nisanında, içine düştükleri dahili bunalımdan kurtulamayan **Adnan Menderes** ve arkadaşları, örfi idare ilan etmek suretiyle, orduya başvurdular. Kısa bir müddet sonra, bu vesileyle siyasi iktidar üzerindeki ağırlığını daha da yakından anlayan ve müsait ortamın yarattığı faktörleri de kullanan ordu, bir cunta grubu kanalıyla, **iktidara el koydu**.

1961 Eylülünde, **Kasım ve Irak komünistleri, Kürt halkının temel demokratik milli isteklerini kanla boğmak için orduyu sürdürdüler Kürdistan'a**. Bir buçuk yıl süren savaşlardan netice alamıyan ve Kürt İhtilalci Halk Ordusunun karşı hücumlarıyla şaşkına dönen ve morali iyice bozulan Irak Ordusu, 8 Şubat 1963'te, Bağdat'ta bütün öfkesini Kasım'dan ve onun iktidar ortaklarından aldı.

Günlerce süren ve aslında, niçin neden öldürüldükleri dahi anlaşılamıyan binlerce masum (*Verilen rakamlar 5000-10 000 arasında değişmektedir*) insan, bu "Komünist Avı(!)"ında, gerici Baas kurşunları altında can verdi. Böylece, yeni cuntanın Baas iktidarı, Bağdat'ta kan banyosu yaparak, iktidara el koymuş bulunuyordu.

2. ASKERÎ KAMPANYA (Baas'ın 1. Kampanyası) KÜRT İHTİLALCİLERİNİN MEMORANDUMU

Darbeciler, Kürt meselesi hakkında, önceden kararlaştırdıkları planı adım adım geliştirdiler. Buna göre; iktidarı aldıkları ilk günden itibaren, Kürt ihtilalcilerine karşı sempatik

davranacaklar, dahilde iktidarlarını sağlamlaştırdıktan ve dış destek te sağladıktan sonra, **Kürdistan'a saldıracaklardı.**

Baas darbecilerinin Bağdat'tan gönderdikleri sulh mesajlarına ve Kürt milli haklarını demokratik bir Irak bütünlüğü içinde tanımaya hazır bulunduklarını bildiren sözlerine pek inanmamakla birlikte, Kürt ihtilalcileri arasında "*Yeni hükümete bir şans tanınması gerektiği...*" tarzındaki görüş, galip geldi ve "ateşkes"ildi. "Ateşkes"i takip eden günlerde, bir Kürt delegasyonu Bağdat'a davet edildi ve günlerce süren görüşmeler aldı yürüdü.

Bu görüşmelere esas olmak üzere, 24 Nisan 1963 tarihinde, Kürt ihtilalcileri, Baas cunta hükümetine bir memorandum sundular. Bu memorandumda, ihtilalciler Irak Kürdistanı için talep ettikleri milli demokratik haklar ve milli otonominin gerçekleştirilmesi konusunda yapılacak uygulamaların detaylarını, sunmakta idiler. Memorandum takdim bölümünde, meselenin tarihi konumu yapılmakta ve daha sonra ise, **otonomi idaresinin; Irak'ın bütünlüğü içerisindeki işleyiş tarzı hakkında gerekli detaylar yer almaktadır.**

Biz bu teksti aynen, Türkçeye çevirerek, kitabımızın bu bölümüne alıyoruz:

24 Nisan 1963'te Kürdistan'ın geleceği konusunda yapılan müzakerelere esas olmak üzere, Irak hükümetine sunulan;

KÜRT MEMORANDUMU

"Giriş:

İslamiyetin zuhurundan günümüze kadar, Arap ve Kürt halkları arasındaki karşılıklı münasebetler günden güne kuvvetlenerek, bu iki milletin kardeşçe bağlarla birbirlerine bağlanmalarını intaç etmiştir. Ve bizler, Araplarla Kürtlerin, samimi olarak karşılıklı fe-

dakârlıklarla bir arada yaşamalarının de-vamını da, ancak bundan böyle, bu tarihi gerçeklerin temeli üzerinde, bir arada yaşamalarını mümkün kılacak şartların, yeniden inşasında görmekteyiz. Halklar arasındaki en üstün bağlar, münhasıran bu halkların serbest iradelerinin sonucu olarak vücut bulmuş bir kardeşçe birliğin çerçevesi içerisinde meydana gelirler. Sadece böyle bir birliğin gelişme, yaşama ve pekişme şansı olabilir. Kuvvete dayanan bir eritme (asimilasyon) ya da yok etme (jenosid) zorlaması, yeni yeni ihtilafların, problemlerin ve halklar arası güvensizliğin doğmasından başka, hiçbir işe yaramaz. Ancak halkların serbest rızalarıyla kurulmuş bir birlik, bu birliği teşkil eden halklar, tastamam ve samimi bir şekilde, karşılıklı olarak birbirlerinin demokratik milli haklarının, bu birliğin genel kadrosu içerisinde serbestçe kullanılmasını engellemedikleri takdirde, kardeşçe bir temele oturabilir.

İnsanlık tarihi, milletlerin serbest rızaları ile kurdukları birliklerin (birleşmelerin), kuvvet zoruyla gerçekleştirilen ilhaklardan ya da kendi içinde kaba kuvvet yoluyla eritme ve yok etme politikasından çok daha fazla kuvvetli ve çok daha fazla sağlam temellere oturmuş bulunduğunu ispat etmektedir. Birincisi, yaşar ve gelişir. Oysa diğerleri yani kaba kuvvet yoluyla ve halkların serbest rızası hilafına yapılan ilhaklar ve asimilasyon uygulamaları, tükenmek ve günün birinde yok olmaktan öte, herhangi bir şansa sahip değildir.

Yine tarih, bir devleti teşkil eden halkların serbest iradeleriyle birleşmeleri halinde, birliklerinin daima kuvvetli bir şekilde yaşadığını ve bu tip birliklerin teminatının da, bizzat o halkların kendi gücü olduğunu göstermektedir. Böyle bir birlik inkişaf edebilir, çiçeklenebilir yani müsbet yönde ve komplikasyonsuz (ihtilatsız) olarak devam edebilir.

Aksine olarak, şayet çok milletli bir devletin birliği, iltihaklar ya da asimilasyon temeli üzerinde kurulmuşsa, bu birlik daima zayıf kalmaya, pamuk ipliğine bağlanmaya ve günün birinde çökmeye mahkumdur.

Modern devlet gerçeği, dahilde federal bir esasa müstenit millî otoritenin, dahilde yaşayan kardeş halklardan her birinin kendi po-

litik, ekonomik, kültürel ve sosyal öz işlerine bizzat kendilerinin sahip olmalarını, bu birliğin devamında en sağlam ve en ölümsüz garantiyi teşkil ettiğini ispat etmektedir.

Bu tip bir milli birlik, birliğin esasını teşkil ve çok sağlam bir temel üzerindeki formasyonunu temin eder.

Biz, birçokları arasından; İsviçre, Yugoslavya, Çekoslavya, Hindistan ve Nijerya federasyonlarını, bu federasyonların birliği içindeki halkların eşit haklar ve karşılıklı kardeşçe saygı ve milli çıkar esasına uygun bir şekilde ve bu halkların serbest rızalarıyla kurulmuş bulunduklarına misal olarak verebiliriz. Şüphesiz bu tip karşılıklı milli çıkar esasına uygun bir şekilde kurulmuş, daha başka örnekler de sayabiliriz. Ancak, bizce asıl dikkate sunulması gereken nokta, serbest rızalarıyla birlikte yaşamaya karar vermiş milletler, bu tip birlik tarzını, en üstün ve ilerici birer demokratik hareket olarak kabul ve telakki etmişlerdir.

Böylece, bir birleşik devlette yaşayan kardeş milletlerden her birinin, kendi milli haklarını kullanmak üzere teşkil olunacak yasama ve icra organlarında temsili, sadece bu devletin birliğini harmonize (uyumlu) etmekle kalmamakta, fazladan olarak bu birliği teşkil eden milli parçalardan her birinin, birliğin geleceği konusunda müsbet olarak, daha da kararlılık kazanmasını sağlayacaktır.

Bu gerçeklerin ışığında diyebiliriz ki, Kürt halkının temel ve haklı isteklerinin gerçekleştirilmesi için, burada, Irak hükümetine teklif ettiğimiz planın kabul edilmesi, Irak Halkları Birliğini, bu halkların karşılıklı samimiyeti ve mutluluğu üzerine bina edecek ve aynı zamanda Irak birliğinin ana esprisini teşkil eden Arap ve Kürt kardeşliğinin de kesin bir doğrulanmasını ifade edecektir.

Biz, halihazırda iktidarda bulunan Irak hükümeti yetkililerinin ağızlarından düşürmedikleri sloganları yani halkların kendi kaderlerini kendilerinin serbestçe tayin hakkı (oto-determinasyon) ve de Arap-Kürt kardeşliği gibi ideolojik prensiplerini tatbik edeceklerini ve ancak bu hakkın bir tekrarı olan planımızı kabul edeceklerini umarız."

Memorandumun ikinci bölümünde, Kürt ihtilalcileri, Kürdistan'a verilmesi gereken "Dahili Milli Otonomi" konu-

sunda şu teklifleri yapmaktadırlar:

I. Irak Cumhuriyeti, eşit haklara sahip iki başlıca milletten yani Araplarla Kürtlerden meydana gelen bir birleşik devlet olmalıdır.

II. Irak Anayasa'sı Cumhuriyetin yüksek yasama organına, cumhurbaşkanlığına ve hükümetin teşkiline ilişkin kayıt ve detayları açıkça ihtiva etmek zorundadır.

Aynı zamanda Anayasa, Kürdistan'daki Kürt halkının milli haklarını kullanabilmelerine imkan verecek olan yasama, icra ve adli organizasyonların kuruluş şeklini gösteren maddeleri de kapsamalıdır.

III. Aşağıdaki maddeler merkezi hükümetin yetkisi dahilindedir:

- 1) Devlet başkanlığı
- 2) Dış işlerini ihtiva eden,
  - a) Diplomatik, konsolosluk ve ticari temsilcilikler
  - b) Milletlerarası antlaşmalar ve anlaşmalar
  - c) Birleşmiş Milletler
- 3) Savaş ilanı ve barış kararı
- 4) Para ve emisyon (piyasaya para çıkarma)
- 5) Petrol işleri
- 6) Gümrükler
- 7) Limanlar ve milletlerarası hava alanları
- 8) PTT hizmetleri
- 9) Demiryolları ve başlıca kara yolları
- 10) Vatandaşlık işlemleri
- 11) Milli bütçenin tanzimi
- 12) Radyo ve televizyon santrallerinin yayını
- 13) Atomik enerji

IV.

1) Kürt halkı, kendi milli haklarını, Kürdistan'da oturanların serbest, gizli oy ve tek dereceli seçim yoluyla seçtiği parlamentonun tayin ettiği bir icra konseyi vasıtasıyla kullanır.

2) Milli Hükümet (Mahalli Kürt Hükümeti) II. Maddeye uygun olarak, aşağıda gösterilen işlerden sorumludur:

- a) Adliye
- b) Dahili işler

c) Öğretim ve Eğitim

ç) Halk Sağlığı

d) Ziraat

e) Tütün

f) Belediye İşleri

g) Çalışma

h) Sosyal işler

i) Gelişme Planlaması ve Hayvancılık

j) Özel şekilde merkezi hükümetin görevleri arasında sayılmamış diğer bütün işler.

3) Yasama Organı, yukardaki II. madde'de zikredilen hakları, çıkardıkları kanunlara uygun olarak icra edecektir. Yasama Organı (Parlamento) aynı zamanda İcra Konseyinin (Mahalli Hükümet) başkanını da seçecek ve gerek icra Konseyi Başkanına ve gerekse icra Konseyi Üyelerine, itimatsızlık beyan etmek hakkını mahfuz tutacaktır.

4) İcra Konseyi, iktidarını, yukardaki 2. maddeye göre kurulmuş bulunan milli organizasyonlar kanalıyla, yasama organı ya da Kürdistan ile ilgili olarak merkezi hükümetin yayınladığı kanun ve kararnamelere uygun olarak, icra edecektir. İcra Konseyi, aynı zamanda, Kürdistan'ın memurlarını, idari organizasyonlarını ve diğer hizmetlerini tayin ve tanzim hakkına sahip olacaktır.

V. Kürdistan'ın milli organizasyonlarının finansmanı, şu yerlerden sağlanacaktır:

1) Kürdistan'da toplanan vergi, narh ve mahalli kaynaklardan,

2) Irak genel nüfusunun sayısına oranla, Kürdistan'ın nüfus sayısı oranında, Kürdistan'ın hissesi, şu yerlerden;

a) Petrol gelirlerinden

b) Gümrüklerden

c) Hava alanlarından

d) Limanlardan

e) Kambiyo ve milli bankalardan

f) Demiryollarından

g) PTT hizmetlerinden

Aşağıdaki yerler için yapılmış harcamalar çıkarıldıktan sonra;

- a) Başkanlık
- b) Savunma
- c) Dış İşleri
- d) Uzmanlıklar

e) Petrol Bakanlığı'nın, PTT ve Liman hizmetlerinin masrafları; Irak'ın genel nüfus sayısı oranına nisbetle ve demiryollarıyla karayollarının Kürdistan Bölgesindeki uzunluklarının, Irak'ın tamamına olan oranı nisbetinde,

3) Merkezi Hükümetin aldığı dış yardımlarla istikrazlardan, Kürdistan'ın hissesi keza aynı şekilde nüfus sayısı oranında

4) Dahili istikrazlar, askeri olmayan istikrazlar veya münhasıran Kürdistan'a tahsis edilen yardımlar.

5) Tütün, hayvancılık ve ormanlara ait ithalattan

6) Irak'ta teşkil olunacak kuruluşlar, projeler ve kamu hizmetleriyle ilgili idari kurumların masrafları, Kürdistan ve Güney Irak arasında, nüfus oranları nisbetinde dağıtılır ve keza ayrılacak tahsisatlar da bu esas üzerinden tesbit edilir.

VI. Irak Kürdistan'ı; Süleymaniye, Kerkük, Erbil vilayetleriyle bu vilayetlerin hudutları içerisinde bulunan kaza, nahiye ve köylerinin tamamından; Musul ve Dıyala vilayetlerinin ise, Kürt halkının çoğunlukta bulunduğu kaza, nahiye ve köylerinden meydana gelir.

VII. Irak Cumhurbaşkanı yardımcısı Kürt olacak ve Cumhurbaşkanının seçildiği usulle Kürt halkı tarafından seçilecektir.

VIII. Anayasa, Kürdistan Bölgesinde kültürel, ekonomik ve idari tüm milli hakları ve bunlara ilişkin mahalli otonomiye garanti etmek zorundadır. Aynı şekilde Türkmen, Asuri ve Ermeni gibi cemaatlerin etnik-dini azınlık hakları ile Arap ve Kürtlerle tamamen eşit seviyedeki vatandaşlık hak ve görevleri de anayasal olarak garanti edilmelidir. Azınlıkların kendi nüfus oranları nisbetinde gerek yasama ve gerekse icra organlarında temsil edilmesi de Anayasa'da yer alması gereken haklar arasında olmalıdır.

Memorandumun son bölümü, "Genel Kayıtlar" başlığını taşır. Bu başlık altındaki teklifler şöyle sıralanmaktadır:

1) Kürt halkı, genel Irak nüfusuna oranı nisbetinde, bir millet-

vekili kontenjanı ile merkezi parlamentoda temsil edilecektir.

2) Aynı nüfus oranına uygun bir sayı ile, Kürt halkını temsil eden bakanlar, merkezi hükümette yerlerini alacaklardır.

3) Merkezi hükümet bakanlıklarının her birindeki memurların sayısı da aynı orana göre olacaktır.

a) Bağdat Üniversitesine ve bütün yüksek enstitülere, Kürt nüfus sayısının Irak genel nüfus sayısına oranı nisbetinde Kürt öğrenci alınacaktır.

b) Hükümet her yıl, kendi ya da yabancı kaynakların tahsis ettiği burslarla, münhasıran bu iş için verilen dış yardımlardan, nüfus sayısı oranında Kürdistan'dan dışarıya öğrenci gönderilecektir.

4) Genelkurmay Başkanının yardımcısı Kürt olacaktır.

5) Irak Ordusu mevcut adımı muhafaza edecektir. Bu adım değişmesi halinde, Kürtlerden müteşekkil askeri birlik 'Kürdistan Silahlı Kuvveti' adını alacaktır.

6) Kürdistan'ın erkek gençleri, Kürtlerden müteşekkil bir askeri birlikte askerliklerini yapacaklardır. 'Millî sebepler' nedeniyle görevlerinden uzaklaştırılmış bulunan tüm subay ve assubaylar görevlerinin başına yeniden döneceklerdir.

7) Askeri okullara, polis kolejlerine, harp akademilerine, pilot kurslarına ve diğer tüm askeri kuruluşlara, Kürdistan'ın nüfusunun genel Irak nüfusuna oranı nisbetinde öğrenci alınacaktır.

8) Merkezi hükümet, Irak Cumhuriyeti'ne karşı herhangi bir dış saldırı ya da gerçek bir dış tehlike bahis konusu olduğu zaman, Kürdistan'a tamamlayıcı askeri kuvvet sevk edebilir. Diğer hallerde, Kürdistan Yasama Meclisi ve icra Konseyi ile mutabakata varmak zorundadır.

9) Kürdistan dahilinde, merkezi ordunun müdahalesini gerektirebilecek herhangi fevkalade bir durum meydana geldiği takdirde, merkezi ordunun şevkinden önce ya Kürdistan Yasama Meclisinin mutabakatı alınmalı ya da Kürdistan İcra Konseyi böyle bir teklifte bulunmalıdır.

10) Gerekçesi ne olursa olsun, merkezi yasama organı, Kürt millî ve demokratik haklarının serbestçe istîmalini kısıtlayan, sınırlayan ya

da ortadan kaldıran herhangi bir kanun veya kararname çıkaramaz.

11) Kürdistan'da örfi idareyi, savaşı ya da gerçek ve ciddi bir dış tehlikenin varlığını ilan edebilmek için, Kürdistan'ın Yasama Meclisi'nin mutabakatı şarttır.

12) Kürdistan'da geçici bir icra konseyi kurulmalı ve merkezi hükümette bulunan Kürt Bakanlarından en az biri de bu konseyde görev almalıdır. Yasama Meclisi seçimleri, bu Geçici İcra Konseyi'nin teşkilinden itibaren geçecek en geç dört ay zarfında yapılmak zorundadır. Yasama Meclisinin toplanmasıyla, Geçici İcra Konseyi'nin görevi sona erer.

13) Merkezi Hükümetlerin baskı kuvvetleri tarafından, iç savaş müddeti içerisinde, Kürdistan'da meydana getirilmiş zarar ve ziyanların, tam adalet ölçüleri içinde ve en seri vasıtalarla telafisi dört ayı aşmayan bir zaman zarfında gerçekleşmelidir.

14) Irak milli uyruğunun Arap milli uyruğu haline dönüşmesi halinde; doğum kayıtları, nüfus hüviyet cüzdanları, pasaport gibi dokümanlar, şayet bunları taşıyan vatandaş, Kürdistan'da oturuyorsa, "Kürdistanlı" ya da oturmadığı halde Kürt orijinli ise, "Kürt" özel kaydını taşımak zorundadır.

15) Şayet Irak Bayrağı ya da Irak Devletinin amblemi değişecek olursa, bunların berbirinde Kürtleri temsil eden birer sembol bulunmalıdır.

PAN-ARABİZM TAM BİR İSTERİ KRİZİ GEÇİRİYOR!

Kürt İhtilali'nin başladığı tarihten günümüze dek, birbiri arkasından düşen ve de düşükleri izleyen hükümetler, hep aynı kör inadı ve siyasi basiretsizliği ısrarla sürdürmüşlerdir. Bağdat'ta cumhurbaşkanlığı köşküne yerleştiklerinin ilk saatinden itibaren vermeye başladıkları demeçlerde, hep şu tekerlemeler yer almıştır:

“Irak’ta hiçbir zaman bir Kürt milli hareketi ya da ihtilali mevcut olmamıştır!”, “Kuzey’de basit bir bölgesilik ve ayrılıkçılık hıyaneti söz konusudur!”, “Bu kanun kaçaklarını teşvik ve destekleyen büyük ejderhanın üç başı vardır: Emperyalizm, Siyonizm ve Gericilik, (bu sonuncusu daha çok feodal unsurların rolünü belirtmek için kullanılmıştır!)”

Kasım’ın devrilmesinden ve Irak komünistlerinin 1963 Şubat’ında toplu bir katliama tabi tutulmasından beri, Kürtleri desteklediği iddia edilen üç başlı dev’e bir yeni baş daha eklenmiştir: **Komünizm**.

Bu hasta mantıktan ve bu donmuş yalancılık tekerlemelerinin tüm gerçeklere gözlerini ve kulaklarını tıkayan Arap palavracıları, kendilerinden başka herkesi kör ve aptal yerine koymuşlardır.

Oysa, 1962 Eylül’ünde **M. Dana Adams Schmidt**’in *New-York Times* Gazetesinde yayınladığı ve *Barzani ile Kürt Gerillacılarını* anlatan ünlü röportajı, 10-11 Ekim 1962 günlerinde İse Suvar’ın komutasındaki bir Kürt Gerilla Birliğinin Ain Zallan Petrol Pompası istasyonuna karşı giriştikleri spektaküler (ki bu istasyonu tamamen yok eden yangının alevleri Suriye’den ve Türkiye’den de seyredilmiştir..) sabotaj hareketi.. Ve bu hareket esnasında, petrol uzmanı ve işletme şefi İngiliz **M. Dankworth** ile Amerikalı yardımcısı, gerillacılar tarafından esir alındıktan sonra, ancak diplomatik aracılık ve majesteleri hükümetinin özel ricasıyla iade edilmişlerdi.

Böylece, daha 1962 yazından itibaren, dünyanın birçok ajans haberlerinde, gazeteleriyle dergilerinde ve Avrupa televizyonlarında, Kürdistan ihtilali geniş yankılar yaratmış idi.

1963 yılı başında, hükümetin müzakere teklifi üzerine kesilen “ateş”, aradan altı aylık bir zaman geçtikten sonra, 10 Haziran 1963 günü, yeniden başladı.

“Ateşkes”in devam ettiği müddet zarfında, Kürt ihtilalcilerini oyalyarak hazırlıklarını tamamlayan faşist Baas hükümeti, 9 Haziran akşamı, Bağdat radyosundan, bir ültimatom yayınladı: Bunda, emperyalistlerin ve Siyonistlerin ortağı(!), vatan haini(!) Kürt ayrılıkçılarının(!) yirmi dört saat içerisinde, kayıtsız-şartsız ve silahlarıyla birlikte teslim olmaları.. aksi halde bütün hainlerin merhamet gösterilmeden yok edilecekleri ifade edilmekte idi.

Ertesi sabah, Arap şovenizminin ve faşizminin en aşırı ucu tarafından sevk ve idare edilen ve beyinleri iyice yıkanmış kurduran ırkçı sürüleri, birkez daha Kürdistan’a saldırdılar. Kürt ihtilalcileri; kadını, yaşlısı, çocuğu ve tüm Kürt halkıyla, bu barbar saldırılara cesaretle karşı koydular. Saldırı, 1962 yazında süren savaşlar sonunda kurtarılmış bulunan Kürdistan’daki ihtilal üslerinin hepsine birden ve aynı anda başlamıştı: Napalm bombaları... Yoğun topçu ateşi... Ve tankların desteğinde yürüyordu Arap Baas sürüleri...

Bütün Arap tarihinde, denebilir ki, 1963 baharıyla yazı derecesinde, **Pan-Arabizm ırkçı faşizmi**, şuursuz bir isteri krizine yakalanmıştır:

Suriye, büyük bir askeri birliğini, fiilen çarpışmak üzere, Irak Arap Ordusu’nun yardımına yolladı. Hemen arkasından Yemen ve Cezayir de aynı askeri yardım teklifini, **tantana** ile tekrarladılar.

Cezayir’in FLN organı *El-Mücahid*, 13 Temmuz 1963 günkü sayısında şunları yazdı:

“*Kürt hareketi, Kuzey Irak’ta bir petrol mirası yaratmak amacıyla, ırkçı-şovenizm(!) tarafından tahrik olunan bir aşiret hareketidir...*”⁽⁶⁶⁾

Temmuz 1963 başlarında Bağdat, Suriye, Yemen, Cezayir ve Arap basınında yer alan gazete manşetlerinden şöyle bir-

kaçını rasgele alalım:

“Ayrılıkçı Hainler!” “Aldatılmış Eşkiyalar!” “Siyonizmin, Emperyalizmin ve Toprak Derebeylerinin Maşaları!” “Arap Adaletinden Kaçan Komünistleri Koruyan ve Saklayan Kanun Kaçakları!” “Sapık ve Terörist Kasım Diktasının Eski Suç Ortakları!”

Rastgele alınmış bu başlıklardaki korkunç çelişkiler, perişanlık ve Kürt ihtilalcileriyle başa çıkamamış Arap şovenizminin beyinsiz kudurganlığı, hemen göze çarpmaktadır.

Tam bu noktada, bir arkadaşımın sık sık tekrarladığı şu yargısı geliyor aklıma:

“Maalesef” demişti, “az gelişmiş ülkelerin her şeyleri gibi, aydınları ve sosyalistleri de, gerek mantalite ve gerekse entellektüel dürüstlük itibarıyla, az gelişmişlerdir. Özellikle de ezen ve ezilen milletler meselesinde, Lenin’in ve Asyalı büyük ihtilalcilerin söyledikleriyle ihtilalci davranışlarından, bu bayların büyük ekseriyeti zerre kadar bir şey anlayamamaktadırlar...”

Arkadaşın hakkı vardı. Hele Cezayir sosyalistlerinin bile bu faşist Arapçılık krizine yakalanmaktan kurtulamamaları, cidden esef vericiydi.

1963 yazında Arap ırkçı-faşizminin Dünya halk oyuna, adeta kusarak, ettiği yalanların ve hiçbir ahlak ölçüsü tanımayan aşırı ithamların mahiyeti, gerçekten utanç vericidir:

“Ayrılıkçı Hainler!”, Bu itham, Kürt ihtilalcilerinin Irak bütünlüğünden ayrılarak **“Bağımsız bir Kürdistan”** kurmak istemeleri anlamında kullanılıyordu. Oysa bu, kuyruklu bir yalandı. Çünkü Kürt ihtilalcileri, ne silahlı direnme hareketinden önce ve ne de seyrinde, böyle bir hedeflerinin bulunduğunu, asla ima bile etmemişlerdir. Kaldı ki, böyle bir amaçla silahlı harekete geçmiş bulunsalar bile, bunun Kürt milleti açısından bir ihanet olduğunu söylemek hakkını kim vermiştir Baas Cuntasına!?

Hele Amerikan emperyalizminin ve Cento'nun Kürt millet hareketini desteklediği ve hatta tezgahladığı konusunda öne sürülen iddia, kargaları bile güldürecek kadar, ciddiyyetten uzaktır. Okuyucunun, Bağdat ve Cento Paktlarının ve ortaklarının, Kürt millet meselesi konusundaki tutumlarını ve özellikle bu paktların bilhassa Kürt milletinin milli demokratik haklarının istirdadını önlemek amacıyla meydana getirildiklerini, hatırlaması yeterdir.

“Aşiret Hareketi!” ya da *“Petrol Emiralığı!”* yakıştırmaları da, o derece aşağılık bir iftiranın mahsulü idiler. Birazdan vereceğimiz müşahhas adlar, Kürdistan'ın en büyük aşiret şefleri ile en büyük şeyhlerinin ve büyük toprak derebeylerinin, tam aksine Irak Arap hükümetlerinin safında ve Kürt ihtilalinin karşısında bulunduklarını belgeleyecektir.

Kürt ihtilalinin bir silahlı direnme hareketi şeklinde başlaması ile birlikte, bu feodal şeflerden bir kısmı, şahsi menfaatlarını ve güvenliklerini tehlikeye sokmamak nedeniyle, olayların gelişmesini beklerlerken, asıl en büyükleri ve tesirli olanları, hükümetin geniş para ve maddi desteğiyle silahlandırılmışlar ve *“Caş”* adıyla anılan hiyanet grupları halinde organize ettirilerek hükümet askerlerinin safında, Kürdistan ihtilalcilerine saldırtılmışlardır. Bunlardan en belli başlılarını sayalım:

Caş Reisi olan büyük aşiret şefleri:

Herki aşireti şefi; Muhiddin Cankır, Zibari aşireti şefi: Mehmed Zıbari, Bradost aşireti şefi ve şêxi: Şêx Reşit, Şêxan aşireti şefi: Mehmed Ali, Sindi aşireti şefi: Bışar Ağa, Berwari aşireti şefi: Muhsin Berwari.

Caş Şefleri olan büyük şêxler:

Şêx Mehmed Şemiran (Naqşi), Şêx Celaleddin Brifkani (Qadiri), Şêx Mesûde Bamerni (Naqşi), Şêx Eziz Talabani (Qadiri)

Caş Şefi olan büyük toprak ağaları:

Dûweli Seyit Ağa (*Duhok*), Hema Sabır Ağa (*Erbil*), Hacı Semdin Ağa (*Zaxo*), Osman Beg Miran (*Şeqlawaw*), Esat Setna Dolameri (*Dolameri*), Kurdo Bawıl Ağa (*Rewanduz*), Abdîrehman Beg (*Sisawa*), Hawez Mam Yehya (*Koysencak*), İbrahim ve Namend Ağalar (*Ranya*), Seme Harun Ağa (*Erbil*), Mehmud Hemawend (*Çemçemal*), Zîrar Ağa (*Bîlbaşî*)

Antifeodal ve antireaksioner olduğunu bar bar yırtınarak ilan eden Bağdat Arap hükümetleri, Kürt milletinin düşmanı ve adi birer hain olan bu çaş'lara Bağdat'ın gece kulüplerinde muhteşem ziyafetler çekerek ve basın toplantılarında beraberce boy boy pozlar vererek "*Asilerin İmhası(!)*" halinde, Onlara eski derebeylik saltanatların!) iade edeceklerini, yüksek perdeden vaad edegelmişlerdir.

-Şüphesiz, Kürt ihtilalcileri safına katılan vatansever feodal unsurlar da vardır. Ama bunlar, sayıca hem çok azdır ve hem de hakçası, ihtilale katıldıkları andan itibaren, bunlar, maddi çıkarlarını bir kenara iterek, peşmerge saflarında zamanla birer gerçek ihtilalci (Sosyal orijinlerine bağlı olmaksızın) olmuşlardır.

"*Kürtler Kasım Terörizminin Suç Ortaklarıdır!*" iddiasına gelince, bunu 1961-62 yıllarında Kasım ve ortaklarının Kürdistan'a karşı giriştikleri büyük askeri hareketleri ve terörizmi mi doğrulamaktadır!?

Kürtlerin Şubat 1963 katliamından kaçan binlerce masum Iraklıyı (*Arap, Kürt ya da başka menşeli oluşlarına bakmadan.*) ve politikacıyı (*Bunlar arasında, daha önce Kürt ihtilaline açıkça cephe almış ve Kürt düşmanlığıyla isim yapmış olanlar da vardı.*) bağırılarına basarak koruduğu ve misafirlikleri süresince de candan ağırladıkları doğrudur. Mesela şimdiki Irak Adliye Bakanı ve Lenin Barış Ödülü sahibi **Aziz Şerif**,

Kurtarılmış Kürdistan'a sığınarak, muhakkak bir ölümden kurtulabilenlerden biridir. Bugün de, Arap şovenizminden kaçarak Kürt ihtilalcileri safına katılan ya da misafir olarak bulunan yüzlerce siyasi, gayri siyasi Arap vardır. Kendisine sığınanı kabul etmek ve korumak, hem geleneksel Kürt misafirperverliğinin ve hem de ihtilalci ahlakın, en başta gelen bir gereğidir.

10 Temmuz 1963 Baas askeri kampanyası, çok kahpe ve çok barbar bir mizansenle sahneye kondu. Zira daha önce müzakere için bir Kürt heyeti Bağdat'a çağrılmıştı ve görüşmeler devam etmekteydi. Kürt ihtilalcileri, bir eşkiya grubunun dahi, müzakereler devam ederken, silahlı bir saldırı hareketine geçemeyeceklerini bildikleri için, ihtiyatı elden bırakmamakla birlikte, asla geniş çapta bir taarruz hareketini de beklemiyorlardı.

10 Temmuzdan ancak bir gün önce, şimdiki İçişleri ve zamanın Savunma Bakanı **Salih Mehdi Anmaş**, bütün şovenist palavracı benzerlerinin üslubu ile, "*Kuzey'de basit bir askeri gezintiye çıkacaklarını...*" ve "*Feodal karakterli; emperyalistlerin, Siyonistlerin ve reaksiyonnerlerin bölücü ortaklarının...*" en kısa zamanda imha edileceklerini ilan etti.

Aynı gece Bağdat Radyosundan okunan Baas Ültimatomu ile birlikte, Barzani'nin başını ya da kendisini getirene 100 000 Dinar (3 000 000 TL) mükafat vaad edilmekte idi. Görüşmeler için Bağdat'ta bulunan Kürt Heyetinin üyeleri de tevkif edilmişlerdi. Bu üyelerin hepsine, insan aklının alamıyacağı vahşette işkenceler yapılmıştı. Özellikle ince yapılı, aşırı insan sevgisi ve barışseverliğinden ötürü "Kürt Gandisi" lakabıyla anılan **Salih Yusufi**'nin o işkenceler esnasında bir kolu ve üç adet kaburga kemiği kırılmıştı...

Eğer kahpece ve kallesçe hazırlanan terör mizansenini, bu

kadarla bitse idi, yine de unutulması mümkündü: 9-10 Temmuz gecesi Süleymaniye'de tatbik edilen aşağılık bir jenosid hareketi ve askeri kampanyanın başlangıcında müdafaasız Kürt ova köylerinin yakılması ve sivil halkın yer yer toptan imha edilmeleri, Baas cuntasının tiksindirici vahşetini, tarihe bir kara leke olarak düşürmüştür:

Askeri Kampanyayı takip eden günlerde, ünlü *Le Monde* Gazetesinin muhabiri **Eric Ruleau**, Irak'a geldi. Süleymaniye Katliamı'nı ve yakıp yıkılan Kürt ova köylerini ve korkunç Baas terörünü yerinde izledi... Ve bütün gördüklerini 7 Temmuz 1964 gününden itibaren *Le Monde*'da uzun uzun anlattı. Biz Eric Roleau'nun da tüm teferruatıyla anlattığı Süleymaniye Katliamı'nı kısaca tekrarlıyalım:

Süleymaniye, öteden beri Kürt milliyetçiliğinin ve kültür merkezlerinin en önemlilerinden biri olarak şöhret yapmıştır. Baas hükümetinin 9-10 Temmuz gecesi, Kürt ihtilalcilerine "Ölüm Ültimatonu(!)"nu okuduğu saatlerde, Baas milli muhafızları (*Mussoliminin kara gömleklileri... ya da Hitlerin S. S. taklitleri...*) tarafından 267 Kürt ileri geleni yataklarından alınarak, tutuklanmak üzere götürülmüşler. O günden sonra da bir daha kendilerinden haber alınamamıştır.

Baasçıların bir müddet sonra düşmeleri üzerine, şehir sakinleri, dehşet içinde 267 insan cesedinin üst üste yığılarak gömüldüğü kocaman bir çukuru keşfediyorlar. Olay gerçekten iğrenç ve tüyler ürperticiydi. Baas ırkçı-canavarları Kürt mücahidlerini öldürmeden önce, kendilerini çalıştırmak bahanesiyle, bizzat bu şehitlerin kendilerine, çok büyük bir çukur kazdırmışlardır. Kazma işi tamamlamak üzere iken, daha önce etrafa yerleştirilmiş mitralyözlü muhafızlar, Kürt erkeklerini taramış ve 267 Kürt şehidinin cesetleri üst üste yığıldırılarak, çukur kapatılmıştır.

Bugün Süleymaniye civarında bulunan ve bütün Kürt halkının “Siyasi Kabesi” haline gelen çukurun bulunduğu yer “Goristane Şehidan” (Şehitlik) adı ile mukaddes bir mahiyet almıştır. Ve her gün yüzlerce insan tarafından ziyaret edilmektedir.

Dünya çapında bir reaksiyona ve tüm beynelminel siyasi, gayri siyasi ve dini teşkilatları harekete geçirebilecek korkunç mahiyetine rağmen, Kürt halkına tatbik edilegelen bu ve benzeri jenosid cinayetleri, maalesef çoğu kez “es” geçilmiştir.

Süleymaniye jenosid cinayetlerinin meydana çıkarılmasından sonra da, sadece, “Milletlerarası Dünya İnsan Hakları Birliği” 28 Ekim 1963’te, giriştiği bu massiv eksterminasyon (*Toplu kitle katliamları yolu ile bir halk topluluğunun kökünün kazınmak istenmesi...*)’dan ötürü Irak Baasçılarını mahkum ve onları müdafaasız-masum insanlara karşı jenosid hareketlerine girişmiş olmakla suçladı.

ÇIYAYÊ METÎNA SAVAŞI

1963 Baas Askeri Kampanyasının en şiddetli taarruzu, meşhur Çıyaye Metina (Metina Dağı)’ya yöneltildi. Irak Silahlı Kuvvetlerinin iki tam tümeni, kalabalık bir Suriye Birliği ve birkaç bin kişilik Caş kuvvetinin müstereken giriştikleri bu taaruz hareketi, üç ana koldan başladı:

- 1) Bamerni
- 2) Amadiya
- 3) Banika

Okuyucunun hatırlayacağı gibi, Zaxo’dan batıya doğru kurtarılmış Kürdistan topraklarında bulunan ihtilalci ordu, arazinin durumuna ve kendi özelliklerine en uygun düşen bir iç teşkilatlanmayı geliştirmiş bulunuyorlardı. Baas taarruzu

başladığı zaman, bütün Bahdinan bölgesinde (*Zaxo'dan Zagros Dağları mıntıkasına kadar*) her biri 500-1000 peşmerge-den meydana gelen dört adet Gerilla Hêz'i bulunmakta idi: Zaxo, Amadiya, Duhok ve Aqra-Şêxan Hêzleri.

Aynı tarihlerde, Zagros mıntıkasından Xaneqin'e kadar olan kurtarılmış Kürdistan topraklarında ise, 6 hêzden müteşekkil ihtilalci gerilla kuvvetleri bulunuyordu. Mîstefa Barzani, karargahını, meşhur Hamilton Karayolu'nun (Irak-İran) sağ yanına isabet eden Ranya kasabasında kurmuştu.

Şüphesiz Baas taaruzunun en kalabalık ve vurucu birlikleri, Çıyayê Metina üzerine yığıldırılmıştı. Bunun en başta gelen sebeplerinden biri, ihtilalci üsleri ele geçirmek diğeri de kurtarılmış topraklarda bulunan ihtilalcileri ikiye bölerek irtibatlarını kesmektir.

1963 Bahar Kampanyası boyunca cereyan eden savaşlar, artık öncekiler gibi, tamamen seyyar stratejik yani hareketli ve gezegen bir şekilde cereyan etmemekte idi. Zira kurtarılmış Kürdistan topraklarına yerleşen ihtilalci ordu, bir takım sabit destek üsleri kurmuş ve ihtilalcilerin kontrolü altında bulunan toprakların idari-sosyal organizasyonunda da görev almış bulunuyordu. KDP militanlarıyla, ihtilalci ordu mensuplarının birlikte yüklendikleri bu dahili teşkilatlanma (sağlık, adli, idari v.s.) aynı zamanda mutasavver otonom Kürdistanın kuruluşunun da bir provası mahiyetindeydi.

Bu nedenlerle, ihtilalci halk ordusu, eski gerilla ana yapısını ve taktiklerini korumakla beraber, hayati üslerin ve stratejik önemi olan toprak parçalarının savunması bahis konusu olduğu hallerde, cephe savaşına girişmeyi ve icabında kucak kucağa, süngü süngüye döğüşmeyi de göze alabilecek şekilde, bir askeri stratejiyi benimsemişti.

Çıyayê Metina, Büyük Zap Suyu'ndan Zaxo yaylalarının or-

tasına kadar uzanan, yüksekliği 2500 m. civarında; ormanlık, sulak ve yemyeşil bir dağ silsilesidir. Bütün Benvari mıntıkasını Zap'tan Habur Suyu'na kadar Şexan ve Duhok mıntikalarından, adeta bir duvar gibi ayırır. Bu dağın düşmesi halinde, Irak Ordusu, İhtilalci Kürt Halk Ordusu'nun bütün destek üslerini ele geçirmiş bulunacak, Bahdinan coğrafi bölgesinin irtibatı, diğer bölgelerle güçleşecek ve gerillacılar, yeniden 1961'de olduğu gibi, tamamen hareketli bir savaş durumuna dönmek zorunda kalacaklardı.

Çıyayê Metina önünde yığınaklarını tamamladıkları zaman, iki tarafın komuta durumu şöyle idi:

Arap: Cephesi Komutanı: General Abdülkerim Ferman

İkinci komutanlar : **Kurmay Albay Muhammed Kerim ve Albay Xelil.**

İhtilalci Ordunun Cephe Komutanı: **Esat Xoşevi**

İkinci komutanlar (önem sırasıyla) **İsê Suwar, Sait ve Ali Xelil Kardeşler, Ali Xalo, Ehmedê Şane, Teğmez, Hasım Eziz, Süleyman Hacı, Arif Derwiş, Faris Koramerki v.s.**

Hareketin başladığı ilk günlerde, Arap ordusu ve Caş'lar girdikleri bütün köyleri ateşlere verdiler. Çıyaye Metina'nın tam ortasına ve Güney eteklerine isabet eden şipşirin bir havzada kurulmuş bulunan (*Melik Faysal'ın yazlık sarayı ile meşhurdu*) Bamerni (10 000 nüfuslu), bu arada saldırgan ordu tarafından yakılarak yerle bir edildi.

İhtilalci ordu, asla bütün gücünü ortaya koymadan ve fakat terkettikleri her karış toprağı da, mümkün olduğu kadar Araplara pahalıya mal ederek, esnek bir hareket içinde, kalabalık düşman birliklerine terkediyordu. Zira, yukarda verdiğimiz kuvvet durumunun da gösterdiği gibi, iki taraf arasında, sayı ve teçhizat bakımından muazzam bir fark mevcuttu:

Arapların, Suriye birlikleri ve Caşlarla beraber Metina ön-

lerinde toplanan 40 000 kişilik kuvvetine karşılık, Metina'nın savunmasını 1000 peşmerge üzerine almış idi. Uçaklar, ağır topçu bombardımanları ve Metina önlerine kadar Arap ordusuna refakat eden zırhlı birlikler, bu rakamlara dahil değildir.

Savaş günlerce sürdü. İhtilalci ordu, pusular, yanlardan yapılan ani saldırılar, gece baskınları ve müsait pozisyonlarda da gerçek bir cephe savaşı halinde ve adeta ağır bir tango ritmi ile, yavaş yavaş düşman kuvvetlerini yordu, hırpaladı ve vuracağı zamana uygun bir şekilde inisiyatifi hep elinde tuttu.

1965 yılının 28 Ağustos'unda başlayan boğuşma, geceli gündüzlü tam 45 gün ve 45 gece sürdü. Bu zaman zarfında, Araplar hem çok kayıp vermişler ve hem de son derece yorgun düşmüşlerdi. Buna rağmen Amadiya kazasını ve Metina Dağı'nın yarısını ele geçiren Araplarda, aşık bir memnuniyet havası da vardı, ihtilalci Ordu ise, asıl cümbüşü, tam bu anda yani Arap askerlerinin sevinç içinde ve her şeyin iyiye doğru gittiğini sandıkları saatlerde başlattı:

Dışardan hiçbir yardım alamayan ve stokları da son derece zayıf bulunan İhtilalcilerin tek ikmal kaynağı, düşmandı. Bu nedenle de peşmergeleler, özellikle cephanelerini dirhem dirhem kullanmak zorunda idiler. İhtilalcilerin diğer ikmali ise (yiyecek v.s.) tamamen köylüler tarafından ve sırtla yapılmaktaydı.

Ekimin başında Çıyayê Metina'nın kuzey eteklerini de ele geçiren Arap kuvvetleri, Berwarî'ye doğru tırmanmaya başladılar. İşte tam o anda, yani Arap askerlerinin her şey bitti diye, iyice kendilerini gevşettikleri saatlerde, peşmergeleler karşı taarruza geçtiler. 45 günden beri dağ şartlarında çarpışan; uykusuzluktan, pusu ve baskın korkusundan uyuyamayan ve rabia inşaatından dolayı da fizikman son derece yorulan Irak ve Suriye birliklerinde, bu beklenmeyen karşı hücumla birlikte

panik başladı. İhtilalci ordu, bu noktadan itibaren, bütün kuvvetiyle yüklendi, önceden yanlara “araziye uydurularak” yerleştirilmiş küçük gerilla gruplar, da, düşmanın arkasını kesmek ve tamamını Berwari de muhasara altına almak için, harekete geçtiler. Aslında, bu taktik bir manevra idi. Zira ko-
ca bir orduyu mahasara altına alsalar bile, 1000 kişilik bir peşmerge grubu ile imha etmeye kalkışmak çılgınlık olurdu.

Fakat buna teşebbüs ediliyor havası verilerek yapılan taaruz, beklenen etkiyi azlasıyla yaptı. Geçen yaz Batufya’da uğranılan bozguna düşmemek ağırlıklarının da kurtatmak isteyen Arap ordusu, önce elindeki malzeme ve ağırlıklarının büyük bir kısmını ataşe verdi ve arkasından da süratle çekilmeye başladı Fakat ordunun insan mevcudunun kalabalık oluşu ve peşmergelerin daima kendi kuvvetlerini olduğundan fazla göstermek mevzuundaki hünerleri nedeniyle, bu ricat tüm intizamını kaybetti ve tam bir paniğe dönüştü. Böylece 45 günde ele geçirdikleri yerleri sekiz saat gibi kısa bir zaman içinde ve tam bir bozgun halinde terkeden Arap kuvvetleri, sadece son gün, 1000’den fazla ölü vermişlerdi. Ayrıca 2 ağır top (75 lik), bol miktarda silah ve cephane, çadır, battaniye ve erzak da geçmişti ihtilalcilerin eline.

45 günlük savaş müddeti zarfında, peşmerge saflarından 33 şehit ve 75 yaralı vardı. Bütün savaş boyunca, bir kaplan gibi, gece gündüz demeden bir noktadan diğerine koşan ve peşmergelerin moral ve zafer sembolü haline gelen ünlü gerillacı İse Suwar’ın 18 yaşındaki gencecik oğlu **Muhemmed** de, şehitler arasında bulunuyordu.

Baas haydutlarının kan ve ateş kokan bu vahşi taaruzu, Metina da olduğu gibi, diğer yerlerde de kırıldı. Ve hemen arkasından da İhtilalci ordunun giriştiği karşı hücumlarla, ordunun panik şeklindeki ricatı, ta Bağdat varoşlarına kadar sürdü.

Ordu yine kızgındı. “Kanun Kaçakları!” imha edilmemiş ve üstelik büyük kayıplar veren askerler, ters yüzü Bağdat istikametine dönmüştü... Ve yine “İlahlar kurban” istiyordu.

Abduselam Arif, “İlahların istediği” kurbanı verdi: Cuntanın Baas kanadı, 18 Kasım 1963’te tasfiye edildi ve Arif tek başına iktidarı ele geçirdi.

Baasçıların da tepetaklak gitmeleri üzerine, Kürt ihtilalcileri haklı olarak, “Bütün Kürt halkının düşmanları ve özellikle bu düşmanlıkta ısrar eden ırkçı hükümetler, mutlaka düşmeye mahkumdurlar, ihtilalimizi boğmak için üzerimize gelenler, bizzat açtıkları kuyulara kendileri düşeceklerdir.” dediler.

Ne var ki, Araplar bu sözlerden ve başlarına gelenlerden asla ders almadılar. Hepsi de birbirinin kopyası ve mutlak olarak da faşist eğilimli hükümetler birbirini izledi. Mustafa Barzani’nin başına milyonlarca lira paha biçen ve paralarının hiçbir işe yaramadığını gören bu zavallılar, yalan haberlerle “*Barzani Öldürüldü(!)*” ya da “*Barzani Kaçtı(!)*” tarzındaki gayrı ciddi beyanlarla, Kürt halkının milli direnme gücünü kırmak için her çareye baş vurdular.

Hiç şüphesiz, Barzani Kürt milli mukavemetinin ve ihtilalinin ruhu ve sembolüdür. Fakat, gerici Baas hükümetlerinin anlamadığı bir gerçek var: Bu ruh ve bu milli dinamizm o’nun fiziki varlığından ötürü değildir. Asıl önemli olan ve asıl ölmeyecek olan, o’nun Kürt halkına kazandırdığı mücadele sabrı ve yenilmez azimdir.

Kendisiyle bir konuşmamızda, söz o’nun fizik varlığına inkal ettiği zaman, şöyle dedi:

“Irak Arap Hükümetinin Savunma Bakanı **H. Abdülgaflar Tekriti**, bizimle bir türlü başa çıkamayan arkadaşlarına, şöyle bir tavsiyede bulunmuş:

“Kürdistan’a taarruz etmekten vazgeçelim ve onları kendi haline bırakalım... Nasıl olsa Barzani yaşlıdır ve günün birinde de öle-

cektir. Böylece bizim başımız da bu dertten kurtulmuş olur.”

Tekriti'nin bu dahiyane tavsiyesini anlatırken, son derece sıhhatli bir kahkaha atan Barzani, aniden ciddileşti ve etrafını süzdükten sonra şunları ilave etti:

“Tabii ki ben bir gün öleceğim. Ama onlar hiçbir zaman bu beladan kurtulamayacaklardır. Bugün Kürdistan'ın her yerinde binlerce Mıstefa Barzani vardır.”

İşte ırkçı-faşist hükümetlerin ve cunta iktidarlarının bir türlü anlayamadıkları gerçek budur. Barzani, gasbedilen Kürt milli haklarının istirdadı konusunda, Kürt halkının giriştiği yüzyıllık mücadelenin bir sonucu ve bir sembolüdür sadece. Kürt meselesi ve milli haklarının istirdadı uğrundaki mücadele, o'ndan önce de vardı ve hiç şüphesiz, Kürt halkı milli demokratik haklarını kazanıncaya kadar, o'ndan sonra da devam edecektir.

Yeni devlet ve hükümet başkanı **Abduselam Arif**, iktidarı tek başına ele geçirir geçirmez, Barzani ile temas aradı: Bu temaslarında, Arif bütün suçu Kasım'a ve Baasçılara yüklemekte... Kürt-Arap kardeşliğinden söz etmekte., ve “ateşkes”ilip müzakerelere oturulması halinde, Kürt ihtilalcilerinin isteklerini kabule hazır olduğunu beyan etmekte idi.

Bunun üzerine. 10 Şubat 1964'te, **ikinci defa olarak** “ateşkes”ildi. Bu ateşkesle birlikte, Kürt ihtilalcileri arasında başlayan bir fikir ihtilafı, giderek ciddi bir krizle sonuçlandı. Bu nedenle, önce Kürt ihtilalcileri arasında başlayan bu ihtilafı eleştirecek ve arkasından da II. Arif-Barzani görüşmelerini ele alacak ve 3. Askeri Kampanyanın detaylarını geçeceğiz.

1964'TE KÜRT İHTİLALCİLERİ ARASINDA BAŞLAYAN FİKİR İHTİLAFI VE SONRASI...

1959 yılında toplanan KDP'nin 4. Kongresinde, **İbrahim Ahmed** ve arkadaşları tarafından, parti genel sekreteri **Hamza Abdullah** düşürülmüş ve sonra da partiden ihraç edilmiştir. İ. Ahmed'in genel sekreterliğe seçildiği bu kongrede, politbüro'nun diğer üyeleri de şu şekilde ortaya çıkmıştı:

Celal Talabani (Av.), **Ömer Mustafa** (İri gövdesinden ötürü "Debbabe" yani tank lakabıyla anılır), **Ali Abdullah** (Müh.), **Nuri Şaweys** (Müh.) ve **Eziz Şemzini** (Subay).

Biz, sancıları ve acı tesirleri uzun zaman devam etmiş bulunan ve Kürdistan ihtilali için çok önemli bir dönüm noktası teşkil eden bu krizi, mümkün olduğu kadar objektif bir şekilde eleştirmeye ve olayı yerli yerine oturtmağa çalışacağız.

1961 yılı başından itibaren, Kasım'ın kendilerini devamlı bir şekilde oyaladığını ve silahlı bir direnme hareketine geçmekten başka, Kürt milli haklarının alınması için, herhangi bir yol kalmadığını telkin eden parti ileri gelenlerine, Barzani hep şu cevabı vermiştir:

"Asla ilk vuran biz olmayacağız. Eğer mecbur kalırsak savunacağız kendimizi..."

Bununla Barzani, bir yandan Irak bütünlüğü içerisinde bir arada yaşamak kararında bulunan iki kardeş milletin kanlarının boşuna akıtılmamasını ve hem de, şayet bir gün gerekirse, silahlı bir direnme hareketi için, ortamın olgunlaşmasını arzu etmiştir. Bu tutumu, Barzani hakkında ileri sürülen "*İnatçı ve uzlaşmaz!..*" iddialarının ne kadar gerçek dışı olduğunu da göstermektedir.

Gerçekten de, Kürt halkının arasından yetişerek ihtilalciği meslek edinen ve halkının da gerçek çıkarlarını, temel özlem ve karakteristiklerini de çok iyi değerlendirebilen Barzani,

Kürt düşmanlarını da çok iyi tanımaktadır. Bu nitelikleri, o'nu daima her türlü ifrattan alıkoymuştur. Çeşitli iç-dış zorluklar ve çok kanlı ücretlerle her biri bir başka açıdan başarısızlığa uğramış Kürt millet hareketlerinin yarattığı ortamda yetişen lider, bunun tabii bir sonucu olarak, sonsuz bir iradeye, çelik bir azme ve asla bıkmayan bir sabıra sahip olmuştur.

İşte 1964 anlaşmazlığının temel nedeni, bu noktada yatmaktadır: Şehirde doğup büyümüş, Kürt millet hareketlerini ve dünya sosyal-siyasi olaylarını, şöyle üstün körü kitaplardan okumuş, küçük burjuva alışkanlıklarına ve karakteristiklerine sahip bir grup entellektüelin, gerilla eylem şekli ve dağ şartlarında kalınca, şaşırıp kalmaları... Üstelik bu gerçeği fark edemiyen ve normal durum muhakemesi yapmaktan da aciz bulunan bu baylar, o zamana kadar liderin ve parti tabanında köylüye çok yakın bulunan isimsiz militanların, her yeni durumda, kendi tabii ve milli şartlarına en uygun politiko-militer taktikleri kullanarak binbir fedakarlıklarla kazandıkları zaferlerin gerçek sahipkerinin de, kendileri olduğu zehabına kapılmışlardır. Üstelik son derece soğuk ve kendini beğenmiş bir entellektüel olan **İbrahim Ahmed**'in çok küçük şahsi hesapları ve kaprisleri de, politik büro üyelerini, Barzani konusunda, menfi yönden günden güne şartlandırmıştır.

Barzani, 10 şubat 1964'te "ateşin kesildiğini" bildirdiği zaman, parti politik bürosu üyelerinin çoğunluğu, Kurtarılmış Kürdistan'ın güney-doğusundaki **Mahuat** köyünde bulunuyorlardı. Polit büro, Barzani'nin KDP Genel Başkanı ve ihtilalci Ordu'nun Başkomutanı olarak aldığı bu çok önemli karardan önce kendilerine danışılmadığını ve "Ateşkes"e gitmekle hatalı hareket ettiğini ilan ettiler.

Oysa ki, "ateşkes" normal konuşmalara başlanması için sadece bir iyi niyet gösterisidir. Üstelik daha önceki "ateşkes" du-

rumunda da görüldüğü gibi, dışardan hiçbir yardım alamıyan ve savaşın bütün yükünü yüklemiş bulunan Kürt köylüsü, “ateşkes” müddeti içinde, ekonomik ablukanın kalkması nedeniyle derin bir nefes almış, İhtilalci Ordu, insan ve donatım bakımından derlenip toparlanmış ve tüm siyasi tutuklular serbest bırakılarak, Kürt asıllı memurlar, görevlerine iade edilmişlerdi.

Bütün bu avantajlarına mukabil, elinde silahlarıyla ihtilalci ordu, halkının tam desteğine sahip olduğu müddetçe, hükümetin Kürt milli isteklerini kabul etmemesi halinde, sözünü yeniden silahlara verebilirdi. Daha da önemlisi, kurtarılmış Kürdistan topraklarında, zaten yaratılmış bulunan fiili durum dolayısıyla, Kürt Milli Otonomisi İdaresi, temellerini atmıştı. Ve yeniden anlaşmazlık çıkar ve hükümet Kürt milli otonomisini tanımamakta ısrar ederse, 24 Nisan 1963 Memorandumu çerçevesinde, Kürt ihtilalcileri, tek taraflı olarak, Milli Otonomi idaresini ilan edebilirlerdi.

Bütün bunları, İ. Ahmed ve arkadaşlarına, Barzani anlatmak için, çok gayret sarfetti. Onlar, dahilde milli birliğe ve ihtilal disiplinine en muhtaç bulunduğu bir zamanda, zira hükümetin pozisyonu ve müzakerelerin seyri boyunca güdeceği tutumun kaderi, çok yakından buna bağlı idi, çünkü kabala kuvvetle Kürtleri yenemiyenler, onları içerden yıkmak için, uzun zamandan beri bu alanda faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. İhtilalci Parti Genel Başkanına ve İhtilalci Ordu Başkomutanına açıkça vaziyet alan ve o'nun Kürt millet hareketleri içindeki tarihi ve halkçı rolünü inkar ederek, kendisini ağır bir dille suçlayan, şu genelgeyi yaydılar parti teşkilatına:

(Genelge 19 Nisan 1964 tarihini taşımaktadır.)

1) Hükümet, Kürt ihtilalinin temel isteklerini tanımak konusunda herhangi bir angajmana girmemiş görünmesine rağmen, Barzani bir anlaşmaya varmış ve ateşi kestiğini ilan etmiştir.

2) Anlaşma tekstindeki ön şartlar, şimdiye kadar tatbik edilmemiştir.

3) Barzani, hükümet otoritelerine karşı körü körüne bir itimat ve anlaşma havasına girmiş ve otonomi isteklerinin seyri boyunca da kendisini hükümetle tehlikeli ilişkilerin içine sokmuştur.

4) Barzani, Irak İdare Yetkililerinin ve ordusunun yeniden Kürdistan'a girmesini kolaylaştırmakta ve aynı zamanda da parti ile ihtilalci ordu organizasyonlarını çürütmek gayretlerinde bulunmaktadır.

5) Partinin politik ve askeri organizasyonlarını çürütmek ve ihtilali yıkmak için, Barzani ile hükümet arasında fiili bir işbirliği mevcuttur.

6) Barzani şu anda, Kürt ihtilali için en büyük tehlike haline gelmiştir. Zira o'nu içerden yıkmak istidadını arzetmektedir.

7) Bu nedenlerle, Kürt halkının çıkarlarının mümesili ve o'nun ihtilalinin garantisi olan partisinin baş görevi, Barzani'nin politikasına büyük bir enerjiyle ve bütün vasıtalarla karşı çıkmaktır, ancak böylelikle Barzani'yi politik çizgimize getirmek imkanı olabilir.

(Bu doküman münhasıran parti içinde kalmalı, ancak üyelere dağıtılmalı ve hiçbir şekilde Irak dışına sızdırılmamalı.)

Parti politik bürosu, fahiş bir yanılmanın ve yanlış bir değerlendirilmenin içindeydi. Genelge çok ağır ithamlar taşımasına ve lidere açıkça cephe almasına rağmen, hiçbir delil vermiyordu. Üstelik o güne kadarki hayatıyla, zaferleri, mücadele azmi ve hele Kürt halkı uğrındaki tamamen karşılıksız çalışmalarıyla, Mıstefa Barzani ortadaydı. O'nun en azılı düşmanları bile, mutlak olarak vatanperver olduğu ve asla satın alınamıyacağı konusunda hemfikirdirler.

Jean Pradier, parti politik bürosunun düştüğü yanılgıyı ve bu yanılmanın sonunda onları ihanete götüren tarihi determinizmi, çok güzel teşhis etmiştir:

"Biz, Talabani Olayı⁽⁶⁷⁾ dolayısıyla, Marksist-Leninist fikirlerden esinlenmiş olmakla beraber, hemen hepsi şehir menşeli küçük burjuvalardan müteşekkil bir grubun, ezici çoğunluğunu köylülerin

*teşkil ettiği bir ihtilalci ordunun dağlık-kırlık bölgelerde yürüttüğü bir milli kurtuluş alanında, düşmekten kurtulamadıkları bir mace-
ra hevesini müşahade ettik. İhtilalci ordu mensuplarının, gerilla şef-
leri etrafında kümelenmelerini, savaşın kompleks mahiyeti
dolayısıyla gerçekçi bir gözle değerlendiremeyen bu politik büro, ken-
disini ihtilalin özel şartlarına adapte etmesini tabiatıyla bilemiyecek-
ti.*"⁽⁶⁸⁾ Bu gizli önergeden sonra gelişen olaylara, kronolojik bir
sıra içinde kısaca göz atalım:

Barzani, politik büronun başkaldırdığını öğrenince he-
men harekete geçmedi. Ve otokritiği kabul etmeleri şartıyla
her şeyi unutabileceğini bildirdi.

İhtilalci Ordu Başkomutanının bu teklifi de red edilince
KDP Genel Kongresini, Ranya'da toplantıya çağırdı. 1-7 Tem-
muz (1964) günleri arasında cereyan eden KDP VI. Kongre top-
lantısına, Mahuat'da bulunan polit büro üyeleri katılmadılar.

KDP VI. Kongresi'nde Barzani, o güne kadarki ihtilal sey-
rini ve Kurdistan'ın durumunu izah etti. Kongre üyeleri tam
ittifakla ve ayakta kendisini tasvip ve parti genel başkanlığına
yeniden seçtiler. Merkez Komitesi seçimlerinden sonra teşkil
edilen yeni polit büro, Mahuat'da bulunan eski liderlerinin
hemen partiye dönmelerini emretti.

Parti polit bürosunun yaptığı bu son teklif de red edilin-
ce, peşmergeler yürüdüler... Çok kısa bir çatışmadan sonra, İ.
Ahmed, eski polit büro üyeleri ve yanlarındaki 1000 silahlı,
İran'a sığındılar. Giderlerken partinin tüm parasını, gizli ev-
raklarını, radyo istasyonunu, telsiz cihazlarını ve pek çok ma-
teryali de beraber götürmüşlerdi.

Amadan'da iki ay kadar kaldıktan sonra, kuvvet kullana-
rak yeniden Irak Kürdistanı'na dönmek istediler. Fakat peş-
mergenin karşılığı sert ve kısa oldu. Artık ümitlerini ve
kendilerine güvenlerini kaybetmişlerdi. İran makamlarıyla bir
çok pazarlıklara giriştiler:

İran Savak (Gizli Polis) teşkilatı, bütün imkanlarını bu kaçakların emrine cömertçe vermekte fazla tereddüt etmedi. Kürt ihtilalinin içinden çıkarılıp atılan bu cerahatin, ilerde bir gün şu ya da bu yoldan kullanılabileceği görüşünde idi Savak

İbrahim Ahmed, Celal Talabani ve diğer kafadarlarının Tahran'da geçirdikleri günleri izliyen bir batılı yazar, onlarla şöyle alay eder:

"Tahran'da villalar... lüks mutfaklar... ve özel şoförler konu emirlerine. Beslenme ve eğlenme fevkalade idi. Bu son derece lüks hayat ve istihlak bolluğu, onların düşerken duçar kaldıkları acılığı ve ruhi sıkıntıyı çabuk unutturdu."

İ. Ahmed ve arkadaşlarının İran'da bulunduğu günlerde, 18 Ağustos 1964 tarihli *Pravda*, konuyla ilgili çok önemli bir makale yayınladı: Bu makalede Kürt millet meselesi ele alınmakta ve İbrahim Ahmed ve yanındakiler maceracılıkla suçlanmakta idiler. Makale her şeye rağmen, İ. Ahmed'i ve arkadaşlarını KDP VI. Kongresi'nin kararlarına uymaya çağırıyor ve en kısa zamanda onların parti içinde toplanmalarını temenni etmekle bitiyordu.

İ. Ahmed ve arkadaşlarının giriştikleri maceranın son perdesine birazdan tekrar döneceğiz. Biz şimdi, 1964 Sonbaharında Kürt ihtilalcileri tarafından fiilen teşkilatlandırılan "Kürt Milli Otonomisi"nin iç kuruluşundan bahsedelim biraz.

29 EYLÜL HALK KONFERANSI (1964)

KDP, Kürdistan'ın kurtarılmış bölgelerinden ve diğer ilgili yerlerden çağırdığı delegelerle, 29 Eylül 1964'de Qaladız'ın Xanya köyünde bir konferans topladı. "İhtilalci Halk Kongresi" adı verilen bu konferans esas çalışmalarını 9-17 Ekim gün-

leri arasında yaptı.

Halk Konferansı şunlardan meydana geliyordu:

"Parti idarecileri, ihtilalci gerilla ordusunun komutanları, bazı vatanperver aşiret şefleri, Suriye KDP'ni temsil eden bir delegasyon, KXKE (Avrupa Kürt Talebeleri Birliği) Başkanı, Kürt Haklarını Savunma Komitesi Başkanı ve nihayet Kürdistan'da yaşayan Hristiyan kardeşlerimizin temsilcileri ve Kürdistan ihtilaline sonuna kadar yardım ve hizmet etmiş bazı değerli misafirler."⁽⁶⁹⁾

İhtilalci Halk Kongresi'nde, "Irak Kürdistanı'nı ihtilalci kanun ve nizamnamelere sahip kılmak için" beş adet komisyon kuruldu:

- a) Kurucu
- b) Adli
- c) Askeri
- d) İdari
- e) Mali

Konferans ayrıca, 24 Nisan 1963 tarihli memorandum çerçevesinde, Kürdistan fiili otonomisini teşkilatlandırdı. Bu amaçla, iki devamlı organ meydana getirildi:

1) **İhtilal Kumanda Konseyi:** Bu konsey Kürdistan parlamentosu niteliğindedir. Halihazırda 63 üyesi mevcuttur. Bunlar şu şekilde teşekkül etmişlerdir: KDP Merkez Komitesi üyeleri de dahil olmak üzere 27 kişilik kontenjan partiye aittir. 11 adet gerilla şefi (bunların altısı da aynı zamanda parti üyesidir), Kürdistan'da azınlıkta bulunan her cemaattan bir temsilci, Arap asıllı olup da Kürdistan ihtilalci ordusunda bulunanların bir temsilcisi,⁽⁷⁰⁾ bağımsız bazı tanınmış Kürt miliyetçileri. Görüldüğü gibi 63 üyelik İhtilal Kumanda Konsey'nin 33 üyesi KDP mensubudur.

İhtilal Kumanda Konseyi, savaşın yoğun bulunmadığı zamanlarda her dört ayda bir muntazaman toplanmakta ve ge-

rekli kanunları çıkarmaktadır.

2) **İcra Komitesi:** 18 üyeden müteşekkildir. İhtilal Kumanda Konseyi tarafından seçilen İcra Komitesi üyelerinin 12'si partilidir.

Halihazırda icra Komitesi Sekreterliği görevinde bulunan **Dr. Mahmud Osman**, aynı zamanda Parti Politik Bürosu'nun üyesidir. İcra Komitesi, İhtilal Kumanda Konseyi'ne karşı sorumlu olup, kurtarılmış Kürdistan'ın tüm idari, mali, adli, sağlık, eğitim, bayındırlık, ulaşım, vs. işlerinin tanzimi ile sevk ve idaresini de yüklenmiş bulunmaktadır.

Xanya'da "İhtilalci Halk Kongresi"nin toplantı halinde bulunduğu günlerde, 11 Ekim 1964'te, Mıstefa Barzani, Arif Hükümeti'ne sert bir memorandum sundu:

Memorandum, adeta bir ültümatom havası içinde, Bağdat Arap yöneticilerini yalan söylemek, Kürt halkının temel isteklerini gaspetmek, ihtilalcileri oyalamak ve Irak halkının düşmanları olmakla suçladıktan sonra, sözü 24 Nisan 1963'te Kürt ihtilalcileri tarafından Bağdat hükümetine verilen memoranduma intikal ettirmekte ve bu memorandumda ifadesini bulan Kürt halkının temel istekleri bir bir tekrarlandıktan sonra: "*Sizler devamlı olarak Irak halkını aldatıyorsunuz, Arap halkını aldatıyorsunuz! Ve Arap halklarını, Irak'ta Kürtlerin kökü kazınmadıkça Arabizmin kurulamayacağı safsatasına inandırmaya çalışıyorsunuz(!)*" demektedir.

Memorandumun daha sonraki bölümünde, bütün hayatını Kürt halkının hizmetine adadığını, bu uğurda hiçbir fedakarlıktan ve gerekirse daha da büyük zorluklardan çekinmeyeceğini, ne var ki, Irak Arap hükümetlerine zaman ve şans tanımak için verilen mühletlerin devamlı bir şekilde kötüye kullanıldığını ve gerçekçi bir gözle değerlendirilemediğini sert bir tonla ifade eden Barzani şöyle devam etmektedir:

“18 Kasım 1963’ten⁽⁷¹⁾ sonra Irak’ın şimdiki iktidarı, büyük bir gürültü ile, her yıl 5 milyon Dinarı (150 milyon TL.), Kürdistan’ın yıkılan yerlerini yeniden inşa etmek üzere ayracağını -ki aslında savaşta ve bombardımanlarda Kürdistan’ın gördüğü zarar 100 milyon dinardır- ilan edilmişti. Bu itibar ile bu 5 milyon Dinar, sadece bir iyi niyet gösterisi olarak kabule şayandı. Oysa ki, şu anda korkunç bir rezalet ve ikiyüzlülük şeklinde sırttan gerçek, hükümetin bu parayı Kürdistan’ı onarmaya harcayacağı yerde, yeni yeni polis merkezleri ve askeri yolların inşasında kullanmaya başlamış olmasıdır. Bu aynı tahsisatın geriye kalanını da daha az rezil olmayan bir tutumla, **Selahadin Süvarileri** adını verdiği, parayla tutulmuş uşaklarının (Caş) cebine indirtmektedir.

Açıktır görüldüğü gibi Bağdat Arap hükümetleri, mazlum Kürt halkının alın terini ve meşru haklarını çalarak israf etmekle yetinmemekte, Kürt halkının alın teri olan bu paralarla iktidar; Kürtleri öldürmek, Kürdistan’ı tahrip ve yağma etmek için şerefsiz bir hazırlığın içerisine girmiş bulunmaktadır.”

Barzani’nin bu memorandumuna hükümet direkt bir cevap veremedi.

3. ASKERİ KAMPANYA (Arif Kardeşlerin Kampanyası) “KÜRTLER SADECE KENDİLERİNİ SAVUNUYORLAR!..”

İkinci “Ateşkes”le birlikte, bazı mevzilerini, bir iyi niyet eseri olarak Arap askerlerine terk eden ihtilalci ordu, müzakerelerin savsaklanması üzerine, bunları tekrar ele geçirdi.

Bu çatışmaların başlamasından kısa bir müddet önce Irak içişleri Bakanı **M. Abdulhamit Sohbi**: “Irak, Kürtlere otonomi hakkı tanımak konusunda, ne bugün ve ne de yarın herhangi bir anlaşmaya varamayacaktır.” beyanatında bulundu. Bu beyanatın hemen arkasından, 3 Kasım 1964’te ilan edilen yeni

Irak Anayasası'nda, **Geçici Anayasa'nın, Irak'ın eşit haklara sahip Arap ve Kürt milletinden meydana geldiğini** ifade eden 3. Maddesi yer almamıştı. İşte bütün bu dönemeçlerden geçtikten sonra, Arap ırkçı-faşistlerinin Kürt milli haklarını tanımayaya niyetli bulunmadıkları açıkça ortaya çıkmıştı. Bu nedenle de meselenin nihayi sözü yine silahlara kalmıştı.

19 Aralık 1964'te bir karşı hücumla geçen gerillacılar Süleymaniye kara yolunu ve Çemçemal bölgesini ele geçirdiler. Aynı günlerde hükümetin bir saldırısı Derbendixan'da kırıldı ve Irak ordusunun 40 ölü verdiği resmen açıklandı.

9-16 Ocak 1966'da Kürdistan'ın kurtarılmış bölgelerinden Pênciwin'e karşı hükümet kuvvetleri geniş çaplı bir taaruz hareketine geçtiler. Çarpışmalar şiddetli oldu ve günlerce sürdü, ihtilalci ordu 16 Ocak gecesi giriştiği bir karşı hücumla, Arap askerlerini eski mevzilerine kadar kovaladı.

Cephede ve ihtilalci ordunun kontrolünde bulunan yerlerde Arap faşist subayları Kürdistan halk kuvvetlerinden şamar üstüne şamar yedikçe, bütün öfkelerini müdafasız ova köyleri ile zaman zaman da bizzat Arap askerlerinden alıyorlardı.

Yıllardan beri Arap askerleri ve Arap halkının büyük çoğunluğu, asla haklılığına ve lüzumuna inanmadığı bir iç savaşın içine zorla sürüklenmiş. Ve her gün, Kürdistan'da ölen Arap askerleri için tertiplenen bir cehennem halini almıştı:

Mesela, kurtarılmış Kürdistan topraklarına kaçan ve ırkçı Arap şovenizmine cephe alanlardan başka da, birçok Arap entellektüeli, Kürdistan savaşını kınamak ya da protesto etmekten dolayı ya tutuklanmış ya da öldürülmüşlerdir.

Mart 1964 tarihli *Etüdler* dergisinde bir makale yayınlayan Nazem Safir, okuyanları dehşet içinde bırakan, son derece ilginç bir ifşaatta bulundu: 3 Temmuz 1963 günü, kamyonlara bindirilerek Kürdistan'a sevkedilmek istenen Arap askerleri, bunu

reddetmişler ve subaylarına, “zorlanmaları halinde kendilerine ateş açacaklarını” söylemişlerdi. Bunun üzerine askerlerin yanından uzaklaşan ırkçı Baas subayları, Kürdistan’a gitmeyi reddeden kendi askerlerinin üzerine tankları saldırtmışlardı. Zırhlı araçlarla askerlerin üzerine merhametsizce ateş açılmış ve yüzlerce Arap askeri, cansız olarak yere serilmiştir.

Olayın oluşunu, en ince teferruatına kadar nakleden Sa-fir, sözlerini şu şekilde bitirmektedir: *“Ertesi sabah, bir resmi bildiri, ‘Raşit Askeri Garnizonunda bir komünist komplosu’nun meydana çıkarıldığını ve suçluların yarım saat içerisinde, vatansever kuvvetler tarafından yok edildiğini” ilan ediyordu.”*

J. Praider, Güney Irak’ta araştırmalarını sürdürdüğü günlerde, bizzat şahit olduğu bir konuşmayı şöyle nakletmektedir:

“Kerbela’da bulunuyordum... O günlerde Kürdistan’da ölen ve cesetleri ailelerine teslim edilenlerin gömülmesi, şafakla beraber başladı. Cenaze merasimleri, biribirini takip ediyor ve cami avlusu ile mezarlık arasında gidip gelenlerin sonu bir türlü gelmiyordu. Merasimler, aynı minval üzere, ta akşamın alacakaranlığına kadar devam etti.

Bir kadın, oğlunun tabutunun yanına çömelmiş bir yandan hıçkırarak döğünürken, öbür yandan da şunları söylemekte idi:

- Bu felaketler hep Barzani’nin yüzünden başımıza geliyor! Barzani bir köpektir! Hükümet o’nu mahfetmeli ve intikamımızı almalıdır!

Ölüleri yıkamakla meşgul bulunan Şii melası, kadının yüksek sesle söylediği bu sözler üzerine işini bıraktı ve cemaate de hitap ederek, şu karşılığı verdi:

- Kadın! Asıl Kuzey’e çocuklarımızı savaşmaya gönderen biziz, yani hükümettir. Kürtler ne yapıyorlar? Onlar sadece kendilerini savunuyorlar. Onların yerinde kim olsa, aynı şeyi yapardı...”⁽⁷²⁾

Özellikle Şii menşeli Iraklıların seçilerek Kürdistan’a gön-

derildikleri de, gerek Batı basınında ve gerekse Irak'ta halk arasında, sık sık sözü edilen bir gerçektir. 1965'te, Şiiilerin dini lideri **Muhsin El-Hakim**, bu haksız ve fanatik tefriki protesto etmek için, **Abdülselem Arif**'e çıkmış ve aralarında sert münakaşalar olmuştur:

Seyitlerin başkanlık sarayında bulunduğuşaatlerde, yüzbinlerce Iraklı Şii, sarayın önünde toplanmış bulunuyordu. El Hakim'in yakalanmasını emreden Arif, kalabalığın maşeri protestoları üzerine kendisini serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Fakat, kısa bir müddet sonra, Irak gizli polis teşkilatı tarafından yakalanan El-Hakim'in en çok sevdiğiküçük oğlu, gizlice boğdurulmak suretiyle, bu çıkışın cevabı, Arap ırkçıları tarafından en adi bir şekilde verilmişti.⁽⁷³⁾

13 Nisan 1966'da, Mareşal Arif, sebebi anlaşılmayan bir helikopter kazasında öldü. Ve yerini kardeşi **Abdurrahman Arif** aldı. Abdürrafıman Arifin diğer kardeşine nazaran daha soğukanlı, entrika konusunda ise daha acemi(!) olduğusöylenmekte idi. Özellikle Kürt meselesinin çözümü konusunda, yeni Arif'in gerekli müsait pozisyonlar yaratabileceğı ve "iç savaş"ın sona ereceğine ait, genel bir iyimserlik havası hakim olmuştu Irak'a.

Arif I'in ölümünden birkaç ay önce (31 Ocak 1966) Mıstefa Barzani, başta Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olmak üzere tüm milletler arası organizasyonlarının yetkililerine bir memorandum sundu. Memorandumunda, Barzani, devletler hukuku açısından Kürt milli demokratik haklarının meşru dayanaklarıyla Kürt millet hareketlerinin uzun ve meşakatli tarihinden bahsettikten sonra, sözü Irak ırkçı-faşistlerinin Kürt halkına karşı giriştikleri jenositlere ve diğer insanlık dışı zulüm hareketlerine intikal ettirmektedir. Aynı memorandumun daha sonraki kısmında Genel Sekreter'den Kürdistan'a Birleşmiş Mil-

letler gözlemcilerinin gönderilmesini ısrarla talep eden Barzani; bütün barışsever, ilerici insanlığı Kürt halkına ve o'nun haklı, meşru, demokratik ve mutlak olarak ilerici bir muhteva taşıyan davasına yardım etmeye çağırmaktadır.

1965 yılının sonlarında, hükümet ile Kürt ihtilalcileri arasındaki uzun ve bıktırıcı gel-gitlerin, artık hiçbir işe yaramadığı ve Bağdat'da iktidarı ele geçirmiş bulunan cuntacıların, alaturka bir kurnazlıkla bir başka oyunu sahneye koymanın son hazırlıkları içinde bulundukları açıkça anlaşılmıştı: Mayıs 1966'da iki Arap tugayının toptan imhasına mal olacak olan bu "Bizansvari oyun"unun iç yüzüne bakmak için, tekrar "*Talabani Olayı*"na dönelim:

CELAL TALABANİ VE ARKADAŞLARI MASKELERİNİ ATIYORLAR

İbrahim Ahmed tarafından yapılan telkinlerle son tereddütlerinden de silkinen KDP eski polit büro üyelerinin İran'a sığınmalarından yukarda bahsetmiştik. 1. Ahmed ve arkadaşları kuvvet kullanarak Kürdistan'a dönmekten ümitlerini ke-since, beklenmedik bir anda şu beyanatta bulundular:

"Şayet bir gün Bağdat ateşkesi ihlal ederse, Barzani'nin yanında yer almakta tereddüt etmeyeceğiz."

Bu demeç üzerine Barzani kendilerine Kürdistan'a döne-bileceklerini bildirdi. Ve Ağustos 1965'te **İ. Ahmed**'le **Aziz Şemzini** hariç eski KDP ileri gelenleriyle partililer Kürdistan'a döndüler.

Fakat bu dönüş, hiçbir zaman içtenlikle ve gelişen olayla-rın seyri içinde kendi kendilerini eleştirerek, yanılgılarından sıyrılmalarının sonucu değildi. Bir takım küçük hesaplar, ala-

turka ayak oyunları ve daha da kötüsü korkunç bir ihanetin adım adım geliştirilen planı söz konusu idi:

Nitekim döndüklerinden bir müddet sonra Celal Talabani, adamlarından birini gizlice Bağdat'a göndererek hükümetle anlaştı. Bu anlaşmaya göre, Celal ve arkadaşları, 1966 baharında, Kürdistan'ın kurtarılmış bölgelerinde topyekün bir saldırı hareketine geçecek olan Irak Arap ordularına, bu operasyonun seyri boyunca, içerden yardım edeceklerdi. Böylece iki ateş arasında kalan peşmergeler zor durumda kalacak ve büyük ihtimalle de Kürdistan ihtilalinin silahlı direnme gücü, tamamen çökecekti.

Bu noktaya kadar İ. Ahmed ve Talabani ile müştereken hareket etmiş bulunan eski polit büro üyelerinden **Nuri Şawêys** ve **Ali Abdullah**, saplandıkları yanılmanın korkunç dehşetini ve artık bir fikir anlaşmazlığı değil, çok aşağılık ve kallesçe bir ihanetin tezgahtlanmakta bulunduğunu farkettiler. Fakat artık çok geçti. Bu iki Kürt milliyetçisi, son anda çok yıpranmış da olsalar, ancak kendi şahıslarını kurtarabildiler. Diğerleri, yani C. Talabani, **Ömer Mustafa**, **Ali Askeri** vs, Kürdistan'da savaşın en kızıştığı ve hükümetin masum Kürt köylerini napalmlarla taradığı 1966 kışında, Bağdat'ın yolunu tuttular.

Milletlerin ve ihtilallerin tarihinde çeşitli ihanet örnekleri vardır. Ama biz, aklımıza gelenler arasında Celal ve arkadaşlarınıninki derecesinde; şuurlu, kalles ve tiksindirici bir başka ihanet örneği hatırlayamıyoruz.

Mesela, onlardan önce de caşlar vardı. Fakat bunların çoğunluğu şuursuz, "millet" kavramlarını kendi şahısları, aileleri ya da aşiretlerinin hudutlarında gören zavallı insanlardı. **Rehber İbrahim Ağa**, **Ali Şêr**'i öldürmekle hem Dersim'i kurtaracağına inandırılmış ve hem de hayatının bağışlanacağı va-

ad edilmişti. **Mehmud Zibari**, tüm dünyayı ailesinin ve aşiretinin çerçevesinde gören feodal ve fanatik bir karaktere sahipti ve damadı M. Barzani'nin milliyetçi fikirlerinden hiçbir şey anlamıyordu.

Çerkez Ethem, Yunanlılara karşı ilk kez silaha sarılan Anadolu Halk Kuvvetleri'nin bir komutanı idi. Bu nedenle de, eski Osmanlı subaylarının eliyle kurulan muntazam orduya asla güveni yoktu. İttihak-Terakki zamanının "komitacı"lık alışkanlıklarından kurtulamayan bu subaylar, kendisini yakalamak üzere saldırıya geçtikleri zaman da; Yunanlılara iltica etmişti.

Ve nihayet günümüzün modern hainlerinden **Çombeler...** **Kao Ki'ler...** asla ihtilalciliğe özenmemişler ve daha ilk günden, vatanlarının ve halklarının düşmanlarıyla, açık bir işbirliğine girmişlerdir.

İşte C. Talabani ile diğer KDP yöneticilerinin ihaneti, binlercesi arasından, hemen ilk anda insanın aklına gelebilecek gerek klasik ve gerekse günümüzün en namlılarını da katbekat aşan yepyeni bir uşaklık ve hainlik örneği teşkil eder.

1964 yılının baharında, ünlü Fransız yazarı **Jean Pierre Viennot**, Kürdistan İhtilali'nin Avrupa temsilcisi **İsmet Şerif Vanlı**'ya başvurdu ve Irak Kürdistanı'na gitmek istediğini söyledi. Ünlü yazarın isteği mümkün olan en seri vasıtalarla yerine getirildi. Ne var ki; Kürdistan'ın kurtarılmış topraklarında, özellikle peşmergeler arasında dolaşp, ihtilali çok yakından tanımak amacıyla yola çıkan Viennot, bu arzusunun gerçekleştirilemedi. Zira, Kürdistan'a ayak basar basmaz, ihtilal içinde bozgunculuk bayrağını yükseltmiş bulunan "politbüro"nun eline düştü:

"Şahsi ve özel münasebetlerim, maalesef bütün seyahatim boyunca tahdit edildi. KDP liderlerinin (İ. Ahmed - C. Talabani) yanı-

ma kattıkları mihmandarlar, beni sadece arzu ettikleri muayyen bir kaç yere götürüp dolaştırdılar... Özellikle Barzani, diğer ihtilal şefleri ve peşmergelerle karşılaşmak imkanı verilmedi bana. Bu nedenle de ihtilal liderinin ve peşmergenin görüşleriyle yaşantılarını öğrenemedim ayrılmak zorunda kaldım."⁽⁷⁴⁾

Böyle yazıyor Viennot, "Kürt Millet Hareketi" adlı ünlü kitabında. Gerçekten de, o yaz giriştikleri İran macerası boyunca, Fransız yazarını da beraberinde sürükleyen İ. Ahmed ve arkadaşları, o'na hep şunu telkin etmek istemişlerdir:

"Mıstefa Barzani politikacı ve teorisyen değildir... diplomalı ve entelektüel değildir..." Kürt ihtilalcileri arasında ihtilafın apaşık bir şekilde ortaya çıktığı ve hatta bir silahlı çatışmaya kadar vardığı günlerde bile, KDP polit bürosunun, Barzani hakkındaki ithamı, bu mücerret idianın hudutlarını bir kıl payı aşmamıştır.

Şehir varoşlarından dışarıya adımını atmamış küçük burjuva alışkanlıklarının tesiri ve ihtilalciliğe heveslenmiş bu "Kürt Donkişotları"nın Barzani'ye buldukları bütün kusur budur: Barzani teorisyen değildir... politikacı değildir. Şüphesiz ki, Barzani bir teorisyen değildir. Bütün hayatında da böyle bir iddiası olmamıştır Barzani'nin. Fakat hemen anlaşılması gereken nokta şudur ki, bir ihtilalci için, bir ihtilal lideri için, teorisyen olmak ya da olmamak diye bir şart aranmamıştır günümüze dek. Akli başında hiç kimse, bir milli hareket ya da bir ihtilal liderinin illa da teorisyen olması gerektiği tezini ortaya atmamış ve bunun gerekliliğini savunmamıştır. Örneğin; **Ho Şi Minh** ve hatta **Fidel Castro** ve **Tito**, büyük birer ihtilalci oldukları halde, teorisyen değillerdir.

Çin İhtilali'nin başlangıcında Borodin, yalnız teorik bakımdan değil, ihtilalin sevk ve idaresinde bile, çok önemli rol oynamıştır. Aynı şekilde **Ernesto Che Guevara**; Arjantinli ol-

duğu halde, Küba ihtilaline fiilen katılmış ve Castro'ya özelikle ihtilalci doktrinler açısından, adeta öğretmenlik yapmıştır. **Fitzroy Mac Lcan**'ın Yugoslavya'daki rolünü ve ihtilale olan teorik katkısını, kim inkar edebilir?

Ama bu ikincilerin özellikle ihtilalci doktrin ve teori açısından birincileri tamamlamış bulunmaları ve hatta birer yabancı olmaları, asla gerçek ihtilal liderini gölgeleyememiştir.

Ho Şi Minh'i, Fidel Castro'yu dünyanın büyük ihtilalcileri arasına yükselten meziyetleri onların teorisyen olmalarından değil, kendi ülkelerinin ve milletlerinin özelliklerine en uygun eylem metodlarını fiilen uygulamalarında ve geliştirmelerinde yatar.

Barzaniye gelince; O, gerek menşei, gerek yetiştirme ortamı ve gerekse ihtilalci kişiliğinin teşekkülü itibariyle, Kürt toplumu'nun çağdaş yaşam şartlarının karakterize ettiği bir liderdir. Bu nedenle denilebilir ki, çeşitli iç ve dış zorluklarla barierlerin paramparça ettiği Kürt halkının karakterini ve o'nu birleştirebilecek bağları, Barzani kadar doğru bir şekilde anlayabilmiş ve kendisini tüm varlığıyla bu şansız millete adanmış, bir başka lider, Kürdistan'ın çağdaş tarihinde mevcut olmamıştır.

Vietnam'ı, Cezayir'i...ve hiçbir şey anlamadan uzaktan kulağ dolgunluğu ya da paramparça moda el kitaplarından izledikleri ihtilal örneklerini gerek ihtilalci davranış ve gerekse aşılacak merhalelerin karakteristikleri itibariyle, motamot taklit etmek, mümkün müydü Irak Kürdistanı'nda?

"Ateşkes" in hatalı bir davranış olduğunu ve Cezayir'le Vietnam ihtilalcilerinin benzer durumlarda "ateşkes" e iltifat etmediklerini iddia eden bu baylar, birincisinin kendisine sınırı olan tüm Arap ülkelerinden ve ilerici dünyadan; ikincisinin de keza başta sosyalist ülkeler olmak üzere dünyanın tüm ilerici ve hümanist kuruluşlarından silah, para, cephane, ilaç,

doktor, yiyecek, barınak ve her türlü yardımı bütün ihtilalin seyri boyunca aldıklarını; buna mukabil, Kürt ihtilalcilerinin bütün çevrelerinin asla kendilerine dost olmadığı, tamamen izole bir kara parçasında ve Sovyetler de dahil, hiçbir yerden yardım alamadıklarını, ne hikmetse bir türlü anlayamamışlardır.

Barzani'nin; KDP eski polit bürosunun anladığı anlamda bir politik kişiliğe sahip bulunmaması gerçeği ise; cidden Kürt halkı için tarihi bir şans eseri olarak telakki edilmek gerekir: Şu son 30-40 yılda; Bağdat, Ankara, Şam ve Tahran'ın politik piyasalarında boy gösteren; bir bakanlık, bir milletvekilliği, ya da yüksek bir memurluk, uğrunda halkına sırtını çevirmiş, sonuç olarak da Kürt halkının düşmanı politik iktidarlarının dümen suyuna girerek kaybolmuş o kadar çok "politikacı!" tanınmıştır. Ki Kürt halkı, Barzani'nin onlara hiç benzememiş bulunmasından ötürü iftihar duymaktadır.

Kürt milletinın asıl cevherini ve asla asimile olmamış milli potansiyelinin temelini teşkil eden cefakar, mütevazı, fedakar ve alicenap Kürt köylüsünün en tipik ve en kristalize olmuş bir temsilcisidir Barzani. Bununla beraber, Barzani; Kürt millet hareketlerinin en tehlikeli, en meşakkatli ve en yüce fedakarlıkları gerektiren 1930'lardan günümüze kadar, daima en ön safta yer almış ve de Kürt aydınlarıyla üniversiteli gençlerine, çevresinde daima en iyi yeri, itibarı vermiştir. 1943 yılında **Nuri Said** ve Arap Haşimi Monarşisine karşı silaha sarıldığı zaman, yanında majestelerinin Harp Kolejinden diplomalı **İzzet Evdil Eziz**, **Mıstefa Xoşnav** vs gibi Kürt aydınları vardı... 1958'den 1961 yılına kadar geçen süre içinde ve gerekse Eylül 1961'den itibaren başlayıp günümüze kadar devam eden ihtilal hareketinde; hiçbir zaman KDP'nin, ihtilalci organizasyonların ve özellikle ihtilalci aydınlarla üniversite öğrencilerinin tarihi rollerini ve öncülük vazifelerini inkar etmemiş, tam ak-

sine daima onlara en büyük sorumlulukları devretmekte tereddüt etmemiştir. Bütün bu gerçekleri objektif davranan herkes rahatlıkla görebilmektedir. Bugün, Barzani'nin etrafında, yaş ortalaması 40'ı aşmayan ihtilalci Kürt aydınlarından müteşekkil ve ihtilalin en yüksek sorumluluklarını yüklenmiş genç bir kadro mevcuttur.

İhtilal içte ve dışta yerleştikçe, bu kadronun daha geniş sorumlulukları ve vazifeleri de devir alacağı, bunu, Barzani'nin de içtenlikle arzuladığı biliniyor.

İ. Ahmed ve C. Talabani'nin yanılgılarını ve bu yanılgıların gitgide ihtilal için büyük bir tehlike haline geldiğini farke-denler; *"cebinizde yılan besliyorsunuz, bunlar ileride telafisi imkansız ihtilaflar yaratacaklardır..."* demişlerdir ihtilal liderine. Fakat Barzani, ancak büyüklük sıfatına hak kazanmış liderlerle ihtilalcilerden beklenen bir uzak görüşlülük ve kendine güvenle şu cevabı vermiştir:

"Yılan da olsalar, Kürdistan'da kaldıkları müddetçe dokunmayacağım onlara... Kürdistan'ı terkedip düşmanlarımızla birleşirlerse, zaten onlar en adi bir şekilde kendi kendilerini öldürmüş olacaklardır..."

Barzani haklıydı. Meselenin içyüzünün açıklığa kavuşmadığı ve İ. Ahmed'le arkadaşlarının akla gelebilen her türlü tezvire başvurarak kendilerini haklı çıkarmaya çalıştıkları o günlerde, onların İhtilal Mahkemeleri yoluyla ortadan kaldırılmaları, zamanla büyük ihtilatlar ve anlaşmazlıklar yaratabilirdi. Oysa, Bağdat ırkçı-faşist hükümetlerinin en sadık ve en ucuz cinsinden köpekliğini kabullendikten ve de alçakça bir hıyanet örneği verdikten sonra, artık Celal ve beraberindekiler, kendi kendilerini en ahmak bir şekilde öldürmüş bulunmaktadır.

Bu dahili krizin içyüzüne ve siyasi-sosyal nedenlerine nü-

fuz edemeyen ve olaylara sadece uzaktan bakan bazı iyi niyetli yazarlar ya da Kürt halkının düşmanları, hâlâ Barzani-Talabani ihtilafından konuşmaktadırlar. Bu çevreler, krizin nedenlerini bir takım kişisel mizaç farkları (yaş, çevre, ideolojik oluşum vs.) ya da taktik meselelerdeki anlaşmazlıklara bağlamakta ısrar etmektedirler. Oysa bu, temelinde yanlış ve asla gerçeği aksettirmeyen zoraki bir fantezidir.

Şüphesiz, yukarda da değindiğimiz gibi, Celal ve arkadaşlarının yanlışları, giderek İ. Ahmed'in tesirinde iğfal edilmelerinin bir takım sosyal, psikolojik kişisel mizaç, çevre vs. nedenleri vardı. Ama, bütün bunların tartışılması, Celal ve arkadaşları kendisini Bağdat'ın kucağına attıkları gün bitmiştir artık. Ortada, bütün sonuçlarıyla en aşağılık ve en aşikar cinsinden bir hıyanet vardır.⁽⁷⁵⁾

Oysa ki, ne tarihte ve ne de günümüzde, yüzdeyüz hain olduğu ispatlanmış kişilerin, hain olmayanlarla mukayesesi yapılmamıştır. Bu, değişik cinsten şeylerin mesela insanla köpeğin alt alta yazılarak toplanmak istenmesi gibi acayip ve ezbere bir iş olur. Kürdistan'da herhangi bir köylüyü, peşmergeyi ve hain olmayan her insanı, Barzani'yle mukayese edebiliriz. Barzani'nin lider olarak, fert olarak, eksik ya da hatalı yönlerini eleştirebiliriz. Ama Barzani, Celal gibi hainlerle mukayese edilemez.

Aradan üç yıldan fazla bir zaman geçtiği halde, Celal ve bazı KDP yöneticilerinin feci düşüşleri, hâlâ peşmergeler arasında ve Kürt köylüsü arasında, bütün aktüalitesini muhafaza etmektedir.

Kürdistan İhtilalci Halk Ordusu'nun Helgurt Hezi'nde batalyon kumandanının muavini olarak, Arap kuvvetlerine karşı çarpışan Yuhanna ile, 66 Caşlarını tartışıyoruz. Yuhanna Kürdistan'da bulunan Hıristiyan Keldanilere mensup, 40

yaşları civarında kendini yetiştirmiş bir gerilla şefidir.⁽⁷⁶⁾ Yuhanna son derece şuurlu bir şekilde parmak bastı meseleye:

“İbrahim Ahmed, Celal Talabani ve diğer bazı hainlerin makaleler yazdıklarını, beyanatlar verdiklerini hatta bir de kitap yazdıklarını duyuyoruz. Fakat bizim için, yani Kürdistan ihtilalcileri için bir nokta açık ve kesindir; Onlar her gün bir kitap yazsalar bile, peşmergenin patlattığı bir tek güllenin [kurşunun] sesi kadar bile tesirli olamazlar...”

Yuhanna'nın ne demek istediğini anlamıştım. Fakat bunu, bir de ona söyletmek istedim:

“Dediğini pek anlayamadım. Sen demek istiyorsun ki, ancak savaşın önemi var. Oysa ihtilal, münhasıran savaş değildir. Fiili silahlı çatışma, ihtilalin sadece bir safhasıdır ve ancak başka bir yol kalmadığı zaman baş vurulan bir eylem metodudur. Oysa, meselelerin kalemle anlatılması, fikriyatının yapılması ve imkan varsa bütün demokratik kanun yollarının denenmesi de, bir anlamda ihtilalci oluşumun başka başka safhalarıdır. Hatta bence bu safhalar en azından elindeki şu klaşinkof (otomatik sten) kadar önemlidir.”

Muhatabım sözlerimi dikkatle dinliyordu. Cevap vermeden önce de beni bir kere daha süzdü. Söze başladığı zaman sesinin eski sakın tonu değişmişti. Yüksek ve parlayan bir sesle:

“Dediğimi ters anladınız. Biz fikriyatın, okumuşların ya da politik olgunlaşmamız için ideolojik çalışmaların karşısında değiliz. Tam aksine, evet tamamen aksine biz Kürdistan aydınlarını, teknisyenlerini, doktorlarını... ihtilalciler arasında görmek istiyoruz. Şüphesiz, ihtilalin amacı ve mahiyeti, münhasıran düşmanı topraklarımızdan kovmak değildir. Ama bu, bugün için en hayati ve en önemli bir hedefi olarak, ihtilalin temel safhasını teşkil etmektedir. Kurtarılacak Kürdistan'ın kalkındırılması... modern ve dengeli bir toplum haline gelişimiz... bütün bunlar da en az birinci temel safha kadar önemlidir. Ama söyleyin bana!.. Bunun bir tek yolu, evet bir tek yolu vardır: O da İhtilale inanmak, o'na sadık kalmak ve onun içinde fiilen görev al-

makla mümkündür.

Bir Kürdistanlı, faşist Arap hükümetlerinin emrine girip ve hal-
kına da hıyanet etti mi, artık o bitmiştir... Bu nedenle de, onların ki-
taplarının, diplomalarının ya da gevezeliklerinin, Kürt halkı için,
bir damla kadar önemi yoktur... Üstelik onlar yani Celaller maske-
lerini de atmış birer haindirler.”

Bağdat, C. Talabani ve diğer KDP eski yöneticilerini, Kürt
ihtilalini bozup çürütmek üzere; en yüksek seviyede ve her
alanda kullandı. Bu hıyaneti takip eden aylarda, Jean Pradier,
Kürdistan’da ve Bağdat’da aylarca bulundu. Bu nedenle, 66
Caşlarının Irak Arap kesimindeki marifetlerini, Pradier’in bil-
gin kaleminden birlikte okuyalım:

*“... Bağdat, Talabani ve arkadaşlarını avlamış bulunmaktan
ötürü kendi kendisini kutladı... Hükümet onları izzetle ağırladı ve
kendi saflarında onlara verebileceği yeri saptadı: KDP’nin hükümet
kontrolü altında bulunan kesimin gizli militanlarını tarayabilmele-
ri için, gizli servisler Celalle işbirliği yaptılar. Bu iş için bir büro ku-
ruldu. Celal ve adamları, tamamen Irak Arap rdusu’nun emrine
girdiler. Celal ve arkadaşlarının hıyaneti bütün yanlış tefsirleri ve
anlaşmazlıkları tamamen ortadan kaldırdı: Bundan sonra, artık
olayların kendileri yeterince konuşabiliyorlardı. Daha önce görülen
anlaşmazlık, böylece asıl gerçek anlamını kazanmış bulunuyordu.*

Yeni Caşlar -ki bunları diğerlerinden tefrik için “Caşên Şêst û
Şeş” adı verilmektedir, yani Altmış Altı Modeli Caşlar- bahar 1966
askeri kampanyasına iştirak ettiler. Daha sonra da, Süleymaniye’de
karargahlarını kurarak, hükümetin emrinde ve hükümetin yardı-
mıyla, meşhur terör hareketlerine giriştiler: Şehirlerdeki gizli parti
militanlarını, yetkilerini ve peşmergelerin organizasyonlarını çok iyi
tanıdıkları için, Celal’in adamları bu terör ve tarama hareketlerin-
de son derece tesirli oluyorlardı.

Başbakan Dr. Bazzaz, Talabani’yi askeri planda olduğu kadar,
politik arenada da en verimli şekilde kullanabilmek için, iki yönlü bir
proje hazırlamıştı. Buna göre, Celal itaatkar ve sadık bir çeşit Kürt La-

vali⁽⁷⁷⁾ olacaktı. Fakat kendi kısa görüşlülüğü, diğer taraftan yeni çaşların yani Celal ile arkadaşlarının ortaya çıkan ve örtülemeyen hıyaneti ve iktidarda bulunan subayların anlayışsızlığı yüzünden, Bazzaz bu oyununu sonuna kadar oynamak imkanını bulamıyacaktır.

Hali hazırda Talabani, hükümetin emrinde en verimli derecede kullanılan sadık bir Kürt uşak rolünü oynamakta ve Arap basının-da hükümetin propagandasını yapmaktadır.

Celal, KDP'nden koparabildiği çok küçük bir dilimi, aynı adı kullanmak suretiyle, kendi emrinde bulundurmaktadır.⁽⁷⁸⁾ Bu dilim, 28 Ağustos-2 Eylül 1966 tarihleri arasında, Timar'da, Irak Silahlı Kuvvetlerinin 5. Tümeni himayesinde bir kongre topladı. Ve bu mü-nasebetle önemli milli kararlara varıldığı ilan edildi! Bu kararlar, kimseyi şaşırtmadı: Ateşli bir üslupla emperyalizm, reaksiyonizm, si-yonizm, Barzani ve Komünist Partisi⁽⁷⁹⁾ acı bir şekilde tenkit edil-mekte ve mensup bulundukları KDP'nin **Naci Taleb** Hükümetini desteklediği ve prensip olarak Baas Partisi ile tam bir işbirliği halin-de bulunduklarını ifade ettikten sonra, meşhur Şubat 1963 Bağdat Katliamı'nın da mutlu bir olay olarak anmaktadır.

10 Temmuz 1967 tarih ve 369 sayılı ve 8. yılını kutlayan Nasır-cı **El-Hürriye** Gazetesinde; Arap milliyetçiliğini hararetle öven ve Arap düşmanı olan emperyalizmi, siyonizmi şiddetle yeren ve bun-lara karşı Arap milliyetçileri safında mücadeleye girişilmesini mut-lak şekilde tavsiye eden bir makale yayınladı. Makalenin başlığının tam üstünde iki cengaverin resimleri yan yana ve el ele takdim edil-miştı: Biri Kürt ve diğeri Araptı bunların. Ve makale Celal Talaba-ni'nin imzasını taşıyordu.

Bütün bunlar çok acı, çok dokunaklı şeylerdi, fakat;

"Bu korkunç çocukluk hastalığının şaşılacak yeni bir yanı yok-tu. Bu hastalık tehlikesiz geçecek ve bu hastalığın atlatılmasıyla, or-ganizma daha da sıhhatli olacaktır.

Bu korkunç çocukluk hastalığı, görünüşte, ihtilalcilik özentisine kendisini kaptırmış küçük müstahsil ve küçük burjuva aydınları ta-rafından **ultra-revolutinnarisme** (aşırı ihtilalcilik) maskesiyle kar-şımıza çıkmaktadır. Bu hastalığa duçar olanlar, herhangi bir

meselede güçlüklerle karşılaştıkları zaman, sadece o meselenin bir tek yanını görebilmektedirler.⁽⁸⁰⁾

*Menşeyini bir iç arınma ameliyesinden alan Kürt ihtilali için, vira-
rajın alınması anı, yeni bir ihtilal ahlakına başlangıç sıçraması ola-
rak iki seviyede yansımaktadır: Davranışlar seviyesi ve kuruluşlar
seviyesi.*⁽⁸¹⁾

REWANDUZ SAVAŞI

1966 Baharı ile birlikte, Bağdat'ın bir müddeten beri tezgahladığı oyun, sahneye kondu: Buna göre, gerek askeri ve gerekse politik alanda, Celal ve arkadaşlarını en verimli bir şekilde kullanmak. Ve bunun yanı sıra da, Barzani ile birlikte dağda kalan Kürt ihtilalcilerini ve İhtilalci Halk Ordusunu tamamen çökertmek için, Irak'ın tüm askeri potansiyelini seferber etmek yani büyük bir askeri taaruz hareketine girişmek...

Abdurrahman Arif hükümeti, askeri taaruz hareketine geçmeden önce, adeti veçhile, Kürt ihtilalcilerine bir ulti-
matom çekti:

*"Hemen silahlarınızı bırakmanızı ve kahraman ordumuzun en yakın birliklerine teslim olmanızı emrediyoruz. Aksi halde, sonunuz çok yakındır. Sizin için hiçbir ümit mevcut değildir. Yürüyüşe geçen kuvvetlerimizin çizmesi altında çiğnenmekten kaçınmanıza artık im-
kan kalmamıştır. Çünkü yiğit ordumuz tüm hainleri ezmeye karar vermiştir. Muhteşem ordumuzun ve o'nun kutsal yürüyüşünün önünde durabilecek bir güç mevcut değildir. Bundan böyle her türlü mukavemet teşebbüsü faydasızdır...*

Zavallı cüce asileri! Sizin için tek tutulacak yol, önüne çıkabilecek her şeyi sür'atle ezmek kudretinde olan kahraman ordumuzun çizmeleri altında can vermeden önce, tövbe ve istiğfar ederek, teslim olmanızdır.⁽⁸²⁾

Bilindiği gibi meşhur Hamilton Karayolu Bağdat-Kerkük-Erbil ve Rewanduz güzergahlarından geçerek Zagros Dağları'nı yaran **Ali Beg Vadisi**'ne [Geliye Eli Beg] tırmanır. Ve kilometrelerce süren zikzaklardan sonra Urmiye Gölü'nün güney ucuna rastlayan noktada İran topraklarına girer.

Bağdat'tan İran'a gidildiğinde, yolun Kürdistan topraklarını kadeden bölümünün solunda Bahdinan, sağında da Soran bölgesi yer almaktadır. Böylece denebilir ki Hamilton Karayolu Irak Kürdistanı'nı hemen hemen ikiye bölmektedir.

1966 Baharında Rewanduz-İran karayolu üzerinde ve Rewanduz'dan gidildiğinde 35 km. mesafede, Kürdistan ihtilal Konseyi Başkomutanlığı, KDP Polit Büro'su ve İhtilal Konseyi icra Komitesi'nin karagahlarını kurduğu meşhur Gılala ve Hacı Ümran nahiyeleri vardır. Rewanduz'dan itibaren seyreden karayolunun Gılala istikametinde bir başka derin vadi uzanmaktadır: Rayat. Rewanduz'dan Gılala'ya giderken, Rayat Vadisi'nin sağında Hendrin (2815 m.), solunda da Zozık (2220 m.) ve Garomar dağları yükselir.

İşte Irak Arap orduları ve bu orduların en seçkin şok kıtaları Rayat Vadisi'nin sağında ve solunda yükselen dağları ele geçirmek suretiyle Gılala'ya kadar yürümek ve böylece ihtilalci ordu organizasyonlarını dağıtmak, imha etmek ve kurtarılmış Kürdistan topraklarını ikiye bölerek önce izole etmek ve sonra da küçük gruplara ayrılmış diğer ihtilalcileri de imha etmek istiyorlardı.

Bu operasyonu gerçekleştirmek için Irak Silahlı Kuvvetleri'nin en iyi durumda bulunan 5 tümeni görevlendirilmişti. Bunlardan ikisi, 2. ve 3. tümenler, bütün hazırlıklarını bitirerek Rewanduz'da toplanmış öncü şok kıtaları idi.

Mayıs başında, büyük Arap Taarruzu başladığı zaman iki tarafın kuvvet durumu şöyledir:

Arap Orduları Başkomutanı: **General Abdürrahman Arif**
Rewanduz Cephesi Komutanı ve Taarruzu fiilen yöneten:

2. Tümen Komutanı **General Zeki Hüseyin Hilmi**

I. Tümen Komutanı: **General Ansari**

II. Tümen 1., 14. ve 15. Tugaylardan meydana gelmişti.

I. Tümen özel olarak dağ savaşçıları için yetiştirilmiş ve bu alanda tecrübe kazanmış 3., 4. ve 5. Tugaylardan oluşuyordu.

Caşların miktarı 5000 kadardı ve bunların bir kısmını Celal Talabani yönetiyordu.

Toplam olarak Rewanduz'da bulunan Arap Şok Kıtaları mevcudu 40 000 kişiydi.

İhtilalci Kürt Ordusu'na gelince: Başkomutan ve Cephe Komutan: **General Mıstefa Barzani**

Kurmay Başkanı: **Albay Abdürrahman Qazi**

Hendrin Dağı Cephesi Komutanı: **Faxır Muhamed**

Zozık Dağı Cephesi Komutanları: **Farıs Koramerki, Ehemed Heci Mihemed, Ebdıl Xalıq Mela Hesén.**

Merkezde, Hendrin, Zozık ve ihtiyatta bulunan bütün Kürt İhtilalci Halk Ordusu'nun mevcudu 3500 peşmergeden ibaretti.

Savaş 1 Mayıs 1966 gecesi, saat 3 sıralarında, Irak topçusunun ateşiyle başladı.

Ünlü Fransız yazarı **Renê Mauries**, bütün 1966 Baharını, kah cephe arkasında kah en ön saflarda ve savaşın tam içinde, peşmergelerle birlikte geçirdi. Ve tüm Rewanduz Savaşı'nı onlarla birlikte yaşadı: "*Le Kürdistan ou La Mort* (Kürdistan ya da Ölüm)"⁽⁸³⁾ adını vererek yayınladığı kitabında, Mauries, Arap Birlikleri'nin hücumu geçmeden önce; ağır topçu, *Mig-Havker Hunter* ve *İlyouchine* filolarının dehşet saçan ve günlerce devam eden bombardımanı ve savaşın geceli gündüzlü cereyan eden korkunç sahnelerini anlatır ve şöyle devam eder:

"...Tanklar, piyade birlikleri tırmanmaya başladıkları zaman,

artık onları takip edemediler. Ayna zamanda Irak Birlikleri'nin, Kürt Gerilla Sahası'na doğru ileri hareketi geliştikçe, Arap topçu atışları ve hava bombardımanları da durdu. Bu noktadan sonra artık, peşmergelere düşen görev, düşmanın sayı ve savaş vasıtaları bakımından sahip bulunduğu mutlak üstünlüğü, kendi savaş ustalıkları ve taktik çeviklikleriyle dengelemektir..

8 ve 9 Mayıs günlerinde artık her taraf cehennemi bir manzara arz ediyordu. 4. Tugayın Hendrin'e tırmanarak tutunmaya muvaffak olduğu mevzileri muhafaza ederek -ki 4. Tugay komutanı General Sait Mihamed bu spektaküler ilerleyişinden ötürü, bizzat başkomutan Abdürrahman Arifin sıcak sevgilerini taşıyan tebrik telgrafını almıştı- diğer Arap Şok Kıtaları, Zozik'e yüklendiler... Bu korkunç hafta sonu boyunca, savaş göğüs göğüse devam edecek hale geldi ve beyaz silahlar kudurmuşçasına işledi: **Xeñçer bira ye, tıfing pısmam e.** (Hançer kardeştir, tüfek ise amca oğludur) Kürt atasözünün doğruluğunu ispat edercesine, ateşli silahlarının artık bir işe yaramadığı bu anda, peşmergelerin hedefini şaşırmayan hançerleri ve süngüleri merhametsizce işledi...

Peşmergeler asla aman vermediler ve son öldürücü darbelerini de indirdiler: Kurmay Albay Mazhar Obet'in komuta ettiği 3. Tugay Zozik eteklerinde takriben 1000'den fazla ölü ve yaralı vererek, bir daha dirilmeyecek bir şekilde bitap düştü ve boğuldu...

Tamamen savaş dışı bırakılan 3. Tugayın yerine S. Tugayı Zozik üzerine saldırttılar. 11 Mayıs günü Hendrin tepelerinden birini de zapteden ve bu zaferin keyfini çıkarmaya başlayan Mihamed Sait Mihamed'in 4. Tugay'nın kazandığı zaferi, Zozik'te aynen tekrarlamak üzere, S. Tugay sür'at ile hücumla geçmişti. Öğlen sonu ile birlikte, üzerlerine kudurmuş bir denizin dalgaları gibi gelen insan seline karşı, daha önce günlerce yağın napalm bombalarının etrafa saçtığı sülfürik asit kokuları ve dumanı içinde, peşmergeler bir kere daha toprağın hakkını verdiler: Aynı gün şimşeği andıran bir karşı hücumla, Araplar saat 17.00'de eski mevzilerine kadar püskürtüldüler. Savaş göğüs göğüse gecenin geç saatlerine kadar devam etmişti.

Daha sonra, Gilala'da kendisiyle karşılaştığım esir bir Arap su-

bayı o geceye ait intibalarını, daha başkalarının huzurunda, şöyle dile getirdi:

‘1000 metre yüksekliğinde, 45 derecelik bir yokuşta ve zifiri karanlık içinde, nereden çıktıklarını asla kestiremediğiniz ve göremediğiniz bir düşman fırtınasıyla karşılaştınız mı hiç?’

Zozık’ın akıllara durgunluk veren yaman direnişi, Hendrin Dağı’nı savunanları hayran bırakıyor ve onları ateşli bir şekilde harekete getiriyordu. Faxır, üzerinde bulunduğu Hendrin ‘in ikinci ve en yüksek zirvesine doğru, hükümet kuvvetlerinin yeni bir saldırı ihtimaline meydan vermemek için, bütün gününü, bir karşı hücum planı yapmakla geçirdi. Yakışıklı, uzun boylu, sağlam bir yapıya sahip bulunan bu Kürt gerillacısı, o günlerde Fidel Castro’ nunkini andıran bir de sakala sahipti. Onu, ancak zaferden sonra traş edeceğine söz vermişti.

Faxır’ın yanında Hendrin Tepesi’ni savunmakla görevli çok az sayıda bir peşmerge birliği ve yarım düzine de havan topu vardı. Oysa ki, bütün dağın, her ne pahasına olursa olsun, Arapların eline geçmemesi ve mutlak surette bir bozgun ihtimalinden kaçınmak gerekiyordu. Dağın düşmesi, bir felaket daha doğrusu sonun başlangıcı olacaktı. Zira, Zozık’a da hakim bulunan bu tepe, savunma hatının başlıca anahtarını teşkil etmekteydi...

... Faxır, savunma birliğini bütün gün boyunca küçük gruplara böldü ve 11 Mayıs 12’ye bağlayan gece, Arapların tutunmuş bulunduğu tepenin etrafına dağıttı. Havan toplarıyla birlikte seçme bir çekirdeği yanında alıkoyan Faxır, kendi atışlarıyla birlikte düşman içinde panik başlayıncaya kadar, bu gruplara asla yerlerinden kıpırdamalarını emretti. Zaferinin sonunda, Faxır durumu şöyle özetledi:

Kararlaştırılan saatte, biz merkezden vuracaktık. Ve hemen arkasından çok elemanlarımız düşmanla sür’atle direkt temas durumuna geçeceklerdi. Bunun yanı sıra bozguna uğrattığımız düşmanın toplarıyla diğer materyelini de ele geçirmemiz, ancak gerçek bir çevirme hareketini gerçekleştirmemizle mümkün olabilirdi.

Hücum saati ertesi gün (12 Mayıs) saat 16 için kararlaştırılmıştı. Adı geçen saatte, Hendrin Tepesi’nden havan topları patladı. Bu atışların frekansı ve hedeflerini buluşları, Arapları tedirgin etmiş ve

şaşkına çevirmişti. Bir sürpriz karşı hücumla karşılaşan Araplar, ancak arka tarafları yani gerisin geriye Rewanduz'a ricat yönleri açık bulunduğu için, tamamen yerlerine mihlanmış bulunmakta idiler. Bizzat kendileri tam savaş sahasının ortasında bulunduktan için, uçaklarını da kullanamazlardı. Hendrin tepesine kadar çıkardıkları ağır topları da bir işe yaramıyordu.

Oysa ki, şaşıklarına (başlık) bağladıkları ağaç dalları ya da ot demetleriyle, büyük gürültüler arasında; kayalar arasından fışkıran ya da yeşil otlar arasından sürünerek kendilerine doğru her yönden ilerleyen peşmergeleri, büyük bir korku içinde görüyorlardı Arap askerleri. Kısa süren bir mukavemet teşebbüsünden sonra, Araplar arasında beklenen panik başladı. Fakat peşmergeler bu panikle birlikte, ne yapacaklarını ve nasıl vuracaklarını biliyorlardı.

... Faxır daha fazlasını zaten beklemiyordu. Bizzat yanında bulunan grubu tam merkeze doğru hücumla geçirdi. İki ayrı noktada mevzilendirdiği havan toplarının desteğinde, Faxır merkeze daldı. Ve hala direnip direnmemek hususunda tereddütte bulunanları da sendeletti.. Ve cephenin kalbine kadar gömüldü. Tam o anda, bu sahneyi bizzat seyredememiş olanlara asla anlatılmasına imkan bulunmayan inanılmaz bir bozgun patlak verdi. Bütün darbeler dehşetle iniyordu...

Korkmuş, şaşırıp çılgına dönmüş ve her tarafından taranan Araplar ağırlıklarını ve silahlarını bırakarak, Rewanduz'a doğru tam bir karışıklık ve itişme içinde kaçmaya başladılar. O andan itibaren, artık kimin mukavemet etmekte bulunduğu, kimin son süratle kaçtığı ve kimin esir düştüğü belli değildi. Ancak dağ keçilerinden beklenen bir çevikliğe sahip bulunan peşmergeler zafer naraları, küfürler ve tehdit sesleriyle bağırarak son süratle, Arapların iki tarafından sarkmak suretiyle, onlardan önce dağın eteğine kadar vardılar. Böylece Rewanduz savunma hattının 600 metre yakınlarında tam bir bozgun halinde geriye doğru kaçmakta bulunan Arap askerleri gerçek bir çembere alındılar. Şehir garnizonu şaşkınlığından ya da Kürtlerin şehre hücumundan korktuğu için, tamamen seyirci kaldı.

Bir Arap subayının, ümitsiz imdat feryatlarını dile getiren ve peşmergelerin cihazları tarafından zapt edilen cümleleri, bu bozgu-

nu çok güzel tasvir etmektedir:

Büyük Muhamed'in hakkı için, diye yalvarıyordu ses, Bizi kurtarınız! Herkes bozgun halinde! Birliklerimiz paramparça edildi! Caşlar kayboldu! Herkes başının çaresine bakıyor! Bütün materyalimiz ele geçti. Uçakları çok acele olarak napalm bombalarıyla birlikte gönderiniz, aksi halde hepimiz mahvoluruz! Kimse artık söylenenlere cevap vermiyor! Asiler bütün mevzilerimizi ele geçirdiler!”⁽⁸⁴⁾

Arap Subayı'nın imdat imdat diye inliyen telsizinin ses dalgalan arasında cınlanan acı feryatlarının yardımına, hiçbir kuvvet gelememi! Ve Arap 4. Tugayının hemen tamamı Kürt Halk Kuvvetleri'nin çemberinde imha edildi. Hendrin Tepe-si'nden eteklerine kadar inen savaş sahasında, peşmergeler iki bine (2000) yakın Arap ölüsünü saydılar.

Irak Komutanlığı da Bağdat'a çektiği telegrafta, o gün 1200 ölü verdiklerini bildirmek suretiyle, onarılmaz bozgununu teyit etmişti. 12 Mayıs 1966 günü Hendrin'de imha edilen 4. Tugayın ölü kayıpları hanesinde, dağ topçu birliklerinin ünlü Arap komutanı Albay Fuad Hacı Muhamed'inki de olmak üzere, 16 Arap subayının adı da vardı.⁽⁸⁵⁾

Bu büyük zaferden sonra Kürdistan İhtilal Ordusu'nun eline 6 adet 75'lik ağır top, 4 adet geri tepmesiz B-10, 4 adet 4,2 pusluk Amerikan ağır topu, 8 adet 3 pusluk İngiliz topu, 4 adet 8'lik havan topu, 5 adet Vickers mitralyöz, 44 adet Bren mitralyöz, 1000'den fazla mavzer tüfeği, 300 Sterling mitralyöz, daha pek çok hafif silahlar, 46 adet telsiz verici-alıcı cihazı, bir adet toprak hava verici radyo istasyonu, 100 büyük çadır, 6000 battaniye ve tonlarca cephane geçti.

“Peşmerge, o güne dek kendisini hiç bir zaman böyle bir muhteşem ziyafetin ortasında bulmamıştı..” der Rene Mauries ve aynı kitabının başka bir yerinde de şunları ilave eder:

“Bağdat'tan dünyaya yayılan ‘Kahramanca ilerleyiş!’ iddiası, korkunç bir bozguna, binlerce ölüye ve önemli miktarda askeri ma-

teryalin kaybına dönüştüğü halde, hükümet kesiminde aynı yalan haberler yayınlanmakta devam etti. Bağdat'ta sadece tek bir merkezden verilen bu savaş haberlerinden ne France-Presse ajansının ve ne de kendi iyi kalbliliklerinin Irak Arap istihbaratı tarafından düzmece yalanlarla aldatıldığı, dünya basınının haberi oldu. Fakat ben günümüzde dünyanın dört bucağının en emin ve en seri teknik vasıtalarla mücehhez bulunduğu bir çağda, nasıl oluyor da tüm dünya halk oyunun aldatılabilineceğine şahit bulunmuş olmaktan ötürü, şaşırıp kalmıştım. Hiçşüphe yok ki, Bağdat, savaş alanının en ön saflarında, Arap askerlerinin hezimetini bizzat gözleriyle dakikası dakikasına izleyen ve bu kesin sonuçlu silahlı çatışmayı dünya halk oyununa Kürt Verdun'ü⁽⁸⁶⁾ adıyla duyuracak olan mütevazi bir yabancı gazetecinin varlığından habersizdi."⁽⁸⁷⁾

KÜRT MİLLİ DİRENME HAREKETİNİ SİLAH ZORUYLA BOĞMAK, MÜMKÜN DEĞİLDİR ARTIK

Rewanduz önlerinde, Irak Arap Hükümeti Silahlı Kuvvetleri'nin uğradıkları ağır yenilgiden sonra, artık Irak'ın Kürt millet hareketiyle çok yakından ilgili komşuları da dahil olmak üzere, akli başında tek insan, Kürt meselesi'nin silah zoruyla çözümlenebileceğini iddiaya kalkışmamıştır.

Bu gerçeğin kesinlikle ve en vurdum duymaz çevrelerde bile anlaşılması üzerine, Irak hükümeti yetkilileri de, hem Kürt ihtilalcileri ile olan münasebetlerinde ve hemde dışarda, diplomatik faaliyetlerini artırdılar. Ama bilindiği gibi, az gelişmiş ve özellikle Ortadoğu ülkeleri yetkililerinin bu tarz politik faaliyetleri; her türlü dürüstlükten uzak alaturka kurnazlıkların ve bizansvari saray oyunlarının karakterize ettiği bir geleneğe sahiptir.

Bu gelenek, 1966 yazında Irak Arap politikacılarının gi-

riştikleri diplomatik faaliyetlerde de sonuna kadar işledi. Askeri yönden uğranılan ağır hezimet üzerine, bu kez elde yedek koz olarak bulundurulanan Celal Talabani, ikinci sahneyi oynamak üzere, politik alana itina ile çıkarıldı. Mıstefa Barzani'yi ve o'nun etrafında toplanmış Kürt ihtilalcileri'ni, ademi merkeziyet tipinde sudan bir hal çaresine razı edebilmek için, Bağdat ihtilalcilerle temas halindeydi: 16 Haziran 1966 günü, **General Ali Rıvı**'nın başkanlığında bir heyet, Hacı Ümran'da, "Ateşkes"ın şartları konusunda Kürt ihtilalcileriyle masaya henüz oturmuşken, Irak Devlet Başkanı Abdürrahman Arif büyük bir tantanayla C. Talabani'yi KDP'nin başkanı ve Kürtlerin yetkili bir sözcüsü sıfatıyla kabul etti. Bağdat Radyosu'ndan, bu görüşmenin teferuatıyla verildiğini haber almaz, Barzani, müzakere masasından öfke ile fırlamış ve Irak Arap Delegasyonu'na kapıyı göstererek:

"Celal Talabani adi bir haindir. Hükümetin hainleri piyasaya sürdüğü böyle bir dalavereli ortamda, barış görüşmelerine katılamam. Buyurun geldiğiniz yere!"

Bağdat'ın basit ve alaturka ayak oyunlarına verilecek en soylu ve en ihtilalci bir cevaptı bu. Müzakere için ayağına kadar gönderdikleri heyetlerinin, Barzani tarafından açıkça kovulmasından sonra da, hükümet savaşı devam ettirecek gücü kendinde bulamadı. Ve Bazzaz'ın giriştiğı yeni bir teşebbüs üzerine, 29 Haziran 1966 da "ateş kes"ildi.

Ateşin kesilmesi, Bağdat'ta şaşkına dönmüş bulunan Arap faşistlerine, meselenin çözümü için, gerçekçi ve samimi adımlar attıracağına, onlar, önceden planlanan oyunu el altından sürdürtmekte inat ettiler: Temmuz sonunda Ankara'ya uçup orada günlerce gerekli temaslarda bulunan Başbakan Dr. Bazzaz, daha sonra da Moskova'nın yolunu tuttu.

Fakat bütün bu çabalamalar, bir sonuç vermedi. Bir kere

daha Kürdistan Halk Ordusu'ndan acı bir şamar yemiş bulunan Irak Ordusu yüksek komuta heyeti, gözlerini yeniden Bağdat Cumhurbaşkanlığı sarayına dikmişti. Bunu açıkça hissedenden Arif, 6 Ağustos 1966'da, yüksek rütbeli subayların yükselen tansiyonunu geçici bir müddet için teskin edebilmek uğrunda, Bazzaz'ı azletti ve onun yerine general **Naci Taleb**'i başbakan olarak tayin etti.⁽⁸⁸⁾ Bu yeni hükümette, ayrıca üç adet de Kürt bakan vardı. Her biri birer büyük toprak ağası olan ve çaşlara yakınlığı bilinen bu bakanların hiçbir şekilde Kürt halkını temsil edemeyeceklerini, daha ilk günden, *Hür Kürdistan'ın Sesi* ilan etti.

25 Eylül'de (1966), 5. Arap Tümeninin himayesinde, Talabani Caşlarının Karadağın kurtarılmış bölgelerine yaptıkları bir ilerleme teşebbüsü de, tam bir bozgunla sonuçlandı.

1966 Sonbaharından itibaren de, "Ateşkes" in resmen devamına rağmen, mevzii çatışmalar ve sabotaj hareketlerinin arkası kesilmedi. Peşmergeler, uzayan ihtilalci savaşın seyri içinde, hem silah ve sabotaj vasıtalarının imalinde ve hem de bunları özellikle ovalarla şehirlerde de kullanmak konusunda büyük bir maharet ve tecrübe kazanmışlardı: Mayın döşemeler... Molotof kokteylleri... Ova baskınları... Müstahkem mevkiilerin ele geçirilme usulleri... Bazuka, havan vs. gibi silahlarla yapılan müessir bombardımanlar... Özellikle şehirler arası ulaşımı ve büyük şehirlerle rabialarda mihlanmış Arap askerleri ve caşlar adeta felce uğramış durumda idiler. Buna mukabil, Kurtarılmış Kürdistan Toprakları her gün adım adım genişliyordu.

Irak halkı arasında dolaşan söylentiler, "Peşmergeler isterlerse Bağdat'a kadar da rahatlıkla gelebilirler..." merkezinde idi. Bu havanın yarattığı endişe içinde Irak Milli Savunma Bakanı **General Şakir Muhamed Şükrü** tıpkı selefleri gibi bilmem kaçınıcı defa olarak, koltuğunun altına yerleştirdiği bir

Kuran'ı Kerim(!) ile Gılala'nın yolunu tuttu.

Barzani bu kez de muhatabını gayet soğuk ve ayakta ağırladı. Aynı günlerde, Süleymaniye'ye çok yakın bir mesafede bulunan Pencewin kasabasında Irak Arap Kuvvetleri ile Caşlar ağır bir yenilgiye uğradılar. Bu zaferin kazanıldığı gece, *Hür Kürdistan'ın Sesi*, Kürt Milli Otonomisi kazanılincaya kadar mücadeleden vazgeçmeyeceklerini ve bu hakkı alıncaya dek de silahlarını kullanmakta devam edeceklerini, ilan etti. Buna, Bağdat herkesi şaşırtan yeni ve fakat son derece zayıf bir tonla kaleme alınmış ültimatomuyla cevap verdi: *"29 Ekime kadar peşmergeler silahlarını teslim etmelidirler. Aksi halde mütareke(!) bozulacaktır."*

Barzani'nin ve Kürt İhtilalcileri'nin cevabı kısa ve kesindi:

"Tam otonomi ya da savaş!"

Öteden beri Kürt halkının 1 nolu düşmanı olarak ün yapmış olan **General Okeyli**'nin, *"Kürt Meselesi ancak kuvvet yoluyla halledilir"* hükmünü taşıyan bir beyanatının yayınlandığı günlerde, Abdürrahman Arif, şahsen Mıstefa Barzani'yle görüşebilmek için özel bir temsilcisini Gılala'ya yolladı. Barzani'nin müsbet cevap vermesi üzerine, iki lider, Kurtarılmış Kürdistan'ın Diyanak yakınlarındaki Mafrak Kampı'nda bir araya geldiler.

Olay, siyasi ve diplomatik açıdan, Kürt ihtilalcileri için, büyük bir önem taşıyordu. Ültimatom... ya da Okeyli... yerine Arif'in adeta dehalette bulunmasıydı bu. Üstelik bu, iki devlet başkanının görüşmesi anlamına da geliyordu. Zira Irak, zımnen de olsa, Kuzey'de bir Kürt Otonomi idaresinin varlığını böylece kabul etmiş oluyordu.

Barzani-Arif görüşmeleri; meselenin nihai çözümü konusunda, müsbet bir sonuca ulaşamadı. Fakat silahlı çatışma bu görüşmelerden sonra oldukça hafifledi. Barzani, öteden beri

istedikleri temel isteklerini şu şekilde özetleyerek Irak Devlet Başkanı Arif'le yaptığı görüşmelerde, asgari hedefler halinde müzakere konusu yapmıştır:

KÜRT HALKININ ASGARİ TEMEL HAK VE İSTEKLERİ

- 1) Kürt halkının milli baklan tanınmalı ve garanti edilmelidir.
- 2) **Kürdistan** adı tanınmalı ve Irak'taki hudutları etnik, coğrafi ve tarihi gerçeklere uygun olarak belirtilmelidir.
- 3) Irak Cumhuriyeti'nin bütünlüğü içinde, Kürdistan kendisine en geniş hudutlarla, **Milli Otonomi**'nin tanınmasını şart koşar.
- 4) Kürt Dili, Kürdistan'ın resmi dili olarak kabul edilmelidir.
- 5) Kürt kültürü serbestçe gelişmeli ve Kürtlere kendi çocuklarını, tahsilin her kademesinde, kendi ana dilleri ve öz kültürleriyle yetiştirme hakkı tanınmalıdır.
- 6) Kürt halkının hayat seviyesi yükseltilmeli ve Kürt halkı Irak'ın bütün imkanlarından eşit olarak yararlanmalıdır. Ve Kürt halkı, sosyal ve ekonomikman kendisini kalkındırmak imkanlarına serbestçe sahip olmalıdır. Kürdistan toprağından çıkan petrol gelirlerinin, gerçek payları nisbetinde olan bölümü, Kürt halkının çıkarları uğrunda kullanılmalı ve Kürdistan'ın payı, Kürt nüfusunun genel Irak nüfusuna oranı nisbetinde olmalıdır.
- 7) Kürtler, Kürdistan'da devamlı bir sulhun ve alınmış milli haklarının garantisi için, kendilerine özgü emniyet kuvvetleriyle ve yine kendilerine özgü askeri bir kuvvetin mevcudiyetini şart koşarlar.
- 8) Merkezi Irak Hükümeti, Irak'ta Arap ve Kürtlerin eşit bir şekilde milli haklara sahip bulunduğunu resmen kabul etmeli ve Irak Cumhuriyeti'nin kuruluşu da bu esaslara göre yeniden gerçekleştirilmelidir. Askeri diktatörlükler, yerini Irak halklarının serbest iradeleriyle meydana gelmiş demokratik kuruluşlara terketmelidir.
- 9) Irak hükümetleri, yukarda sayılan Kürt halkının asgari temel hak ve isteklerini kabul etmemekte ısrar ve inat ettikleri takdirde, Kürt halkı Birleşmiş Milletlerin statüsünü tayin edeceği

milletlerarası bir kontrol komisyonunun mesuliyeti altında, kendi kaderini bizzat tayin (oto-determinasyon) hakkını kullanmak üzere, gerekli bütün çarelere başvuracaktır.⁽⁸⁹⁾

KÜRDİSTAN DEMOKRAT PARTİSİ'NİN 7. BÜYÜK KONGRESİ

Irak KDP'nin 7. Büyük Kongresi, savaş içinde, 20 Kasım 1966 günü, 425 delegenin iştirakıyla Gılala'da yapıldı. Kongrenin açıldığı gün, parti organı Xebat Gazetesinde⁽⁹⁰⁾ yayınlanan başmakalede, şu satırlar okunmaktaydı:

"1) Bu Kongre her ne kadar tam anlamıyla serbest bir ortam içinde yapılamıyorsa da⁽⁹¹⁾, tüm toplantıları açık olarak cereyan edecek ve bu, geniş halk kitlelerinin yeteri sayıda delege grupları ile, kongrede temsiline imkan verecektir.

2) Bu Kongre, halkımızın yaşadığı ve kısmen de halen yaşamakta bulunduğu büyük olayların hemen arkasında toplanıyor.⁽⁹²⁾ Kurtarılmış Kürdistan bölgelerinden ve diğer yerlerden gelen delegelerin her biri, olayların objektif durumuna ve kendi özel vazifesine uygun bir şekilde, ihtilalci bir kişiliğe sahiptir.

3) Bu Kongre, alelaide bir kongre değildir. Parti yönetici kadrosunun geçirdiği krizin hemen arkasında yapılmış 6. Kongre'nin bıraktığı boşlukları dolduracaktır. Partimiz, bir müddetten beri kendisini sendeletmiş bulunan hastalığı başarıyla atlatmış ve bu kongreye tamamen sıhhatli bir şekilde girmiş bulunmaktadır.

Dahili fikir ayrılıklarında, ister çoğunluk ve isterlerse azınlıkta bulunsunlar, tüm delegelerin tam bir içtenlik ve fedakârlık anlayışı içerisinde hareket edeceklerine eminiz."

7. KDP Kongresi'nin muhtevasını ve anlamını analiz eden bu kısa, sade ve öğretici takdim, Kürdistan ihtilalinin vardığı ciddi ve olgun merhaleyle Parti'nin ihtilaldeki çok önemli ro-

lünü ve öncülük vazifesini, açıkça göstermektedir.

Aynı Kongrede, Irak Komünist Partisi sözcüsü ile, Irak Kürdistan İhtilali'nin Halk Ordusu saflarında faşist Bağdat hükümetlerine karşı çarpışan "Arap Birliği" komutanının konuşmaları da, şüphesiz çok büyük bir anlam taşımaktadır.

Özellikle geçmişteki kısa görüşlülüklerinin ve eylem içinde gerçekçi olamayan şaşkın davranışlarının cezasını çok ağır bir şekilde ödemiş bulunan IKP'nin vardığı bilimsel ve gerçekçi çizgi, yalnız *Irak halklarının tarihinde değil, bütün bir Ortadoğu'nun gelecekteki siyasi kaderlerinde de, çok anlamlı bir adımdır*: IKP sözcüsü Zeki Xairi, son derece açık, net ve sade bir ifadeyle, Irak Kürtlerinin milli haklarını ve arzu ettikleri takddirde de, Irak bütünlüğü içindeki otonomi isteklerini kayıtsız şartsız kabul ettiklerini ifade ettikten sonra, sözü Celal Talabani kliğine intikal ettirmiş ve onları Irak'ta faşist ve askeri diktatörlük rejimlerinin emrine girmiş bulunmalarından ötürü, ağır bir dille yermiş ve kendilerini *"alınlarına sürmüş bulundukları hainlik lekesini asla silemeyeceklerdir"* cümlesiyle nitelendirmiştir.⁽⁹³⁾

KDP 7. Kongresinde, Parti Genel Sekreteri tarafından okunan "politik rapor" ise, özet olarak şöyledir:

- Irak'ta halkın serbest rızası hilafına bir takım zorba cunta grupları iktidarının sebep oldukları sosyal-siyasi keşmekeşin analizi.

- Irak milli birliği ve Kürt meselesinin çözümü.

Bunun için ancak iki yol mevcuttur. Milli birliğin devamı, ancak **Kürt milli haklarının tanınmasıyla ve bu haklarının sağlam garantilere bağlanmasıyla mümkündür**.

Günümüzde IKP ile bazı Arap ilericileri hariç, Arap siyasi partileriyle siyasi kliklerinin tamamı, Kürt problemi konusunda öteden beri takındıkları fanatik, gerici ve düşmanca

durumlarını şimdi de devam ettirmektedirler.

Kasım zamanının Geçici Anayasa'sı, Kürt halkının varlığını ve **Kürt milli haklarını açıkça kabul ve ilan etmişti**. Bütün olanlara rağmen, biz Arap halkıyla iyi münasebetler kurmaya ve bunları samimiyetle korumaya çalışıyoruz. Biz, Irak hükümetlerinin, Irak Arap halkının gerçek iradesini, özlem ve çıkarlarını asla temsil etmediklerine kesinlikle eminiz.

- Irak'ın Arap milleti'nin bir parçası olduğu şeklindeki iddia, hiçbir tarihi ve sosyal tutarlılığı olmayan suni bir zorlamadır. Şimdiye kadar denenen Arap ülkeleri arasındaki birliklerin de ispat ettiği gerçek şudur: Bu birlikler, Arap halklarının serbest irade ve rızasına bağlı olmayan ve münhasıran ülke yönetici kadrolarının başvurdukları keyfi, maceracı heveslerin tatbikatından ibarettir. Mısır'la Irak arasında kurulmak istenen birleşmeyi, Irak halklarının istemediği ve buna asla razı olmayacakları, açık bir gerçektir.

- Toprak reformu günümüze kadar gerçekleşmemiştir.

- Kürdistan'ın diğer yer altı-üstü zenginlikleri gibi, Dokan ve Derbendixan Barajlarının üretim gücü de, münhasıran Bağdat'ın ve Güney Irak'ın menfaatları yönünde ve bilhassa kullanılmaktadır.

-Kasım zamanında, Irak-Sovyet işbirliğiyle meydana getirilen sanayileşme projeleri, ardı arkası kesilmeyen hükümet darbeleri ve iç savaş nedenleriyle gerçekleşmemiştir. Irak hükümetleri, Kürdistan'da yürütmekte inat ve ısrar ettikleri iç savaş nedenleriyle gerçekleşmemiştir. Irak hükümetleri, Kürdistan'da yürütmekte inat ve ısrar ettikleri iç savaş nedeniyle, devamlı olarak zayıf ve korkak davranışlar ve bütün bunlardan ötürü de, her geçen gün, yabancı petrol kumpanyalarının kucağına, daha bir rahatlıkla yerleşmişlerdir. IPK daima petrol gelirlerinin aslan payını kendi kasalarına indirmiş, 1958 İhtilali'nin sonunda karar-

laştırılan %80 anlaşmasına hiçbir zaman riayet etmemiştir.

Irak Kürdistan'ı İhtilali'nin dış politikası, co-existence yani yan yana yaşama prensipleri üzerine bina edilmiştir: Doğu ile olan münasebetlerinde olduğu kadar, Batı ile olan münasebetlerinde de tam bağımsızlık. Dış ülkelerde yürüttüğümüz propagandalar, tamamıyla doğru sözlülük ve gerçeklerin ifadesi esası üzerine bina edilmiştir. Irak hükümetleri gibi, devamlı yalancılık ve milletlerarası akrobasinin usta dolandırıcılık şarlatanlığı, biz tanımayız, izlediğimiz gerçek ve dürüst dış politika, günden güne, dünya halklarının ihtilalimizi tanımalarına, sevmesine ve yardım çareleri aramasına doğru bir gelişim içindedir. Mesela Fransa'da, Fransız aydınları ve halkı kendiliğinden, ihtilalimize yardım için, birçok komiteler vücuda getirmiş bulunmaktadır.

- Ortadoğu'nun uzun yıllardan beri içinde yaşadığı kritik durum, devam etmektedir. Bölge halklarının kendi aralarında inatla sürdürdükleri ihtilaflar ve faşist baskılar; dış kuvvetlerin bu bölgede rahatlıkla "at oynatması" için gerekli bütün şartları hazır bulundurmaktadır.

- Ateşkes teklifinin her seferinde hükümetten gelmesi, bu hükümetlerin üzerimize saldırttığı silahlı kuvvetlerin Kürt ihtilalci Halk Ordusu tarafından bozguna uğratılması ve ülke ekonomisinin iflasın eşiğine kadar sürüklenmesi nedenleriyle olmuştur.

Şayet Irak hükümeti, barışçı yollardan Kürt millet meselesini çözümleyebilecek yollardan kaçınırsa, biz geçmişte olduğu gibi, bugün ve yarın da milli hürriyetlerimizi istirdat ve korumak uğrunda, gerekli tüm riskleri göze almaya hazırız.

Kongrenin kapanış bildirisinde, özellikle şu cümleler, Kürdistan İhtilali'nin dünya meseleleri hakkındaki görüşlerini özetlemektedir:

Kongre, bütün dünyanın esir halklarının kendilerini ezen emperyalist güçlere karşı giriştikleri bağımsızlık ya da kendi kaderlerini kendilerinin tayin hakkı uğrındaki mücadelelerini sempatiyle karşılar ve destekler.

... Kongre, Güney Afrika ve Rodezya'daki ırkçı baskıları ve ayrılıkçı politikayı, şiddetle rededer. Kongremiz, Vietnam'daki bütün yabancı kuvvetlerin çekilmesini ve Vietnam halkına kendi kaderini bizzat kendisinin tayinine imkan bırakılmasını ister."

20 Kasım 1967 günü, yapılan seçimlerde, KDP'nin yeni Merkez Komitesi teşekkül etti. İhtilal lideri ve ihtilalci Ordu Başkomutanı General Mıstefa Barzani, oy birliğiyle ve ayakta alkışlarla, Parti Genel Başkanlığı görevini koruyordu. Merkez Komitesine geçilenler şunlardı (Bunların ilk yedisi, merkez komitesi tarafından polit büro üyeliklerine seçilmişlerdir):

- 1) Habip Kerim (*Avukat*), Parti Genel Sekreteri,
- 2) Mehmed Osman (*Doktor*),
- 3) Salih Yusufi (*Din alimi ve muhasebeci*),
- 4) Ali Abdullah (*Mühendis*),
- 5) Nuri Şaweys (*Mühendis*),
- 6) Eziz Akreyi (*Subay*) Erbil Bölgesi Siyasi Mesulü,
- 7) M. Mehmed Abdurrahman (Sami Rahmani) (*Mühendis*),
- 8) Mihamed Hersini (*Sosyolog*) Süleymaniye Bölgesi Siyasi Mesulü,
- 9) Numan İsê (*Eski memur*) Duhok ve Musul Çevres Siyasi Mesulü,
- 10) Ali Sencari (*Eski PTT memuru*) Kerkük Bölgesi Siyasi Mesulü,
- 11) İsmail Mela Eziz (*Teknisyen*),
- 12) M. Emin Eli (*Mühendis*), 13) Yedulah Kerim (*Eski memur*),
- 14) Fatih Mihamed (*Edebiyatçı*),
- 15) Abdulvehap Etruşi (*Teğmen*),
- 16) Reşit Sındi (*Üsteğmen*)

4. ASKERİ KAMPANYA VE SONUÇ KURTARILMIŞ KÜRDİSTAN TOPRAKLARINDA, MODERN VE SOSYAL BİR TOPLUMUN TEMELLERİ ATILİYOR

29 Haziran 1966 “Ateşkes”inden, Bağdat’ta en son 31 Temmuz 1968 hükümet darbesine kadar geçen zaman zarfından da, gerçek anlamda, savaş hiçbir zaman durmadı. Zaxo’dan Xaneqin’e kadar, bir hilal şeklinde uzanan cephe hatlarında, cephe genleriyle şehir merkezlerinde mevzii çatışmalar, sabotaj hareketleri sürdü gitti...

Şu kadar ki, “Ateşkes” müddeti içinde, Irak Arap hükümetleri, çok ağır askeri masrafların ve dahili güçlerin çemberinde her gün biraz daha sıkışırken, Kürdistan İhtilali’nin fiili otonomi idaresi, günden güne kuvvetlendi. Açık bir gerçektir ki; savaş halinde bulunan klasik ordular, ülke ekonomisini bir vantuz gibi durmadan emen dev birer istihlak unsuru haline gelirler. Yıllardan beri devam eden iç savaş’ın çok ağır çeşitli masrafları yanında, subayların son derece lüks yaşantısı (*Irak’ta hemen her subayın bir arabası ve mülkiyeti kendisine ait lüks döşenmiş bir apartmanı vardır.*) aşırı hırsızlıklar, çaş denilen Kürt hainlerine ödenen muazzam paralar...Ve bizzat subayların politik iktidara sahip bulunmalarının sağladığı “*Harcamalardaki tam kontrolsüzlük ve görülen lüzum!*” gerekçeleri de eklenince; petrol gelirlerine, Irak’ın tabii zenginliklerine ve diğer Arap ülkelerinin ve bazı dış büyük devletlerin maddi desteğine rağmen, hudutsuz ve kontrolsüz harcamalar bu memleketin ekonomisini tam bir iflasa götürmüştür. Bunun yanı sıra, askeri dış yardımın temini konusunda da, Irak Arap hükümetleri, son yıllarda büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Sovyetler’in ve Fransa’nın, Irak hükümetleri tarafın-

dan ısrarla tekrarlanan askeri yardım tekliflerini -Kürt meselesinin adil bir çözüme bağlanmasına kadar- gerekçesiyle ya tamamen red ettikleri ya da ancak kısmen karşıladıkları, bilinen bir gerçektir.

Buna karşılık, daimi kadrosu 10 000-15 000 arasında değişen insan mevcudu ile, Kürdistan Halk Ordusu, organize bir kuvvet olarak, otonomi idaresinin yaşaması, pekişmesi ve müesseseleşmesi için, gerekli istihsal unsuru vasıflarına ve seyya-liteye sahiptir. Şöyle ki, peşmergelik, asla profesyonel bir meslek değildir. Hiç kimse daimi bir şekilde -Bazı komutanlar ve organizatörler hariç- peşmerge karargahlarında kalmaz. Her bir iki ayda, bütün bir peşmerge kadrosu tamamen değişmekte ve izin alarak köylerine, işlerinin başına dönenlerin yerlerini, daha önce köylerine gitmiş olanlar doldurmaktadırlar. Savaşın olduğu zamanlar, istisnai olarak, beş altı ay cephelerde kalanların da, mutlaka geride kendi köy işlerini yaptıracak yakınları ya da peşmerge arkadaşları bulunmaktadır. Peşmergeler, son derece sade karargahlarında ve hazanda seyyar devriye grupları halinde bulundukları zaman da, vakitlerini asla boşa geçirmezler:

Okuma-yazma öğrenmek, Kürt tarihi ve Kürdistan ihtilali konusunda yapılan tartışmalar, silah bakımı, onarımı ve ağır-hafif piyade silahlarının kullanılmasını öğretmek için açılan kurslar, köy yollarının ve askeri karargahların yollarının yapımı ve fırsat buldukça kimsesiz köylülerin köy işlerine fiilen yardım... Bütün bunlar, peşmergeyi bir yandan tüketim unsuru olmaktan çıkarırken, diğer taraftan da, Kürdistan İhtilali'nin temeli olan köylü kitlelerinden devşirilen bu elemanları, ihtilalin potası içerisinde, gerek politikman ve gerekse el marifeti bakımından eğitmek suretiyle, gerçek bir militan ve yaratıcı bilgisi olan kalifiye emekçi durumuna getirmektedir.

KÜRDİSTAN İHTİLALCI ORDUSU, KATIKSIZ BİR HALK ORDUSUDUR

Bunu saptayan en açık delil şu: Bu ordu mensuplarının üstündeki silahlarıyla cephane ya da tahrip maddesinden başka, yatmak, yiyecek vs. gibi taşıma endişesi duydukları hiçbir ağırlıkları yoktur. O kadar ki, çoğu kez peşmergenin bir matarası, hatta bir ekmek torbası dahi mevcut değildir. Peşmerge, kendisine tüm yemini ve yaşama ortamını temin eden verimli bir gölde yaşayan bir balıktır adeta. Yatması, yemesi, içmesi, saklanması, eğitimi tamamen köylerde, kendisine en uygun ve en emin korunak olan köylü kitleleri içinde, tam bir güven, samimiyet ve ciddiyet içinde yapılmaktadır. Kısaca kadını, çocuğu, ihtiyarı ve genciyle Irak Kürdistanı'nın geniş köylü kitleleri, fiilen ve aktif bir şekilde savaşa iştirak etmekte ve bu nedenle de ihtilali bizzat yaşamaktadırlar, ihtilal Kürt köylüsü için münhasıran gelecekte mutluluk vaad eden tatlı bir hayal değil, her gün köylülerin bizzat yaşadıkları müşahhas yani o'nun günlük hayatını düzenleyen, istihsal faaliyetini tahrik ve tanzim eden bir gerçektir.

Savaşa rağmen, Irak Kürdistanı'nda hayat seviyesinin, 1961'dekinden kat kat yüksektir. Bunun yanısıra, hırsızlık, dilencilik, kaçakçılık, tarla ve ihtilafları, başlık endişesi tamamen ortadan kalkmıştır. Gerek giyim ve gerekse gıda bakımından da, halkın hayat seviyesi, Kürdistan tarihinde asla örülmemiş bir düzelmeye ve iyiye gitmenin temposu içindedir.

Büyük toprak ağası, aşiret şefi ya da şêx olup da, Kürdistan'a ihanet eden çaşların tüm arazileri, 1969'un son ayında girişilen ihtilalci bir tatbikatla, topraksız ya da yeteri toprak sahibi olmayan köylülere dağıtılmaktadır. Halen dağıtılmamış bulunanlar da, çok cüzi karşılıklarla kiraya verilmektedir. Bazan cepheden

uzunca bir müddet için evine dönmiyen peşmergelerin çoluk çocuğunun ya da kendisine muhtaç bulunanların geçimi, ihtilalci mahalli kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır.

Gılala'da açılan iki ayrı büyük kurs devresinden geçenler, sağlık memuru ya da öğretmen görevleriyle köylere dağıtılmaktadırlar. Kurslara seçim, imtihanla olmakta, özellikle savaş içinde yetişenler ve eski lise ya da ortaokul öğrencileri tercih edilmektedirler. İhtilal Merkezi Gılala'da toplanmış bulunan bazı eski eğitimciler, çok az sayıdaki doktorlar, devrimci aydınlar geceli-gündüzlü bir çalışma temposuyla çalışarak, kurslara iştirak eden adayları en iyi şekilde yetiştirmek için ellerinden geleni yapıyorlar.

Kurtarılmış Kürdistan topraklarında kurulan 40'a yakın revir tarzındaki küçük çaplı hastahanelerde ve her peşmerge birliğinin çok yakınında bulunan sıhhi destek noktalarında, halk parasız olarak muayene edilmekte ve keza ilacı da parasız olarak verilmektedir. Her ne kadar, doktor sayısı çok azsa da, ihtilal süreci içinde, tıbbi pratizasyon kazanan tecrübeli sağlık memurları, kendi kendilerini yetiştirmiş basit cerrahlar, hijyen personeli, pekala halkın günlük sağlık hizmetlerini başarıyla yürütmektedirler.

İhtilalin ilk yıllarında yıkılan ya da kapatılan bütün köy ilkokulları yeniden açılmıştır. Son birkaç yıldan beri öğretmen yetiştirmeye büyük çaba harcayan ihtilalciler, açılan kurslardan sertifika alabilenleri öğretmen olarak köylere dağıtmaktadırlar. Öğretim tamamen Kürtçe olarak yapılmaktadır. Ayrıca Gılala'da iki ortaokul ve bir lise, Kürtçe olarak, köy ilkokullarından yetişenlerin eğitimini devam ettirmek üzere açılmış bulunuyor. Gün geçtikçe, kurtarılmış Kürdistanın diğer bölgelerinde de, ortaokul ve lise ayarında okulların açılmasına girişilecektir.

Öğretmenler, sağlık memurları, partili militanlar, partinin köylü komiteleri mensupları, tamamen silahlıdırlar ve peşmerge üniforması taşımaktadırlar. Cepheden normal dönüşünü yapan her peşmerge de tıpkı bir öğretmen gibi (*Peşmergelerin %90'ını KDP mensubudur*) köyünde bir taraftan istihsal unsuru haline dönüşürken, bir yandan da, ihtilalci ahlak, kollektif çalışma ve fedakârlık konularında köylüye örnek olmaktadır.

Zaxo'dan Xaneqin'e kadar uzanan 400 kilometrelik mesafe içinde, ihtilafın yarattığı daimi bir gel-git vardır. Bu sosyal dolaşım, Kürt halkının ruhi, maddi ve fikri temasını, birlikte yaşamasını ve birlikte savaşmasını intâç etmekte ve kaynaştırmaktadır. Yüzyıllardan beri, sert ve haşın coğrafi ve tabii faktörlerin de önemli derecede etkilediği Kürt toplumu içerisinde mevcut aşiretçilik, kan davaları, şive farkları, din ve mezhep aykırılıkları gibi suni farklılaşmalar, ortadan kalkmakta ve giderek yerini Kürt toplumunun ekonomik ve sosyal bütünleşmesine terketmektedirler. Yarının modern, güçlü, sosyal Kürt toplumu; son derece sıhhatli, kendinden emin ve dahili çelişkilerinden de arınmış olarak, Kürdistan ihtilalinin seyri içinde oluşmak yolundadır.

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN GÖZÜ DIŞARDA

Görülüyor ki, Irak Arap hükümetleri tarafından inkar edilmekle beraber, Kürdistan ihtilali büyük bir milli-sosyal canlılık içerisinde yaşamakta ve politik hedefi olan dahili milli otonomi idaresini de fiilen gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Arap milliyetçiliğinin temel karakteristiklerini ve bu milliyetçiliği temsil eden subay-aydın cuntalarından müteşekkil politik elitlerin sosyal yapısını tanıyanlar için, bu inkarda inat ediş, asla şaşırtıcı

karşılanmamak gerekir: İlhamını Alman ırkçı-faşizminden ve tarihi kökenlerini de eski İttihat-Terakki paşalarının turancı davranışlarından alan bu milliyetçilik, bütün gücünü ve politik eylem çabasını iki sütun üzerine oturtmuştur:

-Arap milleti, büyük İslam imparatorluklarının ve İslam dininin varisidir. Arap ırkı, komşularından ve tüm Doğu ırklarından gerek yarattığı medeniyetler ve gerekse fizik özellikleri itibarıyla üstündür.

-Arap milleti, yakın çağlarda, her ne kadar bu büyük tarihi ve milli avantajlarıyla diğer milletler üzerindeki etkin politik tesirini kaybetmişse de, bu geçici ve sunidir. Arap milleti, eski muhteşem gücünü ve birliğini yeniden gerçekleştirecektir.

İşte bu nedenlerle, Arap ülkelerindeki dahili sınıfsal çelişkiler ve ekonomik zorluklar görmezlikten gelinmektedir: Arap milliyetçiliği, tüm potansiyelini ve kitleleri sürüklemeye dinamizmini, münhasıran dış meseleler ve dış fütuhat üzerine bina etmiştir. Böylece, Arap halklarının gözü devamlı bir şekilde dışarıya dönük tutulmak istenmekte ve dahili çelişkilerle güçlükler suni bir şekilde kamufle edilmektedir. Arap halklarına gösterilen en yakın hedefler İsrail, Irak ve Suriye Kürdistanları, Sudan'ın Güneyi, İskenderun (Hatay), Şatül Arap, Yemen vs.dir.

İşte bu tamamen ırkçı, gerici ve sun'i zorlama dürtüler, gerekli sosyo-ekonomik ve tarihi fütuhat yeteneklerinden yoksun Arap milliyetçiliğini çıkmazlara sürüklemiştir. Az gelişmiş ülkelerin bütün belli başlı karakteristiklerini taşıyan Arap ülkeleri ve bu ülkelerin politik kadroları; diğer benzerleri gibi, dış fütuhat, dahilde Araplaştırma ve büyük emperyalist güçlerle kendilerini eş değer tutma zorlamalarının ve macera heveslerinin ağır yükü altında bocalamaktadırlar. Arap ülkelerinin sahip bulunduğu muazzam insan gücüne, jeopolitik ve petrol kaynaklarına rağmen, Arap milliyetçiliğini temsil eden

politik elitlerin karşılaştıkları güçlükler ve açmazlar, her gün bir yenisi açığa çıkan örneklerle açıkça ortadadır. Dahili sınıfsal ve sosyal çelişkilerin çözümüne, bilimsel ve gerçekçi bir açıdan yanaşmadıkça ve tamamen hümanist ölçülerle Arap ülkelerinin dahilinde bulunan başka halk topluluklarının Araplaştırılmaları zorlamalarından vazgeçmedikçe, Arap milliyetçiliğinin dünya milli ve sosyal mücadeleleri yelpazesinde; asla ilerici, halkçı ve demokratik bir yeri olamaz.

Bütün güçlükler ve tezatlardan kurtulamıyan; şovenizm ve ırkçılık gibi “gerici” hastalıklarla iyice malul Arapçılık; subayların ve oportünist aydınların tekelinde ve bu cuntalara büyük maddi-politik avantajlar sağlayan bir palavra panayırının hislere hitap eden laf kalabalıklarından öte, hiçbir zaman sosyal ve demokratik bir muhteva kazanmamıştır.

17 Temmuz 1968’de, Irak ordusu ile Baas aydınlarından müteşekkil bir cunta grubunun **Abdürrahman Arif**’i devirerek Bağdat’ta iktidara el koyduğunun duyulması, artık olağan sayılmakta idi. Irak’ta her bir-iki yılda -*Özellikle Kürt Millet Meselesi çözülmediği müddetçe*- hükümet darbesi yapılması ya da birkaç aylık fasıllarla “*Yeni bir darbe teşebbüsünün meydana çıkarıldığını..*” ilanı ve birçok kimsenin kurşuna dizilmesi ya da sallandırılması, günlük olaylardan sayılmaktadır.

17 Temmuz darbesinden sadece 14 gün sonra, 31 Temmuz 1968 günü, **Hasan El-Bekr**, darbe içinde darbe yaparak, başbakan **Abdulrezzak**’i ve bazı arkadaşlarını bertaraf etti ve müfrit bir Baas kanadının eşliğinde (*ki bunların çoğu Şubat 1963 darbesiyle büyük katliamını planlamış ya da iştirak etmiş subaylarla Arapçı aydınlardı.*) iktidara tek başına el koyduğunu ilan etti.

KÜRDİSTAN İHTİLALCI HALK ORDUSUNUN SON DURUMU VE BELLİ BAŞLI GERİLLA ŞEFLERİ

İhtilalci Kürdistan Halk Ordusu, uzun savaş yıllarında ve ihtilalin seyrinde; günden güne pişti, arındı ve teşkilatlandı. Günümüzde de bu ordu, hâlâ en modern gerilla metotlarıyla döğüşmesine rağmen, gerekli hayati durumlarda ve stratejik amaçlarla, bazen kesin sonuçlu cephe (pozisyon) savaşlarına da girmektedir. Bu itibarla denebilir ki, Kürdistan İhtilalci Halk Ordusu, kendi milli özelliklerine ve ihtilalci savaşın gereklerine en uygun bir şekilde, intizami bir silahlı kuvvet haline de gelmiş bulunmaktadır.

1969 Baharında, Irak Arap hükümetlerinin 4. Büyük Askeri Kampanya'sı başladığı zaman, Kürdistan İhtilalci Halk Ordusunun mevcudu 20 000 peşmergeden biraz fazladır. Son derece çevik, bütün hafif ve otomatik piyade silahlarıyla da mücehhez, kendi kendine tamir ve imalat atölyeleriyle küçük çaplı fabrikasyona sahip, yarı mobil (hareketli) bir kuvvettir bu. Ayrıca kötü günlerinde ya da büyük bir milli tehlike karşısında, bütün Kürdistan'da karış karış, köy köy gerilla savaşı yapabilecek kapasitede 75 000-100 000 arasında, silahlı bir yedek halk ordusuna sahiptir bu kuvvet.

Peşmergeler devamlı bir dolaşım ile değişmesine rağmen, en büyük ünitesi **Hêz** (*tugay*) adıyla anılan, 12 başlıca sabit destek üssüne sahiptir ihtilalci Ordu:

Bahdinan coğrafi bölgesinde bulunan 4 hêz, bir tek kumandaya bağlanmak suretiyle, özel bir durum kazanmıştır. Bu durumda, Bahdinan Tümeni de denen bu hêz istisna edilirse, -ki bu 4 hêz bağlı bulunduğu komutan aracılığıyla- diğer hêzlerin hepsi, doğrudan doğruya ihtilal Başkomutanlığına bağlıdır. Bahdinan bölgesinde, bir tek ihtilalci Tümene bağlı

olan 4 hêz şunlardır:

Hêzê Zaxo: Suriye, Türkiye ve Irak hudutlarının birleştiği ve ihtilalin en hassas mıntıkasını teşkil eden Zaxo, bu hêz'in kontrolünde bulunmaktadır. 1000'den fazla daimi bir peşmerge kadrosuna sahiptir. Komutanı, okuyucunun daha önceki bahislerde tanıdığı, Irak Kürdistanı İhtilalinin en enteresan simalarından biri olan **İsê Suwar**'dır. Sovyetler Birliği'nde askeri eğitimini tamamlayan ve yine orada sosyoloji okumuş bulunan ise Suwar, Araplar da dahil, tüm Irak halkının cesaretine, savaş dehasına, ihtilalci karakterine ve fedakârlığına hayran olduğu; uzun boylu, yakışıklı ve 43 yaşında bir Kürt ihtilalcisidir. Sovyetler'de iken, bir aşk evlenmesi yapmış ve Irak'a döndükten sonra, eşini ve oğlunu da getirtmek üzere iken, patlayan Kürt ihtilaline katılmıştır. Aradan on yıl geçtiği halde, hâlâ zaman zaman eşi ve oğlu ile mektuplaşan Suwar, onlara her zaman bağlı olduğunu ve ihtilal içindeki acil vazifesi biter bitmez de, hemen gidip onları Kürdistan'a getireceğini söylemektedir.

Hêzê Duhok: Musul'un en büyük kazası ve şimdi de Bahdinan bölgesinin vilayet merkezi haline gelen Duhok'u, şehir merkezine 1 km mesafeden itibaren, bu hêz kontrolünde tutmaktadır. 1200 kadar peşmergesi vardır. Komutanı son derece çevik bir yapıya ve inşa kabiliyetlerine sahip **Ali Xelil**'dir. Ali Xelil, 1931-36'ların ünlü köylü ihtilalcisi ve Mela Mıstefa'nın arkadaşı Selke'li **Xelil Xoşevi**'nin oğludur. O da tıpkı İsê gibi, gencecik bir çocukken 1936'da şehit düşmüş olan babasından miras kalan tüfeği sırtlamış ve Barzani'nin etrafında kenetlenmiş bulunan diğer savaşçılarla birlikte Sovyetler Birliği'ne gitmiştir. Sovyetler'de sosyoloji ve diyalektik okumuştur.

Hêzê Aqra-Şêxan: Bahdinan Bölgesinin Bradost'a kadar uzanan Aqra ve Şexan kazalarına bu hêz hakimdir. Komuta-

nı **Huse Mirxan**, savaşçılığı bizzat savaşarak öğrenmiş, mütevazı, orta yaşlı bir Kürt köylüsüdür. Bütün savaşlarında, daima peşmergelerin en ön saflarında mevzilenmekte ve üstün cesareti ile tanınmaktadır.

Hêzê Amadiya: Bu hêz'in direkt komutanı ve diğer üç hêz'in de askeri denetimi ve genel komutanı; karargahını Qumri adı verilen eski bir Kürt Kalesinin altındaki çok sarp ve korunaklı bir mevkiye kurmuş bulunan meşhur **Esat Xoşevi**'dir. Xoşevi, gerek 1943-45 Irak Kürt Milli Direnme Hareketi ve gerekse Mahabat Cumhuriyeti devrinde ve daha sonra da, Mıstefa Barzani'yi bir gölge gibi takip etmiş en eski ve en yakın bir silah ve fikir arkadaşıdır.

Xoşevi de, savaşçılığı ve savaş meselelerini uzun yıllar bizzat savaşarak öğrenmiş ve geliştirmiştir. Özellikle son derece kibar, ölçülü, sabırlı ve o derece de fedakâr mizacı dolayısıyla; bir ihtilalciden çok, bir devlet ve idare adamıdır. Bu yetenekleri, bütün ihtilal seyri içinde, devamlı olarak lojistik (*cephe gerisi hizmetlerinin tamamı*) sıkıntılar çeken ihtilalci orduya, o'nun çok faydalı olmasını sağlamıştır.

Hêzê Balek: Rewanduz'dan Gılala'ya kadar seyreden stratejik asi arazinin kontrolü ve savunmasını bu hêz üzerine almıştır. Komutanı, tamamen Kürdistan İhtilali'nin seyri içinde, basit bir peşmerge olarak tüfeğe sarılmış ve askeri tecrübesi ile bilgisini geliştirerek, yaman bir gerilla komutanı haline gelmiş bulunan Kürt köylülerinden, **Abdullah Ahmed**'dir.

Hêzê Sefin: Rewanduz-Erbil arasında kırılık-dağlık mıntıkalarının kontrolü bu hêz'e aittir. Komutanı, okuyucunun "giriş bölümü" müzden adını hatırlayacakları **Eziz Akreyi**'dir.

Hêzê Deşta Hewlêr: İsminden de anlaşılacağı gibi, bu hêz, Erbil ovasını üzerine almıştır. Uzun süren ihtilalci savaşta pişen ve bilgi kazanan peşmergeler, bugün şehirlerarası karayolları üze-

rinde, ova ve vadilerde de, başarılı gerilla akınlarına çıkabilmektedirler. Özellikle, hâlâ devam eden 1969 kampan-yası nedeniyle, Hêzê Deşta Hewlêr peşmergeleri, giriştikleri sabotaj hareketleri, baskınlar ve ova pusularıyla, Irak Arap ordusunu perişan etmektedir. Komutanı, kendi kendisini yetiştirmiş ünlü **Farıs Bawa**'dır. Bawa Kardeşler, Kürdistan İhtilalinin ilk günlerinden beri, gerilla saflarına katılmışlar ve adım adım savaşçılıklarını geliştirerek komutan olmuşlardır. 1969 yazında, diğer iki kardeşi şehit düşen Farıs, 40 yaşlarında, son derece çevik ve usta bir gerillacıdır.

Hêzê Rızgari: Kurtuluş adını almış bulunan bu hêz, Karadağ mıntıkasında çarpışmaktadır. Komutanı, okuyucunun adını “giriş” ve “3. Askeri Kampanya” bölümlerimizden hatırlayacakları, ünlü Hendrin kahramanı **Faxır Muhammed Mer-gasori**'dir.

Renê Mauries'in de tasvir ettiği gibi; Faxır yakışıklı, genç, gözüpek ve özellikle hayal gücü son derece zengin bir Kürt ihtilalcidir. Savaş ilmini ve sanatını kendi kendini yetiştirerek ve bizzat savaşarak öğrenmiştir. Şu kadar ki, ihtilalden önce, merak duyduğu ve geniş çapta tetkik ettiği sosyal bilimlerin de bu konuda kendisine büyük yararı olduğunu söyleyen Faxır, “İhtilalci Savaş” konusundaki görüşlerini, kendisiyle yaptığımız bir konuşmada, şöyle özetlemişti:

“Özellikle Vietnam Kurtuluş Savaşları ve *Dien Bien Fu*'dan sonra, klasik büyük orduların ve tekniğe dayanan askeri üstünlüklerin eski önemi kalmadı. Kürdistan ihtilalinden önce de ben, bu konuda yaptığım araştırmalarla, net diyebileceğim sonuçlara varmıştım. Ne var ki, fikren kendileriyle beraber bulunmaklığımıza rağmen, Irak sosyalistleriyle ilericilerine, bir türlü Kürt millet meselesini ve gerilla eylem metodunu anlatamıyordum. Onlar, Kasım diktatörlüğünün sağladığı geçici ve nisbi iktidar ortaklığının serabı içinde, bizleri bölücülükle ve savaş manyaklığıyla itham edip durdular. Sonlarına ve

feci düşüşlerine -Kürt millet meselesi ve ihtilalci eylem konusundaki dar görüşlülüklerine rağmen- içtenlikle çok üzülmüştük. Çünkü onlar, yalnız faşist kurşunlar altında can vermekle kalmadılar, hatalı ve sulhçu inatları yüzünden, Irak'taki bütün demokratik güçleri de, bir daha dirilmemek üzere mahvettiler.

Bu nedenlerle, Kürdistan İhtilalci Halk Ordusu, tayin ettiğimiz politik hedeflere, yani dahili milli otonomi idaresine bizi götürecek yegane vasıtaadır. Bugün Irkçı-Arap faşizmine karşı, bizden başka karşı çıkabilecek bir tek demokratik muhalefet mihrahi, maalesef mevcut değildir."

Hêzê Xebat: Komutanı, Irak Ordusu'nda teğmenken, Kürdistan ihtilaline katılmış bulunan **Abdülvahap Ertuşi**'dir. Aynı zamanda KDP Merkez Komitesi üyesi olan Ertuşi, Xaneqin petrol pompajının ve stratejik İran-Irak sınır sahasının da kontrolünü üzerine almış bulunan usta bir savaşçı ve gerilla taktisyenidir.

Hêzê Kawa: Ünlü Dokan Baraj Bölgesi bu hêzin kontrolünde bulunmaktadır. Komutanı, okuyucunun "giriş bölümü" müzden adını hatırlayacakları teğmen **Reşid Sındi**'dir.

Hêzê Karix: Komutanı **Mihemed Hersini**, aynı zamanda KDP Merkez Komitesi üyesi ve Süleymaniye bölgesi siyasi sorumlüdür. Kendi kendisini yetiştirmiş, bilgili ve kibar bir Kürt milliyetçisidir.

Hêzê Helgurt: 1969 Askeri Kampanyası esnasında kuruldu. Komutası ve sevk-idaresi doğrudan doğruya Başkomutanlığa bağlıdır.

SON DURUM

1969 Baharında, müfrit ve şovenist Baas kanadının **El-Bekr kılığı Ateşkesi** bozduğu zaman, Irak Arap Ordusu eski kampan-

yalara nazaran çok zayıf bir moral ve organizasyon bozukluğu içinde idi. Nitekim, bütün 1969 Yaz'ı boyunca, Kurtarılmış Kürdistan topraklarına ve özellikle ihtilalci destek üslerine, ciddi sayılabilecek bir tek Baas taarruzu vuku bulmadı.

Buna karşılık, İhtilalci Ordu kampanya boyunca inisiyatif elden bırakmadı ve karşı ataklarla, Irak Arap ordularını rabialarla büyük şehirlerdeki müstahkem mevkiilerde, adeta hapsetti. Caşları kendisiyle peşmergelerin arasına yerleştiren ordu, bu odaklardan mümkün olduğu kadar kaçınmak ve büyük çaplı bir bozguna uğramamak için, "kaçak savaş" stratejisini kabullenmek zorunda kalmıştı. Mutadî veçhile, Irak uçakları Kürdistan'ın köy ve kasabalarını devamlı bir şekilde ve fakat çoğu zaman el yordamıyla bombardıman ederek üslerine dönmekte idiler.

Gerçekte, uzun süren ihtilalci savaşın seyri boyunca, Kürt köylüleri tümüyle savaş kurallarını bizzat yaşayarak öğrenmişlerdir. Her büyük ağacın, her kocaman kayanın altında ya da her yeşil köşede bir Kürdün evi vardır. Gece ya da akınların bulunmadığı zamanlarda işlerini görür ve bombardıman zamanlarıyla günün diğer saatlerini bu evlerde geçirir köylüler. Bu nedenlerle, sık sık tekrarlanan uçak akınlarında tönlarla bomba bırakan Iraklılar ya bir kediye, tavuğu ya da bir eşek sıpasını avlayarak, bazan da tamamen karavana atarak, geriye dönerler. Bombardımanlardan bahis açıldığı zaman, Kürt köylüleri Arap pilotlarından alaylı bir şekilde bahsederek, o günkü kurbanlarını (tavuk, eşek ya da keçi) keyifle anarlar.

Savaşın daha başka gariplikleri de var: İnfilak etmeyen bombalar, ihtilalciler tarafından düştükleri çukurlardan çıkarılmakta ve içlerinde bulunan TNT (*Trinitrotoluen*) maddesi alınarak, ihtilalci ordu imalathanelerinde, son derece tesirli mayınlar hazırlanmaktadır. Peşmergeler tarafından Arap karargahlarının et-

rafına, geçit yerlerine ya da şehirlerarası karayollarına yerleştiren bu mayınlar, düşmanı devamlı bir surette diken üzerinde oturarak tedirgin etmekte, yılgınlık ve korku havası estirmektedir. Böylece, Kürt İhtilalcileri için faydalı bir unsur haline gelen Arap bombaları da, gün geçmiyor ki, birçok Arap askerini ya da caşı, öbür dünyaya yolcu etmesin...

Savaşta iyice kabuğuna çekilmiş ve peşmergenin demir yumruğundan kaçan Arap subayları, maalesef savunmasız ova köyleriyle şehirlerde, daha önceleri de yaptıkları gibi, sık sık jenosid hareketlerine başvurmakta ve koyu bir askeri terör rejimini sürdürmektedirler:

Ağustos 1969'da, Şexan'ın Dekan köyünde işlenen böyle bir feci jenosid katliamı, bütün Kürdistan'da tiksinti ve korkunç bir öfke yaratmıştı.

Dekan Köyünün Araplar tarafından istilası üzerine, kurtarılmış mıntıkalara kaçamıyan yaşlılar, kadınlar ve çocuklar (İçlerinde 20'den fazla emzikli çocuk ya da gebe kadın vardı bunların) köyün kuzey kesiminde bulunan bir mağaraya saklanmışlardır. Bunu öğrenen Arap subayları, mağaranın ağzını barikatlarla çevirdikten sonra, içeriye doğru, mağaranın ağzını ateşe vermişlerdir. 67 kişiden ibaret zavallı Dekan köylülerinin kadın, çocuk ve yaşlıları, dışarıya çıkmak imkanını da bulamamış, hepsi de acı çığlıklar, feryatlar ve imdat sesleri arasında boğularak şehit edilmişlerdi. Aynı günler de, Zaxo'nun Soriye köyünde işlenen benzer bir jenosid olayı ve Dekan'da kahpece katledilen bu savunmasız köylülerin adları ve jenosidlerin teferruatı, **Kürdistan'ın Sesi** ve İran radyoları tarafından verildi ve Avrupa basını da, bunlardan bahsetti.

Ne var ki, faşist Arap subaylarıyla aydınlarının bir türlü anlıyamadıkları ve anlamak istemedikleri bir gerçeği bir kere daha tekrar edelim:

Şiddet ve terör hareketleri, eninde sonunda genellikle bu hareketlere baş vuranların başlarını yemektedir. Sindirilmek ya da yok edilmek istenen milli-sosyal hareketler ise, haklı davalarının uğrunda can veren şehitlerinin kanından aldıkları iman ve yürekle kuvvet kazanmaktadırlar. Tarih bunu ispat eden binlerce örnekle doludur.

1969 Yazı boyunca, büyük şehirlerden çıkamayan ve peşmergeden bucak bucak kaçan ırkçı Arap Ordusu, kasım ayında, **Rızgari** ve **Kawa Hêzlerinin** müştereken geliştirdikleri bir taarruz hareketinde, büyük kayıplar verdi ve Kürdistan'ın kurtarılmış toprakları genişledi. Daha büyük bir taarruz hareketinden korkan Bağdat Baas Cuntası, 1969'un son gecesinde, son derece spektaküler ve dünyada hayret uyandıran bir jest yaptı:

1970'in ilk sabahında, **Hasan El Bekr**, Bağdat Radyosu'ndan yayınlanan demecinde, ~~kabinede değişiklik yaptığını~~ ve bundan böyle dahilde daha yumuşak bir politikanın izleneceğini söylemekte idi. Fakat demecin asıl şaşkınlık uyandıran yönü, Lenin Sulh Armağanı'nı kazanmış hümanist ve sosyalist **Azizi Şerif**'in, yeni kabinede Adalet Bakanlığı'na atanmış olması idi.

Meselenin ve Irak'ın iç durumunu bilmeyenler için, haber gerçekten, tam bir sürprizdi. Oysa, bütün yaz devam eden askeri kampanya müddetince bir tek başarı kazanmayan ve üstelik devamlı bir şekilde gerileyen Irak Ordusunun, iç savaşa daha fazla dayanamayacağı artık iyice anlaşılmıştı. Ve her ne pahasına olursa olsun, Baas'ın buna bir hal çaresi bulması gerekiyordu. Baas'ın kudretli siması ve organizatörü **Saddam Hüseyin Tekriti**'nin, *"Ya Kürt meselesi halledilmelidir, ya da sonumuzun artık geldiğini kabul etmemiz gerekir!"* dediği ve buna Hasan El Bekr'in verecek cevap bulamadığı, ısrarla dolaşan söylentiler ara-

sındadır. 1969 Aralığında Irak Savunma Bakanı **Abdülgaflar Telriti** ve **Mistefa Barzani**'nin şahsi dostu olduğu bilinen Aziz Şerif'in, Gılala'ya birçok kereler gelip döndükleri de bilince, söylentinin doğruluk derecesi iyice anlaşılmaktadır.

Hele Aziz Şerif'i tanıyanlar, o'nun kabinede yer almasını, gerek Irak Baasçıları ve gerekse Kürt millet meselesi açısından, "fevkalade" sözcüğüyle nitelendirmektedirler: Bilindiğı gibi, şimdi Bağdat'ta iktidarın iplerini ellerinde tutan Baasçıların da içinde bulunduğu Şubat 1963 Hükümet Darbesi kurbanlarından biri de, Aziz Şerif'in kardeşi **Abdurrahman Şerif**'tir. Ağabeyi kadar şanslı olamıyan Irak Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi Abdurrahman Şerif, idamından önce, Baas politik büro sekreteri **Ali Salih Sadi**'yi, son arzusu olarak görmek istediğini söyler. Bu arzusu yerine getirildiğı zaman A[bdurrahman] Şerif şöyle bağırır:

"Sosyalist ve ilerici olduğunu iddia eden bir partinin (Baas) sekreteri sensin, öyle mi?"

Baas ırkçı generallerinin en aşağılık bir maşası haline gelen ve bu rolünü de sonuna kadar sürdüren **Sadi** yüz­süzce sırtarak, "Evet!" cevabını verir. Bunun üzerine büyük bir tiksintiyle Abdurrahman Şerif, Sadi'nin suratına tükürür ve biraz sonra da idam edilir.

İşte Aziz Şerif'in, bütün bu cinayetleri işleyen bir cunta grubunun kabinesinde yer alması, gerçekten çok anlamlıdır. Bakan olmadan önce, Gılala'ya birçok kereler gidip gelmesi ise, şüphesiz o'nun bakanlık görevini kabul etmiş bulunmasına açıklık ve önemli bir anlam kazandırmaktadır. Bununla beraber, perde arkasında nelerin dönmekte bulunduğunu ve Kürt millet meselesinin nasıl bir çerçeve içerisinde çözüme bağlanacağını bilmiyoruz. Ne var ki, Ankara ve Londra da dahil olmak üzere, aklı başında hiç kimse, Kürt millet meselesinin kaba kuvvetle ve

silah zoruyla boğulacağına inanmamaktadır. Kanaatımızca, şu anda son perdesi oynanmakta bulunan politik oyunun tüm çabası, mümkün olduğu kadar sessiz ve Araplar açısından da büyük fedakârlıkları gerektirmeyen bir hal yolunu, Kürt ihtilalcilerine kabul ettirmektir.

Fakat, 1970 yılının ilk ayı içerisinde vuku bulan bir iki olayı hatırlatırsak, Barzani ve diğer Kürt ihtilalcilerinin, hiçbir politik oyuna gelemeyeceklerini, uzun mücadele yılları içerisinde, yalnız askeri alanda değil, diplomasi ve politik müzakereler konusunda da büyük tecrübe ve olgunluk kazandığını göstermektedir:

El altından müzakereler başlatıldığı zaman, her seferinde Irak Arap hükümetleri, ihtilalcilerin iyi niyetinden ve verdiklere sözlere olan mutlak sadakatlarından istifadeye kalkmışlar ve daha önceleri savaşla giremedikleri yerlere, “ateşkes” müddeti içerisinde, savaşmadan girmek imkanları bulmuşlardır bazı kez. Bu sefer, tam aksine oldu: İhtilalciler, Gılala’da el altından sürdürülen görüşmelerden sanki haberleri yokmuş gibi, Dokan ve Mergan mıntıkalarında giriştikleri taaruz hareketine devam ettiler. Aynı günlerde iki Irak uçağı düşüren ihtilalci ordu, binlerce Arap askerini ve caşı esir aldı. Yalnız Ocak 1970 ayı içerisinde 2000 caş ihtilalcilere iltihak etti.

Ocak ayının sonlarına doğru, Beyrut ve Filistin basını da, gittikçe yükselen bir tonla, *Kürt-Arap* kardeşliğinden ve *barışçı* bir hal şeklinden konuşmaya başladı.

Bir hükümet heyetinin henüz Gılala’dan döndüğü ve bir Kürt heyetinin Bağdat’a gittiği günlerde, (Ocak 1970 sonu), Bağdat, İran’ın, Siyonistlerin ve emperyalistlerin beraberce düzenledikleri iddia ettiği bir hükümet darbesi teşebbüsünün akim bırakıldığını, ilan etti: 48 saat içinde 40’tan fazla insan, darbe teşebbüsü iddiasıyla, yargılanarak kurşuna dizildi. Bun-

lar arasında, eski bakanlar, büyük elçiler, generaller ve sivil aydınlar vardı.

Birkaç gün sonra, Saddam Hüseyin Tekriti'nin *Pravda* Gazetesine verdiği bir mülakat yazısı, TASS Ajansı tarafından verildi. Buna göre, Saddam: Kürt-Arap Kardeşliğinden ve Kürt Millet Meselesinin mutlaka barışçı yollardan halledilmesi gerektiğinden söz etmekte idi. Derken, 3 Şubat 1970 günkü öğlen bülteninde TRT (Türkiye-Radyo-Televizyon Kurumu), Irak İçişleri Bakanı ve İhtilal Konseyi üyesi **Salih Mehdi Ammaş**'ın, *"iki memleketi ilgilendiren konularda Türk Devlet adamlarıyla görüşmek üzere"* Ankara'ya geldiğini ve bu arada, Ammaş'ın Cumhurbaşkanı **Sunay**'a, Hasan El Bekr'den şifahi bir mesai getirdiğini, haber olarak verdi.

Hafızası nisyan ile malûl olmıyanlar, 1934'lerden günümüze dek, Kürt Millet Meselesi'nin kaba kuvvet yoluyla ve asimilasyon metotlarıyla hasıraltı edilmesi konusunda, ırkçı-gerici Türk hükümetlerinin oynadıkları rolü ve Kürt Millet Meselesi konusunda kendilerini kaptırdıkları müzmin "umacı görme" hastalığını rahatlıkla hatırlayacaklardır. Kürt Millet Meselesi ve Kürt halkının temel istek ve çıkarlarının sözü edilince ya da böyle bir fiili durum doğunca, kanlı bıçaklı da olsalar, Türk-İran-Irak yetkilileri daima bir araya gelmişlerdir. Bu kez de dokuz yıldır devam eden Irak Kürdistan'ı ihtilalinin seyri içinde, her "Ateşkes"ten önce, mutlaka bir Iraklı yüksek yetkili, Ankara'nın yolunu tutmuştur. Nitekim Ammaş daha Bağdat'a ayağını bastığı gün, Türkiye Dışişleri Genel Sekreteri Büyük Elçi **Orhan Eralp**, (Irak-İran anlaşmazlığının en had safhasında) Tahran'a uçtu...

1970, diğer dünya siyasi sosyal olayları arasında önemli ve evrensel bir nitelik kazanmış bulunan Kürdistan ihtilali için, büyük gelişmelere ve büyük ihtimalle de politik-diplomatik

çekişmelere gebedir. Politik ve diplomatik savaşın sonucu ne olursa olsun; morali düzgün, politik şuuru bilenmiş, milli bütünleşmelerini tamamlamış, otonomi idaresini fiilen gerçekleştirmiş ve eli silah tutabilen herkesin bir peşmerge haline geldiği Irak Kürdistanı'nda, Kürt halkı geleceğın çok daha mutlu, şerefli ve özgür günlerle dolu olacağından emindir.

6 Mart 1970

S. A. Şıvan

EK NOT:

Bu satırların yazılması bittikten beş gün sonra, 11 Mart 1970'te, Irak Devlet Başkanı Hasan El Bekr tarafından, Bağdat ve KDP Genel Sekreteri tarafından da Hür Kürdistan'ın Sesi'nden, aynı anda okunan bir deklarasyonla, Irak bütünlüğü içinde, Kürt halkına en geniş anlamıyla *milli otonomi* idaresinin tanındığı resmen ilan edildi.

Kürt Milli Otonomi'sini resmen tanıyan deklarasyon, Irak Baas Sosyalist Partisi adına **Saddam Hüseyin** ve Kürdistan İhtilali ile KDP adına **Mıstefa Barzani**'nin imzasını taşıyordu. Deklarasyonda yer alan ve 15 maddede özetlenen Otonomi idaresi, 24 Nisan 1963 "Kürt Memorandumu" ve 1966 "Kürt Halkının Temel İstek ve Hakları"nı aynen kabul etmiş bulunmaktadır.

Deklarasyon'un ilanıyla birlikte, Irak'ın geniş halk kitleleri içerisinde esen memnuniyet ve sevinç gösterileri, bütün tahminleri aştı. Kürt Millet Meselesi ve Kürdistan ihtilalcilerinin zaferi, tüm dünya halk oyunu haftalarca meşgul etti... Ve Irak Kürdistanı aylardan beri "*Biji Kurd û Kurdistan-Serok Mıstefa Barzan!*" nidalarıyla inlemekte devam ediyor.

Baas iktiradı da, bütün caşları silahsızlandırmak ve Kürdistan'da bulunan askeri birliklerini geriye çekmek süretiyle, tamamen samimi bir davranış içinde bulunduğunu ve Kürt Millet Meselesi'nde geriye dönüşün imkansız olduğunu ispat etti.

DİPNOTLAR

1) Zaxo; Irak Kürdistanı'nın kuzeybatı ve Xaneqin ise güney-doğusundaki en uç noktalarında bulunan iki Kürt şehridir.

2) Mao Tse Tounq, *La Guerre Revolutionnaire*, Union Generale d'Edition 1955, p. 131

3) **Caş**: Kelime olarak eşek sıpası anlamındadır. Irak Kürdistanı'nda, hükümet tarafından para ile tutulmuş ve Kürt ihtilalcilerine karşı milis olarak kullanılan Kürt asıllı vatan hainlerine verilen isimdir. Caşların liderliğini, ilerde detaylarıyla, 1966'da ihanet ederek hükümetin emrine girmiş bulunan PDK'nin bazı eski mensupları yapmaktadırlar.

4) Thomas Bois, *Connaissance des Kurdes*, Khayat, Beyrouth, 1965, s. 1

5) Zazaca vs. Kürtçe lehçeleriyle konuşan Kürtler de, tıpkı Kürmanci lehçesiyle konuşan Kürtler gibi, günlük konuşmalarında kendilerine Kürdmanc derler. Yani Kürdmanc sözcüğü, Kürtlerin tamamı için, Kürt sözcüğü ile eş anlamlıdır.

6) Thomas Bois, *Connaissance des Kurdes*, Khayat, Beyrouth, 1965, s. 143

7) Joyce Blau, *Le Probleme Kürde*, Bruxelles, 1963, p. 28

8) Minorsky, *Les Kurdes*, opcit.

9) *Şerefname*, cilt: 1, s. 323

10) Gulistan, Jımar: 3, Sıbat 1969 (Kovar)

11) Jaque de Morgan, *Dialectes Kurdes*, Paris, 1904

12) "Olgun ve dolgun!" Türkiye mizah deyimlerinin namlılarından. Cumhurbaşkanı Sunay, Senatoda Cumhurbaşkanlığı kontenjanlığından istendiklerini söyleyen öğretmen temsilcilerine: "Efendim bize *olgun ve dolgun* adamlar gerekir!" demiştir. Bahse konu zoraki yazar, kontenjandan senato üyeliğine tayin edilenlerden yani Sunay'ın nitelediği "olgun ve dolgun"lardan birisidir.

13) Sadi Koçaş; *Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Altınok Matbaası, Ankara, 1965, s. 265

14) Thomas Bois, *Comment Ecrire Le Kürde*, Beyrouth, 1965,

ünlü yazar kitabının ilk sahnesinde bu Kürt orijinal harflerinin karakterinden bahsettikten sonra, ikinci sahifesinde, bir de bu harflerle yazılmış bir Kürtçe tekstin fotokopisini sunmaktadır.

15) *Hawar*, Suriye’de Bedırxan Kardeşler tarafından 1932-43 yılları arasında yayınlanmış bulunan ve Kürt dili ile edebiyatının gelişmesinde büyük yararları bulunan bir derginin adıdır.

16) Thomas Bois, aynı eseri, s. 5

17) Değerli düşünür ve din bilgini M. E. Bozarslan’ın 1968 yılında Türkiye’de yayınlandığı *Kürtçe Alfabe* de, bazı ufak nüans farklarıyla *Hawar*’ınkinin aynıdır.

18) Thomas Bois, *Connaissance des Kurdes*, Khayats, Bayrouth 1965, s. 115

19) Adı geçen Melaye Batê’nin Kürtçe *Mevlûd*’ü 1905’te Kahire’de ve 1909’da İstanbul’da yeniden basılmıştır.

20) Irak Kürdistanı İhtilali’nde feqiler ve melalar, münevverlere ve küçük burjuvaya nazaran daha etkili olmaktadırlar. Gerek yeni ihtilalci müesselerin organizasyonu, gerek şahsi fedakârlıklar ve gerekse milli davalarına inançlarının seviye yüksekliği itibariyle, denebilir ki melalar ve faqiler, Kürdistan İhtilali’nin en seçkin ve en cesur öncüleri (avantgard’dır. Bugün Kürdistan İhtilali için halk arasında sık sık duyabileceğiniz bir diğer tanımlama “*melaların ihtilali*” deyimidir. Bütün bu gerçekler; Şêx Mehmed [Berzenci], Şêx Ehmed [Barzani], Şêx Seid ve Seyit Rıza’dan sonra, şimdi de melalarla faqilerin kendi Kürt milli değerlerine sahip çıkmaya başladıklarını göstermektedir. Bu açıdan denebilir ki, büyük şair Koyî’nin onlara yönelttiği acı tenkitler ve isyan çığlıkları, asla boşa gitmemiştir.

21) Dr. Vet. M. Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Halep, s.25; Thomas Bois, *Connaissance des Kurdes*, Beyrouth, 1965, s. 100

22) Nitekim daha geçenlerde kendisine yöneltilen “*Kürt Milli Hareketi’nde dinin rolü nedir?*” sorusuna Mıstefa Barzani, hiç tereddütsüz şu açık ve kesin cevabı vermiştir:

“*Din milli hareketimize yardım etmektedir, fakat ihtilalimiz asla dini bir hareket değildir. Diğer taraftan; Müslümanlar, Hristiyan-*

lar ve çeşitli mezhep mensupları, günlük yaşantılarında olduğu gibi, milli kavgamızda da birleşmiş bulunmaktadır. Siz Kürdistan'ı gezdiğinizde bütün bu gerçekleri gözlerinizle gördünüz. Bizim için şu ya da bu şekilde bir dini problem bahis konusu değildir..." Revue, Lecture pour Tous, september, 1969, No: 188

23) Tam yarım yüzyıl sonra, aynı siyasi oyunun bir kere daha Türkiye'de tekrarı, ibret vericidir: 27 Mayıs 1960'da iktidara el koyan subay-aydın faşist cunta kliği, eski iktidarın tutuklu bulundurduğu 49 Kürt Aydını hariç, tüm cezaevlerinin kapılarını ardına kadar açarak, herkesi serbest bıraktılar. Bu açık ırkçı tefrika ve daha sonraki benzer tutuma rağmen, Kürt milliyetçileri, ümitlerini yitirmediler. Cezaevlerinden çıkar çıkmaz, 15 Nisan 1963'te çıkarmaya başladıkları Kürtçe-Türkçe *Deng* dergisi'nde yayınladıkları bir beyannamede, 27 Mayıs'ı kendi öz ihtilalleri olarak selamlıyor ve o'nun getirdiği hürriyet ortamında, Kürtçe yazıp okumanın da imkan dahiline gireceğini söyledikten sonra, Yeni Türkiye Anayasası hükümleri karşısında, zaten başka türlü davranılacağına inanmadıklarını yazıyorlardı.

Fakat aradan bir ay bile geçmeden, aynı yiğit gençler yeniden tevkif edilerek Balmumcu Askeri Cezaevlerinde aylarca süren işkencelere tabi tutulduktan sonra, Askeri Örfi idare Mahkemelerine sevk edileceklerdir.

24) Thomas Bois, *Connaissance des Kurdes*, s. 146

25) Thomas Bois, Adı geçen eser, s. 146

26) S. A. Wilson, *Mezopotamia*, 1927-20, 1931, p. 144

27) Joyce Blau, *Le Probleme Kürde, -Essai sociologique et historique-*, Bruxelles, 1963, p. 32

28) Bilindiği gibi, İttihat ve Teraki'nin Turancı iktidarı, günümüz modern cuntacılığının klasik örneklerinden sayılmaktadır.

İdris Küçükömer, 1908 yılında siyasi iktidarı ele geçiren bu "subay-aydın-bürokrat" cunta için "yeni devrin kuşadını Yıldız Yağması'yla yaptılar" dedikten sonra, bahse konu yağmayı şöyle tasvir etmektedir: "Yıldız Sarayı'nda 33 yılda birikmiş mücevherden halılara, avizelere, perdelere, mutfak takımlarına, hatta oyma işlemeli

kapılara varıncaya kadar her şeyin yağma edildiği yazılır. Bu yağma üzerine Tevfik Fikret meşhur,

“Yiyn efendiler, yiyn, bu han-ı ıştırba sizin” mısralı şiirini yazmıştı.

1969’da İstanbul’da Ant Yayınları arasında, **“Düzenin Yabancılaşması”** adıyla yayınlanan kitabının 87. sayfasında bu satırları yazan yazar, kitabının 90. sayfasında şöyle devam eder: **“...Emperyalistlerle işbirliği içine itilen ve batı tipi burjuva yaratmak isteyen İttihatçılar ancak belli deyimle komprador yaratabilirlerdi.**

Gerçekten de adamları ve akrabalarıyla, bunu da bir derece başardılar. İttihat-Teraki için anlamlı bir adı, Yahya Kemal koymuştur. Bu ad “İktidar Tekkesi”dir. Ülke içinde bir sınıfa dayanmadan, zaman zaman iktidar olabilen ve artık-değerden önemlice bir kısma el atabilen hem Osmanlı ve hem de Cumhuriyet Bürokratları için, bu isim konulabilir. İktidar Tekkesine mensup İttihatçıların bir kısmı firma sahibi oldu...”

Küçükömer, azgelişmiş ülkelerin politik eliti (subay-aydın cunta grupları) hakkında enteresan ipuçları yakalamakla beraber bizce o’nu eksik tanımıştır. Zira eninde sonunda bir iktidar eliti olmayan bürokratlar da, tıpkı kompradorlar, eşraf ve feodal kalıntılar gibi selameti hemen hepsi ırkçı-faşist ordu kadrolarından devşirilen subay-aydın politik elitinin (açık ya da kapalı cunta grupları) himayesine sığınmakta bulurlar. Çünkü, ancak böylelikle ki devlet şemsiyesi altında ve devletin eliyle **“yağma”**ya katılma imkanları, tehlikesiz bir şekilde sağlanabilmektedir.

29) 1950’de böyle bir seçim oyunuyla iktidarı alabilen Adnan Menderes ve arkadaşları, bir ara kendilerini gerçekten iktidarda sandılar. Türkiye tipindeki azgelişmiş bir ülkenin, açık ya da kapalı yegane politik eliti olan subaylarla, onların işbirlikçisi aydınların iktidar üzerindeki mutlak ağırlığını hafife almanın cezasını, Menderes hayatıyla ödedi.

Aslında Menderes tipinde bir iktidarın siyasi rengi, sonucu asla değiştirememektedir. Mesela Menderes ve arkadaşları, katıksız bir şekilde Türkiye’deki çıkar çevrelerinin (feodal-burjuvalar ve dış

sermaye) mümesilleri idiler. Oysa, 1958 yılında Irak'da iktidarı alan [Abdülkerim] Kasım ve arkadaşları, objektif olarak sosyalizan bir rejim kurmak çabasında görünüyordular. Ne var ki, ne Kasım ve ne de etrafındakiler (solcu subaylarla, aydınlar), bu tepeden inme yüksek politikanın(!) sonunun nereye varacağını bilemeyecek kadar kısa görüşlü ve doktrin olarak da sosyalizmin temel bilimsel ve insancı muhtevasından habersiz idiler. Münhasıran dış politikada anti-emperyalist bir tutum ve dolayısıyla da sosyalist ülkelerle de dostluğu, kendileri için yeterli saydılar. Böylece de içte, tamamen faşist bir tutumun içerisine girerek, Kürt milli haklarını inkara ve Kürt halk kitlelerine açıkça cephe almaya başladılar. Kasım ve etrafındakiler de tıpkı Menderes örneğinde olduğu gibi (kişilikleri ve siyasi inançları farklı oldukları halde) az gelişmiş ülkelerden çoğunun bir numaralı politik elitini (subaylar ve faşist aydınlar) hafife almışlardı.

30) Bilindiği gibi, Afrika ve ABD'de ırkçı politikanın devamında açıkça ısrar eden politik kuruluşlar, cemiyetler, din kurumları v.s.lerin yanı sıra, bu ırkçı ezmeyi ma'zur, zaruri ve meşru göstermek çabasında bulunan bir takım büyük unvanlı teorisyenler bile vardır. Bu teorisyenlerden bazıları, antropolojik olarak; zencilerin beyinlerinin, beyazlardan daha küçük olduğunu ve dolayısıyla da öğrenme ve intibak kabiliyetlerinin bulunmadığını iddia ederlerken, diğer bazıları da sosyal psikoloji açısından meseleyi koymaktadırlar: Bu sonunculara göre, derilerinin renginden ötürü, zencilerde müthiş bir aşağılık kompleksi ve beyazlardan intikam almak hırsı mevcuttur.

Her halükarda, bu ırkçı politikacılar ve teorisyenler, zencilerin kendi kendilerini idare etmeye yeterli bulunmadıklarını ve bu nedenle de, beyazların zencilere efendilik etmesi gerektiği ve bunun ise meşru bir hak ve hatta zorunlu bir görev olduğu sonucuna varmakta ve bunu da alenen beyan etmektedirler.

Bütün bunlar ne denli saçma ve gayri ilmi iddialar olursa olsun, bu iddiaların sahipleri bir yerde; Türkiye, Irak, Sudan, Pakistan vs. ülkelerdeki dahili milli ezme tatbikatını yürüten kadrolardan daha haysiyetlidirler. Zira ırkçılıklarını ve saçmalıklarını örtbas etmek ve milletlerarası

sahtekârlıklara tevessül gereğini duymuyorlar, hiç değilse.

31) İsmet İnönü 1923'te *"Türkiye iki milletten meydana gelir: Türkler ve Kürtler. Ki bunlar memleketi idare etme hakkına sahiptirler"*, demiştir.

32) Başta Lord Curzon olmak üzere, Batı diplomasisinin esnek ve uzaklara matuf politikası, Türkiye iktidar elitlerini daha o zamanlardan çok iyi teşhis etmiş ve hesaplarını ona göre yapmış bulunuyordu.

Nitekim, şimdiki Ortadoğu Arap liderleri kadar bile sözünü tutamayan Türkiye yetkilileri dış politikada da kısa bir müddet sonra, mutlak olarak İngilizlerin dümen suyuna girmekte gecikmemiştir. Bu teslimiyet "Modern ve Batılı bir devlet olmak" soyut bahanesi altında, ma'zur gösterilmek ve kitlelere yutturulmak istenmiştir. Bu cümleden olarak, Türkiye Hükümetleri, en haksız durumlarda bile (Cezayir'e karşı Fransa'nın tutulması, Kore'ye asker gönderilmesi v.s.) Batılı büyük güçlerin en uslu bir piyonu olmaktan kurtulamamışlardır.

33) John Reed, *Dünyayı Sarsan On Gün*, Ağaoğlu Yayınları, 1968, s. 213

34) Sözünü ettiler etmesine ama, bu sözlerin ne mene sözler olduğunu anlamak için, askeri cuntanın en yetkililerinden birinin resmi demecine göz gezdirmek yeterdir. Devrin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, 1930'da Manisa'da Türk resmi politikasını şu meşhur sözleriyle dile getirdi:

"... Sadece Türk Milleti'nin bu memlekette milli haklar isteğine bulunma hakları vardır. Diğer unsurların böyle bir hak talebinde bulunmalarına imkan tanınamaz..."

Daha sonra, M. Esat Bozkurt Manisa'da söylediği bu sözlerini teyit edecek ve şöyle tekrarlayacaktır:

"Gerçekleri saklamanın gereği yoktur. Türkler bu memleketin yegâne sahipleri ve yegâne efendileridir. Türk orijininden gelmeyenlerin (Türk olmayanların) bu memlekette sadece bir tek hakları vardır: Asil Türk milletine kusursuz olarak hizmetkârlık ve kölelik etmek..."

M. Esat Bozkurt'un bu demeci, 31 Ağustos 1930 tarihli *Milliyet* gazetesinde yayınlanmış ve daha sonra, özellikle dış basında, büyük yankılar yaratmıştır.

35) Bilindiği gibi, Fransa ihtilalinde köylü kitleleri kendilerine toprak ve hürriyet vaat eden Jakobenlerin, Sovyet İhtilalinde ise yine toprak dağıtan ve gerçek bir kurtuluş vaat eden Bolşeviklerin arkalarına takılmışlardır. Fransız köylüleri, senyörlerinin malikanelerini yakıp yıkmış ve hatta eline geçirdikleri efendilerini de öldürmüşlerdi. Rus majikleri de aynı şekilde, kulakları (toprak ağaları) ortadan kaldırmak için ihtilale ve özellikle iç savaşa fiilen katıldılar.

Oysa 1923'ten sonra Ankara'da iktidarı ele geçiren Cunta'nın sosyal karakteri, hiç şüphesiz ırkçı-faşistti. Ve bu nedenle de, asla Kürt köylüsünün desteğini kazanamadı. Tam aksine, o aynı Kürt köylüleri merkezi faşist Türkleştirme tatbikatını şiddetle protesto etmişler ve fırsat buldukça da silahlı direnme hareketlerine girişmekten geri kalmamışlardır.

36) Joyce Blau, *Le Probleme Kürde*, Bruxelles, 1963, p. 34.

37) Şêx Said, İstiklal Mahkemesinde, halkının milli hakları uğrunda silaha sarıldığını, sadece bu görevini yerine getiremediği için, üzgün bulunduğunu ve milleti uğrunda ölüm cezasına mahkûmiyeti, kendisi için bir şeref saydığını tekrarladıktan sonra: "Ölüme, Kürt şehitleri diyarına sakın kalple gideceğim, zira dört milyondan fazla Kürt, kanlarımızın hesabını mutlaka bir gün soracaktır." (Cf. *Asie Francaise*, Juillet, 1925, p-232)

38) L. Rambout, *Les Kurdes et le Droit*, p. 28

39) Okuyucuların hatırlayacakları gibi, Saidî Kürdî'nin vefat ettiği tarihte, 27 Mayıs Cuntası iktidarda idi. Urfa'da, Hz. İbrahim camiine gömülen naaşı, aynı gece bilinmeyen eller(!) tarafından mezarından alınarak kaybedilmişti.

Aynı küçük hesaplarla malûl, Türk ırkçı-faşist iktidarlara, daha önce de aynı şekilde Dr. Fuat, Cibranlı Halit, Yusuf Ziya, Dr. Hikmet, Hasan Hayri, Şêx Said vs. Kürt mücahitlerinin de cesetlerini kaybettirmek suretiyle, mezarlarının bilinmesini önlemek ve Kürt milli ruhunu dumura uğratmak istemişlerdir.

40) Bilindiği gibi, Horasan, Tahran'ın kuzey-doğusuna düşen ve bugün dahi Kürtlerle meskûn (Meşhur Şirvan ve Goran aşiretleri) bir bölgenin adıdır.

41) Ali Şêr, Seyit Rıza'nın en yakın fikir ve silah arkadaşı idi. Okumuş, ileri görüşlü, şair ve gerçek bir halk aydını olarak isim yapmıştı. Dersim'de Kürt milli varlığının dinamizmi ve direncinde, Seyit Rıza'nın sağ kolu olmuştu. Bütün bu meziyetleri, O'na ırkçı-faşist hükümetin neden dış bilemediğini izah eder. İşte Ali Şêr'i, kendisine yemek hazırlamakla meşgul bulunduğu bir sırada, arkadan kallesçe ve kahpece Rehber'e öldürten nedenler bunlardı.

Ali Şêr'in sırtından vurularak şehit düştüğünü gören eşi Zerife (duygulu, cesur, fedakâr ve eşinin en yakın yardımcısı idi) bir yandan O'nun cesedine sarılarak, "*Sîma xainû havalê min kışt!*" (siz hainler eşimi öldürdünüz!) feryadıyla sarsılırken, öbür taraftan da, tabancasını çekmiş ve sekiz kişilik hiyanet çetesinin en azıllılarından olan Pılvanklı Efendi'yi alnından vurarak gebertmiştir. Ve kendisi de diğer namertlerin kurşunlarıyla, şehit düşerek kocasının cesedi üzerine yığılmıştır.

42) Maxime Rodinson, *İsrail et Le Refus Arabe*, Seuil, 1968, p. 60

43) 1964 Ekim'inde Kahire'de toplanan Bağlantısız Devletler Konferansına, "Arap Ülkelerindeki Kürt Dostları Birliği" teşkilatı tarafından gönderilen Memorandum'da, Kürtlerin nüfus olarak durumları şu şekilde belirtilmişti: Türkiye: 8 milyon, İran: 5 milyon, Irak: 2 milyon, Suriye: 500 000.

44) 27 Mayıs Hükümet Darbesini takip eden günlerde, Yaşar Kemal, Darbecilerin politik eğilimlerini tesbit için, her biriyle ayrı ayrı konuştu ve bu konuşmaları *Cumhuriyet* Gazetesinde yayınladı. Hemen bütün Darbeciler, bu tip ırkçı-turancı sözcükler, ya da "Zambaklar Memleketinde" gibi romantik laflar etmişlerdi. Bu röportaj, Türkiye'de politik elitlerin cehaletini ve ırkçı-turancı "standard" tipini korkunç bir açıklıkla gözler önüne sermektedir.

45) 1962 yılı yazında, kendisini ziyaret eden Doğulu (Kürdistan) bir üniversite öğrencileri grubuna, *Yön Dergisi* sahiplerinden sosyalist Doğan Avcıoğlu, Millet Meselesi konusunda Stalin'in gö-

rüşlerini paylaştığını söyledikten sonra,

“Mesela...” demiştir, *“Türkiye pekala bir Türk-Kürt Federasyonu olabilir ama biz, bildiğiniz sebeplerle buraları şimdilik açıkça yazmıyoruz.”*

Aynı Avcıoğlu, bir cunta grubuna iyice angaje olduktan sonra, yazdığı bir makalesinde şöyle yazacaktı: *“Şayet bir gün Doğu’da Kürtler herhangi bir harekete girişirlerse, herkes şunu iyi bilmelidir ki, onlara ilk karşı çıkacak olan Türk sosyalistleri(!?) olacaktır.”*

46) *Ant Dergisi*, 10 Aralık 1968, Sayı: 102

47) J. Stalin, *Marksizm ve Milli Mesele*, Sol Yayınları, Ankara, 1967, s. 139

48) J. Stalin, *Marksizm ve Milli Mesele*, Sol Yayınları, Ankara, 1967, s. 139) J. Stalin, *Marksizm ve Milli Mesele*, Sol Yayınları, Ankara, 1967, s. 139

49) 1969 Baharında, bazı politik hükümlülere siyasi haklarının iadesini öngören bir kanun teklifi yüzünden, az daha AP [Adalet Partisi] Menderes’in akibetine uğrıyacaktı. Şekli bir formaliteden bile, böylesine öfkeye kapılan ordunun bu açık müdahalesi karşısında, bilimsel(?) geçinen bazı zevatın ve politikacıların değilse bile, kitlelerin geniş çapta gözleri açıldı ve şuuru bilendi.

Gerçekten de, olayı küçümseyen, gerçeklere “deve kuşu” alışkanlıklarıyla yanaşan ve meseleyi “İsmet Paşa faktörü” etrafında geliyen politikacılarla aydınların tam aksine, geniş halk kitleleri sağlam sağ duyularıyla, tam teşhisi koymakta gecikmedi.

Kahvelerde, dükkanlarda, özel konuşmalarda ve hatta köy kahvelerinde, halk verdiği “oy”un hiçbir değerinin bulunmadığını ve işe yaramadığını... Parlamento ile hükümetin tamamen acz içerisinde bulunduğunu... Silahların gölgesinde demokrasilik oynandığını... hissetti ve günlerce tartıştı.

50) 24 Nisan 1963 tarihli *Yön Dergisi*.

51) Lozan Antlaşmalarının üçüncü seksiyonunda, ilgili devletlerin imzasını taşıyan şu taahhüt yer almaktadır:

“İster özel münasebetlerle, basın yolu ile ya da yayın şeklinin hangi çeşidinde olursa olsun veyahutta isterse açık umumi toplantı-

larda herhangi bir dilin serbestçe kullanılmasına karşı hiçbir Türkiye ilgili mercii, hiçbir tahditte ya da yasaklamada bulunamaz.”

Aynı antlaşmanın 37. maddesi ise *“Türkiye’de hiçbir kanun, kararname ya da resmi bir aksiyonun bu temel hakka karşı ve muhalif olamayacağını ve Türkiye’nin bu temel hakkı tanımak zorunda bulunduğunu”* garanti etmektedir.

52) Nakleden İsmet Şerif Vanlı, *Le Probleme Kürde en Syrie*, 1968, p. 30

53) Suriye vatandaşlığından tardedilen Kürt ve Türk asıllı Suriyeliler kastedilmektedir.

54) Dahili milli çelişkinin, bir antagonizm (*uzlaşmaz çelişki*) haline gelmeden, çözümünün mümkün bulunduğunu doğrulayan birçok tatbikat mevcuttur: Örneğin İsviçre ve Belçika’dan tutunuz da Çekoslovakya, Sovyetler ve Yugoslavya gibi sosyalist ülkelere kadar bunun çeşitli çözüm örnekleri vardır. En basit demokratik milli hakların bir başka deyimle “Azınlık Haklarının” kabulünden adem-i merkezîyet idaresi, otonomi, federasyon ya da konfederasyona kadar çeşitli tatbikat modelleri uygulamak ve geliştirilmek suretiyle, dahilde bulunan ikinci derecedeki bir ya da daha fazla sayıdaki milli toplulukların milli demokratik istekleri, normal yollardan kanalize edilmekte ve milletlerin dahilde fiili ve silahlı çatışmalarına gerek kalmadan, dahili milli çelişki çözümlenebilmektedir.

55) Bazılarına göre Komeley Jiyanevey Kurdistan (Kürdistan Hayatının Birliği) [Komeley Jiyanevey Kurdistan; “Kürdistan Diriliş Derneği/Örgütü” veya “Kürdistan’ın Diriliş Derneği” anlamına gelir-NM] adını taşıyan bu cemiyet, İran Kürdistanı’nda, ilk kez Mir Hac adlı ve Irak Ordusu’nda yüzbaşı olarak çalışmış olan bir Kürt tarafından kurulmuştur. Mir Hac, 1910 yılından beri Kuzey Irak’ta faaliyette bulunan Hêviya Kurd (Kürtlerin Ümidi) adlı bir gizli siyasi partinin üyesiydi. Daha sonraları, bu parti mensupları; başta Hamza Abdullah, Avni Yusuf ve Dr. Cafer Muhamed Kerim olmak üzere, diğer çeşitli siyasi görüşlere sahip Kürt milliyetçileriyle de birleşerek, bir nevi milli cephe mahiyetinde olan Kürdistan Demokrat Partisi’ni teşkil edeceklerdir.

56) Her yıl 21 Mart'ta büyük şenliklerle kutlanan ve baharı da selamlayan, Perslerin ve Kürtlerin müştereken kutladıkları milli bir ihtifaldır. **Newruz** (yeni-gün) adındaki bu milli bayram, tarihi ve milli efsanelere izafeten kutlanmaktadır.

Değişik anlatılış şekilleri olan bu efsanelerin en yaygın olanı şöyle özetlenebilir: İmparator Dahak, son derece zalim ve despotur. O'nun idaresinden usanan millet, **Kawa** adındaki bir demircinin yönetiminde, zulüm ve dikta idaresine karşı ayaklanmakta ve Kawa'nın etrafında toplanan halk kitleleri bu dikta idaresine, bir ihtilalle son vermektedir.

57) İran Kürtleri arasında büyük çapta katliamlara ve sürgün hareketlerine (Türkiye ve Irak'takinin tam aksine) girilmediği için, ihtilaf daima Kürt halkı ile hükümet otoriteleri arasında kalmış ve *Kürt-Acem Savaşları* ya da çatışmaları şekline dönüşmemiştir.

58) Bu dahili katliamların baş celladı Bekir Sıtkı, Kürt asıllı idi. Soydaşlarına karşı işlediği alçakça ihanetinin cezasını, diğer benzeri Kürt hainleri gibi, Bağdat Hükümeti tarafından daha sonra kurşuna dizilmek suretiyle çekecektir.

59) Bu analiz, şüphesiz "dahili milli çelişki gerçeği"nin mevcut bulunduğu ülkelerin her birindeki özel şartları ve bu şartlara uygun pratiği mahfuz tutar. Şu kadar ki, meseleyi bu şekilde koymayan teorik formüller ve bunların donmuş çerçevesine hapsedilmek istenen pratik, eninde sonunda çıkmazlara girmekte ve ezilen millete mensup kitlelerin meşru milli muhalefet potansiyeli, çoğu kez gerçek hedeflerinden saptırılmakta ve heba edilmektedir.

60) 1944 yılında Komele'nin Irak'ta bulunan mensupları, Rızgariy Kürdistan (Kürdistan'ın Kurtuluşu) adında bir siyasi parti kurmuşlardı. Bir milli cephe teşkil etmek isteyen ve bünyesinde değişik görüşlere de yer veren bu hareket, 1946 yılında bir iç kriz geçirdi.

Bir fraksiyon, Rızgariy Kürdistan'dan ayrılarak, IKP (Irak Komünist Partisi)'ne iltihak etti. Rızgariy Kürdistan ise, bir müddet sonra KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) adını aldı.

Fakat, Kürt milliyetçileri arasında, 1946 yılında başlamış bulu-

nan bu ideolojik anlaşmazlık, çok acı ve geniş etkili suçlamalarla günümüze kadar devam edegelmiştir. IKP ile KDP arasında gidip gelen ve bir türlü gerçek yerlerini bulamayan (sol sapmacılar) diğer arkadaşlarını “dar milliyetçilikle” itham ederlerken, partinin diğer elemanları tarafından kendileri de “gayri milli solcular” şeklinde nitelendirilmişlerdir. Bu, geniş çapta kökünü küçük burjuvazinin kalıpsal değer yargılarıyla, ezen millete (Araplar) mensup politikacıların (solcu, liberal, faşist milliyetçi v.s.) davranış şekillerinin ve ortaya attıkları moda sloganların körükörüne taklit edilmesinden doğan suni ve kısır bir çekişme idi.

Bu karşılıklı suçlamalar ve sekter davranışlar, gitgide olgunlaşmak ve şuur kazanmak suretiyle kendi öz değerlerine döneceği ve sosyal bilimlere bir “doğma” değil, sosyal-siyasi mücadelenin bir “re-hberi” olarak telakki edeceği yerde, inatla devam etti. Kürdistan İhtilali’nin forsmotoru ve tüm Kürt kitlelerinin yegane ümit kaynağı haline geldiği halde, Parti, yöneticilerinin ve diğer Kürt milliyetçilerinin, sapmaları özellikle 1964’te ortaya çıkan yeni bir krizle, ihtilalci potansiyeli oldukça, olumsuz yönde sendeletti. İhtilali’nin en hassas bir döneminde ortaya çıkan ve bir fraksiyonun tam ihane-tiyle sonuçlanan bu gelişmelere ve partinin şimdiki durumuna, ileride tekrar döneceğiz.

61) Özellikle Kürt milli varlığının toptan inkarı ve Kürt dilinin serbestçe inkişafına imkan bırakılmaması nedeniyle, milyonlarca Kürdün yaşadığı Türkiye’de, Kürt edebiyatı ve kültürünün katledilmesine karşılık, Irak’ta böyle toptan bir yasaklamaya hiçbir zaman gidilmedi. Bu nedenle de, SSCB’den sonra, Irak, Kürtçenin serbestçe gelişme ve serpilme imkanları bulduğu ikinci merkez haline geldi. Süleymaniye ve Bağdat, Kürt dili ve edebiyatının gelişip yaşadığı iki önemli ocaktı.

1958 yılına kadar Irak’ta yayınlanmış bulunan Kürtçe kroniklerin belli başlıları şunlardır: *Peşkewtın, Roji Kürdistan, Bangi Heq, Umedi Istiqlal, Diyarî Kürdistan, Gelavvej, Nizar ve Jin*. Daha sonrakı yıllarda *Xebat, Ronahi, Rızgari, Hevi [Hiwa]* vs.

Kürt aydınları ve yazarları, yabancı ve özellikle Batılıların ede-

bi türleriyle irtibat kurdukça, görüş ufukları genişledi. Ve pek çok dünya klasığı ile edebiyat şah'eseri Kürtçeye çevrildi. Tewfik Wehbi, 1929'da Destûri Zıtnanî Kürdi (Kürt Dilinin Grameri)'ni yayınladı. 1948'de Giw Mukriyanı, 35 000 kelimelik Arapça-Kürtçe bir sözlük yayınlamak suretiyle, büyük bir boşluğu kapattı.

M. E. Zeki'nin "*Kürtlerin ve Kürdistan'ın Tarihi*" ile Refik Hilmi'nin "*Şex Mehmed ve Kürt Milli Hareketleri*" de Kürtçe eserlerin önemlileri arasındadır.

62) KXKE (Komela Xwendekaren Kurd Li Ewropa) Avrupa'da öğrenim gören Kürt öğrencilerinin, 1956 yılında birinci kongrelerini Wiesbaden (Batı Almanya) yaparak meydana getirdikleri bir teşkilattır.

Ezilen milletlerin, çağdaş kurtuluş ve milli demokratik haklarını istirdat konusunda yürüttükleri mücadelelerin de ispat ettiği gibi, üniversite öğrencileri ve ihtilalci entellektüeller, genellikle milletlerinin öncü organizatörleri ve şok kıtaları olmaktadırlar. Temelinde geniş köylü kitlelerine dayanan esir milletlerin milli kurtuluş ya da mukavemet hareketlerinde bu öncülük görevi, tarihi bir zorunluluk sonucu ortaya çıkmıştır.

Günümüze kadar kongrelerini muntazaman yapan ve diğer milletlerarası öğrenci teşkilatları ile yakın ilişkiler kurmuş bulunan KXKE, bu tarihi rolüne uygun bir çizgide, bir yandan Kürt milletin milli demokratik haklarının istirdadı konusunda mücadele ederken, diğer yandan da, Irak Kürdistanı İhtilali'nin en büyük milletlerarası dayanaklarından birisi haline gelmiş bulunuyor.

63) Seyit Aboş, Kürdistan ihtilaline katılan ender büyük toprak sahiplerinden biridir. Sekiz yıldan beri en çevik bir peşmerge gibi dağ şartlarında yaşayan ve tüm yokluklara peşmergele birlikte yiğitçe göğüs geren Aboş, Kürdistan topraklarının kayıtsız-şartsız ve tamamen karşılıksız olarak Kürt köylülerine dağıtılmasını hararetle savunmakta ve, "Çünkü, demektir, bu onların bileklerinin hakkıdır ve analarının sütü kadar da helaldir.

64) Eylül 1956'da varılan bu karar, 30/1/1959'da, İttihad-ül Şa'b tarafından yayınlanmıştır.

65) Temmuz 1962 ayı içinde Bağdat komünist basınında yayınlanan bu akılsız saçmalıklar, ithamlar ve gevezelikler, 10 Ocak 1963'te CIPO (Centre d'Information de Proche Orient)'nun bir bülteninde, toplu bir şekilde yayınlanmıştır. Bağdat'da lafebeliği yaparak Kürtlere karşı takındıkları tavırları maz'ur göstermek ya da Kürt ihtilalini kötülemek için, bu korkak ve sekte pasifist kampanyayı sürdürdüğü günlerde Kürt Gerillaları Kerkük yakınlarında, IPC (Iraq Petroleum Company)'ye ait pipelines'leri (Ağustos 1962) havaya uçurmuşlardı.

Nitekim, onların bu zaafına açıkça parmak basan Jean Pierre Vionnot, 1965'te Paris'te yayınladığı *Le Mouvement National Kürde* (Kürt Millet hareketi) adlı kitabında, bahse konu günlerde, Irak komünistlerinin, Kürt ihtilalcilerini şiddetle kınayan şu cümlelerine de ayrıca dikkati çeker:

"Irak Kürtlerinin milli istekleri dağlarda savaşmak suretiyle halledilmez. Fakat geniş bir alan üzerinde, pasifist (barışçı) ve halkçı bir cephe içinde, Arap ve Kürtlerin müşterek çabalarıyla ve ancak barışçı yollardan halledilir..."

Ve onların bu sözleriyle ortaya çıkan dar görüşlülüklerini, yanlışlıklarını ve feci düşüşlerini şöyle eleştirir.

"Şubat 1963 hükümet darbesinden sonra, komünistler kendilerini kaptırdıkları bu barışçı illüzyonun (Gerçek sanılan bir fikrin ya da hareketin aslında yanlış ve hayali oluşu.) cezasını çok ağır olarak ödediler. Baasçıların 'Millî Muhafızları' tarafından hararetle aranan birçok IKP ileri geleni, kendilerini Irak Kürdistanına ve Kürt Halk Ordusu'nun himayesine atmış ve ancak öylelikle canlarını kurtarabilmişlerdin...)" (Adı geçen eser, sayfa: 82)

66) Oysa Cezayir ilgilileri ve bizzat *El-Mücahid Gazetesi*, daha önce, Kürt ihtilali konusunda sempatilerini açıkça belirtmekten çekinmemişlerdi. Mesela 16 Şubat 1963'te, Cezayir'in yarı resmi organı *Revolution Africain*, Kürdistan ihtilalini ve bu ihtilalin eylem metodunu, Cezayir ihtilaline benzeten, bu nedenle de Kürt ihtilalini tamamen desteklediklerini ilan eden ve Mustafa Barzani'yi Kürt millet mücadelesinin milli kahramanı olarak selamlayan bir maka-

lesi bütün dünyada yankılar yaratmıştı.

67) Bu dahili ihtilaf ve sonrasında her ne kadar ön plana Celal Talabani itilmişse de, o zamanki yanılgıda, hepsinin kusuru müşte-rekti. Sonradan dik başlı ve ihtiraslarının esiri olan Celalin sonuna kadar inadı ve etrafındakilerle birlikte kendisinin en aşağılık bir iha-net örneğiyle Bağdat hükümetlerinin kucağına atması nedeniyle, “Talabani Krizi” ya da “Talabani Olayı” adı ile meşhur olmuştur.

68) Jean Pradier; *Les Kurdes -Revolution Silencieuse-* Guy Ducros, Bordaoux, 1968, p. 204

69) 25 Ekim 1964’de yayınlanan KDP bildirisinden.

70) Özellikle 8 Şubat 1963 Baas Darbesi ‘ni takip eden kitlevi katliamlar esnasında ve sonrasında, Kürdistan’ın kurtarılmış bölgelerine sığınan birçok Arap asıllı subay, militan, politikacı vs. zamanla “Demokratik Bir Irak ve Kürdistan’a Otonomi” şiarlarıyla çarpışan Kürt ihtilalcilerle kaynaşmışlar ve kendileri de ırkçı-faşist Arap kuvvetlerine karşı çarpışmaya başlamışlardır. Böylece Kürt ihtilalcileri ile omuz-omuza, Arap ırkçı-faşizmine karşı çarpışan ve tamamı Arap asıllı Iraklılardan müteşekkil bir birlik meydana gelmiştir. Salah adındaki genç bir Arap teğmeni tarafından komuta edilen birlik, büyük bir sebat ve cesaretle 1969 kampanyası boyunca, Baas faşistlerine karşı çarpıştı.

71) Mareşal Abdülselam Arif’in Baasçıları eleyerek iktidarı tek başına ele geçirdiği tarihtir.

72) J. Pradier; *Les Kurdes -Revolution Silencieuse-*, Bordeaux, 1968 p. 98.

73) Şüphesiz bunlar, Kürt millet hareketi ve Kürdistan ihtilali dolayısıyla devam edegelen “iç savaş”ın seyri içinde ortaya çıkan benzeri binlerce acı olaydan, bir iki tanesidir.

74) J. P. Viennot; *Le Mouvement National Kurdes*, 1965, Paris, p. 95

75) Celal Talabani ve arkadaşları Bağdat’a vardıklarından kısa bir müddet sonra; Irak ordusunun safında, Kürt İhtilalcileri’ne karşı girişilen Mayıs 1966 Büyük Taaruzuna ve Rewanduz Savaşına fiilen katıldılar. Birazdan anlatacağımız bu meşhur savaşa, Celal ve

arkadaşlarının fiilen katılmaları ilk defa, ikinci Irak Tümeni'nin 12 Mayıs 1966 tarih ve 1548 nolu telgrafının ihtilalcilerce tespit edilmesi ile açığa çıktı. 3 ay sonra, 28 Ağustos-2 Eylül 1966'da, adına "Timar Rezaleti" denilen bir kongre topladılar. Zira, kendilerinin akılsız bir öküz gibi, Bağdat ırkçı faşistlerinin arabasına koştuktan sonra da, Celal ve arkadaşları, Kürt milliyetçiliğinin ticaretini yapmakta inat etmişlerdi:

Kongre Timar'da 5. Irak Tümeni'nin fiili iştiraki ve himayesi altında yapılmıştı. Bağdat'a gidişlerini ve Rewanduz Savaşına hükümet kuvvetlerinin safında çarpıştıklarını, özellikle dış dünyadan titizlikle saklayan Celal ve arkadaşları, bu kongreye KXKE (Avrupa Kürt Talebeleri Birliği)'dan da delege çağırmışlardı. Kongreye, KXKE iki üniversiteli delege gönderiyor. Timar'da, Celal ve bazı eski KDP yöneticilerini Arap subaylarıyla sarmaş dolaş gören delegeler, şaşkına dönmüş ve tiksinti duyarak Timar'dan süratle ayrılmışlardır.

Daha sonraki aylarda ise, **66 Modeli Caşlar** (Caşên Şest û Şeş) adıyla meşhur olan Celal ve arkadaşları "çete" admı verdikleri hıyanet grupları teşkil ettirerek, yıllarca İhtilalci Ordu'nun peşmergelerine karşı, hükümetin safında çarpışmışlardır.

76) Irak Kürdistanı'nda yaşayan Asuri ya da Keldani menşeli Hıristiyanlar, ihtilale fiilen katılmakta ve bunu alenen ifade etmekten de gurur duymaktadırlar.

1969 yazında, Kurtarılmış Kürdistan'da bulunduğumuz günlerde, savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu. O günlerde, Zaxo'nun batısında bulunan Soriye adındaki bir Hıristiyan köyünü basan Arap kuvvetleri, 97 sivil (çoğunluğu kadın, ihtiyar ve çocuk...) diri diri yakmışlar ve köyü yerle bir etmişlerdi.

Bu feci olayı takip eden günlerde 10-17 yaşları arasındaki gençcik Hıristiyan çocukları dahi, ihtilalci ordu şeflerine kitleler halinde ve büyük bir coşkunlukla müracaat ettiler. Bunlar arasında yaşlarının küçüklüğünden ya da fiziki yetersizlikten kabul edilemeyenlerin öfkeli üzüntülerini biz-zat izlemiştik.

Şüphesiz, Kürdistan İhtilali'ne Asuri ve Keldanilerin katılma-

ları, bu olayla başlamıyordu: 25 Ağustos 1966 günü Irak Kürdistan'ı Hristiyanları'nın meşhur ve tarihi siması Ağa Petros'un oğlu Dimitri Petros-Eloff, Asuri ve Keldanilerin en önemli lideri olarak soydaşlarına şu çağrıda bulunmuştur:

"Bütün Asurlular!..

Müşterek toprağımız olan Kürdistan'ın kurtarılması uğrunda giriştikleri kavgada, Kürt kardeşlerimize kayıtsız-şartsız olarak yardım ediniz. Para, insan ve mümkün olan her türlü yardımı. Ve asla ölçüsüz istekler beyan ederek, ihtilalcileri müşkül durumda bırakmayınız." dedikten sonra, çağrısını şöyle bitirmiştir:

"Millet olarak varlığımızı koruyabilmemizin en son ümidi ve şansı, Kürdistan İhtilali'nin ve Mıstefa Barzani'nin zaferinde yatakmaktadır."

77) 1942'de Vichy hükümetinin başbakanı olan bir Fransız politikacısının adıdır Laval. İkinci Dünya Savaşına tekaddüm eden günlerde, Almanlarla el altında anlaşarak, Fransa'nın savaşız teslimini sağlamış hainlerden biridir. Bu hıyanetinden ötürü, 1945 yılında, yargılanarak kurşuna dizilmiştir. Yazar, Celal'i Irak hükümetlerine hizmet ve Kürt halkına hıyanetinden ötürü, Laval'a benzetmektedir.

78) Yazar Kurtarılmış Kürdistan topraklarında ve Irak'ın Arap kesiminde, 1967 yılında bulundu ve araştırmalarını *Kürtler-Sessiz İhtilal* adını verdiği kitapta yayınladı. Tabiatıyla, 1967'nin sonundan itibaren, Kürdistan'da ve Irak'ta olup bitenleri kapsamıyor bu eser.

1969 yazında, Bağdat hükümeti bir kararname yayınlayarak, Celal ve arkadaşları tarafından KDP adının kullanılmasını yasakladı. Onun yerine **"Muwaliye Hukumat"** yani hükümetin yardımcılarının kullanılmasını emretmekteydi. Dört yıla yaklaşan bir zamandan beri kendilerine her türlü uşaklığı yapan ve bol bol kullanılarak bir limon gibi çöplüğe fırlatılan 66 Çaşlarına, Bağdat bir oyun için bile olsa KDP adını kullanmalarına bile izin vermiyor artık!

79) Celal ve diğer bazı KDP yöneticilerinin açık hıyanetinden sonra, Arap ırkçı-faşizminin ünlü beş başlı propaganda ejderinin

isim sırasında küçük bir kelime değişikliği yapılmıştır! Yani emperyalizm, siyonizm, Kürtçülük, reaksiyonizm ve komünizm sırası muhafaza edilmekle birlikte, “Kürtçülük” yerine “Barzani” adı ikame edildi.

80) Yazar, Lenin’in meşhur “*Komünizm Çocukluk Hastalığı*” adlı kitabından aktardığı bu cümlelerle Celal ve arkadaşlarının düşükleri hıyanet hareketini irdelemektedir. Bilindiği gibi Lenin, Sovyet İhtilali’ne hıyanet eden Menşeviklerle bazı sol ihtilalcilerinin düşükleri yanlışları eleştirmektedir. Özellikle Lenin bu yanlışların ve hıyanetlerin temelinde küçük burjuvaların kararsız moda sloganlara müptela, çoğu kez de disipline gelmeyen ferdi hareketlerini ve fırsatçı tezahürlerle ortaya çıkan sınıfsal karakterlerini incelemektedir bu kitabında.

81) Jean Pradier; *Les Kurdes -Révolution Silencieuse-*, Guy Ducros, Bordeaux, 1968, p. 208-209

82) Bağdat Radyosu’nun Mayıs (1966) başında, yaptığı bu ultimatom çağrısı, Irak Orduları’nın Rewanduz önlerinde uğradığı ünlü hezimetten sonra, 24 Mayıs 1966 tarihli *Le Monde* Gazetesinde, alaylı bir şekilde aynen verilmişti.

83) Irak Kürdistanı’nda, yıllardan beri ağızlardan düşmeyen ve köy evlerinde, tarlalarda, iş yerlerinde, karargah ve cephe hatlarında kullanılan bir slogan var: “**Kürdistan an Neman**” (Kürdistan ya da Ölüm) işte Mauries, büyük bir bölümünü 1966 yılı baharı olaylarına ve özellikle Revvanduz Savaşı’nın anlatılmasına ayırdığı kitabına Kürdistan halkının adeta bir tek sesle ağızlarından düşürmedikleri bu sloganı yani “**Kürdistan an Neman**”ı isim olarak seçti.

84) Rene Mauries; *Le Kürdistan ou La Mort*, Ed. Robert Lafont, 1967 Paris, p.180-185

85) Basra yakınlarında bulunan Suk Al Shiuk adındaki küçük bir Arap köyünden, sadece Mayıs 1966 Rewanduz Savaşları’nda, 39 Arap genci can vermiştir. (Jean Pradier; *Les Kurdes -La Revolution Silencieuse-*, 1968, p. 89)

86) Verdun: Paris’in doğusunda, Almanya sınırına yakın bir

Fransız hudut şehridir. 1870 Fransız-Alman Savaşı'nda bu şehir kendisini büyük bir cesaretle savunmuştur.

Fakat Verdun'un asıl şöhreti 1916'da, Verdun önlerinde, 6 ay müddetle bütün Alman taaruzlarını durdurtmaya muvaffak olan ve giriştiği bir karşı taaruzla Fransa'yı işgal edilmekten kurtaran Fransız Ordusu'nun büyük zaferiyle, dünyaya yayılmıştır. Zamanında büyük şaşkınlık ve hayranlık uyandırmış bulunan Verdun Savaşı'yla, Rewanduz önlerinde Mayıs 1966'da Kürt İhtilalci Halk Ordusu'nun savunma gücünü ve karşı taaruzunu mukayese etmek suretiyle aynı değerde bulan yazar, Rewanduz Savaşı'nı gerek seri halinde yayınlanan röportajlarında ve gerekse kitabında, "Kürt Verdun"ü adıyla anmaktadır.

87) Rene Mauries, aynı eser. s. 168-170

88) Hukuk doktoru **Bazzaz**, Temmuz 1958'den beri, Irak'ta başbakanlık görevini alabilen ilk sivil politikacı idi. Politik yolların dışında, Kürt meselesinin çözümüne başka imkan kalmadığını iyi anlamıştı.

Ne var ki: Geniş bir genel kültüre sahip bulunan liberal fikirli bu sivil başbakan, Irak'ta iktidarın gerçek sahibi olan subay-aydın cuntalar konusunda, kesin ve doğru bir sosyolojik görüşe sahip değildi. Düşürüldüğünden beri de, Bağdat'ta birbirlerini izleyen Baasçı subaylar tarafından, hâlâ tutuklu bulundurulmaktadır.

89) "*Irak Kürdistanı İhtilalinin Temsilcileri Tarafından Yayınlanır*" imzasını taşıyan, 1966 tarihinde Fransızca olarak yayınlanmış bulunan *Peşmerge* adlı dergiden, s. 8

89) Kürdistan ihtilali ile birlikte, Kürdistan'ın kurtarılmış topraklarından sevk ve idare edilen radyo yayınlarıyla, günlük *Xebat* gazetesi, dergiler, bülten ve beyannameler halinde; İhtilalin gerek içerde ve gerekse dışarda bütün yönleriyle duyurulmasına çalışılmaktadır. Bugün, kurtarılmış Kürdistan topraklarında, her çeşit bombardımanda tesir edemeyeceği şekilde yer altında inşa edilmiş bir verici radyo istasyonu ile, Arap harfleriyle Kürtçe transkripsiyon yapan modern ve büyük bir çapta bir matbaa bulunmaktadır.

91) Kürdistan'ın Arap kuvvetleri tarafından kontrol edilen bü-

yük şehirlerdeki KDP gizli örgütlerine mensup delegelerin, emniyet mülahazasıyla, kongreye katılmaları kastediliyor.

92) 1966 Bahar askeri kampanyası ve parti polit bürosu üyelerinden bazılarının açıkça ortaya çıkan hıyaneti kastediliyor.

93) Bu konuşmadan takriben 8 ay sonra, Mayıs 1967'de toplanan Arap Ülkeleri Komünist Partileri Zirve Toplantısında, **Zeki Xairi**'nin KDP 7. Kongresi'nde yaptığı konuşmanın çerçevesinde, Kürt Millet Meselesiyle ilgili olarak alınan bir karar, Kürt halkının gerçek Arap ilericileriyle komünistlerine içtenlikle minnettarlık duymalarına ve Arap halklarıyla Kürt halkları arasında yaratılmış bulunan suni yabancılaştırmanın geniş ölçüde yumuşamasına, olumlu yönde katkıda bulundu. Bu kararın açıklanmasından sonra, Kürt halkı ve Kürt milliyetçileri, Arap halklarının haklı bir çizgide bulunan davalarına, daha bir yakınlık duymaya başlamışlardır. Haziran 1967'de, Suriye Komünist Partisi Merkez Komitesi Organında, 86 No. ile yayınlanan bu önemli ve tarihi karar aynen şöyledir:

“Olaylar ve şartların ispat ettiği gibi, Kürt Millet Meselesi, Irak'ta demokrasi idaresinin kurulmasıyla yakından ilgilidir. Arap ülkelerinin bütün komünist partileri, Irak Cumhuriyetinin çerçevesi dahilinde, Kürt milli haklarının tanınması ve Kürdistan'a otonomi verilmesi uğrunda mücadele eden Kürt halkının bu meşru milli hak taleplerini oy birliğiyle kabul eder ve Arap Dünyasının tüm ilerici ve vatansever kuvvetlerini; Kürt halkının bu haklı-meşru ve gerçekleştirilmesi gerekli bulunan hedeflere varması için, Kürt halkıyla birlikte mücadeleye ve onlara destek olmaya çağırır.”

EKLER*

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

A

- Ağa Petros 288
 A. Jaba (Alexandre Jaba) 55
 A. Socin (Albert Socin) 55
 A. Von Le Coq 55
 Abdel Qadirê Geylani
 (Abdulqadir Geylani) 61
 Abdulgaffar Tekriti 210, 267
 Abdulhamit
 (Sultan Abdulhamit) 69
 Abdulkerim Kasım (A. Kasım,
 Kasım) 164, 166-67-68-69-
 70-71-72, 174, 176, 185, 187-
 88, 198, 200, 202, 210,
 211-12, 249, 262, 276
 Abdullah Ahmed 261
 Abdullah Alpdoğan (Dersim
 katliamının cellatbaşı) 98
 Abdulselam Arif (Abdüsselam
 Arif) 210, 211, 219, 223,
 244, 245, 286
 Abdulvehap Etruşi 251
 Abdurehman Beg 202
 Abdurrahman Arif 223, 235
 Abdurrahman Şerif 267
 Abdurrahman Paşa Baban 67
 Abdurrahman Qazi 237
 Abdurrezak Naif (Başbakan)
 25
 Abdusselam Barzani 70-71
 Adnan Menderes 109, 189,
 275
 Alaaddin Seccadi 56, 57
 Albay Xelil 207
 Ali Abdullah 212, 225, 251
 Ali Askeri 225
 Ali Cabbar (IKP sözcüsü) 188
 Ali Şêr 101, 102, 225, 279
 Ali Rıvî 243
 Ali Salih Sadi 267
 Ali Sencari 251
 Ali Xalo (Eli Xalo) 207
 Ali Xelil Kardeşler 207
 Allan W. Dulles (CIA şefi)
 165
 Amnien Marcellin 33
 Armand Gatti 159

* Kitabın bu bölümü Apec Yayınevi tarafından eklenmiştir.

Arnold Wilson (Sir Arnold Wilson) 73
 Artakses 32
 Arif Derwiş 207
 Astiyag (Kiaksar'ın torunu) 34
 Asurbanipal (Asur kralı) 34
 Atilla 39
 Avni Yusuf 281
 Aziz Şemzini (Eziz Şemzini) 212, 224
 Aziz Şerif (Azizi Şerif) 203, 267

B

Babaraxi Hamezani 57
 Baba Tahiri Hamedani 57
 Banu Annaz 37
 Barzani (Molla Mustafa Barzani) Hemen hemen her yerde adı geçiyor Barzani Kardeşler (Ehmed ve Mıstefa) Bawa Kardeşler 262
 Bekir Sıtkı (Albay) 152, 282
 Bışar Ağa (Sindi aşireti şefi) 201
 Binbaşı Hayri (Erzurum Kolordu Subaylarından) 104
 B. Nikitin (Basil Nikitin) 55
 Borodin 227
 Buharalı Behaeddin 61
 Bulganin 165

C-Ç

Canip Yıldırım 112
 Cegerxwîn (Şexmûse Husên) 132, 133
 Celadet Bedırxan 72, 273
 Cemşid Bedırxan 273
 Celal Bayar 97, 103, 114
 Celal Talabani (Talabani) 61, 202, 212, 215, 217, 224-25-26-27, 230, 231-32-33-34, 237, 243-44, 24, 26
 Cemal Gürsel 119
 Cevdet Sunay 269, 272
 Cıbranlı Halit 278
 Çapanoğulları 87
 Çerkez Ethem 87, 226
 Çombe 226

D

D. N. Mackenzie 55
 Dahak 22
 Darius (Dara) 34
 Demirci Ali Efe 87
 Dien Bien Fu 262
 Dimitri Petros-Eloff 288
 Doğan Avcıoğlu 279, 280
 Dr. Bazzaz (Başbakan) 2333-34, 243-44, 290
 Dr. Fuat 278
 Dr. Hikmet 278
 Dusdake Mervvane Ali 37
 Dûweli Seyit Ağa 202

E

- E. N. Mc. Carus 55
 Ebdıl Xahq Mela Hesên 237
 Ebu Nasır Ehmed 37
 Ehmed Barzani 152, 154
 Ehmedê Şane 207
 Ehmed Heci Mihemed 237
 Ehmede Xani (Ahmede Xani)
     45, 46, 58, 112, 129
 Eli Eli 182, 183
 Eli Herîrîyê Şemdinani 57
 Eli Termukî
 Eli Xelil (Ali Xelil) 182
 Eminê Avdal 55
 Emin Batu (Hukuk Fakültesi
     öğrencisi, Mardinli) 114
 Emin Bedirxan (Emin Ali
     Bedirxan) 70, 72
 Enver Paşa 71
 Eric Ruleau (Le Monde
     muhabiri) 204
 Ernesto Che Guevara 228
 Esat Setna Dolameri 202
 Esat Xoşevi 177, 207, 261
 Eziz Akreyi (Aziz Akreyi,
     Akreyi) 13, 14

F

- Faik Bucak 115, 116
 Faris Bawa 262
 Faris Koramerki 207, 237
 Fatin Rüştü Zorlu 110
 Fatih Mihamed 251
 Faxır Muhammed (Faxır

Muhammed Megesori) 262

- Feqiye Teyran 57
 Fidel Castro 227, 228, 239
 Fitzroy Mac Lean 228
 Fuad Hacı Muhamed (Albay)
     241

G

- General Abdulkerim Ferman
 General Ansari 237
 General Okeyli 245
 George Poincare 123
 Giw Mukriyani (Giwi
     Mukriyani) 284

H

- H. Abdülgaflar Tekriti 210,
     211, 267
 Habip Kerim 251
 Hacıyê Cindi
 Hacı Semdin Ağa
 Hacı Qadiri Koyi 59
 Haşım Ezizi
 Haldun Menteşeoğlu
 Halil Demirel
 Hamza Abdullah 212, 281
 Haraspides 37
 Hasan El Bekr 266, 269, 271
 Hasan Hayri (Hesen Xeyrî)
     278
 Hasanvahhiye Hesên 37
 Hatem 35, 148
 Hawez Mam Yehya 202
 Hazreti Ali 62, 96

Hazreti Süleyman 29
 Hebib Kerim 251
 Hema Sabır Ağa 202
 Heredot 33
 Hitler 98, 134
 Ho Şi Minh 227, 228
 Hugo Makas 55
 Huse Mirxan 182, 261
 Hülagu Han 40
 Hıfzı Oğuz Bekata 128

I-İ

I. Tsukerman 55
 İbrahim Ağa 225
 İbrahim Ahmed 212, 213,
 217, 224, 232
 İdrisi Bitlisi 41
 İdris Küçükömer 274
 İhsan Nuri Paşa 93, 94
 İmami Caferi Sadık 96
 İse Suwar (Suwar) 17, 180
 İsmail Mela Eziz 251
 İsmet Şerif Vanlı 168, 169,
 226, 281
 İsmet İnönü (İsmet Paşa) 277
 İvîsê Seykali 106
 İzzet Evdıl Eziz (İzzet
 Abdulaziz) 145, 229

J

J. J. Rousseau 58
 Jean Pierre Viennot 226-27,
 286
 Jean Pradier 159, 215, 233,

286, 289

John Reed 277
 Joyce Blau 272, 274, 278

K-L

Kamil Bedirxan 71
 Kamuran Bedirxan 72
 Kao Ki 226
 Kari Hadank (K. Hadank) 55
 Kawa 17, 282
 Kemal Badıllı (Urfa
 Milletvekili) 129
 Kemal Çadırcı 109
 Kerim Han Zend (Kerim Xane
 Zend) 44
 Keyhüsrev 39, 148
 Khondkarian (Sovyet
 diplomatı) 108
 Kiaksar (Med kralı) 33, 34,
 35, 148
 Koroz 35
 Krusçef 165
 Kurdo Bawıl Ağa 202
 Kurmay Albay Muhammed
 Kerim 207
 Kürt Laval 234
 Laval (Fransız politikacısı) 288
 Lenin (V. I. Lenin) 72, 89,
 121, 122-23-24, 200, 203,
 266, 289
 Le Four (Hukuk Profesörü) 76
 L. George
 (İngiltere Başbakanı) 71
 Lord Curzon 90, 277

Lucien Rambot; b. Thomas
Bois 27, 33, 38, 53, 54, 109,
147, 272, 273, 274

M

M. Abdulhamit Sohbi 220
M. Dana Adams Schmidt 198
M. Dankworth 198
M. Emin Eli 251
M. Emin Zeki (M. E. Zeki) 284
M. Hüseyin Avni Bey
(Erzurum Milletvekili) 91
Mehmud Ali (Şexan
aşireti şefi) 201
Mahmut Esat Bozkurt 277-78
Mah Şeref Xanımê Erdelani
59
Mahmud Hemawend 202
Mahmud Osman (Dr.
Mahmud Osman) 16, 219
Mehmud Paşa (Mirêkor) 67
Mahmud Zıbari (Zibari aşireti
şefi) 201, 226
Malik Şah (Melik Şah- Selçuk
kralı) 36
Mao Tse Toung 18, 272
Marr (Sovyet akademisyeni,
tarihçi) 30, 32
Maxime Rodinson 110, 279
Mazhar Obet (Kur. Albay)
238
Mecit Mistefa 152
Mecit Sebavî (binbaşı) 183
Mehmet Emin Bozarslan (M.

E. Bozarslan) 118, 129, 273
Mehmet Kemal 122
Mela Abdulkerim 23
Melaye Ciziri (Şêx Ehmede
Nişani) 57
Mela Ehmede Bate (Melaye
Bate) 57
Melaye Erwasi 58
Mela Şin 182
Mela Taha 23
Melek Rafael 33
Melik Faysal 207
Mewlana Xalid 61
Mihri Belli 121
Minorsky 30, 32, 35, 44, 48,
272
Mir Hac 281
Mistefa Xoşnav 145, 154, 229
Muhiddin Cankır (Herki
aşireti şefi) 201
Muhsin Berwari (Berwari
aşireti şefi) 201
Muhsin El Hakim 223
Murade Beyazidi 58
Musa Anter (Şehmus Elmas)
112, 113, 129
Mustafa Kemal 84, 85, 88
Mustafa Suphi 87
Mıhamed Faxır 17
Mıhamed Mehmud 145
Muhemmed (Îse Suwar'ın
oğlu) 209

N
 Naci Taleb 234, 244
 Nadir Şah 44
 Nali (Nali Efendi) 58
 Namend Ağa 202
 Namık Gedik (İçişleri Bakanı)
 114

Nasır (Cemal Abdulnasır)
 168, 169, 234
 Nazem Safir 221
 Nikola (II. Nikola) 123
 Numan İsê 251
 Nuri Dersimi (Dr. Vet. M.
 Nuri Dersimi) 273
 Nuri Şaweys 212, 251
 Nuri Said 152, 153, 229

O-P

Orhan Eralp 269
 Oscar Mann 55
 Osman Beg Miran 202
 Osman Qazi 23, 24
 Ömer Mustafa (Ömer
 Debbabe) 212, 225
 Pılvanklı Efendi 279
 Pierre Rondot (P. Rondot,
 Rondot) 148, 166
 Pirozi 59
 P. Lerch (Peter Lerch) 55
 Prym 55

Q-R

Qanate Kurdo (K. Kurdo) 55
 Qazi Muhammed 144, 146

Racin 58
 Refik Hilmi 284
 Reşid Sındi 17, 251, 263
 Reşit Ali Geylani 152
 Rehber (Rehber İbrahim Ağa)
 (Ali Şer'i öldüren kişi) 102,
 225, 279
 Remezan İsê 178
 Rene Mauries 241, 289, 290
 Roger Lescot 55
 Rüsteme Zal 35
 Rıza Şah Pehlevi 142, 145

S-Ş

Saddam Hüseyin Tekriti 266,
 269, 271
 Sadi Ali (IKP sözcüsü) 187
 Sadi Koçaş 272
 Saidi Kürdi (Saidi Nursi,
 Bediüzzeman) 95
 Salah (genç arap teğmeni) 286
 Salih Mehdi Ammaş 269
 Sami Abdurrehman (M.
 Mehmed Abdurrehman,
 Sami Rahmani) 251
 Selaheddine Eyyubi
 (Selahaddin) 38, 148
 Selime Bitlisi (Mela Selim) 71
 Seyit Abdulkadir (Abdukadire
 Şemdinan) 72
 Seyit Aboş 176, 284
 Seyit Ali (Kureyşan aşireti
 lideri) 62
 Seyit Hüseyin (Bamasuran

aşireti liderlerinden) 62
 Seyit Qazi (Cıvraklı Kürt halk şairi) 105
 Seyit Rıza 61, 62, 91, 97, 101, 102, 273, 279
 Seyit Taha 71
 Shakesperae 58
 Sirius (Acem kralı) 34
 Sir Arnold Wilson 72, 73
 Siri Xanım Diyarbekire 59
 Smaile Beyazidi 58
 Stalin (J. Stalin, Josef Stalin) 121, 122, 279, 20
 Sultan Hüseyin 57
 Süleyman Demirel 120
 Süleyman Hacı 207
 Süleyman Nazif 70
 Süleyman Turan (İçişleri Bakanı) 152
 Sureyya Bedırxan 72
 Silê Pıt 106
 Sımko (İsmail Axa Sımko, Şıkaklı İsmail Xan) 142
 Şahinê Baxtiyari (Dersim Kürt Komutanı) 102
 Şah İsmail 41
 Şakir Muhamed Şükrü 245
 Şarlmayn 39
 Şawaf (Albay Şawaf) 165, 170
 Şefik Mihamed Sadullah (Şefik) 179
 Seme Harun Ağa 202
 Şerefhan (Bitlisli Şerefhan) 45
 Şerif Paşa 70, 74

Şerif Xâne Culemergî 58
 Şerlok Holmes 115
 Şêx Abdullah 61
 Şêx Celaleddin Brifkani 201
 Şêx Ehmede Barzani 61
 Şêx Eziz Talabani 201
 Şêx Fexri (Diyarbakir) 94
 Şêx Mehmed Şemiran 201
 Şêx Mehmede Berzenci (Şêx Mehmed, Şêx Mahmud) 72, 151, 152, 201
 Şêx Mesûde Bamerni 202
 Şêx Reşit (Bradost aşireti şefi) 201
 Şêx Seid (Şêx Said, Şeyh Said, Şêx Seide Pirani) 91, 92, 277, 278
 Şêx Ubeydullah Nehri (Nehri, Ubeydullah Nehri) 68

T

Teğmez (Kürt komutan) 206
 Tevfik Fikret 274
 Tevfik Paşa (Erzurum Kolordu Komutanı) 104
 Thomas Bois (Lucien Rambot, T. Bois, Bois) 27, 33, 38, 53, 54, 109, 147, 272, 273, 274
 Tito (Mareşal Tito) 227

V-W-X

Viltchevsky 55
 Wilhelm (II. Wilhelm) 122
 Wilson (ABD Başkanı) 71

- Vo Nguyen Giap 14
 Xanay Qubadi (Xanaye
   Qubadi) 58
 Xato Xurşit 59
 Xelil Xoşevi 259
 Xenophon (Ksenefon) 31, 32
 Xêyrullah Abdulkerim 145
 Xîdê Alê İsme 105

Y-Z

- Yahya Kemal 274
 Yaşar Kemal 27
 Yavuz Sultan Selim (Yavuz
   Selim) 41
 Yedulah Kerim 251
 Yuhanna (Hıristyan Keldani)
   231
 Yusuf Ziya 277
 Zarife (Zerife) (Alî Şer'in eşi)
   278
 Zeki Hüseyin Hilmi (General)
   236
 Zeki Xairi 247, 290
 Zibari kardeşler 153
 Zîrar Ağa (Bılbaşı) 201

Kitapta Geçen Bazı Sözcüklerin Anlamı

akim: 1. Kısır, çocuk yapmaz. 2. Sonu çıkmaz, verimsiz.

azletmek: Bir görevliyi işinden ayırıp açıkta bırakmak, görevden almak, çıkarmak.

basiretsizlik: Akılsızlık, işin sonunu anlamamak, kavrayamamak.

beyan: Söyleme, bildirme, ileri sürme.

bilhassa: Özellikle, herşeyden önce, başta, en çok.

bina etmek: Yapmak, kurmak, inşa etmek.

cümbüş [cünbiş, cünbüş]: Kımıldama, oynama.

deruhte: Üzerine alma, üstlenme.

dilhıraş: Yüreği tırmalayan.

duçar: Yakalanmış, tutuşmuş.

faal: Etkin, çok işleyen, aktif.

fütuhât: Fetihler

hasreden: Bir şeyin bütününe birine, bir şeye ayırmak, vermek, özgülemek.

havsala: Kursak, mide, mecazi anlamda "sabır"

hilaf: Karşı, karşıt.

iaşe: Besleme.

ibate: Barındırma.

iaşe ve ibatesi: Besleme ve yatırması.

icra etmek: Yapmak.

ifşaat: Gizli bir şeyi ortaya çıkarmak için yapılan açıklamalar.

ihşas: Üstü kapalı anlatma, sezdirme.

ihşifal: Anma töreni. Büyük bir alay ile tören yapmak.

ihşilat: 1. Karışma. 2. Karşılaşıp görüşme, birlikte bulunup konuşma.

ikame: 1. Oturma. 2. Kaldırma, ayakta durdurma. 3. Meydana konma

ikmal: Eksik bir şeyi tamamlama, bitirme.

iktibas: 1. Ödünç almak. 2. Bir fıkra veya sözü olduğu gibi veya anlamını aktarmak.

ilanihaye: Sonsuza dek.

inkişaf: 1. Gelişme, gelişim. 2. Açığa çıkma.

intaç: Bir işi sonuçlandırma, sona erdirmeye.

intaç etmek: Sonuçlandırmak, bitirmek.

intisab: 1. Bağlanma, 2. Girme. 3. Kapılanma.

isteri: Duyu bozuklukları, türlü ruh karışıklıkları, çırpınma, kasılmalar ve kimi vakit inlemelerle kendini gösteren bir sinir bozukluğu.

isti'mal: Kullanma

istihracı: Sonuç çıkaran

istihsal: 1. Çıkarma, elde etme. 2. Üretim, üretme

istikraz: Ödünç alma, borçlanma.

İstirdad: Geri isteme, geri alma,

itina etmek: Özen göstermek

İz'an: 1. İtaat, dinleme. 2. Yürek keskinliği, inanç. 3. Aneyiş, kavrayış.

keke: Ağabey

ma'şeri: Topluluğun olan, ortaklaşa

mahşeri: Mahşeri andıran büyük kalabalık.

mazur: Mazareti olan, mazaretli.

mahzur: Sakınca, engel.

meleke: Tekrarlama sonucu kazanılan yatkınlık, alışkanlık, yeti.

meşgale: Uğraşılacak şey, iş gücü, uğraşı.

mihmandar: Resmi konukları ağırlamak ve onlara kılavuzluk etmekle görevlendirilen kimse, konukçu.

muayyen: 1. Belli, belirli, kesin olarak belirlenmiş.
2. Kararlaştırılan.

mukavemet: 1. Dayanma, karşı koyma, karşı durma, direnme, direniş.

mustarib: 1. İstirap ve acı çeken. 2. Sağlıksız hasta.

mutasavver: Tasarlanmış, düşünülmüş.

mücerret: 1. Soyut. 2. Evlenmemiş bekar. 3. Yalın durum.
4. Yalnız, ancak.

müfrit: Aşırı.

mülhem: İçe doğmuş, birinin içine doğmuş, esinlenmiş.

münhasıran: Yalnız, özellikle.

müstahkem: Belirtilmiş, sağlamlaştırılmış.

müstenit: Dayanan, yaslanan.

müşahede etmek: Gözlemlemek.

müşahhas: Somut, konkret

nisyan: Unutma, hatırdan çıkarma.

rabia: Dördüncü

ricat: Geri dönme, vazgeçme, gerileme, geri çekilme.

şua: Işın

taahhüt: Bir şey yapmayı üstüne alma, üstlenme, yapacağına söz verme.

taahhüt etmek: Üstlenmek

tavsif eden: Nitelendiren, niteliklerini söyleyen.

teessüs etmek: Kurulmak, ortaya çıkmak.

tefrik: Ayırma, ayırt etme.

tekaddüm: Geçmiş bulunma.

terennüm: 1. Güzel ve alçak sesle şarkı söylemek. 2. (Kuş için) şakıma, ötme. 3. (Mec.) Anlatma, ifade etme.

tetkik etmek: incelemek.

tevarüs etmek: 1. Miras olarak birinden diğerine kalmak.

2. Kalıtım yoluyla birinden diğerine geçmek.

tevil: Bir sözü veya davranışı görünür anlamından başka bir anlamda kabul etme, çeviri.

tevil etmek: Söz veya davranışa başka bir anlam vermek.

tezvir: 1. Yalan söyleme. 2. Ara bozma ve özellikle kötülük amacıyla yapılan kovculuk, fitnecilik.

zımnî: 1. Kapalı olarak yapılan veya söylenen, dolayısıyla anlatılan; kapalı, gizli. 2. içerik.

Bibliyografya

Dr. Şivan'ın elinizde bulunan kitabında kullandığımız bazı resim, belge, foto ve ekbilgiler için aşağıdaki kaynaklardan faydalandık:

Aegleton, William Jr.; *Cumhuriyet Mehabad -Cumhuriyet 1946 El-Kurdiye* Tercüme we te'liq: Cercîs Fethullah El-Mihamî, Dar el-teli'e, Beyrut, 1972

Alakom, Rohat; *Bir Kürt Diplomatinin Fırtınalı Yılları*, General Şerif Paşa (1865-1944), APEC Yayınları, Stockholm, 1995

Alakom, Rohat; *Li Kurdistanê Hezeke Nûh: Jinen Kurd, Lekolîneke Dîrokî Bi Albûmeke İnformativ*, Weşanen APEC, Spânga/Stockholm, 1995

Ant (haftalık dergi), Sayı 136 (5 Ağustos 1969), İstanbul

Anter, Musa; *Hatıralarım*, Doz Yayınları, İstanbul, 1990

Anter, Musa; *Birîna Reş (Kara Yara)*, İstanbul, 1965

Badıllı, Kemal (Urfa Milletvekili); *Türkçe İzahlı Kürtçe*

Gramerî Kurmançça Lehçesi- Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1965

Bate, Melaye; Mewlud (Mewluda Kurmancî), 1322 H.

Bayrak, Mehmet, *Açık-Gizli/Resmî-Gayrîresmî Kürdoloji Belgeleri*, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 1994

Berhem (dergi); no: 3 (Eylül 1988), Stockholm

Bozarslan, M. Emîn; *Alfabe*, İstanbul, 1968

Büyükkaya, Necmettin, *Kalemimden Sayfalar*, APEC Yayınları, Stockholm, 1992

Chaliand, Gerard; *Kurdistan und die Kürden*, band 1, pogrom, Göttingen, 1984

Challita, Mansour; "Problem̄es Du Moyen-Orient", in. Le Jour (günlük gazete), Paris, 18. 07. 1946

Dersimi, M. Nuri; *Hatıratım*, Roja Nû Yay., Stockholm, 1986

Girr û Galî Mindalanî Kurd (dergi), no: 1 (1320), Mahabbad

Guest, John S; *The Yezidis*, London, 1987

Haraldsson, Erlendur; *Med Uppreisnarmönnum i Kurdistan*, Island, 1964

Hartman, Martin; Der Kurdische Diwan Des Schech Ahmed von Geziret Ibn 'Omar Genannt Mâlai/izri, Fotolithografie

einer handschrift, Berlin, 1903

Hawar (Qomela Kurdî/Revue Kürde) (dergi), no: 1(1932) ve 11(1932), Şam

Hawar, M. R.; Şex Mehmûdî Qareman û Devvletekey Xwarûy Kurdistan, c"t:2, London, 1991

Hawarî Nîştîman, (dergi) no: 1 (1946), Mahabad

Hejar; Dîwanî Arifi Rebanî fiex Ahmedî Cizîrî meşhur be Melaye Cizîrî, He-Jarşerhî le kirduvve, Tehran, 1361 (1984)

Komal; *Bir Kürt Devrimcisi: Edip Karahan'ın Anısına*, Komal Yayınları, İstanbul, 1977

Korneleya Kargerên Kurd Li Ewropa; Teqwîma sala 1977'an.

Kurder i Spânga/Kurd Li Spânga (dergi) (Kovara Komela Kurdistan Li Spânga), no: 3 (1991), Stockholm

Kurdish Facts and West Asian Affairs, (dergi), ISK/inf. Nr. 5 (April 1961), Hollanda

Kurdistan; (Annuel Journal of KSSE), no: Özal sayı (November 1958), no: 13 (1969), no: 14 (1970), England

Kurdistan (gazete), no: 1 (1898), Kahire

Kurdistan (haftalık gazete), no: 21, salî duwem, 28 September 1960, Tahran

Kurdo, Qanate (Prof.); "Li Babet Nivîskar, Ziman û Elifbaye, Pertûket Dîne Ezidîyan", (in. Çarçira (Kovara Çandeyî ya Giştî), Stockholm, no: 4,5,6 (Adar 1989)

Kurdistan (Bilawkirowey Birî Hizbî Dîmokratî Kurdistan), no: 1 (11. 01. 1946), Çapxaney Kurdistan, Mahabbad

Kutlay, Naci; "30. Yılında 49'lar Olayı", Bergeh (Siyasi-Kültür-Araştırma Dergisi), Stockholm, no: 1(1989), s. 29-41

Kutlay, Naci; *49'lar Dosyası*, Fırat Yayınları, İstanbul, 1994

Lewendî, Mahmûd; "Faîq Bucak 1919-1966", in. Armanc (rojnameya kurdî ya mehane); No: 66 (November 1986), s. 4,7

Malmîsanij 6c Lewendî, Mahmûd; Li Kurdîstana Bakur û Li

- Tirkiye Rojna-megeriya Kürdi (1908-1981), Jîna Nû Yayınları, Stockholm, 1989
- Malmîsaniy, M.; "Ji Serîhildana Sala 1925'an Çend Fotoğraf"; Çıra (Kovara Komela Nivîskaren Kurd Li Svvede), no: 3 (1995), s. 105
- Mamostay Kurd (dergi); no: 21 (1994), Stockholm
- Medya Güneşi; Salname 1992 (1992 Takvimi), İstanbul
- Milliyet (gazete); "Şimaldeki Şakiler de Vahim Bir Hezimete Uğratıldılar", Milliyet Gazetesi, İst., 12. 07. 1930
- Mîran, Serdar Hemid-Şareza, Kerim Mistefa (Lêkolînewe w lekdanewey); Dîvvanî Hacı Qadîrî Koyî, Bağdat, 1986, peda çûnewe: Mes'ûd Mihemmed
- Müderriş, Mela Ebdulkerîmî-Ebdulkerîm, Fatih (Lekolînewe lekdanewve); Dîwanî Nalî; Mela Xidirî Ehmedî fiavveysî Mikailî, Mihemedî Mela Kerîm piya çûwetewe. Bağdat, 1976
- New Pesh-Merga, no: 18 (March 1984), Nacka-Sweden
- Nîştîman (dergi), no: S (1945), İran Kurdistanî
- Pasha, General İhsan Nouri; La Revolte De L'Agridagh "Ararat", Preface de I. Ch. Vanly, Presente par Peresh, Edition Kurdes, Geneves, 1985
- Pesh Merga; (Published by the General Representation of the Revolution of Iraqi Kurdistan), June 1966
- Quick (dergi); 25 Nisan 1965
- Rastgeldi, Selahattin; Det Glömda Kriget -Rapport från Irakiska Kurdistan-, Natur och Kultur, Stockholm, 1967
- Roja Nû (gazete), no: 27, 1943, Beyrut
- Rojî Kurd (dergi), no: 1, 2, 3 (1913), İstanbul (Tıpkı basımı; Rojî Kurd 1913, Bilawkirdinewe w peşekî w le ser nûsînî Cemal Xeznedar, Bağdat, 1981)
- Rojî Kurdistan, no: 1 (1922), Suleymaniye
- Ronahi (dergi), no: 12 (1943), Şam
- Rosvelt, A. (Arşîye Rozvvelt); Komare Kurdiyekey Mehabad, Ebdulhemid Hüseyînî le Almaniyevve kirduye be Kurdî, Bonn, 1986

- Schmidt, Dana Adams, *Barzani'le Konuşmalar*, Yöntem Yayınları, istanbul, 1977
- Seccadî, Alaaddin; *Mejûy Edebî Kurdî*, Bağdat, 1952
- Svensk-Kurdisk Journal (dergi); yıl: 1, no: 3 (1985), yıl:2, no: 1-2 (1986), Stockholm
- Vanly, İsmet Chêriff; *Kurdistan und die Kürden*, Band 3, Pogrom, Göttingen, 1988
- Vanly, ismet Chêriff; *La Persecution Du Peuple Kürde Par La Dictature Du BAAS en Syrie*, Amsterdam, 1968
- Vanly, İsmet Chêriff; *The Kurdish Problem in Syria*, 1968
- Woodson, Leroy Jr., "Iraq's Embattled Kurds", in. National Geographic, Washington, vol: 147, no: 3, March 1975, s.364-386
- Xanî, Ehmede, *Mem û Zin* (Wêrgêrê Tîpen Latînî û Kurdîya xwerû: M. Emîn Bozarslan), Uppsala, 1995
- Yeni Gazete (istanbul), 28 Nisan 1962
- Yûsuf, Abdulreqîb, *Hünere Tabloyen Şerefname*, Werger: Elîşêr, Jîna Nû Yayınları, Stockholm, 1991
- Zana, Mehdi, *Bekle Diyarbakır*, Doz Yayınları, İstanbul, 1991

Apec Yayınevinin Önsözü

Dr. Şıvan'ın ölümünün(!) üzerinden 25 yıl geçmesine rağmen halen bazı karanlık noktalar açığa çıkmış değildir. APEC Yayınevi olarak siyasal tarihimizde önemli bir şahsiyet olan Dr. Şıvan'ın bu eserini tam olarak* yayımlamakla siyasal tarihimizin bir bölümünü günümüz nesline aktarmak ve Dr. Şıvan'ı yeniden güncelleştirip, karanlıktan kalan bazı noktaları yeniden tartışmaya açmaktır.

Dr. Şıvan'ın elinizde bulunan kitabı 6 Mart 1970 yılında Irak Kürdistan'ında bizzat kendisi tarafından Kürtçe ve Türkçe olarak hazırlanmış ve bu orijinal nüsha (Türkçe nüshası) şimdiye kadar Necmettin Büyükkaya'nın arşivinde büyük bir itinayla korunmuş. Bu orijinal nüshayı bize veren Şervan Büyükkaya'ya teşekkür ederiz.

Dr. Şıvan bazen öne çıkarmak istediği sözcük veya cümleleri büyük harflerle yazarken, biz onları italik (eğik) veya küçük-siyah harflerle belirttik.

Köşeli parantez içindeki ifadeler bize aittir.

Fotoğraflar konularına göre tarafımızdan eklenmiştir.

Bu kitabın hazırlanmasında resim ve belgelerinden yararlandığımız kaynakların listesini kitabın arkasına ekledik.

Osman Aydın Dr. Şıvan'ın eski bir siyasi arkadaşı olmasından dolayı kendisinden bir önsöz ricasında bulunduk, ricamızı yerine getirdiğinden dolayı teşekkür ederiz.

Kitabın tashihinde ve mizanpajında, bibliyografya, sözlük, indeks (dizin) ve Dr. Şıvan'ın kısa biyografisinin hazırlanmasında ve ayrıca Dr. Şıvan'la ilgili belge ve birçok fotoğraflarla bize yardım ettiğinden dolayı Mahmûd Lewendî'ye teşekkür ederiz.

Ali Çiftçi

---

* Kitabın Irak Kürdistanı'yla ilgili bölümü 1975 yılında "Kuzey Irak Kürt Halk Hareketi ve Baas İrkçılığı" adıyla Komal Yayınları tarafından Ankara'da yayımlanmıştı.

YAZARIN ESKİ BİR ARKADAŞINDAN

BİR ÖNSÖZ

Osman AYDIN

Bu kitabın önsözünün yazılması bana önerildiğinde, hayli sıkıntıya düştüm. Bir kitaba önsöz yazmak, bana bir kitap yazmaktan daha zor geliyor. Ancak kitabın yazarının eski arkadaşlarından biri olarak, kitabının yeni baskısı için bir önsöz yazma onuru da son derece mutluluk vericiydi.

1960'lı yıllarda Türkiye'de kısmi ve yüzeysel bir demokratik ortamın doğmasına karşın, temelde demokratik yapılanma ve kurumlaşmadan önemli ölçüde söz etmek mümkün değildi. Kürtler için ulusal demokratik haklar ise henüz Türkiye'nin siyasal gündemine girmemişti. Altmışların başında buna ne Kürtler ne de devlet hazırlıklıydı. Ancak kısmi demokratik ortamdan Kürtler de yetenekleri ve yetkinlikleri ölçüsünde yararlanmaya çalışıyorlardı.

Güney Kürdistan'da Molla Mustafa Barzani önderliğinde sürdü-rülen Kürt ulusal hareketi, Kuzey Kürdistan'da da ilgi ve sempati ile izleniyordu. Aslında bu hareket, Kuzey Kürdistan'ın 1938'den bu yana içinde bulunduğu suskunluktan ve korkudan sıyrılmasının önemli bir nedeni, bir vesilesi olmuştur. Özellikle Kürt üniversite çevreleri bu noktada son derece duyarlılık kazanmışlardı. Kürtleri etkileyen bir başka olgu da Türkiye'de örgütlenmeye başlayan sol hareketti. Bu iki olgu Kürtlerin düşünce ve tercihlerini o dönemde önemli ölçüde şekillendirmiştir. Yetişen ulusalcı Kürt entelektüel çevreleri, sol ve sağ ayrışmasında belli ölçüde yerlerini almakta gecikmediler.

Kuzey Kürdistan'da 11 Haziran 1965 yılında politik yelpazenin sağında yer alan yurtsever Kürt aydınları, illegal faaliyet gösteren Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'ni kurdular. Bu Hoybun'dan sonra Kuzey Kürdistan'da ortaya çıkan ilk programlı siyasal örgüt-

lenmeydi. Bu arada bazı Kürt aydınları ise Kürt sorununun temelinde ekonomik geri kalmışlığın varlığından hareketle Türkiye İşçi Partisi içinde örgütlendiler ve Kürt meselesini legal platformda Türkiye'nin gündemine taşımaya çalıştılar. Öte yandan büyük bir çoğunluğu sol kültüre sahip üniversiteli Kürt gençleri ise sırasıyla Ankara, İstanbul, Diyarbakır ve Kürdistan'ın pek çok il ve ilçelerinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı (DDKO) kurmaya başladılar. DDKO'lar çok ciddi ve hızlı bir örgütlenmeyle, Kürt sorununu ulusal boyutu ile kamuoyunun gündemine soktular.

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra, 1960'ların sonlarına doğru Kürt ulusal haklarının, ayrı siyasal örgütlenme ve silahlı mücadele ile elde edilebileceğine inanan bir kısım Kürt yurtsever aydınları sol çizgide bir örgütlenmenin gereğini duyumsamaktaydılar. Ben, bu dönemde Dr. Sait Kırmızıtoprak ile tanıştım. 1968 yılının yazıydı, ismini daha önceden bildiğim, bazı yazılarını okuduğum bu yurtsever Kürt aydını ile ilk görüşmemizde Kürt ulusal haklarının elde edilmesi üzerine uzun uzun konuşmuştuk. Bende son derece kararlı, ihtiraslı, atak, aceleci bir kişiliğe sahip olduğu izlenimi bırakmıştı. Pek çok noktada siyasal düşüncelerimiz çakışıyordu. O, başka insanlarla da o dönem içinde temaslar kurmuştu. Tanıştığımızdan kısa bir süre sonra Güney Kürdistan'a bazı arkadaşlarla birlikte gitti. Eldeki kitabın ilk taslağını ve notlarını işte bu dönemde, 1968-1969'da kaleme almıştı.

Daha sonra 1969 yazında tekrar döndü ve Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi'nin kuruluş hazırlıklarına girdi. 29 Haziran 1969 tarihinde, Şeyh Said ve arkadaşlarının idam edildikleri günün yıldönümünde Ankara Gazi Mahallesi'nde 14 kişi ile yaptığımız ilk toplantı ile partiye kurup, programını onayladık. O zamana kadar kendisi Feridun kod adını kullanıyordu. Bu toplantıdan sonra parti genel sekreteri olarak Hürmüz kod adını kullandı. Kısa bir süre sonra ise Dr. Şivan kod adını alacak ve böyle tanınacaktı.

Dr. Şivan, diyebilirim ki şimdiye dek tanıdığım en zeki insandı. Son derece kıvrak bir zekaya ve güçlü bir belleğe sahipti. Azimli ve kararlıydı. Kürtçenin Zaza lehçesinin Dersim ağzını konuşuyordu ama Güney Kürdistan'a gittikten sonra Kurmanc lehçesini altı ay gibi kısa

bir sürede öğrendi ve Kürtçe gramer yazabilecek kadar dile egemen olmuştu. Bu arada Fransızca'yı da hayli ilerletmişti. Onun hakkında şikayetleri olan arkadaşları da vardı kuşkusuz. Sonuçta o da bir insandı.

Dr. Şivan, Güney Kürdistan'daki harekettten ilk zamanlar son derece etkilenmiş ve büyük bir hayranlık duymuştur. Ancak orada kaldıkça hareketin eksikliklerini ve yanlışlıklarını gördükçe daha eleştirel bir gözle harekete bakmış olmasına karşın, bu düşüncelerini sesli ifade etmemeye büyük özen göstermiştir. Güneydeki hareketin askeri başarıları onu fazlasıyla etkilediği için kuzeyde de silahlı mücadeleye başlanması için yoğun bir hazırlığın içinde olunmasını dayatıyordu. Ancak bu aceleciliği parti içinde muhalefet yaratıyordu. Ayrıca Barzani kendi bilgisi ve onayı dışında Kürdistan'ın hiçbir parçasında silahlı bir mücadelenin olmasını istemiyordu. Böyle bir kalkışmayı, Güney Kürdistan'daki hareketin sonu olarak görmekteydi. Dr. Şivan da bunu çok iyi biliyordu ve bunu aşmanın yollarını deniyordu.

11 Mart 1971'de Güney Kürdistan'daki hareket adına Molla Mustafa Barzani ile Irak yönetimi adına başkan yardımcısı Saddam Hüseyin arasında imzalanan otonomi antlaşması ile güneyde savaş durmuş, iki taraf da yaralarını sarmaya başlamışlardı. Ancak Kerkük vilayetinin statüsü üzerinde taraflar anlaşamamış ve bu hususu ileride yapılacak referandumun sonucuna bırakmışlardı. Fakat Kerkük'te önemli bir Türkmen nüfus yoğunluğu vardı ve yapılacak referandumda bu kesimin blok oyları Kerkük Vilayeti'nin Kürdistan otonom bölgesi içinde kalıp kalmayacağını belirleyecek nitelikteydi.

Bu arada Türkiye'de ordu yönetime egemen olmuş, bütün Kürdistan'da sıkıyönetim ilan edilmişti. 1938 yılından bu yana Kuzey Kürdistan'da ilk kez bu boyutta Kürt aydınları tutuklanmaktaydı. Türkiye on yılı aşkın süredir Kürt demokratik ve ulusal muhalefeti ni kökten susturmak istiyordu. Bu arada Türk sol kesimi de büyük darbe yemiş, işçi kesimi susturulmuş ve Türkiye'de ciddi bir muhalefet kalmamıştı. Öte yandan Türkiye'deki yönetim, Güney Kürdistan'daki kazanımları içine sindiremiyordu. Türkiye Cumhuriyeti

kısa sürede diplomatik kanalları ve basını kullanarak Kerkük Türklerini bir sorun haline getirdi. Bu durum Güney Kürdistan'daki yönetimi ve özellikle Molla Mustafa Barzani'yi son derece rahatsız etmekteydi.

1971 yazında Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi Genel Başkanı Sait Elçi'nin öldürülmesi, arkasından bu olaydan sorumlu tutulan Dr. Şivan, Brusk (Hasan Yıkılmış) ve Çeko'nun (Hikmet Buluttekin) 26 Kasım 1971'de kurşuna dizilmeleri olayının esrar perdesi yeterince kaldırılmış olmamakla birlikte, bilinen bazı gerçekleri söylemek hususunda da suskun kalınmak tercih edilmiştir. Güney Kürdistan'da süren kardeş kavgası ve yönetim sancuları devam ettiği sürece bu konuyu tartışmanın spekülasyonlara yol açacağı düşüncesiyle ben de şimdilik susulması gerektiğini düşünüyorum.

Ancak iki partinin başlarını yitirmeleri ve Türkiye'de kadrolarının çoğunun tutuklanması veya yurtdışına çıkmaları ile Kerkük'teki Türkmen sorununun birdenbire suskunluğa gömülmesinin bu olaylar ile ilişkisini düşünmek gerekir, ileride Kürt siyasal tarihi yazıldığında araştırmacıları çok uğraştıracak olan konulardan biri de bu olay olacaktır.

Dr. Şivan'ın arkadaşı olmam, onunla siyasal mücadelede birlikte bulunmam, bazı konularda suskunluğun gerekliliğine inanmam nedeniyle onun hakkında yazmamı hayli güçleştirdi. Elinizdeki kitap kuşkusuz onun hakkında önemli bilgileri okurlara vermektedir. Okurun Dr. Şivan ile kitabını okuyarak doğrudan tanışması, onu tanıtan bir yazıdan daha önemlidir.

Dr. Şivan, Kürt siyasal tarihindeki yerini ve önemini hep koruyacak ve hep anılacaktır. O Kürtler ve Kürdistan için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı, yılmadı ama Kürtler ona ne ölçüde sahiplendi sormak gerekir.

Dr. Şivan (Sait Kırmızıtoprak)
(1935-1971)

Kürt siyasal hayatının en önemli isimlerinden biri olan Dr. Şivan (Sait Kırmızıtoprak) 1935 yılında Dersim'in Nazımiye kazasına bağlı Hakis (Büyükyurt) nahiyesinin Civarik köyünde doğdu. Babasının adı Abbas, annesinin adı Zöhré'dir.

İlkokuldan sonra ortaokul ve liseyi Balıkkeseir'de parasız yatılı olarak okuyan Dr. Şivan, 1956'da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girip 1961 yılında fakülteyi bitiriyor.

1961 ortalarında İsmet Özevcek'le evlenen Dr. Şivan'ın 1962'de Dara adlı bir oğlu dünyaya geliyor.

Okulu bitirdikten sonra bir süre İstanbul'da çalışıyor, daha sonra meşhur 49'lar olayında hapse atılıyor. Hapisten sonra Isparta'ya sürgüne gönderiliyor.

Bu ara birçok kez yurtdışına çıkıyor. Yurt dışından döndükten sonra parti kurma çalışmalarına başlıyor. Ve 29 Haziran 1969'da 14 kişiyle beraber kurmuş olduğu Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi'nin genel sekreterliğine seçiliyor.

Belli bir süre Güney Kürdistan'da kalıp örgütlenme ve partinin Kuzey Kürdistan'da daha etkin olabilmesi için yaptığı çalışmalardan dolayı aralarında anlaşmazlık çıkıyor. Daha sonra Sait Elçi'nin ölümünden sorumlu tutulan Dr. Şivan, Brûsk (Hasan Yıkılmış) ve Çeko (Hikmet Buluttekin) Irak Kürdistan'ında 26 Kasım 1971'de öldürüldükleri söyleniyor. Bizce, bu konunun açığa kavuşması için Dr. Şivan'ın en yakın arkadaşları veya olayların bizzati şahitlerinin Kürt kamu oyunu anlatmaları en doğru yoldur.

Şimdiye Kadar Bilinen Eserleri

- **Zmanê Kurdî** (Kürt Dili), K. Bedirxan-S. Şıvan, Kava Yayınları, İstanbul 1976 ?
- **Ferheng Kurdi û Tirkî** (J. Blau'nun Kürtçe-İngilizce-Fransızca sözlüğü)
- Dr. Şıvan birçok eklemeyle Türkçeye çevirerek hazırladığı bu sözlüğün ilk baskısı 1971, ikinci baskısı ise 1975 yılında Belçika'da yayımlanmıştır.)
- **Kuzey Irak Kürt Halk Hareketi ve Baas Irkçılığı**, Komal Yayınları, 1975, Ankara
- **Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali** (6 Mart 1970'te Türkçe ve Kürtçe hazırladığı bu çalışmanın Irak Kürdistan'ıyla ilgili bölümü 1975'te yayımlandı.)
- **Cahş û Cahşîti** (Dr. Şıvan'ın bu kitabı için bak: Necmettin Büyükkaya, *Kalemimden Sayfalar**, Apec Yayınları 1992, s. 15)
- Gerilla Savaşıyla ilgili bir kitabının olduğu da söyleniyor.

Bazı Makaleleri:

Yön Dergisinde 6 makalesi yayımlanmış.

"Bir Tartışma Üzerine", *Yön* (dergi), No: 36 (1962)

"Çanlar Kimin İçin Çalışıyor?" *Yön* (dergi), No: 40 (1962)

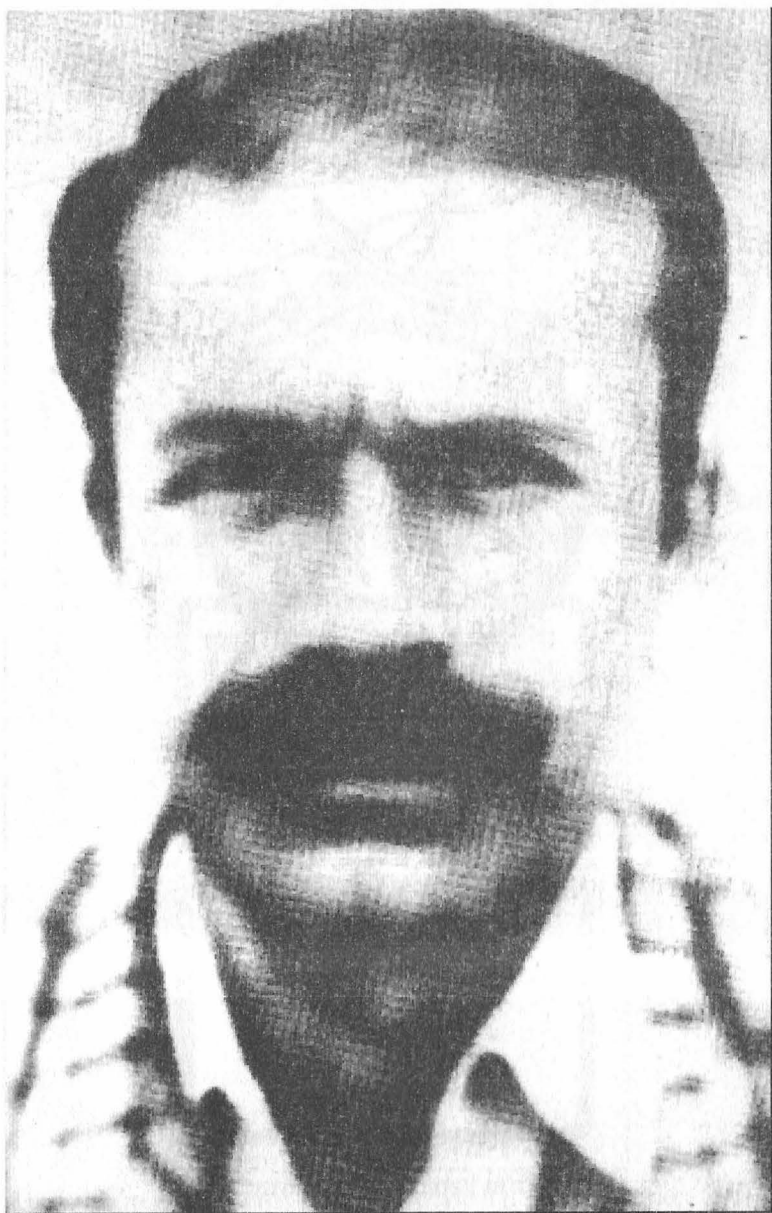
Dicle-Fırat gazetesinde 6 makalesi yayımlanmış:

"Doğunun Baş Düşmanı Faşizm", *Dicle-Fırat*, No: 3 (1962)

Ayrıca Isparta'da sürgündeyken (1967) Isparta'da çıkan *Yeni İnkılap* adlı gazetenin kendisi ve Şevket Turan hakkında "İlginç Bir Olay" başlığıyla yazmış olduğu 12 makale.

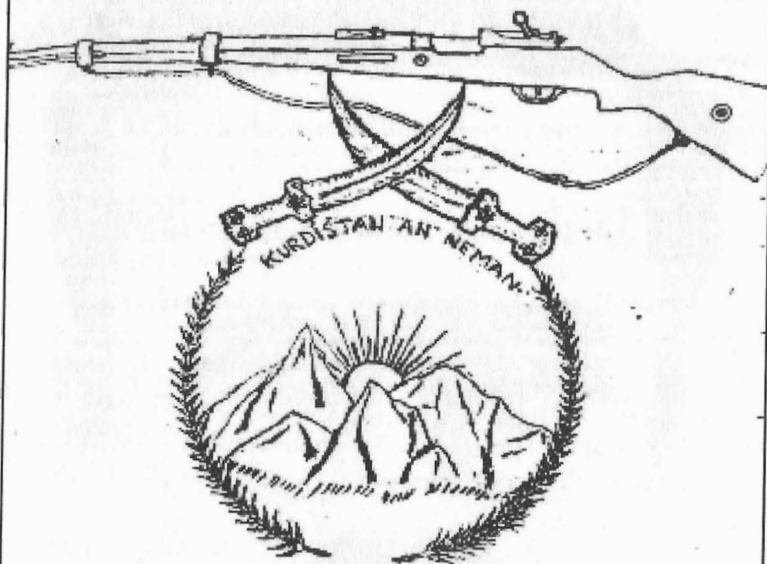
---

* Bu kitabın Türkiye'de yeniden basımı yapıldı: *Kalemimden Sayfalar*, Necmettin Büyükkaya, Vate Yayınevi/Anı-Mektup Dizisi, Basım Yılı: 2008 (El Kolektif Yayınları notu)

S. A. SIVAN.

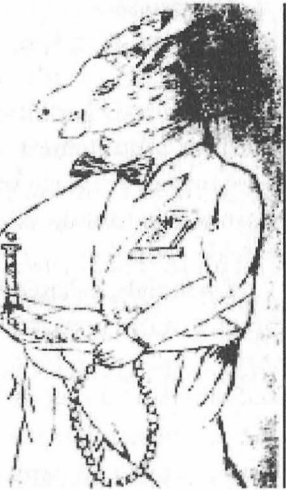
KÜRT MİLLET HAREKATLARI
VE İRAK'TA

KURDISTAN
İHTİLÂLİ

Navistkar : S. ŞIVAN

MESLEA
GAŞ u GAŞITI

(Gaş ve Gaşit Mesalesi)

Cahş u Cahşiti adlı kitabının orijinal kapağı

Dr. Şivan'ın genişleterek Türkçeye çevirdiği Kürtçe-Türkçe Sözlük

Okuyucuya

Dr. Şivan (Sait Kırmızıtoprak), Kürtçe ve Türkçe olarak yazdığı “*Kürt Millet Hareketleri ve Irak’ta Kürdistan İhtilali*” kitabını 1970 yılında yazdı. Diğer kitaplarıyla birlikte bu kitabının da Türkiye’de yeterince bilinmemesi, kanımızca, ayrıca üzerinde düşünölmeye değer bir boyuttur. Hedef gözeten, anlam oluşturan, gelecek iddiası kuşanan her insanın gözünden kaçmayan bu noktayı şimdilik not etmekle yetinelim.

Eserleriyle, eylemleriyle, öncü tavrı ve devrimci “hayal”leriyle iz yaratmış, miras bırakmış ve gelenek oluşturmuş Dr. Şivan, ne yazık ki Kuzey Kürdistan ve Türkiye’de yeterince tanınmadı, görmezden gelindi. 2005 yılından bu yana özellikle hayatı, mücadelesi ve katledilmesi üzerine yayımlanan kitaplarla* ve bir yıl önce çekilen belgesel filmle,** üzerine örtölen töl perdesi yırtıldı. Bu çalışmalar; düşöncelerine kaynaklık eden devrimci pratiğinin ve özgürleştirici yöneliminin görölmesine kapı araladı. Daha da önemlisi, yakın tarih Kürt siyasal hareketinin oluşumunun ve kesintiye uğratılmasının anlaşılmasına tarihsel bir bakış sunması, bugünün sorunlarının anlaşılmasına ışık tutarak dolu dolu tecrübeler barındırması dikkate değerdir.

Bu kitabı yayıma hazırlama süresi içinde, hayatını, eylemlerini ve düşöncelerini adım adım tanıma imkanına kavuştuk. Dr. Şivan’ın öncü, örgütçü ve politik yönünü, sistemli ve çok yönlü davranışını, Kürt ulusunun bütönsel çıkarlarına ve geleceğine derinden ne kadar

---

* Hayatı, eserleri, mücadelesi ve siyasal bir komployla katledilmeleri hakkında genişçe bilgilenmek isteyenler, aşağıdaki çalışmalara bakabilir. Yeterince bilgi ve belge, tanıklık ve yorumlar ... yer almaktadır.

-*Saitler Komplosu*-Dr. Şivan ve Barzani Kürt Liderliği, Hüseyin Akar, Temmuz 2006, Ankara

-*Dr. Şivan, Sait Elçi-Süleyman Muini ve Kürt Trajedisi (1960-1975)*,

Selahattin Ali Arik, Peri Yayınları, 1. Baskı: Kasım 2011, İstanbul

-*DI DIROKA ME YA NEZİK DE BÜYEREKE GIRING: KUŞTINA Seid Elçi u Dr. Şivan*, Seid Veroj, Bir Reklamcılık-Yayın, Tirmeh 2005, Diyarbakır

** *Dr. Şivan* Belgeseli, Çayan Demirel, Surela Film, 2013

<http://www.drsivan.info/>

bağlı olduğunu herkes rahatlıkla görebilir. Çalışmaya, keşfetmeye ve üretmeye yoğun bir şekilde girişmesi, Kürt ulusunun kurtuluş ve özgürleşme mücadelesinde öne çıkmasını sağlayarak şimşekleri üzerine çekmiştir.

Dr. Şivan'ın ileride daha çok anılacağına inandığımız yönlerini ve özelliklerini gören her insan, 70'lerde devrimci ve komünist çıkışın önderlerinden Deniz'lerle, Mahir'lerle ve özellikle de İbrahim Kaypakkaya'yla buluşamamalarına hayıflanmaktan kendini alamaz. Bugünün örgütlülüğü, bilgileri ve düzeyi üzerinden bakıldığında, bu söylediğimizi abartılı bulanlar çıkabilir. Okur, bu hayıflanmamızı, Dr. Şivan'ın hayatı, mücadelesi ve eserlerinin tanıklığı üzerinden denetleyebilir.

Bu kitabın yayımını birkaç sebepten dolayı yıllarca beklettik. Maalesef, umduğumuzu, umut ettiğimizi göremeyince daha da geçiktirmek istemedik. Yıllar önce büyük bir emek ve özveride bulunarak basımını gerçekleştiren Apec Yayınevi sahiplerine ulaşır, birlikte çalışmayı önermeyi ve de kitabın orijinal metnine başvurarak hazırlamayı daha doğru, gerekli ve geçerli olduğuna inandık. Bundan vazgeçmiş değiliz. Öneri sunulur, imkan doğarsa, kitabı yeniden ele alabiliriz.

Kitapta bazı kısımlarda kimi ifadeler üslup açısından dikkatimizi çekti. Ufak birkaç tashihin dışında, -görsel malzeme hariç- olduğu haliyle esas aldık.

Apec Yayınevi'nin 1997'de İsveç'te yayımladığı bu kitabı bize, El Kolektif Yayınları'na temin eden Veysi Ülgen arkadaşımıza teşekkür ediyoruz.

Bölgede şorul şorul kanın akıtıldığı, halkların kan banyosundan geçirildiği bir zamanda, kurtuluş ve özgürlük için sonuna kadar mücadele etme azmi, inancı ve umudu besleyen, büyüten eserleri yayımlamayı sürdürmeye devam edeceğiz.

"(...) Türkiye'de çözümünü gereken birinci ve acil çelişki: Kürt millet gerçeğidir. Bu çelişkiyi göremiyen, dolayısıyla da ırkçı-faşist elitlerin müsaade ettiği problematikler dahilinde çalışanlar -halktan yana ve demokratik sloganlar kullansalar bile- yanılığ içerisinde dirler. "Kürt Tehlikesi!" telkininin yarattığı kabus ve Kürt millet gerçeğinin içerisine gizlendirildiği "tabu" yıkılmadıkça, ister İslami değerlerin ve isterse sosyalist bir kaftanın içerisinde karşımıza çıksın, gerçek anlamda ve uzun vadede Türkiye halklarının demokratik iktidarı -biçimsel seçim oyunlarının yarattığı nisbi ve geçici bazı avantajlara rağmen- asla gerçekleşemez.

Türkiye'de politik iktidarı (açık ya da kapalı cuntalar halinde) günümüze kadar elinde tutmuş bulunan elitlerin, Kürt millet gerçeği konusundaki bu ırkçı-turancı tutum, maalesef Türkiye'nin tüm fikir ve düşünce hayatını da felce uğratmıştır.

(...) bir nebze halk sevgisi taşıyan ve ırkçı-turancı şartlandırılmanın dar çemberini kırabilmiş tüm Türkiyelilerin en baş ve en acil görevleri arasında, şu temel prensip yer almalıdır: Kürt halkı demokratik milli haklarını serbestçe kullanmalı (...)

Politik ve diplomatik savaşın sonucu ne olursa olsun; morali düzgün, politik şuuru bilenmiş, milli bütünleşmelerini tamamlamış, (...) Kürt halkı geleceğin çok daha mutlu, şerefli ve özgür günlerle dolu olacağından emindir."

Dr. Sait Kırmızıtoprak

20 TL

